

*Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego
Departament Rozwoju Regionalnego i Przestrzennego*

ANALIZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ I PRZESTRZYNNEJ MIAST WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

DIAGNOZA STANU POMORSKICH MIAST

do Koncepcji zrównoważonej *polityki miejskiej* województwa pomorskiego

*autorzy: Anna Błażewicz Stasiak, Jarosław Czochański, Anna Gołędzinowska, Anna Łoziak,
Lech Michalski, Ryszard Musiał, Bartosz Pępek, Jakub Pietruszewski, Aleksandra Rudzińska,
Katarzyna Sierpińska, Maciej Zielonka*

Gdańsk, marzec 2012 r.

WSTĘP	1
WPROWADZENIE – PROCESY URBANIZACYJNE W WOJEWÓDZTWIE POMORSKIM	3
1. Historyczne źródła urbanizacji w Polsce i na Pomorzu	4
2. Urbanizacja na Pomorzu po II wojnie światowej i w okresie transformacji	5
3. Współczesne przekształcenia osi osadniczej	8
3.1. Zmiany poziomu urbanizacji w województwie	
3.2. Struktura przestrzenna sieci osadniczej	
3.3. Zmiany wielkości ośrodków w latach 1995 - 2010	
3.4. Procesy suburbanizacji w województwie	
CZĘŚĆ PIERWSZA - POTENCJAŁ LUDZKI I SPOŁECZNY	17
I. ROZWÓJ DEMOGRAFICZNY I SPOŁECZNY	18
I.1. Struktury i trendy demograficzne miast pomorskich	18
I.1.1. Klasyfikacja miast województwa według biologicznych grup wieku	
I.1.2. Klasyfikacja miast województwa według składowych przyrostu naturalnego	
I.2. Poziom wykształcenia	24
I.3. Przedsiębiorczość mieszkańców	26
I.4. Bezrobocie	27
I.5. Aktywność społeczna i obywatelska	30
I.6. Pomoc społeczna	33
II. UWARUNKOWANIA ROZWOJU KAPITAŁU LUDZKIEGO	35
II.1. Edukacja	35
II.1.1. Wychowanie przedszkolne	
II.1.2. Szkolnictwo podstawowe i gimnazjalne	
II.1.3. Szkolnictwo średnie	
II.1.4. Ranga edukacyjna ośrodków	
II.2. Ochrona zdrowia	45
II.3. Instytucje kultury	47
CZĘŚĆ DRUGA - POTENCJAŁ GOSPODARCZY I INFRASTRUKTURALNY	50
I. ROZWÓJ GOSPODARCZY	51
I.1. Podstawy ekonomicznego rozwoju miast	51
I.1.1. Wielkość i funkcje bazy ekonomicznej	
I.1.2. Klasyfikacja funkcjonalna miast	
I.2. Ranga miast w świetle wyposażenia w instytucje i usługi	54
I.3. Poziom i dynamika rozwoju gospodarczego	57
I.3.1. Poziom rozwoju	
I.3.2. Dynamika zmian poziomu rozwoju gospodarczego w latach 2005-2010	
I.4. Dochody i zasobność materialna miast	60
I.5. Nakłady inwestycyjne a pomoc społeczna	62
I.6. Strefy ekonomiczne i oferty inwestycyjne	64
II. MIESZKALNICTWO	69
II.1. Zasoby mieszkaniowe i rynek mieszkań	69
II.2. Wyposażenie mieszkań w podstawowe instalacje sanitarne	71
III. SYSTEMY INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ	73

III.1.	Gospodarka wodno-ściekowa	73
	III.1.1. Zaopatrzenie w wodę	
	III.1.2. Odprowadzenie ścieków i wód opadowych	
	III.1.3. Oczyszczanie ścieków	
	III.1.4. Aglomeracje ściekowe	
	III.1.5. Zagrożenie powodziowe	
III.2.	Gospodarka energetyczna	81
	III.2.1. Zaopatrzenie w gaz	
	III.2.2. Zaopatrzenie w ciepło	
	III.2.3. Zaopatrzenie w energię elektryczną	
	III.2.4. Polityka energetyczna miast	
III.3.	Zagospodarowanie odpadów	86
CZĘŚĆ TRZECIA - POTENCJAŁ ŚRODOWISKOWY		88
I.	ŚRODOWISKO NATURALNE MIAST	89
I.1.	Miasta i ich rozwój a polityka środowiskowa	89
I.2.	Stan ochrony przyrody i różnorodności biologicznej	98
I.3.	Stan środowiska i główne problemy miejskie w dziedzinie polityki środowiskowej	101
	I.3.1. Zagrożenie hałasem	
	I.3.2. Zanieczyszczenie powietrza	
	I.3.3. Stan wód powierzchniowych i powierzchni czynnych biologicznie	
	I.3.4. Stan kąpielisk morskich i śródlądowych	
I.4.	Uwagi syntetyczne o stanie środowiska miast	108
I.5.	Ocena warunków ekologicznych miast	108
II.	ŁAD PRZESTRZENNY	116
II.1.	Ład przestrzenny - wprowadzenie	116
II.2.	Przestrzeń miasta i jej zasoby - hierarchia ośrodków	118
II.3.	Śródmieście	120
II.4.	Przestrzeń publiczna	126
	II.4.1. Konkurs „Najlepsza Przestrzeń Województwa Pomorskiego”	
	II.4.2. RPO WP 2007-2013 - przestrzeń miejska	
	II.4.3. Przestrzenie wspólne w zespołach mieszkaniowych	
II.5.	Obszary zdegradowane	139
	II.6.1. Obszary zdegradowane	
	II.6.2. Rewitalizacja	
II.6.	Suburbanizacja/Obszary trudne do zainwestowania	148
II.7.	Polityka planistyczna miasta jako warunek świadomego kształtowania ładu przestrzennego	150
	II.7.1. Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin	
	II.7.2. Miejskowe plany zagospodarowania przestrzennego	
CZĘŚĆ CZWARTA - POTENCJAŁ TOŻSAMOŚCI I WIZERUNKU		156
I.	DZIEDZICTWO I TOŻSAMOŚĆ KULTUROWA	157
I.1.	Zabytki	157
	I.1.1. Zasoby zabytkowe	
	I.1.2. Funkcje i stan własności obiektów zabytkowych	

I.2.	Dobra kultury współczesnej	163
II.	MARKETING TERYTORIALNY - WIZERUNEK MIASTA JAKO JEDEN Z CZYNNIKÓW ROZWOJOWYCH	168
II.1.	Rola wizerunku i marki miasta w działaniach samorządów pomorskich miast	168
II.2.	Magnetyzm polskich miast - badanie wizerunku i kondycji marek polskich miast	171
III.	TURYSTYKA	173
III.1.	Turystyka Wprowadzenie	173
III.2.	Baza noclegowa	173
III.3.	Miasta jako element produktów turystycznych	174
III.4.	Uwarunkowania dla rozwoju turystyki kongresowej	175
III.5.	Uwarunkowania dla rozwoju turystyki zdrowotnej	178
	MAPY	184
M.1.	Prawa miejskie	185
M.I.1.	Biologiczna struktura wieku (1995)	186
M.I.2.	Biologiczna struktura wieku (2000)	187
M.I.3.	Biologiczna struktura wieku (2005)	188
M.I.4.	Biologiczna struktura wieku (2010)	189
M.I.5.	Przyrost rzeczywisty (1995)	190
M.I.6.	Przyrost rzeczywisty (2010)	191
M.I.7.	Wskaźnik starzenia (2005)	192
M.I.8.	Wskaźnik starzenia (2010)	193
M.I.9.	Typy Webba	194
M.I.10.	Typy migracyjne	195
M.I.11.	Dynamika zmian - uczniowie szkół podstawowych	196
M.I.12.	Liczba uczniów w klasie - szkoły podstawowe	197
M.I.13.	Dynamika zmian - uczniowie gimnazjów	198
M.I.14.	Liczba uczniów w klasie - gimnazja	199
M.I.15.	Dynamika zmian - uczniowie liceów	200
M.I.16.	Liczba uczniów w klasie - licea	201
M.I.17.	Wyposażenie w komputery - szkoły podstawowe	202
M.I.18.	Wyposażenie w komputery - gimnazja	203
M.I.19.	Ranga ośrodków - edukacja	204
M.I.20.	Ranga ośrodków - ochrona zdrowia	205
M.I.21.	Ranga ośrodków - instytucje kultury	206
M.II.1.	Ranga ośrodków - instytucje i usługi	207
M.II.2.	Spółki prawa handlowego	208
M.II.3.	Spółki prawa handlowego z udziałem kapitału zagranicznego	209
M.II.4.	Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	210
M.II.5.	Zarejestrowani bezrobotni	211
M.II.6.	Zarejestrowani bezrobotni w liczbie ludności w wieku produkcyjnym	212
M.II.7.	Dochody własne miast	213
M.II.8.	Wskaźnik zamożności mieszkańców	214
M.II.9.	Wskaźnik syntetyczny poziomu rozwoju gospodarczego	215
M.II.10.	Wydatki na pomoc społeczną i wydatki na inwestycje majątkowe	216
M.II.11.	Mieszkania oddane do użytkowania	217

M.II.12.	Mieszkania nie włączone do sieci wodociągowej	218
M.II.13.	Mieszkania bez instalacji wodociągowej	219
M.II.14.	Mieszkania nie włączone do sieci kanalizacyjnej	220
M.II.15.	Mieszkania bez łazienki	221
M.II.16.	Mieszkania bez ustępu sputkiwanego	222
M.II.17.	Mieszkania ogrzewane za pomocą pieców	223
M.II.18.	Mieszkańcy korzystający z wodociągów	224
M.II.19.	Mieszkańcy korzystający z kanalizacji	225
M.II.20.	Mieszkańcy korzystający z oczyszczalni ścieków	226
M.II.21.	Mieszkańcy korzystający z gazu ziemnego	227
M.IV.1.	Dziedzictwo kulturowe	229

WSTĘP

Miasta odgrywają podstawową rolę w systemie gospodarczym i społecznym regionu. Stanowią one miejsca koncentracji aktywności gospodarczej, tj. wytwarzania znacznej części wartości dodanej oraz miejsc pracy. Stanowią wreszcie miejsce zamieszkania znaczącej części ludności województwa. Pełnią równocześnie rolę ośrodków usługowych zapewniających obsługę mieszkańców samych miast, ale także ich obszaru funkcjonalnego delimitowanego w zależności od charakteru funkcji w różnych skalach przestrzennych. Każda z tych funkcji miast generuje sieć powiązań społecznych i gospodarczych o zasięgu lokalnym, subregionalnym, regionalnym i ponadregionalnym.

W ostatnich latach wyraźnie wzrasta znaczenie miast jako obszarów cechujących się największą zdolnością do kreowania wzrostu gospodarczego, szczególnie istotnych w prowadzeniu polityki rozwoju. Dostrzeżenie istotnej roli miast znajduje odzwierciedlenie w konkretnych działaniach prowadzonych, zarówno na szczeblu europejskim (zwłaszcza w Agendzie Terytorialnej UE, Karcie Lipskiej na rzecz Zrównoważonych Miast Europejskich, Deklaracji z Toledo oraz Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu EUROPA 2020), jak i krajowym (zwłaszcza w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie oraz projekcie Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju).

W konsekwencji działań w zakresie polityki miejskiej na szczeblu europejskim i krajowym, a także w związku z rekomendacjami zawartymi w *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego*¹, mając na uwadze prace nad aktualizacją *Strategii rozwoju województwa pomorskiego* oraz dalsze działania związane z programowaniem regionalnym w zakresie przygotowania Regionalnego Programu Operacyjnego 2013+, Zarząd Województwa Pomorskiego uchwałą Nr 80/16/11 z dnia 27 stycznia 2011 r. przystąpił do sporządzenia *Koncepcji zrównoważonej polityki miejskiej województwa pomorskiego*. W tym celu zostały podjęte szerokie studia diagnostyczne sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej miast, w tym analiza powiązań funkcjonalno - przestrzennych pomiędzy ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem województwa pomorskiego. W oparciu o wnioski z diagnozy i analizy powiązań określone zostaną główne i szczegółowe cele rozwoju miast w kontekście priorytetów polityki rozwoju i polityki przestrzennej województwa (wraz z wytycznymi i rekomendacjami do wojewódzkich i krajowych dokumentów strategicznych), jak również w kontekście oczekiwań i wymogów stawianych współczesnym miastom przez wytyczne UE i założenia krajowe w zakresie polityki miejskiej.

Niniejsze opracowanie analityczne dotyczące analizy sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej miast województwa pomorskiego oraz ich otoczenia, uwzględniające wyniki ankietowania miast wraz z dwoma innymi raportami:

1. Podsumowanie spotkań z przedstawicielami miast województwa pomorskiego
2. Uwarunkowania zewnętrzne polityki miejskiej województwa pomorskiego

oraz badaniami zewnętrznymi:

1. Czynniki i ograniczenia rozwoju miast województwa pomorskiego
2. Identyfikacja potrzeb i priorytetowych przedsięwzięć w zakresie rozwoju infrastruktury transportu w miastach woj. pomorskiego,

stanowią podstawę do przygotowania Projektu *Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej miast województwa pomorskiego*. Raporty te zostaną zaprezentowane w trakcie konferencji w dniu 30 listopada br. *Pomorskie miasta diagnoza stanu i wyzwania rozwoju* i przesłane do wszystkich miast celem konsultacji. Na bazie wszystkich opracowań oraz wniosków z konsultacji zostanie sporządzony ostateczny Projekt *Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej miast województwa pomorskiego*, stanowiący punkt wyjścia do formułowania rekomendacji i wytycznych do wojewódzkich i krajowych dokumentów strategicznych.

¹ Przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Pomorskiego nr 1004.XXXIX/09 z dnia 26 października 2009 r.

WPROWADZENIE
PROCESY URBANIZACYJNE W WOJEWÓDZTWIE POMORSKIM

1. Historyczne źródła urbanizacji w Polsce i na Pomorzu

Zróznicowanie sieci osadniczej województwa oprócz uwarunkowań geograficznych i historycznych, związanych z przynależnością polityczną, przebiegiem granic państw oraz statusem politycznym poszczególnych obszarów, dodatkowo uwarunkowane jest procesami gospodarczymi oraz oddziaływaniem i wpływami cywilizacyjnymi i kulturowymi o charakterze zewnętrznym.

Procesy osadnicze w pierwszej kolejności dotknęły terenów najbardziej sprzyjających dla prowadzenia rolnictwa. Były to tereny Pobrzeża Słowińskiego, obszary wokół Zatoki Gdańskiej, tereny wzdłuż Wisły oraz enklawy żyzniejszych terenów wewnątrz Pojezierza Kaszubskiego. Na tych terenach osadnictwo ma historię sięgającą głęboko w czasy przedhistoryczne. Zagospodarowanie pasm wzdłuż Wysoczyzny Słupskiej, pradoliny Łeby i Redy, wokół Zatoki Gdańskiej i w paśmie Wisły umożliwiło ustabilizowanie się szlaków handlowych. Pasma te uzupełniały szlaki łączące enklawy na pojezierzu, jeden przebiegający od Gdańska i Tczewa przez Starogard, Chojnice, Człuchów i dalej w kierunku zachodnim oraz drugi łączący Pomorze ze Sławnem przebiegający w okolicach Kartuz, Chmielna i Sierakowic.

Początkowo w okresie przedpaństwowym osadnictwo skupiało się wyspowo wokół grodów opolnych. Same grody były niewielkie i dosyć rozproszone. Nie były to miasta, ale grody refugialne, gdzie nawet nie było stałej załogi, obrońcami była okoliczna ludność chroniąca się przed najazdem. W miarę kształtowania się struktury państwowej, część grodów opolnych, których położenie było ważne z punktu widzenia obronności i kontroli nad szlakami handlowymi, stało się grodami książęcymi, ze znacznymi załogami obronnymi. Pozostałe stały się siedzibami namiestników książęcych, dla których z czasem przyjęła się nazwa kasztelanów, a dla ich siedzib nazwa kasztelanii. Oczywiście nie wszystkie grody opolne przetrwały, niektóre upadły, pozostawiając po sobie nazwy (np. Osiek), po innych pozostały tylko grodziska datowane na okres VIII-X wieku.

Również los grodów kasztelańskich różnie się toczył. Niektóre obrosły podgrodziami, stając się załóżkami przyszłych miast (Gdańsk, Tczew, Starogard, Chojnice, Puck, Gniew) inne zupełnie podupadły stając się wsiami dworskimi (Chmielno, Mirachowo) jeszcze inne stały się miastami po czym upadły (Gorzędziej). Ważnym czynnikiem, który dawał szansę na utrwalenie grodu na mapie osadniczej było ulokowanie się w nim parafii. W X wieku parafie zostały utworzone w Gdańsku, Pucku, Oksywiu, Chmielnie, Kościerzynie, Garczynie, Starogardzie, Gorzędzieju, Gniewie, Tczewie, Chojnicach i w Bytowie.

Wokół grodów opolnych, czyli w tzw. opolach rozrzucone były osady wiejskie, które w celu utrzymywania załóg obronnych były nadawane miejscowym możnym w zamian za obowiązek konnej służby wojskowej na rzecz grodów książęcych i kasztelanii. W miarę jak umacniają się stosunki feudalne, władza kasztelanii staje się stopniowo dziedziczna, a dożywotnie nadania wojom ziemi coraz bardziej przypominają znane z zachodniej Europy nadania rycerskie. Bezpośrednia władza księcia nad całym terytorium ulega zerwaniu na rzecz drabiny feudalnej. Kształtujące się w ten sposób rycerstwo stopniowo podporządkowuje sobie ludność chłopską, podlegając jemu najpierw ekonomicznie, administracyjnie a na końcu również jurysdykcji. To rozproszenie władzy i suwerenności przebiega dosyć szybko na przestrzeni X-XI wieku, gdyż już w XIII wieku można mówić o pełnym ukształtowaniu się systemu feudalnego. W okresie feudalizmu, z osiedli rzemieślniczo-handlowych ukształtowała się główna sieć miast funkcjonująca w obecnych granicach Polski. Około 1500 roku na obszarze dzisiejszego województwa pomorskiego były 24 miasta: Bytów, Chojnice, Czarne, Czersk, Człuchów, Debrzno, Dzierzgoń, Gdańsk, Gniew, Hel, Kościerzyna, Kwidzyn, Lębork, Łeba, Malbork, Nowy Staw, Prabuty, Pruszcz Gdański, Puck, Skarszewy, Słupsk, Starogard Gdański, Sztum i Tczew (Gawryszewski A., 2005).

Ukształtowane szlaki transportowe wtórnie wzmocniły procesy osadnicze, sprzyjały formowaniu się wydajniejszego rolnictwa nastawionego na produkcję nadwyżek i w konsekwencji ukształtowanie się modelu folwarcznego w XVI-XVII wieku. Do przełomu XVIII i XIX wieku, miasta nie były wyłącznie bytami o charakterystycznych cechach przestrzennych, czy też społeczno-gospodarczych. Miasta przede wszystkim były obszarami o odrębnym prawie, z pewną formą autonomii oraz z całym zakresem przywilejów. Z kolei względy obronne powodowały, że ich przestrzenny rozwój był ograniczony do linii murów, a poza nimi zwarta zabudowa niejednokrotnie była zakazana, albo ograniczana do ściśle określonych form. Jeszcze w XIX wieku wokół miast mających statut twierdz nie wolno było wprowadzać trwałej zabudowy, a jedynie taką, którą na wypadek wojny można było szybko zrównać z ziemią. Skutkowało to czytelną granicą pomiędzy miastem a wsią. Powstające wokół przedmieścia też kształtowały się w ściśle wyznaczonych granicach, a z czasem także i one uzyskiwały prawa miejskie.

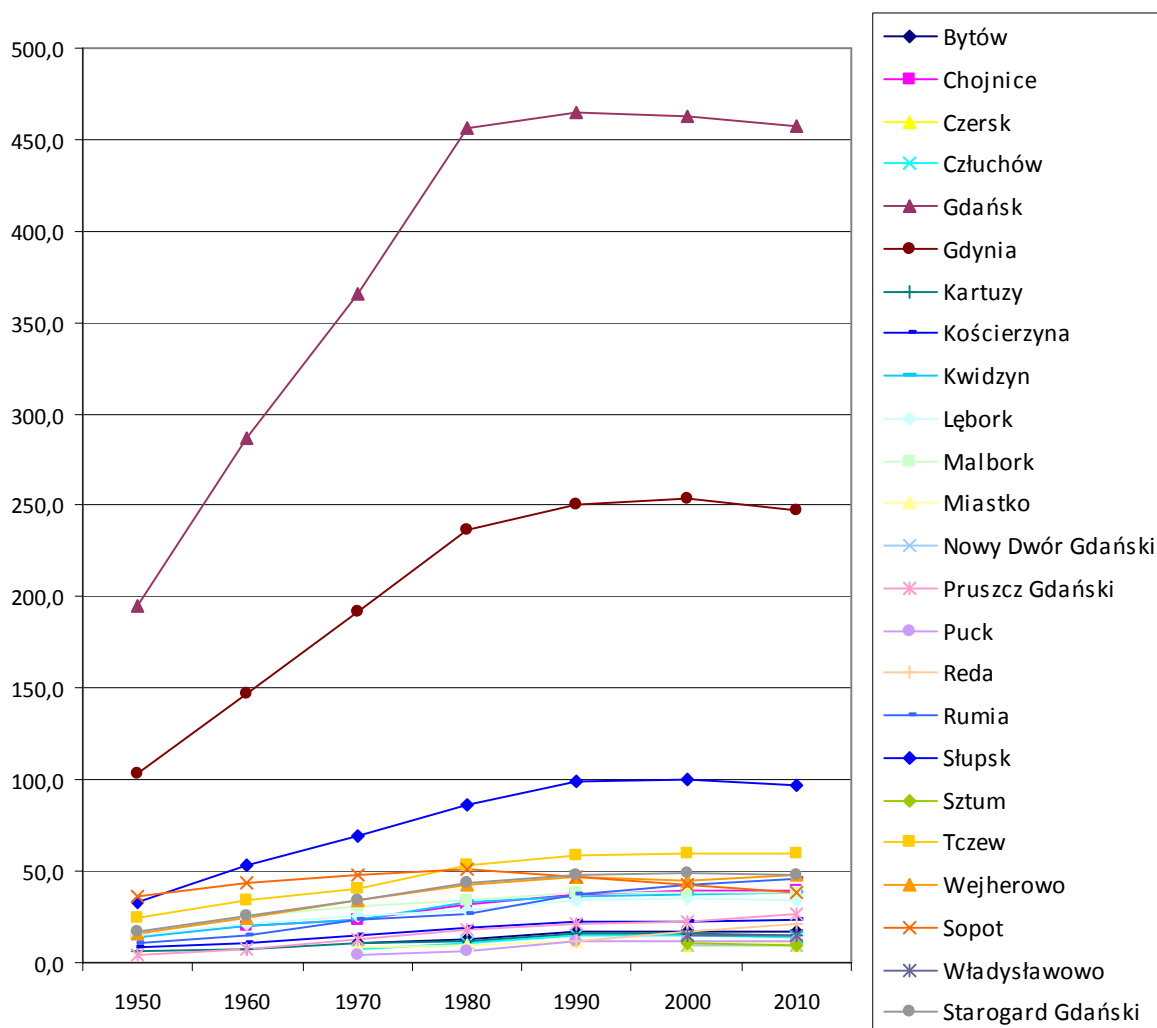
Procesowi urbanizacji na ziemiach polskich specyfikę regionalną nadała kultura polska, która przez całe średniowiecze i niemal do połowy XX wieku miała charakter ziemiański i wiejski. Ukształtowana ówczesnie sieć miast odpowiadała potrzebom gospodarki i osadnictwa wiejskiego. Sieć ta modyfikowana była pod wpływem innowacji, napływających z Zachodu, a dotyczących życia społecznego, funkcji gospodarczych i kulturalnych oraz rozwiązań prawnych, które pozwalały na wydzielenie w strukturze społecznej ludzi żyjących „na prawie miejskim”. W Polsce umiarkowanemu wzrostowi miast od połowy XVII w. towarzyszył spadek ich znaczenia pod względem politycznym i prawnym. Wyrazicielem dążeń kulturowych, politycznych i gospodarczych była szlachta, a nie mieszczaństwo, które traktowano często podejrzliwie, jako konkurenta do władzy i przywilejów. Istotnym powodem wolniejszego rozwoju miast w Polsce niż w Europie Zachodniej były instytucjonalne bariery mobilności społecznej i geograficznej chłopów, w postaci poddaństwa, które ograniczało szybszy wzrost ludnościowy miast.

Znacznego przyspieszenia procesy urbanizacji na Pomorzu nabierają dopiero po zakończeniu I wojny światowej i uzyskaniu przez Polskę niepodległości. Do szczególnych przykładów tego okresu należy powstanie Gdyni. Można stwierdzić, że charakterystyczny dla rozwoju miast i procesów urbanizacyjnych XIX wiek i związana z nim rewolucja przemysłowa nie wpłynęła ożywczo na kształtowanie się miejskiej sieci osadniczej Pomorza, a dopiero uwarunkowania geopolityczne okresu międzywojennego ukształtowały ostatecznie strukturę miejskiej sieci osadniczej na Pomorzu.

II. Urbanizacja na Pomorzu po II wojnie światowej i w okresie transformacji

Przemiany, jakie dokonały się w Polsce po II wojnie światowej początkowo dotyczyły sfery politycznej, gospodarczej i społecznej. Przemiany różnicowań społeczno-przestrzennych na skutek przesunięć terytorialnych, przemieszczeń i wymiany ludności w miastach, a zwłaszcza formacji społeczno-gospodarczej poprzez narzucenie ustroju komunistycznego straciły swój ewolucyjny charakter na rzecz radykalnych zmian. Zmianie uległ system zachowań i preferencji przestrzennych. Ukształtowała się wizja życia miejskiego jako symbol awansu społecznego, postępu i polepszenia warunków życia - dostępna niemal dla każdego, kto zdecyduje się przenieść do miasta (Rozwój miast, 2010, s.10). Okres gospodarki centralnie sterowanej, w tym realizacji planów rozwoju społeczno-gospodarczego to dynamiczny rozwój nowych funkcji produkcyjnych w wielu miastach niezależnie od ich potencjału i wielkości. Przyczyniło się to do dynamicznego wzrostu liczby ludności wielu ośrodków, które w okresie transformacji nie wytrzymały konkurencji, na skutek której często nieefektywne zakłady produkcyjne upadły przyczyniając się do gwałtownego wzrostu bezrobocia i problemów o charakterze strukturalnym. Do szczególnych przykładów tego okresu należały z lat 50.

zakłady płyt pilśniowych oraz fabryka kalafonii i terpentyny w Czarnej Wodzie², z lat 60. Zakłady Rękawiczek Skórzanych w Miastku, zakłady garbarskie w Kępicach i Dębnicy Kaszubskiej³.

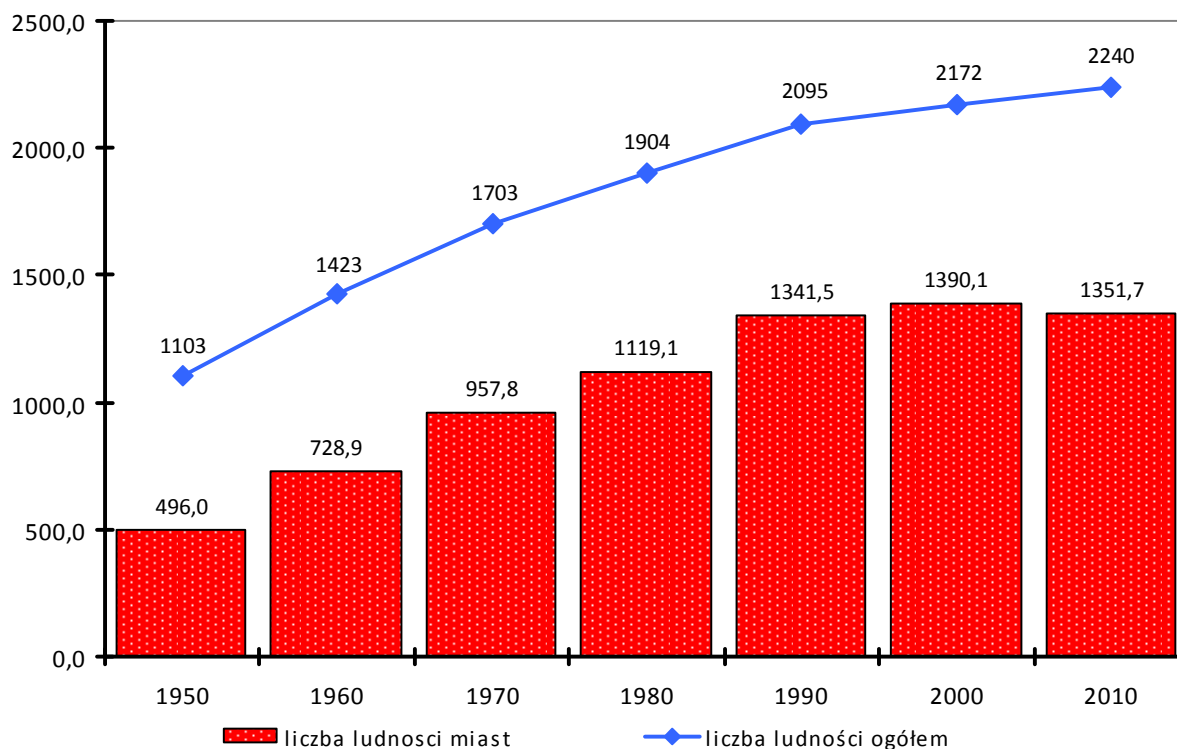
Wykres 1. Zmiany liczby ludności miast (powyżej 10 tys. mieszk. w roku 2010) w województwie pomorskim w latach 1950–2010.

Źródło: Rocznik Statystyczny 1950, tabl. 6; Rocznik Statystyczny 1955, tabl. 2; Rocznik Statystyczny 1960, tabl. 3 (23); Rocznik Statystyczny 1965, tabl. 4 (23); Rocznik Statystyczny 1970, tabl. 4 (37); Rocznik Statystyczny 1975, tabl. 3 (46); Rocznik Statystyczny 1980, tabl. 2 (52); Rocznik Statystyczny 1985, tabl. 3 (65); Rocznik Statystyczny 1990, tabl. 7 (65); Rocznik Statystyczny 1995, tabl. 7 (76); s. 53–54; Bank Danych Regionalnych GUS.

Począwszy od 1950 procesy urbanizacji w województwie pomorskim przebiegały bardzo dynamicznie i determinowane były głównie forsowanym uprzemysłowieniem, sterowanym potrzebami ideologii komunistycznej. Do ośrodków o szczególnie wysokiej dynamice wzrostu liczby ludności należały Gdańsk i Gdynia. W pozostałych ośrodkach wzrost nie był tak dynamiczny, przy czym wzrost ten był generowany przyciąganiem imigrantów z całego obszaru kraju. Przemieszczenia ludności ze wsi do miast, generowane głównie przez potrzeby procesu uprzemysłowienia, spowodowały, że na początku lat 60. liczba ludności miast województwa pomorskiego przekroczyła liczbę ludności zamieszkałej na wsi.

² I plan pięcioletni 1956-1960 uchwałą Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 12 lipca 1957 r. o Planie Rozwoju Gospodarczego w latach 1956-1960 (Dz.U. z 1957 r. Nr 40, poz.179).

³ II plan pięcioletni 1961-1965 przyjęty uchwałą Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 17 lutego 1961 r. o pięcioletnim planie rozwoju gospodarki narodowej na lata 1961-1965 (Dz.U. z 1961 r. Nr 11, poz.58).

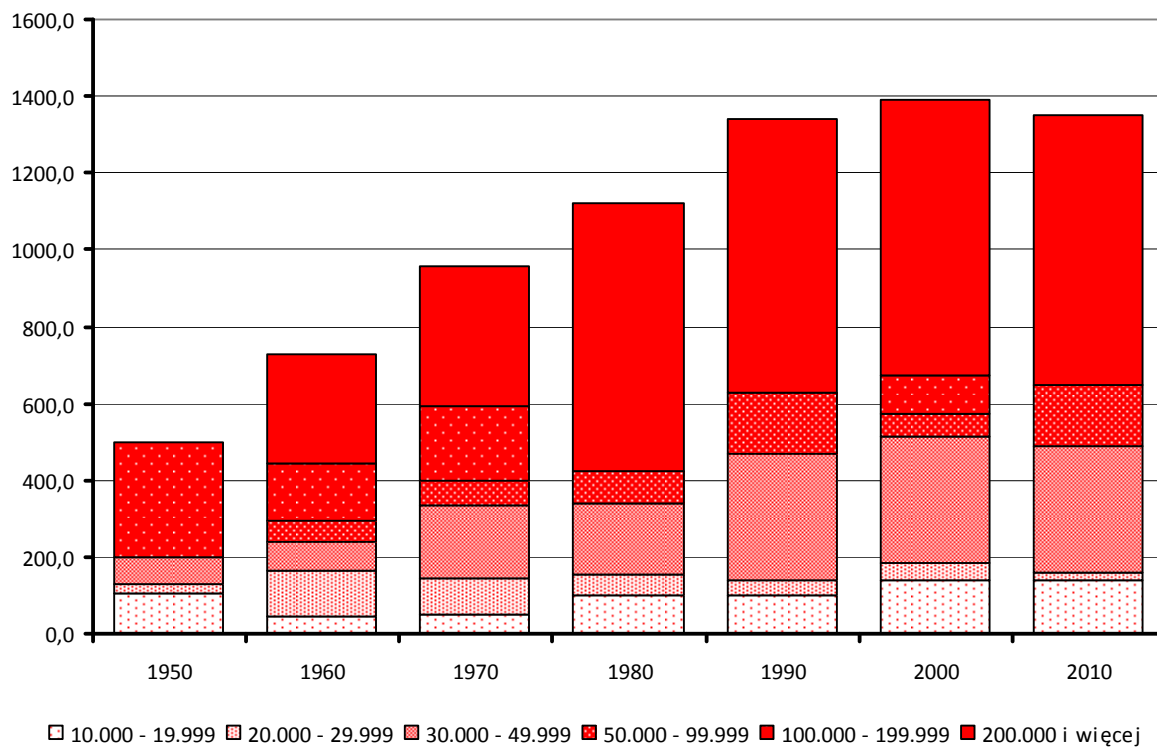

Wykres 2. Wzrost liczby ludności miast na tle wzrostu liczby ludności województwa pomorskiego w latach 1950–2010.

Źródło: Rocznik Statystyczny 1950, tabl. 6; Rocznik Statystyczny 1955, tabl. 2; Rocznik Statystyczny 1960, tabl. 3 (23); Rocznik Statystyczny 1965, tabl. 4 (23); Rocznik Statystyczny 1970, tabl. 4 (37); Rocznik Statystyczny 1975, tabl. 3 (46); Rocznik Statystyczny 1980, tabl. 2 (52); Rocznik Statystyczny 1985, tabl. 3 (65); Rocznik Statystyczny 1990, tabl. 7 (65); Rocznik Statystyczny 1995, tabl. 7 (76); s. 53–54; Bank Danych Regionalnych GUS.

Od początku lat 80. dynamika wzrostu liczby ludności miast została wyhamowana, co było związane z recesją gospodarczą schyłkowej fazy gospodarki centralnie sterowanej, brakiem środków finansowych służących realizacji inwestycji podnoszących jakość i warunki życia we miastach. Istotnym czynnikiem sprawczym był zastój w budownictwa mieszkaniowym, które mimo, że także w latach wcześniejszych nie nadążało za rosnącym popytem, to na skutek trudności finansowych lat 80. ruch budowlany wyraźnie wyhamował. Równie ważnym czynnikiem zwolnienia procesów urbanizacji stało się obserwowane od połowy lat 80. spowolnienie przyrostu ludności całego kraju wynikające z procesów starzenia się ludności, zmian w modelu rodziny, a co za tym idzie spadku liczby urodzeń. Dalszy spadek, a wręcz odwrócenie trendów rozwojowych miast obserwowane jest w latach 90. przyczyniając się do zmian trendów i kierunków migracyjnych z miast na obszary wiejskie.

Urbanizacja jest procesem społecznym polegającym na przestrzennej koncentracji ludności w miastach i jest rozważana w czterech aspektach: demograficznym, przestrzennym, ekonomicznym i społecznym. W tym miejscu interesują nas pierwsze ujęcie. Najczęściej stosowanym miernikiem urbanizacji w aspekcie demograficznym jest odsetek ludności zamieszkałej w miastach (co zostanie szerzej omówione w kolejnym rozdziale) oraz udziały ludności miejskiej według grup wielkości miast. W tym zakresie należy stwierdzić, że obserwacja zmian liczby ludności w poszczególnych grupach wielkości miast w latach 1950-2010 wyraźnie wskazuje na kształtowanie się bardziej skoncentrowanej acz policentrycznej struktury sieci osadniczej. Przejawia się to z jednej strony wyraźnym wzrostem liczby ludności dwóch położonych obok siebie miast Gdańska i Gdyni oraz sąsiadujących znacznie mniejszych od nich miast różnej wielkości, a także funkcjonowaniem w całej przestrzeni województwa w miarę równomiernie rozmieszczonych ośrodków miejskich średniej wielkości (między 20-50 tys. mieszkańców).

Wykres 3. Zmiany struktury udziały ludności miejskiej według grup wielkości miast województwa pomorskiego w latach 1950–2010.

Źródło: Rocznik Statystyczny 1950, tabl. 6; Rocznik Statystyczny 1955, tabl. 2; Rocznik Statystyczny 1960, tabl. 3 (23); Rocznik Statystyczny 1965, tabl. 4 (23); Rocznik Statystyczny 1970, tabl. 4 (37); Rocznik Statystyczny 1975, tabl. 3 (46); Rocznik Statystyczny 1980, tabl. 2 (52); Rocznik Statystyczny 1985, tabl. 3 (65); Rocznik Statystyczny 1990, tabl. 7 (65); Rocznik Statystyczny 1995, tabl. 7 (76); s. 53–54; Bank Danych Regionalnych GUS.

3. Współczesne przekształcenia sieci osadniczej

Konfrontacja zmian przestrzennej struktury gospodarki, występujących w Polsce od 1989 roku, z trendami migracyjnymi wskazuje na swoisty paradoks. Działalność gospodarczą – inwestycje, zatrudnienie, dochody, obejmują proces koncentracji, natomiast układ rozmieszczenia ludności ulega w zasadzie zamrożeniu, wykazując pewne cechy dekoncentracji w wyniku narastania zjawiska rozlewania się miast i migracji jego mieszkańców na tereny podmiejskie. O ile zróżnicowanie procesu transformacji gospodarczej jest na ogół zgodne z oczekiwaniami z początku lat 90-tych, a zatem rozwój występuje zwłaszcza w dużych miastach i na obszarach bezpośrednio je otaczających, to nie sprawdzają się przewidywania dotyczące intensyfikacji przepływów migracyjnych i przyspieszenia procesów urbanizacji⁴. Sytuacja taka widoczna jest także w procesach przekształceń osadnictwa i sieci osadniczej w województwie pomorskim. Przejawia się ona z jednej strony w pogłębianiu się zjawisk metropolizacji przestrzeni, a także suburbanizacji, a z drugiej na pogłębianiu lub utrwalaniu zjawiska polaryzacji przestrzennej rozwoju społeczno-gospodarczego.

Przekształcenia jakie zaszły w gospodarce światowej w ciągu ostatnich 30 lat, w coraz większym stopniu znajdują swoje odzwierciedlenie w przestrzeni społeczno – gospodarczej kraju i województwa. Inercja struktur przestrzennych powoduje, że zmieniają się one z pewnym opóźnieniem toteż dopiero teraz zaczynają być w pełni uwidaczniane w krajobrazie dużych miast i ich

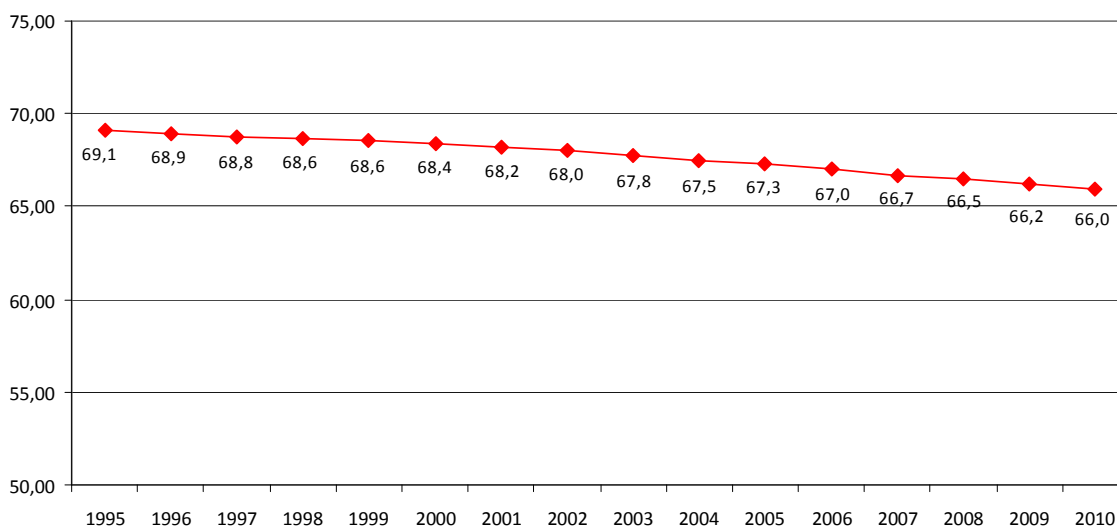
⁴ Korcelli P., Zmiany systemu osadniczego Polski na tle przemian demograficznych, Ekspertyza do koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa, 2004.

strukturze społeczno-przestrzennej. Zmiany te są określane mianem *metropolizacji*. W sposób szczególny uwidaczniają się one w obszarze aglomeracji Trójmiasta. Istotnym czynnikiem, który przyspieszył proces metropolizacji było przesunięcie ciężaru gospodarki z wytwórczości przemysłowej do sfery usług. W aglomeracji Trójmiasta zmiany te bez większych problemów związanych z przekształceniami na rynku pracy zaszły stosunkowo szybko, doprowadzając do stabilizacji Rozwoju gospodarczego w aglomeracji w trudnym dla Polski okresie pierwszych 5 lat transformacji gospodarczej i ustrojowej.

Drugim istotnym motorem przemian struktury osadniczej stało się zjawisko suburbanizacji. Zjawisko to zapoczątkowało nową fazę rozwoju polskich miast. Odmienne niż w przeszłości, miasta stały się trudniejsze do wyodrębnienia, ponieważ aktywność ludzka, która dawniej koncentrowała się w ośrodkach miejskich, rozprzestrzeniła się obecnie na otaczające je obszary, zajmując tereny wiejskie i kompleksy przyrodnicze. Obok czynnika ekonomicznego znaczenie odgrywa także czynnik socjologiczny przejawiający się osłabieniem więzi społecznych. Dodatkowym czynnikiem wzmacniającym ten proces była transformacja ustrojowa. W miastach postsocjalistycznych wyzwoliła ona w ludziach potrzebę bycia oryginalną, odrębną jednostką, przyczyniając się do rozluźnienia więzi społecznych, co przejawia się dążeniem ludności lepiej sytuowanej do przemieszczania się na obszary podmiejskie⁵.

3.1. Zmiany poziomu urbanizacji w województwie

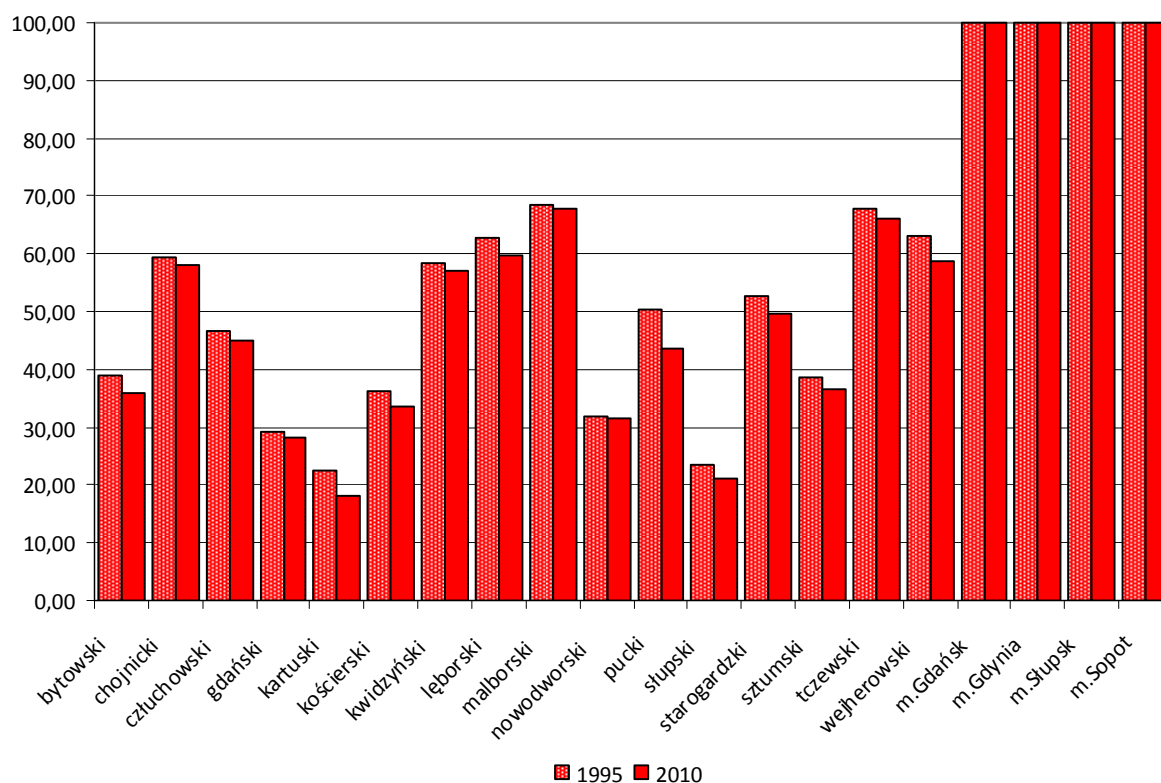
System osadniczy województwa pomorskiego pod względem ogólnych cech strukturalnych, wielkości i rozmieszczenia miejscowości, wykazuje stabilność. Wskaźnik urbanizacji, tzn. udział ludności miast w ogólnej liczbie mieszkańców w latach 1995-2010, ulegał wyraźnemu zmniejszeniu w ostatnich pięciu latach z poziomu 69,1% w 1995 roku do poziomu 66,0% w roku 2010.

Wykres 4. Zmiany poziomu urbanizacji w województwie pomorskim w latach 1995 - 2010.

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS.

⁵ m.in.: Jałowicki B., Szczepański M., 2002, Miasto w perspektywie socjologicznej; red. Kołodziejcki J. Parteka T., 2001, Ład polskiej przestrzeni. Studium przypadku - Metropolia Trójmiejska; Baranowski A. z zespołem, 2000, Plan strategiczno-operacyjny równoważenia struktury aglomeracji Trójmiasta, wykonane na zlecenie Samorządu Województwa Pomorskiego; Sagan I. z zespołem, 2004, Równoważenie procesów suburbanizacji w metropolii Trójmiasta, wykonane na zlecenie samorządu województwa pomorskiego.

Wykres 5. Zmiany poziomu urbanizacji w powiatach województwa pomorskiego w latach 1995 - 2010.
 Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS.

Liczba ludności miejskiej spadła w tym okresie o prawie 18,5 tysiąca, zaś obszarów wiejskich wzrosła o 93,1 tysiący. Powyższe dane wskazują na zahamowanie, a nawet pewien regres procesów urbanizacji od końca lat 90. W rzeczywistości procesy te postępują w formie rozprzestrzeniania się osadnictwa miejskiego poza granice administracyjne miast (suburbanizacji) oraz przekształceń osadnictwa wiejskiego.

W analizowanym okresie we wszystkich powiatach województwa pomorskiego odnotowano spadek poziomu urbanizacji. Największe spadki zanotowano w powiatach puckim (-6,86%), wejherowskim (-4,32%) i kartuskim (-4,22).

3.2. Struktura przestrzenna sieci osadniczej

Rozkład gęstości sieci osadniczej oraz średniej wielkości jednostek osadniczych mają charakter komplementarny. Jest to widoczne szczególnie w środkowej części województwa, na Kaszubach i Kociewiu. Analiza na poziomie obrębu geodezyjnego wskazuje, że obszary historycznie trudniej dostępne (leśne i pojezierne) charakteryzują się rozdrobnieniem i rozproszeniem osadnictwa, rozmieszczonego wyspowo. Natomiast wzdłuż szlaków komunikacyjnych tworzą się pasma większych miejscowości. Obszary trudniej dostępne wykazują również większe zróżnicowanie gęstości sieci osadniczej w ramach jednej gminy, gdyż obok obszarów gęściej zaludnionych i wypełnionych licznymi, małymi miejscowościami występują również obszary leśne, bardzo rzadko zaludnione, gdzie generalnie sieć osadnicza jest bardzo uboga.

Gęstość sieci osadniczej jest największa na obszarach Pojezierza Kaszubskiego, Puszczy Darżlubskiej, Borów Tucholskich, leśnych fragmentów Pojezierza Iławsko-Brodnickiego oraz innych terenów pojeziernych, gdzie występują stosunkowo słabe warunki do wielkotowarowej gospodarki rolnej. Odmienne jest przestrzenne rozmieszczenie jednostek osadniczych o największej średniej wielkości. Poza

Trójmiastem i jego bezpośrednim sąsiedztwem, obszary takie tworzą pasma wzdłuż Wisły, pradoliny Redy i Łeby, Pobrzeża Słowińskiego w kierunku Słupska oraz w wyżniejszych enklawach Borów Tucholskich i Pojezierzy.

Wielkość i rozmieszczenie jednostek osadniczych uwidaczniają wyraźnie wyższy stopień koncentracji we wschodniej części województwa pomorskiego, a ściślej obszaru rozciągającego się od Półwyspu Helskiego, wokół Zatoki Gdańskiej, z dominującymi swą wielkością ośrodkami Trójmiasta, następnie wzdłuż linii Wisły do południowych granic województwa. Z tego obszaru intensywne osadnictwo rozciąga się ku zachodowi na Pojezierze Kaszubskie aż do łuku Wejherowo – Sierakowice – Kościerzyna – Zblewo – Skórcz.

Rozwój tego obszaru jest historycznie uwarunkowany: wynika z dostępu do morza, korzystnych warunków agroekologicznych, przebiegu głównych szlaków transportowych (w tym DK A1 i 91, linii kolejowej Gdynia – Bydgoszcz, w przeszłości także szlaku żeglownego Wisły). Współcześnie o jego randze decyduje koncentracja w postaci aglomeracji nadmorskiej położonej w węzłach lotniczym i morskich sieci TEN-T. Większość powiatów położonych wokół Zatoki Gdańskiej i wzdłuż linii Wisły wykazuje wysoką gęstość zaludnienia, przekraczającą 100 os./km², tworząc obszar osadnictwa od brzegu Bałtyku do południowej granicy województwa. W poszczególnych gminach gęstość zaludnienia jest bardziej zróżnicowana i waha się od 37 os./km² w gm. Miłoradz do 155 os./km² w gm. Pszczółki, od 13 os./km² w mieście Krynica Morska (wliczając do powierzchni gminy wody Zalewu Wiślanego) do 2697 os./km² w mieście Tczew. Wartości z przedziału 40–150 os./km², dotyczą wyłącznie gmin wiejskich. W zachodniej części województwa najgęściej zaludnione gminy wiejskie spoza obszarów podmiejskich nie sięgają tego minimum (typowe wartości wahają się w przedziale 15–40 os./km²). Kształtujące się obszary koncentracji osadnictwa charakteryzują się w dalszym ciągu tendencjami wzrostu, o czym świadczy wyraźny ciągły wzrost gęstości zaludnienia.

Współcześnie intensyfikacja procesów urbanizacyjnych, społecznych i gospodarczych, zachodząca wokół niektórych miast regionu (przede wszystkim Trójmiasto, ale także Słupsk, Chojnice i Kwidzyn), przyczynia się do wyraźnego kształtowania **subregionalnych obszarów funkcjonalnych**.

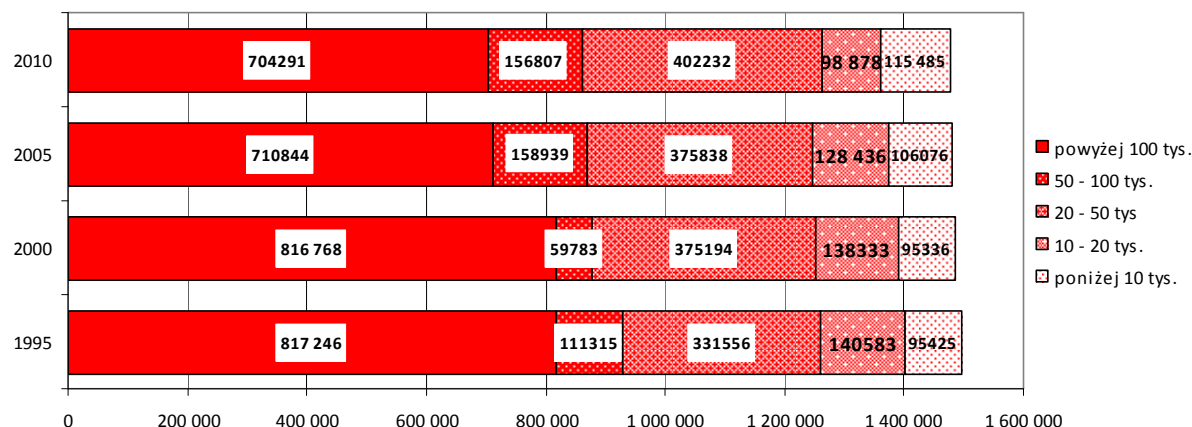
- ❖ W przypadku Trójmiasta obserwuje się wyraźne powiązania oparte przede wszystkim o drogi krajowe: DK nr 91 i DK nr 22 (widoczny jest intensywny rozwój osadnictwa zwłaszcza od Trójmiasta przez Tczew, Starogard Gdański do Zblewa), DK nr 6 (na odcinku od Trójmiasta do Luzina, gdzie odnotowuje się nie tylko wysoką gęstość zaludnienia, ale znaczną dynamikę jej wzrostu w ciągu ostatnich lat) oraz DK nr 20 (intensywniejsze procesy osadnicze występują od Trójmiasta do Kościerzyny). W kształtowaniu subregionu istotne znaczenie mają także drogi wojewódzkie, w tym zwłaszcza DW nr 216, 221, 222.
- ❖ Subregion funkcjonalny Słupska oparty jest przede wszystkim na relacjach zachodzących na drogach krajowych DK nr 6 (intensywniejsze procesy urbanizacyjne oraz większa dynamika rozwoju, obserwowana zwłaszcza na linii Lębork – Słupsk) i DK nr 21, powiązanej z kierunkiem na Bytów drogami wojewódzkimi DW nr 210 i 212.
- ❖ Subregion funkcjonalny Chojnic oparty jest przede wszystkim o drogę krajową DK nr 22, gdzie większa niż w otaczających gminach gęstość zaludnienia występuje od Czerska do Człuchowa, a dodatkowo wzmocniana jest układem dróg wojewódzkich DW nr 235 i 240.
- ❖ Subregion funkcjonalny Kwidzyna rozwija się przede wszystkim w oparciu o drogę krajową DK nr 55. Słabe oddziaływanie ośrodka ograniczane jest brakiem powiązań transportowych (brak mostu na rzece Wiśle) z zachodnią częścią województwa.

3.3. Zmiany wielkości ośrodków miejskich w latach 1995 – 2010

Lata 1995 – 2010 stanowiły okres dynamicznego rozwoju gospodarczego kraju, który uległ przyspieszeniu po przystąpieniu Polski w roku 2004 do Unii Europejskiej. Województwo pomorskie należało do tych regionów, które w większym lub mniejszym stopniu, partycypowały w całym szeregu pozytywnych zjawisk społecznych i ekonomicznych rejestrowanych w całej Polsce. Jednocześnie w swoim zróżnicowaniu wewnętrznym wyraźnie widoczne były zjawiska koncentrowania się ludności w wybranych obszarach przede wszystkim położonych wokół dużych miast, a także zjawiska powolnego wyludniania się miast i gmin zaliczanych do obszarów depresji społeczno-gospodarczej⁶. Należy zauważyć, że najsilniejsze spadki demograficzne odnotowują duże ośrodki miejskie, na czym korzystają gminy z nimi sąsiadujące.

Do pierwszych obszarów, na których rejestrowane są wskaźniki wzrostowe, zarówno w kategoriach demograficznych i gospodarczych, jak i opisujących jakość życia (wzrost wskaźników mieszkaniowych) zaliczyć można: bezpośrednie sąsiedztwo aglomeracji trójmiejskiej, gminy kaszubskie (powiaty: wejherowski, kartuski, kościerski z drobnymi wyjątkami oraz część chojnickiego), północne gminy Kociewia (powiaty starogardzki i tczewski, ale bez południowych fragmentów). Również dynamicznie rozwijają się gminy podmiejskie – niemal niezależnie od położenia na mapie województwa.

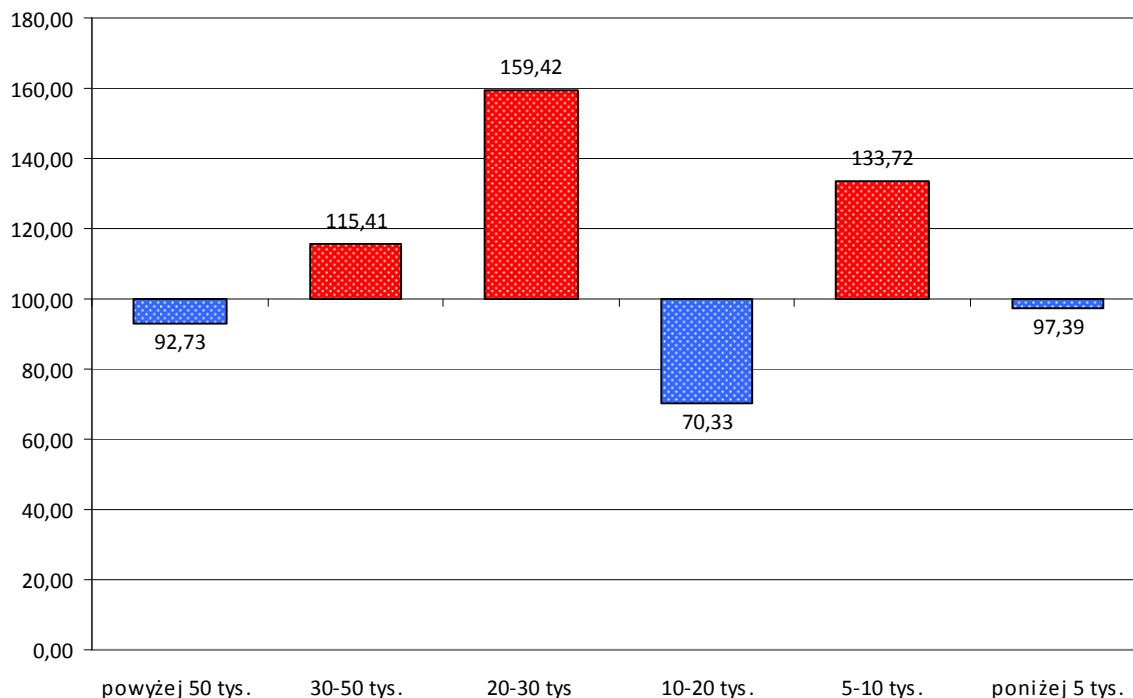
Analiza zmian liczby ludności w miastach województwa pomorskiego w latach 1995-2010 wyraźnie wskazuje na zachodzące w regionie procesy dekoncentracji ludności. Zmiany te przy uwzględnieniu dodatniego przyrostu rzeczywistego ludności w regionie, wyrażającego się zarówno dodatnim przyrostem naturalnym i saldem migracji, wyraźnie wskazują na postępujące zjawisko suburbanizacji oraz wzrostu znaczenia miast średniej wielkości np. Rumi, Wejherowa czy Chojnic.

Wykres 6. Zmiany liczby ludności miast województwa pomorskiego w latach 1995–2010 w poszczególnych grupach wielkości.
Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS.

Szczegółowa analiza zmian liczby ludności w latach 1995-2010 w poszczególnych miastach wyraźnie potwierdza stawianą wyżej tezę.

⁶ Obszary, na których odnotowywane są spadki demograficzne tradycyjnie obejmują obrzeża województwa. W latach 2005 – 2008 obszary te uległy poszerzeniu, obejmując znaczną część Powiśla (bez obszaru miejskiego Kwidzyna) oraz fragmenty centralne na granicy powiatów słupskiego, lęborskiego i bytowskiego. Skutki tych niekorzystnych trendy pogłębia sytuacja, w której ludność faktycznie zamieszkała na tych terenach, jest dodatkowo niższa od liczby osób zameldowanych na stałe. Oznacza to, że część mieszkańców tych gmin *de facto* realizuje swoje plany życiowe poza nimi, co może stanowić przyczynek do emigracji na stałe.

Wykres 7. Struktura miast i dynamika zmian liczby ludności w miastach w latach 1995–2010.

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS.

W strukturze przestrzennej osadnictwa województwa pomorskiego dominującymi pod względem wielkości ośrodkami miejskimi są: Gdańsk (liczba ludności w 1995 roku 463.019 i 2010 roku 456.967 mieszkańców), Gdynia (251.631 i 247.324) oraz Słupsk (102.596 i 96.655). W strukturze województwa wyróżnić można grupę miast, których liczba mieści się między 30 tys. - 60 tys. mieszkańców, do których należą: Tczew (60.615 i 60.152), Starogard Gdański (50.700 i 48.185), Wejherowo (47.583 i 47.794), Sopot (43.699 i 38.141), Chojnice (39.872 i 39.919), Malbork (40.188 i 38.278), Kwidzyn (39.279 i 38.296), Lębork (36.316 i 34.581) oraz Rumia (40.250 i 46.107), która jest jedynym miastem niepowiatowym w tej klasie wielkości. Łącznie w 12 miastach o wielkości powyżej 30.000 mieszkańców mieszka ok. 1,2 mln osób, co stanowi ponad połowę ludności województwa.

W grupie miast od 20 do 30 tys. mieszkańców mieszczą się 2 miasta powiatowe: Pruszcz Gdański (21.318 i 26.834) i Kościerzyna (23.174 i 23.138) oraz dynamicznie rozwijające się miasto Reda (14.136 i 20.959). W grupie miast między 10 a 20 tys. mieszkańców znajdują się pozostałe miasta powiatowe: Bytów, Kartusy, Człuchów, Puck, Nowy Dwór Gdański, Sztum oraz trzy inne: Ustka, Władysławowo, Miastko. W grupie jednostek osadniczych zaludnionych przez 5-10 tys. mieszkańców znajduje się 9 miast oraz 2 wsie (Luzino i Sierakowice, po ok. 6 tys. mieszkańców). 9 miast liczy poniżej 5 tys. mieszkańców.

Na kształtowanie się dynamiki ludnościowej miast oddziałuje ich ranga administracyjna i wielkość oraz zróżnicowanie ofert rynku pracy, a także struktura wieku ludności. W wyniku tych czynników w latach 1995-2010 zmiany liczby ludności w miastach województwa pomorskiego przebiegały bardzo dynamicznie. Do miast o największych spadkach liczby ludności należały Hel -21,8%, Sopot -12,7%, Sztum -11,6% oraz Miastko -10%. Choć w przypadku Gdańska i Gdyni liczba ludności także zmalała, odpowiednio o -1,3% oraz -1,7% w stosunku do 1995 roku, to jednak liczba ludności w gminach sąsiednich wzrosła, w tym także w ośrodkach miejskich obszaru aglomeracji: Reda (38,5%), Pruszcz Gdański (25,9%), Żukowo (25,6%), Rumia (14,6%).

W miastach – ośrodkach regionalnych jedynie Chojnice należały do tych, w których liczba ludności w analizowanym okresie minimalnie wzrosła (0,12%) i tendencja ta powinna się utrzymać. W pozostałych ośrodkach regionalnych odnotowano spadki: Słupsk -5,8%, Starogard Gdański -5,0%, Łębork -4,8%, Malbork -4,75%, Kwidzyn -2,5% i Tczew -0,8%. We wszystkich gminach otaczających ośrodki regionalne nastąpił znaczny przyrost liczby ludności, co związane jest z wzrostem stref suburbanalnych tych ośrodków.

3.4. Procesy suburbanizacji w województwie

Procesy suburbanizacji⁷ definiuje się jako migracje ludności z centrów miast na ich peryferia, co często związane jest ze wzrostem aktywności gospodarczej zasiedlanych obszarów i spadkiem liczby mieszkańców w centrach miast. Identyfikując przyczyny rozwoju obszarów suburbanalnych w miastach województwa pomorskiego, a przede wszystkim w obszarze aglomeracji Trójmiasta, gdzie zjawisko to występuje na wielką skalę przybierając jednocześnie wiele różnych form. Należy zaznaczyć, iż są one swego rodzaju prawidłowością obserwowaną także w innych polskich aglomeracjach.

Siła narastania procesu suburbanizacji w sensie funkcjonalnym i społecznym, wynika z:

- ❖ odejścia od polityki państwa polegającej na zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych przez realizację intensywnej zabudowy blokowej z jednoczesnymi ograniczeniami w zakresie ilości i powierzchni mieszkań posiadanych przez gospodarstwo domowe;
- ❖ odrodzenia się rzeczywistej wartości renty gruntowej co spowodowało, realizację szeregu inwestycji na peryferiach ośrodków miejskich, charakteryzujących się niższymi cenami nieruchomości w porównaniu ze ścisłymi centrami miast;
- ❖ istniejącego układu drogowego, w tym drogi obwodowej Trójmiasta, stanowiącej obecnie obok trasy średnicowej główną sieć rozwojową Trójmiasta, koncentrującą szereg osiedli mieszkaniowych o bardzo zróżnicowanej zabudowie oraz aktywności gospodarczej, w tym monofunkcyjnych centrów usługowych (wielkopowierzchniowe obiekty handlowe);
- ❖ żywiołowego rozwoju motoryzacji indywidualnej, umożliwiającej przemieszczanie się mieszkańców z obszarów oddalonych od centrum.

W strukturze sieci osadniczej aglomeracji Trójmiasta można zauważyć następujące prawidłowości:

- ❖ w miastach obszaru aglomeracji jako kształtującego się obszaru metropolitalnego uwidacznia się podział na obszar podmiejskie: północne i północno-zachodnie związane z Gdynią i południowe oraz południowo-zachodnie związane z Gdańskiem;
- ❖ w części północnej, głównie w Rumii, Redzie, Wejherowie oraz gminach: Kosakowo, Wejherowo, Szemud i Żukowo następują zmiany ilościowe i jakościowe w procesie urbanizacji, tj. wzrasta liczba ludności, saldo migracji jest dodatnie, polepszają się również warunki życia;

⁷ Suburbanizacja jako zjawisko wieloaspektowe wpływa na przekształcenia istniejącej struktury jakościowej i ilościowej sieci osadniczej. Zachodzą one w aspekcie:

- demograficznym, co wyraża się przemieszczeniem się ludności z miast na wieś, z dzielnic centralnych na przedmieścia, przyczynia się do zmiany struktury demograficznej ludności zarówno obszarów odpływowych i napływowych;
- ekonomicznym, związanym z stałym wzrostem liczby ludności utrzymującej się ze źródeł pozarolniczych oraz coraz większym zróżnicowaniem funkcjonalnym osiedli;
- przestrzennym – rozlewanie się struktury przestrzennej miast, niekontrolowany rozwój przedmieść i ośrodków podmiejskich, upadek śródmieścia jako centrum życia miejskiego, powiększanie terenów zainwestowanych, zwiększanie się gęstości infrastruktury i zabudowy miejskiej;
- społecznym, wyrażającym się zmianą wartości i postaw; przyjmowany coraz powszechniej miejskiego stylu życia mieszkańców stref suburbanalnych.

- ❖ w części południowej tj. gminy podmiejskie bezpośrednio przylegające do Gdańska (Kolbudy, Pruszcz Gdański, Żukowo), zmiany mają podobny przebieg jak w północnej, tzn. następują zmiany ilościowe i jakościowe w procesie urbanizacji, tj. wzrasta liczba ludności, saldo migracji jest dodatnie, polepszają się również warunki życia;
- ❖ w miastach Gdańsk, Gdynia i Sopot następują głównie zmiany jakościowe; od lat ubywa liczba ludności (w Gdyni jest to jak na razie zjawisko jednoroczne), zwiększa się natomiast wyposażenie w usługi, polepsza się jakość substancji mieszkaniowej i poprawiają warunki życia; w przypadku Gdańska warunki te jeszcze daleko odbiegają od oczekiwanych;
- ❖ wzdłuż centrum aglomeracji oraz miast obszaru aglomeracji funkcjonalnej rozciąga się strefa intensywnej suburba-nizacji, w której wskaźniki zainwestowania szybko rosną, a rozwój chaotycznej zabudowy i brak odpowiednich rozwiązań technicznych (kanalizacja, wodociągi, drogi) powoduje że odczuwana jakość życia w bliskiej perspek-tywie może zacząć spadać;
- ❖ w nielicznych przypadkach na obszarach osadnictwa wiejskiego wykształcają się lokalne ośrodki o charakterze miejskim (Sierakowice, Pszczółki);
- ❖ miasta i gminy otoczenia aglomeracji w większości przypadków cechują się mniejszą dynamiką wzrostu liczby ludności, a w związku z tym mniejszą intensywności zjawisk suburbanizacji. Ich ranga jak i funkcje pełnione w sieci osadniczej się nie zmieniają;
- ❖ w gminach żuławskich (m.in.: Cedry Wielkie, Suchy Dąb, Ostaszewo) o korzystnych warunkach do uprawy roli proces urbanizacji następuje najwolniej;
- ❖ gminy atrakcyjne turystycznie (głównie Półwysep Helski i Pojezierze Kaszubskie) charakteryzują się wzrostem intensywności zabudowy związanej z tzw. urbanizacją turystyczną.

Do najważniejszych czynników, bezpośrednio wpływających lub mogących wpływać na stan i strukturę strefy podmiejskiej, należą przede wszystkim:

- ❖ wzrost migracji z miast do gmin podmiejskich, będący zasadniczym elementem i przejawem suburbanizacji;
- ❖ wzrost podaży gruntów pod rozwój budownictwa mieszkaniowego w gminach podmiejskich;
- ❖ lokalizacja inwestycji produkcyjnych na przedmieściach tzw. „greenfield” lub przenoszenie ich z obszarów centralnych na tereny podmiejskie;
- ❖ rozwój transportu publicznego związany z koniecznością powiązań obszaru centralnego ze strefą podmiejską;
- ❖ rozwój funkcji logistycznych związany ze wzrostem intensywności powiązań aglomeracji z innymi ośrodkami metropolitalnymi;
- ❖ rozwój funkcji rekreacyjnych i turystycznych związany popytem mieszkańców metropolii na infrastrukturę turystyczną, sportową i rekreacyjną w strefie podmiejskiej. W Trójmieście popyt ten jest dodatkowo zintensyfikowany przez ruch turystyczny wynikający z unikatowych walorów przyrodniczo-kulturowych i krajobrazowych całego obszaru aglomeracji (Pojezierze Kaszubskie, Półwysep Helski, Mierzeja Wiślana, wybrzeże, Żuławy);
- ❖ przemiany lokalnych społeczności będące efektem intensyfikacji związków społecznych, gospodarczych, kulturowych z Trójmiastem, – tzw. urbanizacja społeczna lokalnych środowisk;
- ❖ transformacja gospodarcza strefy podmiejskiej, wynikająca ze wzrostu kontaktów i zależności między Trójmiastem a obszarem podmiejskim.

Wpływ procesów urbanizacyjnych na obszary podmiejskie pozwala wyznaczyć obszary o różnej intensywności zjawiska suburbanizacji, w zależności od odległości od obszarów centralnych aglomeracji. W strukturach obszaru aglomeracji wyróżniono następujące strefy suburbanizacji:

- ❖ **wewnętrzna**, na którą składają się osiedla strefy krawędziowej Wysoczyzny Gdańskiej oraz inne intensywnie zagospodarowane dzielnice Gdańska i Gdyni, nie leżące na dolnym tarasie;
- ❖ **suburbanizacji właściwej**, na którą składają się tereny ekspansji osadnictwa poza granice administracyjne miast – gminy podmiejskie bezpośrednio przylegające do Gdańska (Kolbudy, Pruszcz Gdański, Żukowo) i Gdyni (Szemud, Wejherowo, Kosakowo).

Suburbanizacja w granicach i otoczeniu obszaru aglomeracji Trójmiasta przybiera coraz powszechniej charakter tzw. „rozlewania się”, co wiąże się z tworzeniem rozległych obszarów zabudowy rozproszonej lub monofunkcyjnych jednostek, nie tworzących ośrodków. Pomiędzy tymi amorficznymi i monofunkcyjnymi jednostkami tworzą się rozległe tereny, na których rozrzucone są strefy i obiekty przemysłowe oraz centra handlowe o różnej skali i koncentracji, wymagające dojazdu indywidualnymi środkami transportu.

Jednostki te nie są wyposażone w zdefiniowane centra osadnictwa integrujące jednostkę osadniczą, skupiające przestrzeń publiczną, kompletny zestaw usług, zwłaszcza podstawowych. Nie są również powiązane systemami transportu publicznego z ośrodkami wyższej rangi i pośrednio z centrum obszaru aglomeracji.

CZĘŚĆ PIERWSZA
POTENCJAŁ LUDZKI I SPOŁECZNY

I. ROZWÓJ DEMOGRAFICZNY I SPOŁECZNY

Podstawą tworzenia i kreowania kapitału ludzkiego jest człowiek jako jednostka oraz ludzie jako określona populacja, która rozwija się i zamieszkuje określoną przestrzeń, kształtując jej określony wymiar społeczny. Analiza procesów i trendów demograficznych staje się bazą dla wszelkich dociekań na temat potencjału rozwoju społecznego. Wymiar demograficzny określa jakość zasobów ludzkich, którymi dysponuje miasto. Za najważniejsze dla potrzeb pomyślnego rozwoju uznano siedem cech: struktury i trendy demograficzne, poziom wykształcenia, stosunek do gospodarki rynkowej, rynek pracy, aktywność społeczeństwa obywatelskiego, populację objętą pomocą społeczną i stan zdrowia.

I.1. Struktury i trendy demograficzne miast pomorskich

W ostatnich latach obserwuje się dość duże zmiany liczby mieszkańców w jednostkach podziału administracyjnego Polski, szczególnie widoczne w dużych miastach i ich strefach oddziaływania. Przyczyną zmian ludnościowych są: ruch naturalny, ruch migracyjny, zmiany w strukturze wieku czy zmiany granic administracyjnych.

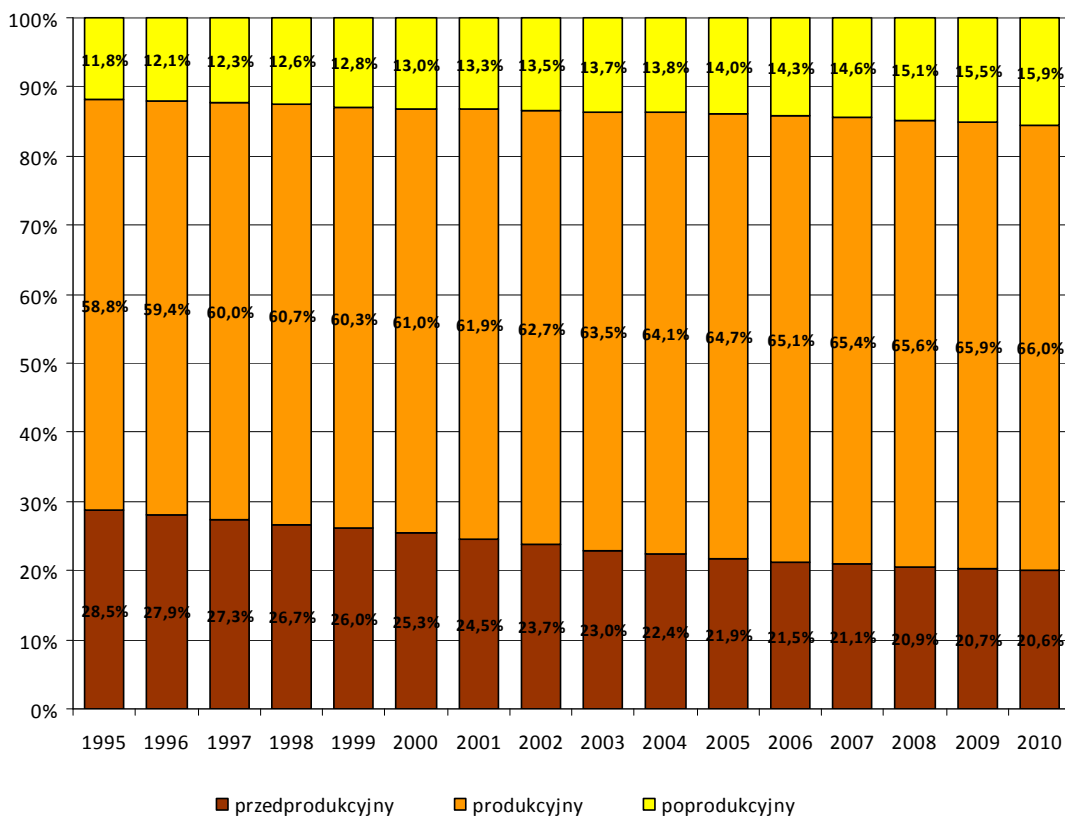
Badania demograficzne nabierają współcześnie coraz większego znaczenia. Wpływa na to szereg procesów takich jak obniżony od wielu lat poniżej tzw. prostej zastępowalności pokoleń współczynnik dzietności, zataczające coraz szersze kręgi procesy starzenia się ludności, wzrastająca emigracja ludności zagranicę. Wszystkie z nich jak w soczewce skupiają się w miastach, zarówno dużych jak i małych. Zatem prześledzenie tych procesów jak również przemian struktury wieku ludności ma istotne znaczenia dla oceny szans rozwojowych miast. W niniejszym rozdziale skupiono się na analizach przemian struktur wieku ludności oraz procesów ruchu rzeczywistego miast województwa pomorskiego.

W celu opisanie kierunków przemian demograficznych zachodzących zarówno w wymiarze przestrzennym, jak i dynamicznym strukturę wieku ludności oraz charakterystyki ruchu rzeczywistego pomorskich miast określono w czterech wybranych latach 1995, 2000, 2005 i 2010.

I.1.1. Klasyfikacja miast województwa według biologicznych grup wieku

W wyniku depopulacji wielu obszarów Środkowej Europy zmienia się struktura demograficzna społeczeństw. Szczególnie korzystne uwarunkowania demograficzne na tle Europy notuje się w wielu regionach Polski, w tym w województwie pomorskim, gdzie udział ludności w wieku poprodukcyjnym w 2010 r. nie przekraczał 16% i należał do najniższych na kontynencie. Należy jednak zauważyć, że mimo dobrej sytuacji demograficznej zauważa się w ostatnich latach lekki spadek udziału osób w wieku przedprodukcyjnym i nieco wyraźniejszy wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej) wyniósł w 2010 r. 20,6% (przy średniej dla kraju wynoszącej 19,3%), co oznaczało, że w województwie zamieszkuje trzecie w kolejności najmłodsze społeczeństwo. Do regionów, które mają relatywnie korzystne struktury demograficzne należą województwa Polski północnej i południowo-wschodniej (Szmytkowska, s.15-16, 2010).

Jeszcze w 1995 r. w znacznej części gmin osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowiły aż trzecią część ogółu mieszkańców. W powiatach kartuskim i wejherowskim niemal wszystkie gminy (bez gmin miejskich) notowały tak znaczny odsetek osób poniżej 18 lat. Są to obszary wiejskie, zamieszkiwane przez ludność kaszubską, gdzie dominuje tradycyjny model rodziny ze stosunkowo licznym potomstwem. Należy jednak podkreślić, że dokonujące się od II połowy lat 90. procesy suburbanizacji istotnie wpływają na utrzymanie stosunkowo młodej struktury wieku, bowiem to głównie rodziny z dziećmi przenoszą się do strefy podmiejskiej.

Wykres I.1. Struktura wieku ludności województwa pomorskiego w latach 1995-2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych GUS, 2010

Struktura ludności według biologicznych grup wieku to kategoria mająca szczególne znaczenie społeczne. Wiek ludności w zasadniczy sposób decyduje o strukturze potrzeb społecznych, a więc określa stopień zapotrzebowania mieszkańców na wybrane usługi. W przypadku wysokiego udziału ludności młodej znaczenia nabiera na przykład kwestia szkolnictwa, organizacji instytucji opiekuńczo-wychowawczych, terenów sportowych. Z kolei znaczny udział ludności starszej wymaga zwrócenia uwagi na ochronę zdrowia, pomoc społeczną i odpowiednią organizację przestrzeni publicznej.

Tabl.I.1. Klasy określające etapy rozwoju struktury wieku ludności.

Klasa	Liczba ludności (%) w wieku			Ludność w stadium	Faza rozwoju
	przedprodukcyjny	produkcyjny	poprodukcyjny		
1	25-31	66-72	3-9	młodości demograficznej	wczesna
2	25-37	60-66	3-9		dojrzała
3	25-31	60-66	9-15		późna
4	19-25	72-78	3-9	stabilności demograficznej	wczesna
5	19-25	66-72	9-15		dojrzała
6	19-25	60-66	9-21		późna
7	10-19	72-87	3-18	starzenia się demograficznego	wczesna
8	10-19	66-72	9-15		dojrzała
9	10-19	60-72	15-30		późna

Dla ukazania struktury wieku miast województwa pomorskiego wykorzystano trójkąt Ossana, na którego ramionach opisano udział poszczególnych grup wieku. W efekcie, położenie każdego punktu

(miasta) określają trzy współrzędne trójkąta. Trójkąt ten podzielono na dziewięć klas określających różne etapy rozwoju struktury wieku ludności (Tabl.I.1.).

W latach 1995-2010 zauważono postępujące procesy starzenia się ludności w miastach województwa pomorskiego. Jednocześnie zmniejszeniu uległ stopień zróżnicowania pod względem struktury ludności według biologicznych grup wieku w poszczególnych miastach. Zjawiska te przedstawiono w Tabl.I.2.

Tabl. I.2. Klasy określające etapy rozwoju struktury wieku ludności

Typy rozwoju demograficznego	1995	2000	2005	2010
Wczesna młodość demograficzna	Hel	Żukowo	-	-
Dojrzała młodość demograficzna	Reda	-	-	-
Późna młodość demograficzna	Brusy, Bytów, Chojnice, Czarna Woda, Czersk, Dzierzgoń, Kępice, Kościerzyna, Skarszewy, Władysławowo, Żukowo	Skarszewy	-	-
Wczesna stabilność demograficzna	-	Hel, Reda	Reda	-
Dojrzała stabilność demograficzna	Człuchów, Czarne, Gdańsk, Gdynia, Gniew, Jastarnia, Krynica Morska, Pruszcz Gdański, Rumia, Słupsk, Skórcz, Tczew, Ustka	Bytów, Chojnice, Jastarnia, Kościerzyna, Kępice, Krynica Morska, Kwidzyn, Lębork, Miastko, Nowy Dwór Gdański, Pelplin, Prabuty, Rumia, Starogard Gdański, Sztum, Wejherowo, Władysławowo	Brusy, Czarne, Debrzno, Dzierzgoń, Władysławowo, Żukowo	Brusy
Późna stabilność demograficzna	Debrzno, Kartuzy, Nowy Dwór Gdański, Kwidzyn, Lębork, Łeba, Malbork, Miastko, Nowy Staw, Pelplin, Prabuty, Puck, Starogard Gdański, Sztum, Wejherowo	Brusy, Czarna Woda, Czarne, Czersk, Dzierzgoń, Gniew, Kartuzy, Nowy Staw, Skórcz,	-	Żukowo
Wczesne starzenie się demograficzne	-	-	Hel, Ustka	Reda
Dojrzałe starzenie się demograficzne	-	Człuchów, Gdańsk, Gdynia, Łeba, Malbork, Pruszcz Gdański, Puck, Słupsk, Tczew, Ustka	Bytów, Chojnice, Czersk, Człuchów, Jastarnia, Kartuzy, Kępice, Kościerzyna, Krynica Morska, Kwidzyn, Lębork, Malbork, Miastko, Nowy Dwór Gdański, Pelplin, Prabuty, Pruszcz Gdański, Rumia, Skarszewy, Skórcz, Starogard Gdański, Sztum, Tczew	Bytów, Czarne, Debrzno, Dzierzgoń, Hel, Jastarnia, Kwidzyn, Nowy Dwór Gdański, Prabuty, Pruszcz Gdański, Rumia, Skarszewy, Skórcz, Władysławowo

Typy rozwoju demograficznego	1995	2000	2005	2010
Późne starzenie się demograficzne	Sopot	Sopot	Czarna Woda, Gdańsk, Gdynia, Gniew, Łeba, Nowy Staw, Puck, Słupsk, Sopot, Wejherowo	Czarna Woda, Chojnice, Czersk, Człuchów, Gdańsk, Gdynia, Gniew, Kartuzy, Kępice, Kościerzyna, Krynica Morska, Lębork, Łeba, Malbork, Miastko, Nowy Staw, Pelplin, Puck, Słupsk, Sopot, Starogard Gdański, Sztum, Tczew, Ustka, Wejherowo

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

W roku 1995 większość miast województwa pomorskiego cechowała stabilność demograficzna, przy czym 14 miast znajdowało się w fazie dojrzałej stabilności demograficznej, a 15 później stabilności demograficznej. Na uwagę zasługuje także grupa 13 miast zaliczonych do stadium młodości demograficznej, z czego 11 znajdowało się w fazie późnej młodości, charakteryzującej się wybitnie wysokim udziałem osób poniżej 14 roku życia (ponad 25%) oraz niski udział osób powyżej 65 roku życia (poniżej 15%). Do grupy tej należały przede wszystkim miasta kaszubskie takie jak: Brusy, Bytów, Chojnice, Czarna Woda, Czersk, Kościerzyna, Skarszewy, Władysławowo i Żukowo. Szczególnym przypadkiem w analizowanym okresie stał się Sopot, który zaliczony został do fazy późnego starzenia się. W tym zakresie należy stwierdzić, że ten stan trwa do dziś.

W kolejnych latach nastąpiło przesunięcie wynikające ze spadającego przyrostu naturalnego, a więc zmniejszenia udziału dzieci, a wraz z nim wyraźnego wzrostu liczby ludności w wieku produkcyjnym. Nadal jednak większość miast – 28 znajdowało się w stadium stabilności demograficznej. Niemniej jednak wyraźnie zarysował się trend starzenia się populacji miast województwa pomorskiego, który dobitnie wystąpił w dużych i średnich miastach: Gdańsk, Gdynia, Słupsk, Tczew, Malbork i Pruszcz Gdański.

Także lata kolejne 2005 i 2010 zarysowały dobitnie proces starzenia się mieszkańców miast województwa pomorskiego. W 2005 roku 35 a już w 2010 roku 40 miast znajdowało się w stadium starzenia się.

Najbardziej zaawansowane stadium starzenia się ludności prezentuje wskaźnik starzenia podwójnego, który wyraża udział osób powyżej 85 roku życia w grupie ludności w wieku poprodukcyjnym. Znajomość tego wskaźnika jest niezwykle istotna dla funkcjonowania samorządów lokalnych, które wśród zadań własnych mają zabezpieczyć usługi w zakresie opieki społecznej, w tym usługi pielęgnacyjne i zdrowotne. Wśród tych usług należy wymienić opiekę zdrowotną związaną z leczeniem geriatrycznym, a także opiekę nad osobami chorymi przewlekle i niesamodzielnymi.

W związku z wyraźnym procesem starzenia się mieszkańców miast widocznym w roku 2005 i 2010 we wszystkich miastach zanotowano wzrost wskaźnika starzenia podwójnego. W roku 2005 najwyższe wartości wskaźnik ten przyjął w Sopocie 10%, oraz po 8% w Gdańsku, Brusach i Czersku. Wraz z procesem starzenia się populacji miast w roku 2010 najwyższe wartości wskaźnik ten przyjął w Sopocie 16%, Sztumie 13%, Gdańsku 11%.

I.1.2. Klasyfikacja miast województwa według składowych przyrostu rzeczywistego

Województwo pomorskie charakteryzuje się stosunkowo młodym społeczeństwem w skali kraju. Cechuje się również relatywnie nie najgorszymi wskaźnikami w porównaniu z innymi regionami Europy. Podstawowymi parametrami opisującymi uwarunkowania demograficzne są: przyrost naturalny i migracje razem składające się na ruch rzeczywisty.

Związek pomiędzy ruchem naturalnym i migracyjnym został określony poprzez klasyfikację Webba. Przeprowadzona typologia dla miast województwa pomorskiego pozwoliła określić nie tylko stan rozwoju ludnościowego miast w danym roku, ale również zbadać ich tendencje rozwojowe w latach 1995 – 2010. Z przeprowadzonej typologii wynika, że w 1995 roku w 33 miastach pomorskich dominował przyrost rzeczywisty ludności natomiast w 9 zaobserwowano ubytek rzeczywisty ludności.

W roku 1995 przyrost rzeczywisty spowodowany przewagą dodatniego przyrostu naturalnego nad dodatnim saldem migracji (typ B) był odnotowany w Brusach, Człuchowie, Kwidzynie, Lęborku, Malborku, Nowym Dworze Gdańskim, Prabutach, Sztumie i Władysławowie. Do grupy miast charakteryzujących się dodatnim saldem migracji nad dodatnim przyrostem naturalnym (typ C) należały Reda, Rumia, Krynica Morska, Łeba, Pruszcz Gdański i Żukowo. Saldo migracji odegrało również decydującą rolę w przyroście rzeczywistym ludności w miastach takich jak Gdynia i Pelplin, gdzie dodatnie saldo migracji przewyższało ujemny przyrost naturalny (typ D). Odwrotna sytuacja z dodatnim przyrostem naturalnym przewyższającym ujemne saldo migracji (typ A) wystąpiła w 16 miastach: Bytowie, Czarnym, Czarsku, Chojnicach, Dzierzgoniu, Helu, Kartuzach, Kępicach, Kościerzynie, Pucku, Skarszewach, Słupsku, Starogardzie Gdańskim, Tczewie, Ustce i Wejherowie.

Tabl. I.3. Typologia Webba dla miast województwa pomorskiego w latach 1995 – 2010.

Typy	Zależność	1995	2010
A	+PN > -SM	Bytów, Czarne, Czarsk, Chojnice, Dzierzgoń, Hel, Kartuzy, Kępice, Kościerzyna, Puck, Skarszewy, Słupsk, Starogard Gdański, Tczew, Ustka, Wejherowo	Brusy, Bytów, Chojnice, Czarna Woda, Czarne, Gdańsk, Kępice, Kościerzyna, Kwidzyn, Malbork, Nowy Staw, Skarszewy, Władysławowo, Żukowo
B	+PN > +SM	Brusy, Człuchów, Kwidzyn, Lębork, Malbork, Nowy Dwór Gdański, Prabuty, Sztum, Władysławowo,	Skórcz, Rumia
C	+PN < +SM	Reda, Rumia, Krynica Morska, Łeba, Pruszcz Gdański, Żukowo	Czarsk, Krynica Morska, Łeba, Prabuty, Pruszcz Gdański, Reda, Ustka, Wejherowo
D	-PN < +SM	Gdynia, Pelplin	-
E	-PN > -SM	-	-
F	-PN > -SM	Sopot	Sopot
G	-PN < -SM	Gniew, Skórcz	Słupsk
H	+PN < -SM	Czarna Woda, Debrzno, Gdańsk, Jastarnia, Miastko, Nowy Staw	Człuchów, Debrzno, Dzierzgoń, Gdynia, Gniew, Hel, Jastarnia, Kartuzy, Lębork, Nowy Dwór Gdański, Miastko, Pelplin, Puck, Starogard Gdański, Sztum, Tczew

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Jednocześnie należy stwierdzić ze ubytek rzeczywisty ludności wynikający ze zmienności wielkości poszczególnych składowych przyrostu rzeczywistego. Najliczniejszą grupę w tym zakresie stanowiły miast charakteryzujące się dodatnim przyrostem naturalnym, ale znacznie mniejszym od ujemnego salda migracji (typ H). Do grupy tej należały takie miasta jak: Czarna Woda, Debrzno, Gdańsk, Jastarnia, Miastko i Nowy Staw.

W kolejnych latach następował spadek liczby miast o dodatnim przyroście rzeczywistym osiągając w roku 2010 poziom 24 miast, a jednocześnie do 18 wzrosła liczba miast o ubytku rzeczywistym ludności. Tylko w dwóch miastach: Skórczu i Rumi odnotowano przyrost rzeczywisty spowodowany dominacją dodatniego przyrostu naturalnego nad dodatnią imigracją (typ B). Do grupy miast charakteryzujących się dodatnim saldem migracji nad dodatnim przyrostem naturalnym (typ C) należały Czersk, Krynica Morska, Łeba, Prabuty, Pruszcz Gdański, Reda, Ustka i Wejherowo. Dodatni przyrost naturalny przewyższający ujemne saldo migracji (typ A) w roku 2010 wystąpił w: Brusach, Bytowie, Chojnicach, Czarnej Wodzie, Czarnym, Gdańsku, Kępicach, Kościerzynie, Kwidzynie, Malborku, Nowym Stawie, Skarszewach, Władysławowie i Żukowie.

W celu podsumowania i uogólnienia zmian typów ruchu rzeczywistego miast zbiorów analizowanych jednostek podzielono na cztery typy:

- *Typ progresywny* – charakteryzujący miasta, w których w pierwszym okresie wystąpił ubytek rzeczywisty (E, F, G, H), a następnie przyrost rzeczywisty ludności (A, B, C, D);
- *Typ regresywny* – zmiana z typów charakteryzujących przyrost rzeczywisty (A, B, C, D) na typy opisujące ubytek rzeczywisty ludności (E, F, G, H);
- *Typ stagnujący progresywny* – w badanym okresie nie zaszły żadne zmiany, lub zmiana wystąpiła w obrębie typów opisujących przyrost rzeczywisty ludności (A, B, C, D);
- *Typ stagnujący regresywny* – w badanym okresie nie zaszły żadne zmiany, lub zmiana wystąpiła w obrębie typów opisujących ubytek rzeczywisty ludności (E, F, G, H).

W wyniku przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że pomiędzy 1995 a 2010 rokiem zaszły istotne zmiany typologii ruchu rzeczywistego ludności miast. W wielu dużych i średnich miastach zaobserwowano wzrost zaludnienia (typy: progresywny i stagnujący progresywny) np. Gdańsk, Bytów, Chojnice, Kwidzyn, Kościerzyna, Malbork, Pruszcz Gdański, Reda, Rumia, Wejherowo. W przypadku czterech ostatnich sytuacje wyjaśnia bliskie sąsiedztwo Trójmiasta i suburbanny charakter tych zjawisk. Natomiast w miastach przemysłowych oraz położonych peryferyjnie w stosunku do Trójmiasta następował spadek zaludnienia (typ regresywny i stagnujący regresywny) np. Człuchów, Słupsk, Miastko. Wyjątek w tym względzie stanowiła Gdynia i Sopot, które mimo, że przeszły pomyślnie okres transformacji to czynniki natury ekonomicznej (koszty życia) i demograficznej związane ze starzejącym się społeczeństwem (niski przyrost naturalny) wpływają na zaliczenie ich do typu regresywnego. Sytuacja Gdańska też jest nieco lepsza od Gdyni gdyż wynika z większej podaży mieszkań na rynku pierwotnym i wtórnym, która obniża znacznie koszty życia w tym mieście, ale także ze spadającego w ciągu ostatnich dwóch lat wysokiego odpływu mieszkańców na tereny suburbanne.

Należy stwierdzić, że znacznym problemem są małe miasta nadmorskie, gdzie znaczna sezonowość rynku pracy wypycha młodych mieszkańców np. Hel, Puck, Jastarnia do innych bardziej zdwersyfikowanych ośrodków. Także szereg miast małych Powiśla: Dzierżgoń, Nowy Dwór Gdański, Pelplin, Sztum, Gniew na skutek upadku dużych zakładów tradycyjnych dla tych terenów i związanych z przetwórstwem rolno-spożywczym (np. cukrownie) i braku zdolności do przyciągnięcia nowych silnych graczy na rynku pracy wpływają ograniczająco na składowe przyrostu rzeczywistego.

Czynnikami, które wpływają na rozwój gospodarczy miast, a pośrednio na napływ/odpływ mieszkańców i wzrost/spadek zaludnienia, są także dobre położenie komunikacyjne, zdolność do przyciągania nowych inwestycji produkcyjnych czy usługowych oraz bliskość aglomeracji Trójmiasta, gdzie znaczna i atrakcyjna cenowo oferta mieszkaniowa w jego strefie suburbannej wpływa na modyfikacje zachowań w zakresie składowych ruchu rzeczywistego.

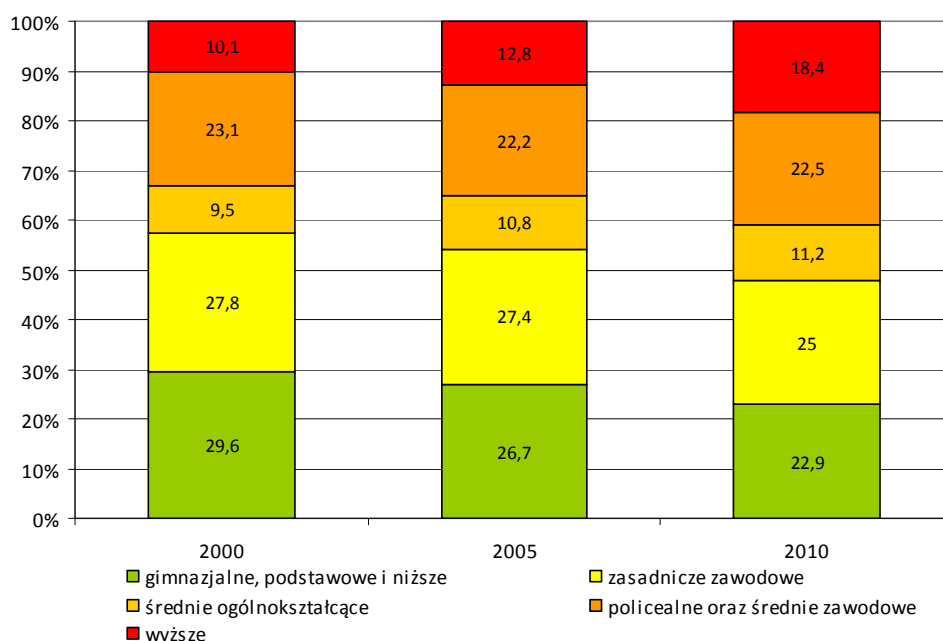
Tabl.I.4. Typologia miast województwa pomorskiego w zakresie zmienności zachowań ruchu rzeczywistego w latach 1995 – 2010.

Typ	Miasta
progresywny	Czarna Woda, Gdańsk, Nowy Staw, Skórcz
regresywny	Człuchów, Dzierżoń, Gdynia, Hel, Kartuzy, Lębork, Nowy Dwór Gdański, Pelplin, Puck, Słupsk, Starogard Gdański, Sztum, Tczew
stagnujący progresywny	Brusy, Bytów, Chojnice, Czarne, Czersk, Kępcice, Kościerzyna, Kwidzyn, Krynica Morska, Łeba, Malbork, Prabuty, Pruszcz Gdański, Reda, Rumia, Skarszewy, Ustka, Wejherowo, Władysławowo, Żukowo
stagnujący regresywny	Debrzno, Gniew, Jastarnia, Miastko, Sopot

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

I.2. Poziom wykształcenia

Najnowsze dostępne dane dotyczące poziomu wykształcenia ludności w miastach pochodzą z Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 r.

Wykres 1.2. Struktura wykształcenia ludności w województwie pomorskim w latach 2000 – 2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Dane spisowe podają liczbę osób legitymizujących się poszczególnymi stopniami wykształcenia (wyższe, policealne, średnie ogólnokształcące, średnie zawodowe, zasadnicze zawodowe, podstawowe, podstawowe nieukończone i bez wykształcenia). Do celów niniejszej analizy stopnie wykształcenia zostały zagregowane w 5 klasach: wyższe, policealne, średnie, zasadnicze zawodowe oraz podstawowe i bez wykształcenia.

Ogólny poziom wykształcenia w miastach określono przy pomocy wskaźnika syntetycznego porównując liczbę osób charakteryzujących się co najmniej wykształceniem policealnym, co najmniej wykształceniem średnim oraz co najmniej wykształceniem zawodowym do liczby osób o niższym

poziomie wykształcenia. Suma standaryzowanych wskaźników stanowi syntetyczny wskaźnik poziomu wykształcenia w mieście.

Badanie BAEL wskazuje, iż w latach 2000 – 2010 zarówno w województwie zaszły poważne zmiany w strukturze wykształcenia ludności powyżej 13 roku życia. Najważniejszą zmianą dotyczącą poziomu wykształcenia ludności jest znaczący wzrost odsetka osób z wyższym wykształceniem z poziomu 10,1% do 18,4%. Odwrotne zjawisko zaobserwowano w odniesieniu do ludności o najniższym poziomie wykształcenia – odsetek ludności z wykształceniem nie wyższym niż gimnazjalne, który spadł w analizowanym okresie z poziomu 29,6% do poziomu 22,9%.

Tabl. I.5. Poziom wykształcenia ludności w miastach województwa pomorskiego w 2002 r.

miasto	odsetek osób z wykształceniem wyższym					wskaźnik poziomu wykształcenia
	wyższe	policealne	średnie	zasadnicze	podstawowe	
Sopot	24,2	4,7	37,5	11,4	16,3	8,04
Gdynia	17,7	4,8	36,7	18,8	19,5	6,68
Gdańsk	17,3	4,0	36,7	17,3	19,8	4,38
Rumia	12,4	3,8	33,4	24,3	24,6	2,86
Hel	9,8	4,4	31,3	27,0	26,0	2,50
Pruszcz Gdański	11,8	4,6	35,1	20,1	23,0	2,35
Człuchów	9,8	4,0	33,0	24,8	26,3	1,56
Reda	10,4	3,8	29,2	27,6	27,2	1,52
Ustka	10,9	3,4	33,7	24,6	25,8	1,47
Kartuzy	11,4	4,3	32,1	22,3	28,2	1,46
Słupsk	14,4	2,6	34,0	21,9	23,7	1,40
Chojnice	8,7	3,4	29,4	30,4	27,3	1,39
Sztum	9,5	3,6	33,4	25,2	25,8	1,13
Tczew	8,9	3,2	29,8	29,9	25,6	1,05
Kwidzyn	9,4	3,8	36,0	22,0	25,6	1,00
Żukowo	10,9	2,6	29,3	29,4	27,5	0,97
Brusy	7,3	2,6	25,5	36,4	29,2	0,90
Malbork	10,6	3,6	33,6	22,9	27,4	0,87
Wejherowo	9,7	3,7	27,2	28,6	28,3	0,59
Kościerzyna	9,0	3,0	32,6	26,2	27,9	0,22
Nowy Dwór Gdański	7,7	3,9	31,1	25,5	30,7	0,04
Krynica Morska	7,8	3,8	32,4	24,5	29,8	-0,15
Lębork	9,9	3,2	29,9	25,7	29,3	-0,20
Puck	8,7	3,5	29,8	25,9	29,0	-0,41
Bytów	9,6	2,8	30,4	26,0	30,0	-0,57
Władysławowo	7,9	3,5	28,0	27,6	32,3	-0,66
Miastko	8,3	3,3	28,9	26,9	31,2	-0,80
Czersk	5,7	2,8	21,6	37,1	32,0	-0,98
Łeba	8,3	3,3	27,8	26,2	30,7	-1,33
Skarszewy	5,0	2,3	22,7	37,4	31,7	-1,48
Starogard Gdański	8,4	2,5	29,2	26,5	30,1	-1,76
Prabuty	7,1	3,2	31,0	23,7	33,1	-2,01
Czarne	7,2	2,4	35,3	22,2	27,8	-2,06
Jastarnia	4,6	3,8	25,0	28,5	38,1	-2,37
Skórcz	6,9	2,0	28,0	29,1	33,7	-2,55
Gniew	5,4	2,7	24,4	31,2	34,0	-2,72

miasto	odsetek osób z wykształceniem wyższym					wskaźnik poziomu wykształcenia
	wyższe	policealne	średnie	zasadnicze	podstawowe	
Dzierżgoń	6,3	2,3	26,6	29,0	33,0	-2,90
Debrzno	6,6	2,2	26,8	28,6	33,0	-3,02
Pelplin	5,1	2,7	24,6	30,6	35,1	-3,02
Nowy Staw	5,7	2,6	25,0	27,6	36,9	-3,62
Czarna Woda	6,0	1,9	22,6	29,9	39,9	-4,28
Kępice	4,3	1,7	20,9	30,0	41,8	-5,48

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Także w tym wypadku analizy wskaźnika poziomu wykształcenia widać wyraźne zróżnicowanie poziomu wykształcenia na korzyść ośrodków o najwyższej pozycji w hierarchii osadniczej. Wskaźniki dla miast najmniejszych, poniżej 5 tys. wynoszą kształtuują się na poziomie poniżej -1,00 (wyjątkiem jest Hel i Brusy), dla miast między 5-20 tys. wskaźniki oscylują między -1,00 do około 1,00 z wyraźnym odchyleniem w kierunku *in minus* (wyjątkiem są: Człuchów, Ustka, Kartuzy, Sztum). Miasta 20-50-tysięczne mają wskaźnik średnio od 0,2 do około 2,5 (wyjątkiem jest Starogard Gdański), natomiast wartości dla Gdańska, Gdyni i Sopotu grubo przekraczają wartości 4,0. Analiza tego wskaźnika

I.3. Przedsiębiorczość mieszkańców

Do podstawowych czynników społecznych rozwoju gospodarczego należy przedsiębiorczość mieszkańców liczona liczbą podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców. Rozkład aktywności gospodarczej w województwie jest wynikiem zróżnicowanego poziomu urbanizacji, gęstości zaludnienia, nadmorskim położeniem wpływającym na możliwości rozwoju podmiotów gospodarczych związanych z turystyką, czy też położeniem transportowym i możliwościami obsługi ośrodków przez różnego rodzaju środki transportu. W związku z tym znaczna liczba podmiotów gospodarczych koncentruje się w strefie aglomeracji Trójmiasta. Na pozostałym obszarze województwa, poza regionalnymi centrami aktywności gospodarczej oraz pasmami ponadregionalnych korytarzy transportowych, wartości wskaźnika są niższe, co wynika przede wszystkim z rolniczo-leśnej struktury gospodarki obszarów wiejskich.

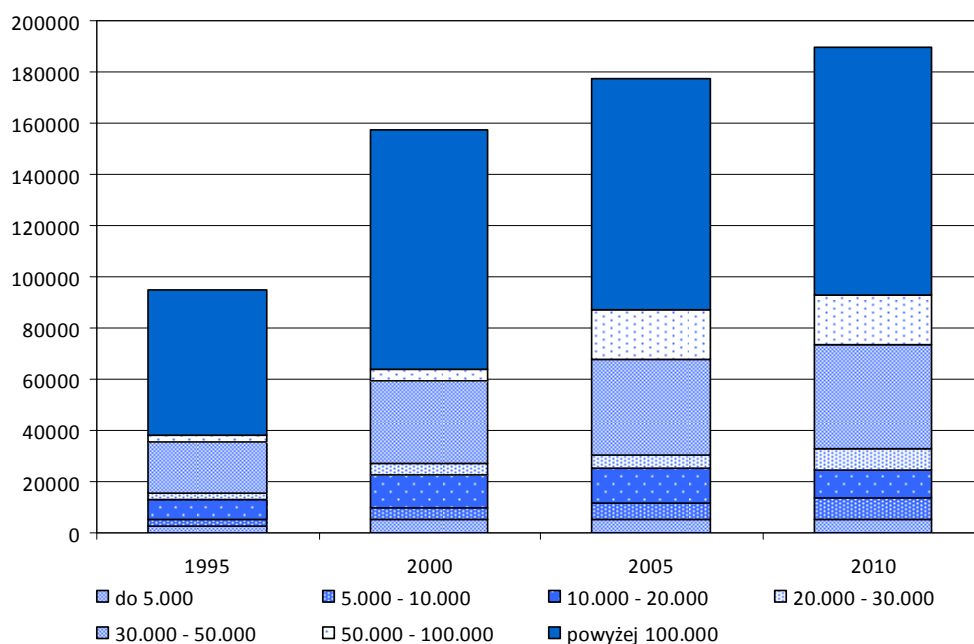
Ogólna liczba podmiotów gospodarki narodowej w miastach województwa pomorskiego wykazuje bardzo wysoką tendencję wzrostową. W roku 1995 funkcjonowało w miastach 95,1 tys. podmiotów, zaś w roku 2009 ich liczba wzrosła do prawie 189,9 tys.

Największą przedsiębiorczością mieszkańców w roku 2009 charakteryzowały się miejscowości nadmorskie: Łeba 378,1 pod.gosp./1000 mieszk., Krynica Morska 354,8 pod.gosp./1000 mieszk., Jastarnia 263,4 pod.gosp./1000 mieszk. oraz Władysławowo 221,4 pod.gosp./1000 mieszk. Tak wysokie wskaźniki w miejscowościach nadmorskich są zjawiskiem związanym z działalnością turystyczną, do której zaliczyć można hotelarstwo i zakwaterowanie oraz gastronomię. Najmniejszy wskaźnik przedsiębiorczości dotyczy małych miast takich jak: Czarna Woda 70,8 pod.gosp./1000 mieszk., Czarne 83,1 pod.gosp./1000 mieszk. i Skarszewy 76,3 pod.gosp./1000 mieszk. Ponadprzeciętne, wysokie wskaźniki przedsiębiorczości są cechą dużych miast.

Tabl. I.6. Dynamika zmian liczby podmiotów gospodarczych w miastach w latach 1995-2010.

zmienna		liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w 1995 r.			
		poniżej 70,0	70,1 – 80,0	80,1 – 90,0	powyżej 90,1
dynamika zmian w latach 1995-2010 (1995 = 100)	poniżej 100,0%	Czersk, Chojnice, Kartuzy, Puck, Nowy Dwór Gdański, Sztum, Bytów,	Lębork, Gdańsk, Słupsk,	Ustka, Żukowo,	Krynica Morska, Łeba, Jastarnia, Hel, Sopot,
	100,1 – 150,0%	Miastko, Tczew, Prabuty, Gdynia, Kwidzyn, Skórcz, Debrzno, Czarne, Malbork, Kościerzyna, Rumia, Wejherowo,	Pruszcz Gdański,		
	150,1 – 200,0%	Pelplin, Starogard Gdański, Hel, czarna Woda, Nowy Staw, Kępice, Dzierżgoń,			
	200,1%	Człuchów, Brusy, Reda, Skarszewy			

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Wykres I.3. Zmiany liczby podmiotów gospodarczych wg struktury wielkości miast w województwie pomorskim w latach 1995 – 2010.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

I.4. Bezrobocie

Sytuacja na pomorskim rynku pracy po 2004 r., tj. po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, wyraźnie poprawiła się. W znacznym stopniu zmniejszyła się liczba bezrobotnych oraz, co za tym idzie, stopa bezrobocia, jednocześnie wzrósł wskaźnik zatrudnienia, zwiększyła się także liczba ofert pracy. Pod koniec 2008 r. notowano jednak pierwsze symptomy spowolnienia gospodarczego, wynikające ze światowego kryzysu finansowego. Mimo, że skutki kryzysu w województwie pomorskim były nieco łagodniejsze niż w kraju, w 2009 r. nastąpił wzrost liczby bezrobotnych, będący

wynikiem zwiększonej liczby zwolnień. Zmniejszyło się jednocześnie przeciętne zatrudnienie, wzrosły jednak przeciętne wynagrodzenia¹.

Możliwości zdobycia zatrudnienia na lokalnym rynku pracy w miejscu zamieszkania bądź też w bliższej lub dalszej okolicy wpływają zarówno na poziom zamożności mieszkańców, jak i na skalę i rodzaj zjawisk wykluczenia społecznego, a zatem mają istotny wpływ na warunki życia mieszkańców.

Województwo pomorskie należy do województw o stosunkowo niskim udziale bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. Udział zarejestrowanych bezrobotnych w 2003 r. w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wynosił w skali całego województwa 13,8%, zaś w roku 2009 spadł do poziomu 7%.

Tabl. I.6. Poziom bezrobocia w miastach w latach 2003-2009.

Miasto	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%)		Spadek poziomu bezrobocia 2003-2009	
	2003	2009	pkt %	%
Brusy	23,6	10,4	13,2	-55,93
Bytów	20,8	10,8	10,0	-48,08
Chojnice	17,3	10,3	7,0	-40,46
Czarna Woda	23,3	15,3	8,0	-34,33
Czarne	25,2	14,1	11,1	-44,05
Czersk	23,2	13,6	9,6	-41,38
Człuchów	19,3	10,5	8,8	-45,60
Debrzno	26,4	17,1	9,3	-35,23
Dzierżoń	23,8	13,3	10,5	-44,12
Gdańsk	8,4	3,2	5,2	-61,90
Gdynia	6,6	3,4	3,2	-48,48
Gniew	21,3	9,1	12,2	-57,28
Hel	9,5	4,4	5,1	-53,68
Jastarnia	13,0	6,9	6,1	-46,92
Kartuzy	13,3	6,0	7,3	-54,89
Kępice	27,2	14,7	12,5	-45,96
Kościerzyna	15,5	9,6	5,9	-38,06
Krynica Morska	21,5	13,6	7,9	-36,74
Kwidzyn	13,1	7,1	6,0	-45,80
Lębork	20,6	9,7	10,9	-52,91
Łeba	17,1	9,6	7,5	-43,86
Malbork	17,0	9,7	7,3	-42,94
Miastko	25,9	18,3	7,6	-29,34
Nowy Dwór Gdański	27,7	14,7	13,0	-46,93
Nowy Staw	23,4	13,7	9,7	-41,45
Pelplin	19,6	8,7	10,9	-55,61
Prabuty	20,2	9,5	10,7	-52,97
Pruszcz Gdański	8,8	3,2	5,6	-63,64
Puck	11,3	7,3	4,0	-35,40
Reda	9,4	5,8	3,6	-38,30
Rumia	8,5	5,0	3,5	-41,18
Skarszewy	18,8	10,8	8,0	-42,55
Skórcz	18,3	11,3	7,0	-38,25
Słupsk	16,7	7,3	9,4	-56,29

¹ Sytuacja społeczno-gospodarcza w województwie pomorskim w latach 2005-2009, opracowanie na potrzeby Raportu z realizacji Strategii Rozwoju województwa pomorskiego w latach 2005-2009.

Miasto	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%)		Spadek poziomu bezrobocia 2003-2009	
	2003	2009	pkt %	%
Sopot	6,2	2,6	3,6	-58,06
Starogard Gdański	16,6	10,5	6,1	-36,75
Sztum	20,7	9,8	10,9	-52,66
Tczew	13,1	7,3	5,8	-44,27
Ustka	13,7	7,2	6,5	-47,45
Wejherowo	11,6	6,6	5,0	-43,10
Żukowo	10,0	3,9	6,1	-61,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Poziom bezrobocia spadł w latach 2003-2009 we wszystkich miastach regionu. Najniższy odsetek bezrobotnych w liczbie osób w wieku produkcyjnym poniżej 5,0% w 2009 r., występował w Gdańsku, Gdyni, Helu, Pruszczu Gdańskim, Rumi, Sopocie i Żukowie. Największe bezrobocie, przekraczające 15% odnotowano w gminach miejsko-wiejskich²: Miastko i Debrzno oraz miasto Czarna Woda. Do innych miast o także wysokich wartościach tego wskaźnika należały: Czarne, Kępice, Krynica Morska, Nowy Dwór Gdański i Nowy Staw. Miasta z najwyższym poziomem bezrobocia cechowała zatem koncentracja na Powiślu oraz w zachodniej części województwa.

Jak wynika z tabeli IV.6, pomimo iż poziom bezrobocia spadł w całym regionie, pozytywne zmiany nie wszędzie były jednakowe – w części z ośrodków, które w pierwszym z analizowanych okresów przeżywały głęboki kryzys zatrudnienia udało się w ciągu kilku lat poprawić znacznie sytuację. W celu zobrazowania różnic w natężeniu problemów bezrobocia dokonano typologii ośrodków ze względu na udział bezrobotnych zarejestrowanych w obu badanych okresach. Analiza powyższych danych pozwoliła wyznaczyć 8 grup miast, które zostały zestawione w Tabl.IV.7.

Tabl.I.7. Poziom bezrobocia w gminach miejskich i miejsko-wiejskich w latach 2003 i 2009.

zmienna		udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%)		
		w 2009 r.		
		poniżej 5,0%	5,1 – 10,0	powyżej 10,1
udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%) w 2003 r.	poniżej 10,0%	Gdańsk, Gdynia, Hel, Pruszcz Gdański, Rumia, Sopot, Żukowo	Reda,	
	10,1 – 20,0%		Jastarnia, Kartuzy, Kościerzyna, Kwidzyn, Łeba, Malbork, Pelplin, Puck, Słupsk, Starogard Gdański, Tczew, Ustka, Wejherowo,	Chojnice, Skarszewy, Skórcz,
	powyżej 20,1%		Gniew, Lębork, Prabuty, Sztum,	Brusy, Bytów, Czarna Woda, Czarne, Czersk, Człuchów, Debrzno, Dziergoń, Kępice, Krynica Morska, Miastko, Nowy Dwór Gdański, Nowy Staw,

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Poziom bezrobocia w miastach w województwie pomorskiego jest zróżnicowany przestrzennie, z wyróżniającymi się obszarem centralnym aglomeracji Trójmiasta, o wybitnie niskim bezrobociu oraz

² Pewnym problemem jest także fakt, iż liczba bezrobotnych dla miasta i obszaru wiejskiego w gminach miejsko-wiejskich jest podawana łącznie.

dwoma obszarami problemowymi, o utrzymującym się ponadprzeciętnym poziomie zjawiska – na wschodzie powiaty Powiśla oraz powiaty południowo-zachodnie i zachodnie.

I.5. Aktywność społeczna i obywatelska

Z kapitałem społecznym związane są terminy aktywności społecznej i aktywności obywatelskiej. Aktywność społeczna to wszelkiego rodzaju dobrowolna i nieodpłatna działalność na rzecz osób potrzebujących lub społeczności lokalnej, realizowana najczęściej za pośrednictwem stowarzyszeń i organizacji pozarządowych (Aktywność Polaków 2010).

Natomiast aktywność obywatelska odnosi się ona do różnych form zaangażowania politycznego, zarówno konwencjonalnych (udział w wyborach, referendach), jak i niekonwencjonalnych (udział w demonstracjach, obradach władz, kontaktach z przedstawicielami, itp.). Do oceny zasobów kapitału społecznego wybrano analizę aktywności społecznej (kapitału społecznego formalnego) na podstawie liczebności stowarzyszeń i organizacji społecznych oraz analizę aktywności obywatelskiej na podstawie frekwencji wyborczej.

Największą liczbę stowarzyszeń i fundacji zarejestrowanych w rejestrze REGON przypadającą na 1000 mieszkańców odnotowano w Kwidzynie (8,2). Do innych miast o wyraźnie dużym poziomie aktywności społecznej mieszkańców należą także miasta: Sopot 7,2 oraz Łeba 5,3 NGOs na 1000 mieszkańców. Do miast o najniższej aktywności społecznej należą Skarszewy, Kępice, Czernik, Prabuty, ale także miasta średniej wielkości jak Starogard Gdański, Tczew czy Rumia i Reda.

Jeśli chodzi o dynamikę wzrostu to także w tym wypadku bezkonkurencyjnym jest Kwidzyn (209%) oraz Prabuty (147%). Do innych ośrodków o dużej dynamice należały także Nowy Staw, Czernik, Skarszewy i Hel. Tylko w przypadku Krynicy Morskiej odnotowano spadek liczby organizacji pozarządowych, zaś w miastach Kępice, Gniew, Czarnie, Brusy wzrost był na poziomie do 10%.

Tabl.I.8. Poziom aktywności społecznej w miastach województwa pomorskiego w latach 2005 - 2009

miasto	liczba NGOs na 1000 mieszkańców			wzrost aktywności społecznej w latach 2005-2009 (2005=100)
	2005	2007	2009	
Kwidzyn	2,65	2,78	8,20	209,50
Sopot	5,38	6,30	7,19	33,56
Łeba	3,61	4,21	5,29	46,60
Puck	3,01	3,45	3,90	29,58
Sztum	2,78	3,33	3,89	39,87
Bytów	2,80	3,41	3,85	37,62
Człuchów	2,94	3,33	3,78	28,40
Czarna Woda	2,47	3,13	3,41	38,01
Gdańsk	2,90	3,15	3,32	14,56
Brusy	3,03	3,19	3,32	9,35
Nowy Dwór Gdański	2,61	3,11	3,31	26,55
Żukowo	2,08	2,51	3,09	49,04
Słupsk	2,67	2,89	3,07	15,06
Ustka	2,56	2,59	3,04	18,77
Krynica Morska	5,97	6,71	2,95	-50,68
Gdynia	2,31	2,61	2,84	22,77
Kartuzy	2,23	2,47	2,83	27,02
Skórcz	2,00	2,56	2,82	40,60
Gniew	2,62	3,09	2,81	7,05
Dzierżgoń	1,95	2,51	2,71	39,22
Hel	1,74	2,31	2,61	50,31

miasto	liczba NGO's na 1000 mieszkańców			wzrost aktywności społecznej w latach 2005-2009 (2005=100)
	2005	2007	2009	
Jastarnia	2,25	2,25	2,51	11,89
Nowy Staw	1,36	1,59	2,50	84,08
Malbork	2,07	2,27	2,50	20,58
Miastko	2,15	2,73	2,48	15,34
Władysławowo	2,02	1,99	2,32	14,93
Wejherowo	1,86	2,13	2,27	21,69
Debrzno	1,68	2,07	2,26	34,06
Pelplin	1,68	2,05	2,19	30,58
Chojnice	1,98	2,19	2,19	10,53
Czarne	2,00	2,17	2,18	8,97
Kościerzyna	1,69	2,00	2,16	27,58
Lębork	1,67	2,00	2,09	25,06
Pruszcz Gdański	1,53	1,90	2,09	36,23
Starogard Gdański	1,47	1,79	1,86	27,05
Prabuty	0,70	1,28	1,73	147,23
Tczew	1,32	1,48	1,65	25,24
Czersk	0,95	1,36	1,56	64,63
Reda	1,32	1,53	1,49	13,02
Rumia	1,17	1,33	1,48	27,38
Kępice	1,28	1,31	1,33	3,84
Skarszewy	0,74	1,03	1,17	58,53

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Warto również zwrócić uwagę na klasyfikację miast pomorskich, która powstała przez zestawienie obecnego poziomu aktywności społecznej z jej zmianami w latach 2005-2009 (Tabl.IV.9). Uwagę zwraca wysoka aktywność oraz dynamika w Kwidzynie. W tym przypadku związane to jest najpewniej z dynamicznym rozwojem gospodarczym miasta, któremu udało się równocześnie przyciągnąć nowych, wykształconych mieszkańców. Niska dynamika obserwowana była w średnich miastach, co wynika już z wcześniejszego wysokiego poziomu aktywności mieszkańców.

Tabl.I.9. Klasyfikacja miast pod względem poziomu aktywności społecznej w latach 2005 – 2009.

zmienna		wzrost aktywności społecznej w latach 2005-2009 (2005=100)		
		poniżej 30,0%	30,1 – 60,0	powyżej 60,1
liczba NGO's na 1000 mieszkańców	poniżej 2,00	Starogard Gdański, Tczew, Reda, Rumia, Kępice,	Skarszewy	Prabuty, Czersk
	2,01 – 3,0	Krynica Morska*, Gdynia, Kartuzy, Gniew, Jastarnia, Malbork, Miastko, Władysławowo, Lębork, Wejherowo, Chojnice, czarne, Kościerzyna,	Skórcz, Dzierżgoń, Hel, Debrzno, Pelplin, Pruszcz Gdański,	Nowy Staw,
	powyżej 3,01	Puck, Człuchów, Gdańsk, Brusy, Nowy Dwór Gdański, Słupsk, Ustka,	Sopot, Łeba, Sztum, Bytów, Czarna Woda, Żukowo,	Kwidzyn,

* miasto o bardzo wysokim ujemnym spadku

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Informacje na temat aktywności obywatelskiej oparte są na danych Państwowej Komisji Wyborczej o frekwencji wyborczej z trzech głosowań: w wyborach parlamentarnych w 2005 i 2007

roku oraz w wyborach prezydenckich (II tura) w 2010 roku. Wartości wskaźnika frekwencji w poszczególnych wyborach ułożono w porządku malejącym, dzieląc ciąg danych na cztery równe grupy za wyjątkiem czwartej, składającej się z 12 elementów.

Najwyższą aktywnością obywatelską wykazują się mieszkańcy dużych miast, w tym przede wszystkim położonych w aglomeracji Trójmiasta. Szczególnie wysoką mobilizację odnotowuje w Sopocie, Rumii, Jastarni, Gdańsku i Gdyni. W pierwszej dziesiątce miast o najwyższej wartości wskaźnika syntetycznego znalazły się ponadto inne miasta obszaru aglomeracji. Prawdopodobnie wysokie wartości tego wskaźnika w miastach Trójmiasta wynikają z kilku czynników, wśród których należy wymienić duży udział ludności z wykształceniem wyższym w obszarze aglomeracji, tradycje wolnościowe i demokratyczne Gdańska, Gdyni związane z wieloma wydarzeniami najnowszej historii Polski, czy łagodniejsze przejście okresu transformacji ustrojowej. W mniejszych społecznościach lokalnych (do 10 tys. mieszk.) np. Debrzno, Gniew, Kępice, Dzierżgoń, gdzie poziom wykształcenia jest dużo niższy, zaangażowanie społeczne mniejsze, mniejsze też zrozumienie dla problemów transformacji, tam zaangażowanie obywatelskie jest bardzo niskie.

Tabl.I.10. Frekwencja wyborcza w miastach województwa pomorskiego w latach 2005 – 2009.

miasto	frekwencja w wyborach						Wskaźnik syntetyczny	KLASA
	2005	klasa	2007	klasa	2010	klasa		
Sopot	55,70	4	70,64	4	72,69	4	4,00	4
Rumia	49,82	4	64,80	4	62,30	4	4,00	4
Jastarnia	49,43	4	63,09	4	85,60	4	4,00	4
Gdynia	51,14	4	68,12	4	67,15	4	4,00	4
Gdańsk	51,34	4	67,46	4	64,74	4	4,00	4
Żukowo	45,88	4	59,52	4	60,65	3	3,67	4
Władysławowo	44,37	3	61,70	4	82,04	4	3,67	4
Wejherowo	46,72	4	60,12	4	58,90	3	3,67	4
Reda	47,04	4	62,72	4	60,56	3	3,67	4
Pruszcz Gdański	45,40	3	65,17	4	61,90	3	3,33	4
Kartuzy	46,97	4	58,80	3	60,70	3	3,33	4
Ustka	36,61	2	57,76	3	64,35	4	3,00	3
Tczew	41,18	3	56,58	3	56,80	3	3,00	3
Puck	44,16	3	57,80	3	60,58	3	3,00	3
Kościerzyna	43,78	3	57,40	3	56,55	3	3,00	3
Hel	37,05	2	57,04	3	68,44	4	3,00	3
Chojnice	40,91	3	57,06	3	57,36	3	3,00	3
Brusy	49,54	4	54,69	2	60,87	3	3,00	3
Słupsk	42,05	3	58,99	3	56,07	2	2,67	3
Łeba	40,09	2	54,83	2	80,98	4	2,67	3
Kwidzyn	39,54	2	54,75	2	86,05	4	2,67	3
Starogard Gdański	40,79	3	53,12	2	54,14	2	2,33	3
Skórcz	40,51	3	51,28	2	54,39	2	2,33	3
Człuchów	37,82	2	55,25	3	55,44	2	2,33	3
Czarna Woda	43,36	3	50,89	2	53,89	2	2,33	3
Malbork	39,56	2	54,84	2	53,86	2	2,00	2
Lębork	39,62	2	55,16	2	55,24	2	2,00	2
Krynica Morska	36,28	1	57,14	3	53,38	2	2,00	2
Bytów	40,25	2	51,78	2	53,74	2	2,00	2
Czersk	37,26	2	46,71	1	51,90	2	1,67	2
Skarszewy	36,50	2	46,28	1	48,58	1	1,33	2
Czarne	32,91	1	50,63	2	51,27	1	1,33	2

miasto	frekwencja w wyborach						Wskaźnik syntetyczny	KLASA
	2005	klasa	2007	klasa	2010	klasa		
Sztum	34,43	1	49,77	1	49,36	1	1,00	1
Prabuty	27,62	1	42,40	1	44,42	1	1,00	1
Pelplin	33,90	1	41,97	1	45,24	1	1,00	1
Nowy Staw	34,84	1	43,85	1	41,02	1	1,00	1
Nowy Dwór Gdański	32,32	1	45,42	1	45,57	1	1,00	1
Miastko	32,91	1	43,01	1	44,71	1	1,00	1
Kępice	30,92	1	42,71	1	43,93	1	1,00	1
Gniew	31,58	1	41,40	1	45,05	1	1,00	1
Dzierzgoń	33,22	1	40,67	1	43,03	1	1,00	1
Debrzno	29,27	1	41,30	1	43,63	1	1,00	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

I.6. Pomoc społeczna

Pomoc społeczna jest dziedziną polityki społecznej państwa i samorządów, stanowiącą istotny element zabezpieczenia społecznego osób i rodzin w przypadku trudnej sytuacji życiowej (bezrobocie, niepełnosprawność, bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych, długotrwała choroba, ochrona macierzyństwa, alkoholizm i narkomania oraz bezdomność), której nie są w stanie przezwyciężyć przy wykorzystaniu własnych środków i możliwości.

W latach 2005-2009 liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w miastach województwa pomorskiego zmniejszyła się z ponad 68,5 tys. w 2005 r. do 48,6 tys. w 2009 r. Jednocześnie w tym samym okresie odsetek gospodarstw domowych objętych pomocą społeczną w miastach spadł o 13 p.p. z poziomu 74,5% do 61,7%. W porównaniu ze średnią liczbą osób korzystających z pomocy społecznej w odniesieniu do liczby ludności w Polsce, w regionie pomorskim większa część mieszkańców pobiera różnego rodzaju świadczenia.

Tabl.I.11. Klasyfikacja miast pod względem liczby gospodarstw domowych objętych pomocą społeczną w latach 2005 – 2009.

zmienna		dynamika zmian odsetka gospodarstw objętych pomocą społeczną w latach 2005-2009 (2005=100)		
		wzrost	spadek do 10,0%	spadek powyżej 10,1%
odsetek gospodarstw domowych objętych pomocą społeczną	poniżej 10,00		Gdynia, Reda, Pruszcz Gdański, Kościerzyna, Rumia,	Wejherowo, Żukowo, Gdańsk, Sopot, Ustka, Puck, Tczew, Człuchów, Hel,
	10,01 – 20,00	Czarne, Nowy Dwór Gdański, Kartuzy,	Debrzno, Miastko, Łeba, Jastarnia, Władysławowo,	Kwidzyn, Skarszewy, Słupsk, Chojnice, Nowy Staw, Bytów, Starogard Gdański, Skórcz, Malbork, Czarna Woda, Gniew, Sztum, Kępice, Pelplin, Dzierzgoń, Brusy, Lębork
	powyżej 20,01	Krynica Morska, Prabuty, Czersk,		

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ocena stanu i efektywności pomocy społecznej w roku 2005, 2007 i 2009, Pomorski Urząd Wojewódzki w Gdańsku, Wydział Polityki Społecznej.

Mimo sytuacji w gospodarce i utrzymującego się bezrobocia krąg rodzin objętych świadczeniami pomocy społecznej w miastach województwa pomorskiego spada. Do miast o największym udziale gospodarstw domowych objętych pomocą społeczną należały w roku 2009: Krynica Morska (26,9%), Czersk (23,8%) i Prabuty (23,1%). Jednocześnie te same miasta a także Nowy Dwór Gdański, Czarne i

Kartuzy należały do tych ośrodków, w których w latach 2005-2009 liczba gospodarstw domowych objętych pomocą społeczną wzrosła. Generalnie jednak w większości miast obserwowany był znaczny spadek odsetka gospodarstw objętych pomocą społeczną.

II. UWARUNKOWANIA ROZWOJU KAPITAŁU LUDZKIEGO

Zgodnie z definicją OECD³ kapitał ludzki to wiedza, umiejętności, kompetencje oraz inne cechy, które powiązane są z jego ekonomiczną aktywnością. Innymi słowy obejmuje ogół takich cech i ludzkich właściwości (wiedza, umiejętności, zdolności, zdrowie, motywacja), które mają określoną wartość i stanowią źródło przyszłych dochodów. Te zdobyte w ciągu życia zdolności, przynoszą pozytywne efekty, które są cenne nie tylko dla jednostki, lecz również dla społeczeństwa. Dbałość o budowę kapitału ludzkiego w społecznościach lokalnych i regionalnych przełoży się z czasem na wzrost gospodarczy i rosnący dobrobyt.

W badaniach nad kapitałem ludzkim zdecydowanie największy nacisk kładzie się na analizy struktur demograficznych oraz ocenę poziomu edukacji i jakości wykształcenia. Do innych elementów, które wpływają na rozwój oraz jakość kapitału ludzkiego, zalicza się ponadto rozwój nauki, który z kolei wpływa na budowę przewag konkurencyjnych regionów i wzrost innowacyjności w gospodarce lokalnej. Analizy dotyczą też wskaźników, którymi można ocenić stan zdrowia ludności. Nieraz ocenie poddaje się kwestie migracyjne, które mogą obrazować mobilność zasobów ludzkich, związaną ze zmianą pracy, ale także umiejętność dostosowania do zmieniających się warunków na rynku pracy. Z drugiej strony, w przypadku regionów odptywowych, ruchy migracyjne mogą istotnie wpłynąć na osłabienie kapitału ludzkiego.

Za największą część składową w procesie tworzenia kapitału ludzkiego uważana jest edukacja⁴. Jako uzupełniające dla oceny jakości kapitału ludzkiego, podjęto analizę dostępności do podstawowych usług, w tym zdrowia, kultury, sportu i rekreacji⁵.

II.1. Edukacja

W niniejszej analizie szczególną uwagę poświęcono kwestiom edukacji na wszystkich jej szczeblach, warunkom i jakości nauczania oraz szkolnictwu wyższemu. W Polsce zasady kształtowania kapitału ludzkiego reguluje ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku (Dz.U. Nr 95, poz.425, z późniejszymi zmianami), w myśl której państwo ma obowiązek zapewnienia powszechnego i bezpłatnego kształcenia dzieci i młodzieży oraz zmniejszenia różnic w warunkach kształcenia, wychowania i opieki między poszczególnymi regionami kraju, dostosowywania kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy, a także kształtowania postaw sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym. Jednak sytuacja w tym zakresie jest bardzo zróżnicowana między miastami regionu, a przede wszystkim w różnych jego częściach.

II.1.1. Wychowanie przedszkolne

Korzystne uwarunkowania demograficzne w wielu regionach Polski na tle krajów europejskich mogą być nie w pełni wykorzystane, jeżeli nie są podejmowane działania sprzyjające rozwojowi kapitału ludzkiego. Szczególne znaczenie w tym zakresie ma edukacja wczesnoszkolna. Edukacja poprzez zabawę od najmłodszych lat, obcowanie dzieci z rówieśnikami, nauka odpowiednich zachowań mają kluczowe znaczenie dla rozwoju człowieka i rzutują na późniejsze relacje w społeczeństwie, w tym na społeczną aktywność i zaangażowanie w tworzenie społeczeństwa obywatelskiego. Właściwe postawy obywatelskie i aktywność społeczna przekłada się z kolei po latach na gospodarkę i rozwój danego regionu. Z „Raportu o kapitale intelektualnym Polski”⁶ wynika,

³ The Well-being of Nations. The role of Human and Social Capital, 2001, OECD, Paris

⁴ Cohen D., Soto M., 2001, Growth and Human Capital: good data good results, Technical Papers, OECD, No 179

⁵ Soszyńska E, 2008, Jakość instytucji, kapitał ludzki a dynamika rozwoju gospodarczego, [w:] D. Kopycińska (red.), Zarządzanie wiedzą we współczesnej gospodarce, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.

⁶ Raport o kapitale intelektualnym Polski, 2008, Zespół Doradców Strategicznych Premiera, Warszawa.

że wczesna edukacja jest bardzo ważna, gdyż to właśnie w najmłodszych latach kształtuje się większa część umiejętności intelektualnych i społecznych. Dostęp do dobrej edukacji przedszkolnej jest szczególnie ważny dla dzieci, którym środowisko domowe nie może zapewnić odpowiednich warunków i bodźców rozwoju. Chodzi tu przede wszystkim o dzieci z rodzin ubogich, dysfunkcyjnych, ale również zamieszkujących typowe obszary wiejskie.

Dostępność i powszechność opieki przedszkolnej w województwie pomorskim jest stosunkowo niska, ale także bardzo zróżnicowana między miastami. W okresie 1995-2010 zauważyć można pewne symptomy poprawy, przejawiające się wzrostem udziału dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w liczbie dzieci w wieku 3-6 lat. Według danych GUS w miastach w 1995 roku, do przedszkoli uczęszczało 43,0% dzieci z grupy wiekowej 3-6 lat, zaś w 2010 wskaźnik ten wynosił 61,2%.

Tabl.II.1. Zmiany liczby dzieci w wieku 3-6 lat objętych edukacją przedszkolną w miastach województwa pomorskiego w latach 1995 – 2010.

miasto	1995			2010			dynamika zmian 1995 = 100
	dzieci w wieku 3 do 6 lat	dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym	%	dzieci w wieku 3 do 6 lat	dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym	%	
Żukowo	371	94	25,34	348	338	97,13	283,34
Reda	1173	194	16,54	996	535	53,71	224,78
Kartuzy	986	287	29,11	681	576	84,58	190,58
Puck	547	163	29,80	519	379	73,03	145,06
Brusy	305	141	46,23	258	274	106,20	129,73
Rumia	2436	613	25,16	1867	1010	54,10	114,98
Czarna Woda	246	82	33,33	126	87	69,05	107,14
Lębork	2175	786	36,14	1433	1020	71,18	96,97
Bytów	1161	564	48,58	737	683	92,67	90,77
Sztum	656	352	53,66	413	421	101,94	89,97
Dzierżgoń	381	191	50,13	225	207	92,00	83,52
Kwidzyn	2156	1079	50,05	1772	1592	89,84	79,52
Pelplin	486	258	53,09	306	277	90,52	70,52
Kościerzyna	1471	672	45,68	1113	850	76,37	67,17
Wejherowo	2937	657	22,37	2463	913	37,07	65,71
Czarne	462	236	51,08	257	214	83,27	63,01
Czersk	632	267	42,25	446	289	64,80	53,38
Sopot	1621	909	56,08	965	820	84,97	51,53
Chojnice	2471	1151	46,58	1666	1163	69,81	49,87
Nowy Dwór Gdański	610	381	62,46	426	395	92,72	48,45
Jastarnia	220	24	10,91	157	25	15,92	45,97
Ustka	787	360	45,74	532	349	65,60	43,41
Łeba	232	126	54,31	128	98	76,56	40,97
Malbork	2116	1169	55,25	1457	1127	77,35	40,01
Słupsk	5236	2875	54,91	3431	2573	74,99	36,58
Miastko	733	379	51,71	414	292	70,53	36,41
Prabuty	501	283	56,49	391	300	76,73	35,83
Gdańsk	20512	7921	38,62	16926	8708	51,45	33,23
Skarszewy	393	260	66,16	310	273	88,06	33,11
Pruszcz Gdański	1279	575	44,96	1284	761	59,27	31,83
Krynica Morska	63	38	60,32	57	45	78,95	30,89
Skórcz	198	63	31,82	173	72	41,62	30,80
Gdynia	11014	5165	46,89	8666	5196	59,96	27,86

miasto	1995			2010			dynamika zmian 1995 = 100
	dzieci w wieku 3 do 6 lat	dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym	%	dzieci w wieku 3 do 6 lat	dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym	%	
Tczew	3460	1492	43,12	2628	1364	51,90	20,36
Nowy Staw	255	182	71,37	183	155	84,70	18,67
Starogard Gdański	2995	1462	48,81	2206	1246	56,48	15,71
Człuchów	825	481	58,30	537	338	62,94	7,96
Hel	301	204	67,77	188	132	70,21	3,60
Debrzno	359	211	58,77	231	134	58,01	-1,30
Gniew	352	245	69,60	289	183	63,32	-9,02
Władysławowo	1006	161	16,00	695	100	14,39	-10,09
Kępice	260	121	46,54	149	0	0,00	-100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Analiza zróżnicowania przestrzennego liczby dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym wskazuje na bardzo duże dysproporcje w tym zakresie. Przy czym należy zauważyć, że w przypadku gmin miejsko-wiejskich wysokie wartości tego wskaźnika są efektem świadczenia usług przedszkolnych dla dzieci z terenu całej gminy, w związku z tym wartości te nie w pełni odpowiadają faktycznym problemom w tym zakresie na obszarze miast. Należy jednak stwierdzić, że dysproporcje w zakresie tego wskaźnika częstokroć wynikają z faktu, iż edukacja przedszkolna jest zadaniem własnym gminy, na które nie otrzymują one środków z budżetu centralnego. Polska jest jednym z nielicznych krajów Unii Europejskiej, gdzie wczesna edukacja nie jest finansowana przez państwo.

Omawiając kwestię dostępności do placówek przedszkolnych, należy podkreślić, iż we wszystkich miastach poza Kępicami, znajdują się przedszkola, bądź przynajmniej oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych. Potwierdza się wyższy stopień wykorzystania miejsc w przedszkolach w miastach, głównie ze względu na ich lepszą dostępność fizyczną. Najniższe wartości poniżej 60% udziału dzieci w wychowaniu przedszkolnym mają miasta Władysławowo, Jastarnia, Wejherowo, Skórcz, Gdańsk, Tczew, Reda, Rumia, Starogard Gdański, Debrzno, Pruszcz Gdański i Gdynia. Ten niski odsetek dzieci posyłanych do przedszkoli może być skutkiem nie tylko słabej dostępności do placówek, ale też niechęci rodziców, która może wynikać z braku środków na edukację przedszkolną - szczególnie, kiedy dotyczy to rodzin wielodzietnych i matek, które nie pracują.

Wprowadzenie form wychowania i edukacji dzieci w wieku od 3 do 6 lat, innych niż typowe całodniowe przedszkola oraz zerówki w szkołach podstawowych, umożliwiła nowelizacja ustawy oświatowej z 2007 roku (Dz. U. nr 7, poz. 38). Należą do nich dwa typy działalności na rzecz edukacji przedszkolnej: zespoły bądź punkty przedszkolne. Usankcjonowano tym samym prowadzone zwłaszcza w małych miastach przez organizacje pozarządowe tzw. małe przedszkola finansowane z funduszy unijnych⁷. Rozporządzenie wprowadza dwie nowe formy wychowania przedszkolnego, które mają się sprawdzić m.in. w zaniedbanych środowiskach wielkich miast. Chodzi o to, by także pochodzące stamtąd dzieci objęte były edukacją przedszkolną i lepiej przygotowane do podjęcia nauki. Póki co, te nowe formy edukacji przedszkolnej są dość słabo reprezentowane w województwie pomorskim.

Dzieci objęte wczesną i długotrwałą edukacją przedszkolną znacznie częściej odnoszą sukcesy w toku dalszej edukacji, a także na rynku pracy. Z tego względu należy uznać, że edukacja przedszkolna ma fundamentalne znaczenie dla jakości kapitału ludzkiego kraju. Podkreślić należy szczególne znaczenie edukacji przedszkolnej w niwelowaniu różnic społecznych i rozwojowych dzieci

⁷ Dziennik „Rzeczpospolita” z dnia 25 stycznia 2008 roku.

pochozących z gorzej sytuowanych grup społecznych, w szczególności z terenów wiejskich. Dostęp do edukacji przedszkolnej znacznie ułatwia rodzicom godzenie obowiązków rodzicielskich i zawodowych, a przez to ułatwia podjęcie decyzji o posiadaniu dziecka i wpływa korzystnie na współczynnik dzietności kraju.

II.1.2. Szkolnictwo podstawowe i gimnazjalne

W Polsce istnieje tzw. obowiązek szkolny, czyli ustawowo określony obowiązkowy czas pobierania nauki. Każde dziecko obowiązuje ukończenie nauki na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum. W ostatnich latach, ze względu na zmieniającą strukturę demograficzną, która się przejawia malejącą liczbą dzieci i młodzieży, zmniejsza się także poziom naboru do szkół. Wynikiem tych procesów jest zmniejszająca się liczba placówek szkolnych, a tym samym – malejąca dostępność szkół w sensie fizycznym. Ponadto, w dobie wzrostu znaczenia jakości edukacji niektóre szkoły są bardziej, a inne mniej popularne. Dochodzi zatem do sytuacji zamykania placówek, które tracą dzieci na rzecz innych, co często powodowane jest ograniczaniem kosztów, które zazwyczaj wywołują poważne protesty wśród rodziców.

W latach 2000-2010 we wszystkich miastach województwa pomorskiego nastąpił spadek liczby szkół podstawowych o 65. W głównej mierze likwidacja szkół podstawowych odbywa się zgodnie z rytmem przemian demograficznych. W analizowanym okresie liczba uczniów szkół podstawowych spadła we wszystkich miastach województwa o 30%, przy czym największy spadek nastąpił w miastach: Kępice, Sopot, Hel, Miastko, Skórcz powyżej 40%. Sytuacja ta wpłynęła na spadek liczby uczniów przypadających na 1 pomieszczenie szkolne.

Średnio w miastach województwa pomorskiego w roku 2010 wskaźnik liczby uczniów przypadających na 1 pomieszczenie szkolne wyniósł 16,73. Pod tym względem w latach 2000 – 2010 sytuacja pogorszyła się w: Człuchów i Debrzno. Jednocześnie mimo spadku liczby uczniów szkół podstawowych we wszystkich miastach, w 16 z nich zmniejszono także liczbę pomieszczeń szkolnych co dotyczyło Czarnej Wody, Czarne, Czerska, Gdańska, Gniewu, Helu, Kwidzyna, Lęborka, Prabut, Pruszcz Gdański, Pucka, Nowego Stawu, Sopotu, Skórcza, Wejherowa i Skarszew. W tym samym okresie wzrost liczby szkół podstawowych, a tym samym wzrost liczby pomieszczeń poprawił warunki nauczania w Pruszczu Gdańskim, Kartuzach, Starogardzie Gdańskim i Kościerzynie.

Tabl.II.2. Zmiany w zakresie szkół podstawowych w miastach województwa pomorskiego w latach 2000 - 2010

miasto	2000		2010		dynamika poprawy warunków nauczania - uczniowie na 1 pomieszczenie szkolne 2000 = 100
	liczba szkół	uczniów na 1 pomieszczenie szkolne	liczba szkół	uczniów na 1 pomieszczenie szkolne	
Brusy	1	31,29	1	20,67	33,94
Bytów	6	39,77	3	16,20	59,26
Chojnice	9	30,48	7	17,39	42,94
Czarna Woda	1	12,92	1	11,21	13,21
Czarne	1	27,35	1	23,00	15,90
Czersk	8	30,78	3	28,81	6,38
Człuchów	3	20,41	2	22,54	-10,44
Debrzno	2	17,50	2	17,92	-2,40
Dzierżgoń	2	34,83	1	22,21	36,23
Gdańsk	107	20,37	83	15,06	26,06
Gdynia	48	22,15	40	15,69	29,16
Gniew	2	18,67	1	17,92	3,98
Hel	1	24,44	1	14,93	38,89

miasto	2000		2010		dynamika poprawy warunków nauczania - uczniowie na 1 pomieszczenie szkolne 2000 = 100
	liczba szkół	uczniów na 1 pomieszczenie szkolne	liczba szkół	uczniów na 1 pomieszczenie szkolne	
Jastarnia	3	14,48	3	10,56	27,07
Kartuzy	4	23,06	5	16,25	29,53
Kępice	1	24,56	1	8,31	66,18
Kościerzyna	6	22,38	8	17,22	23,08
Krynica Morska	1	10,30	1	9,88	4,13
Kwidzyn	10	25,20	5	21,38	15,18
Lębork	7	30,54	6	21,05	31,09
Łeba	1	18,87	1	10,31	45,37
Malbork	8	31,79	8	17,99	43,41
Miastko	2	28,02	2	13,78	50,82
Nowy Dwór Gdański	5	25,43	3	14,46	43,14
Nowy Staw	2	28,95	1	28,71	0,81
Pelplin	3	23,51	3	15,00	36,20
Prabuty	2	24,85	1	18,85	24,16
Pruszcz Gdański	3	24,89	4	22,65	8,98
Puck	2	30,86	2	22,70	26,46
Reda	6	28,10	6	19,37	31,07
Rumia	9	32,36	7	23,31	27,98
Skarszewy	3	26,19	1	24,92	4,87
Skórcz	1	21,05	1	20,54	2,42
Słupsk	18	24,61	12	12,99	47,23
Sopot	10	19,56	8	14,05	28,15
Starogard Gdański	6	31,92	7	18,99	40,50
Sztum	2	37,41	2	22,83	38,99
Tczew	11	30,49	8	20,07	34,19
Ustka	3	32,44	2	19,30	40,49
Wejherowo	12	24,06	10	20,16	16,21
Władysławowo	7	21,59	5	12,44	42,38
Żukowo	3	21,93	3	14,46	34,04

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

W latach 2000-2010 o 22 wzrosła liczba gimnazjów w miastach województwa pomorskiego. Nowe szkoły zostały utworzone w Bytowie, Chojnicach, Gdańsku, Kartuzach, Kościerzynie, Kwidzynie, Malborku, Nowym Dworze Gdańskim, Pelplinie, Pruszczu Gdańskim, Pucku, Rumi, Słupsku, Tczewie, Ustce i Wejherowie. W głównej mierze utworzenie nowych szkół podyktowane było względami demograficznymi czy też potrzebą utworzenia nowych szkół w nowych dzielnicach np. Gdańsk. W analizowanym okresie liczba uczniów gimnazjów wzrosła o 4%, przy czym największy wzrost nastąpił w miastach: Żukowo, Pelplin, Brusy, Tczew, Czersk, Kwidzyn, Debrno, Chojnice, Ustka, Rumia, Wejherowo i Lębork - powyżej 10%. Jednocześnie sytuacja ta wpłynęła na spadek liczby uczniów przypadających na 1 pomieszczenie szkolne.

Tabl.II.3. Zmiany w zakresie liczby uczniów i pomieszczeń szkolnych szkół podstawowych w miastach województwa pomorskiego w latach 2000 – 2010.

	wzrost liczby uczniów	liczba uczniów bez zmian	spadek liczby uczniów
wzrost liczby pomieszczeń szkolnych			Brusy, Bytów, Chojnice, Dzierżgoń, Gdynia, Kartuzy, Kępice, Kościerzyna, Krynica Morska, Łeba, Malbork, Miastko, Nowy Dwór Gdański, Pelplin, Reda, Rumia, Słupsk, Starogard Gdański, Tczew, Ustka, Władysławowo, Żukowo,
liczba pomieszczeń bez zmian			Jastarnia, Sztum,
spadek liczby pomieszczeń szkolnych			Czarna Woda, Czarne, Czersk, Człuchów, Debrzno, Gdańsk, Gniew, Hel, Kwidzyn, Lębork, Prabuty, Pruszcz Gdański, Puck, Nowy Staw, Sopot, Skórcz, Wejherowo, Skarszewy,

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Tabl.II.4. Zmiany w zakresie gimnazjów w miastach województwa pomorskiego w latach 2000 – 2010.

miasto	2000		2010		dynamika poprawy warunków nauczania - uczniowie na 1 pomieszczenie szkolne 2000 = 100
	liczba gimnazjów	uczniów na 1 pomieszczenie szkolne	liczba gimnazjów	uczniów na 1 pomieszczenie szkolne	
Brusy	1	0,00	1	29,13	30,78*
Bytów	3	22,42	4	20,27	9,56
Chojnice	6	20,13	7	13,00	35,42
Czarna Woda	1	0,00	1	16,13	27,64*
Czarne	1	22,69	1	31,82	-40,25
Czersk	2	27,56	2	22,88	16,95
Człuchów	4	26,40	4	11,02	58,27
Debrzno	2	41,33	2	17,64	57,32
Dzierżgoń	1	22,78	1	17,14	24,77
Gdańsk	57	20,85	60	15,53	25,50
Gdynia	33	23,21	32	18,49	20,33
Gniew	2	0,00	1	14,64	36,56*
Hel	1	28,17	1	16,38	41,86
Jastarnia	1	20,17	1	16,50	18,18
Kartuzy	4	22,47	5	16,40	27,01
Kępice	1	26,90	1	20,40	24,16
Kościerzyna	5	29,45	6	14,01	52,41
Krynica Morska	1	0,00	1	14,33	14,00*
Kwidzyn	7	20,15	8	17,15	14,91
Lębork	6	22,00	6	14,06	36,07
Łeba	1	8,94	1	11,15	-24,80
Malbork	6	18,69	9	13,62	27,14
Miastko	2	26,24	1	21,57	17,81
Nowy Dwór Gdański	2	20,45	3	14,16	30,77
Nowy Staw	1	26,80	1	16,63	37,97

miasto	2000		2010		dynamika poprawy warunków nauczania - uczniowie na 1 pomieszczenie szkolne 2000 = 100
	liczba gimnazjów	uczniów na 1 pomieszczenie szkolne	liczba gimnazjów	uczniów na 1 pomieszczenie szkolne	
Pelplin	2	0,00	3	20,48	17,95*
Prabuty	1	15,59	1	16,86	-8,10
Pruszcz Gdański	2	36,71	4	17,07	53,49
Puck	2	17,41	3	13,67	21,49
Reda	3	26,07	2	18,86	27,64
Rumia	5	23,95	6	16,09	32,81
Skarszewy	2	24,72	1	17,33	29,89
Skórcz	1	30,50	1	12,69	58,39
Słupsk	9	24,60	15	12,69	48,42
Sopot	8	12,47	7	11,05	11,43
Starogard Gdański	6	22,54	6	14,71	34,71
Sztum	2	20,32	2	20,29	0,14
Tczew	5	22,10	8	16,89	23,56
Ustka	1	28,48	3	13,31	53,25
Wejherowo	6	26,12	8	16,96	35,07
Władysławowo	1	29,50	1	12,68	57,01
Żukowo	4	25,40	2	26,76	-5,35

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS - * dane wyjściowe dla roku 2005.

Średnio w miastach województwa pomorskiego w roku 2010 wskaźnik liczby uczniów przypadających na 1 pomieszczenie szkolne wyniósł 15,87. Pod tym względem w latach 2000 – 2010 sytuacja pogorszyła się w miastach: Czarne, Łeba, Prabuty i Żukowo. W 22 miastach wzrost liczby uczniów na skutek wzrostu liczby pomieszczeń szkolnych nie pogorszył warunków nauczania.

Tabl.II.5. Zmiany w zakresie liczby uczniów i pomieszczeń szkolnych gimnazjów w miastach województwa pomorskiego w latach 2000 – 2010.

	wzrost liczby uczniów	liczba uczniów bez zmian	spadek liczby uczniów
wzrost liczby pomieszczeń szkolnych	Brusy, Bytów, Chojnice, Czarna Woda, Czersk, Człuchów, Debrzno, Gdańsk, Gdynia, Jastarnia, Kartuzy, Kościerzyna, Kwidzyn, Lębork, Malbork, Pelplin, Pruszcz Gdański, Rumia, Tczew, Ustka, Wejherowo, Żukowo,	Krynica Morska, Nowy Staw,	Dzierżgoń, Gniew, Hel, Miastko, Nowy Dwór Gdański, Reda, Skarszewy, Skórcz, Słupsk, Starogard Gdański, Władysławowo,
liczba pomieszczeń bez zmian			Kępice, Puck,
spadek liczby pomieszczeń		Łeba,	Czarne, Prabuty, Sopot, Sztum,

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Utrzymywanie placówek oświatowych to także zapewnienie im odpowiedniego wyposażenia, również informatycznego. Infrastruktura informatyczna w szkołach w województwa pomorskiego z roku na rok zarówno w odniesieniu do sprzętu komputerowego jak i pracowni informatycznych ulega wyraźnej poprawie, przyczyniając się do podnoszenia dostępności do komputerów, Internetu, a przez to do budowania społeczeństwa informatycznego.

Analizując dane dotyczące stopnia informatyzacji szkół podstawowych i gimnazjów w miastach pomorskich wskaźnikiem liczby uczniów przypadających na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów można stwierdzić że w wielu miastach wskaźnik ten jest jeszcze dużo poniżej średniej dla wszystkich miast, przy czym nie ma reguły, że im miasto większe tym sytuacja lepsza i odwrotnie.

Tabl.II.6. Liczba uczniów szkół podstawowych i gimnazjów przypadająca na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów w miastach województwa pomorskiego w roku 2010.

		gimnazja		
		powyżej 15,01	10,01 - 15,0	poniżej 10
szkoły podstawowe	powyżej 15,01	Czersk, Skarszewy, Rumia, Debrzno, Chojnice, Człuchów, Bytów, Gniew, Dzierzgoń, Kępice, Gdynia, Pruszcz Gdański, Wejherowo, Starogard Gdański, Nowy Dwór Gdański, Żukowo, Tczew, Kartuzy, Brusy, Nowy Staw,	Puck, Jastarnia, Pelplin, Reda, Kościerzyna, Ustka, Słupsk, Malbork,	Łeba, Hel,
	10,01 - 15,00	Czarne,	Sztum, Gdańsk, Kwidzyn, Skórcz, Lębork, Miastko, Prabuty,	Władysławowo, Sopot,
	poniżej 10	Czarna Woda	Krynica Morska,	

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Do miast o szczególnych potrzebach w zakresie komputeryzacji szkół zarówno podstawowych i gimnazjów należy 20 miast, zaś dodatkowo 10 miast wskazuje na wyraźny problem w zakresie komputeryzacji szkół podstawowych.

II.1.3. Szkolnictwo średnie

Szkolnictwo średnie z uwagi na fakt, że nie jest zadaniem własnym gminy, a powiatu ma swój szczególny wymiar jeśli chodzi i miasta. Analiza rozmieszczenia liceów ogólnokształcących i zasadniczych szkół zawodowych wyraźnie wskazuje, że ich lokalizacja związana jest z miastami. Należy zauważyć jednak, że nie każde miasto posiada placówkę szkolnictwa średniego np. Debrzno, Jastarnia, Krynica Morska i Kępice.

W latach 2005-2010 nastąpił spadek liczby liceów ogólnokształcących ze 142 do 137 i wzrost liczby zasadniczych szkół zawodowych z 67 do 69. Likwidacja liceów ogólnokształcących odbywa się zgodnie z rytmem przemian demograficznych. W analizowanym okresie liczba uczniów tych placówek szkolnictwa średniego spadła z nieco ponad 40 tys. do nieco ponad 34 tys. W większości miast w analizowanym okresie liczba uczniów spadła, poza miastami Czarne, Kartuzy, Łeba, Sopot i Władysławowo. Największy spadek nastąpił w miastach: Prabuty, Ustka, Gniew, Miastko, Kościerzyna i Reda, gdzie liczba uczniów spadła o ponad 30%, nie licząc Czarnej Wody, Kępice i Skórcza, w których licea ogólnokształcące zostały zlikwidowane.

Nieco lepsza sytuacja zachodzi w zakresie szkolnictwa średniego zawodowego. Właściwie można stwierdzić, że w okresie 2005-2010 liczba uczniów w tych placówkach minimalnie wzrosła, przy czym aż w 12 miastach zanotowano wzrost, w tym w szczególności w Pruszczu Gdańskim, Nowym Stawie i Wejherowie. Niepokojącym zjawiskiem jest znaczny spadek liczby uczniów w ośrodkach średnich i małych, w tym w: Czarnej Wodzie, Dzierzgoniu, Gniewie, Lęborku, Malborku, Nowym Dworze

Gdańskim, Pucku, Skarszewach i Ustce, a więc w miastach, w których baza oferta rynku pracy jest stosunkowo słaba i raczej skierowana do osób z wykształceniem zawodowym.

Tabl.II.7. Zmiany w zakresie szkolnictwa średniego w miastach województwa pomorskiego w latach 2005 – 2010.

miasta	licea ogólnokształcące			zasadnicze szkoły zawodowe		
	liczba szkół	uczniowie		liczba szkół	uczniowie	
		2005	2010		2005	2010
Brusy	1	162	117	1	262	251
Bytów	3	681	548	1	571	603
Chojnice	5	1338	1278	3	567	667
Czarna Woda	0	69	0	1	93	79
Czarne	1	28	99	1	0	61
Czersk	1	550	474	0	0	0
Człuchów	3	591	539	1	242	289
Debrzno	0	0	0	0	0	0
Dzierżgoń	1	173	133	1	151	113
Gdańsk	32	9928	8428	9	1453	1762
Gdynia	17	6341	5392	5	806	748
Gniew	1	169	100	1	164	146
Hel	1	55	55	0	0	0
Jastarnia	0	0	0	0	0	0
Kartuzy	4	1100	1268	2	685	669
Kępice	0	35	0	0	0	0
Kościerzyna	3	990	639	3	639	645
Krynica Morska	0	0	0	0	0	0
Kwidzyn	4	1203	959	4	621	593
Lębork	4	1033	922	2	901	733
Łeba	1	14	22	1	0	7
Malbork	4	1256	1241	2	370	293
Miastko	1	440	275	1	254	256
Nowy Dwór Gd.	1	311	251	1	248	206
Nowy Staw	0	0	0	1	66	148
Pelplin	2	349	252	1	133	130
Prabuty	1	113	55	1	96	124
Pruszcz Gd.	2	625	595	1	36	80
Puck	2	469	450	1	456	402
Reda	2	239	157	1	498	251
Rumia	3	1022	837	1	457	319
Skarszewy	0	0	0	1	151	115
Skórcz	0	196	0	1	0	79
Słupsk	15	3539	2594	9	968	1015
Sopot	6	1001	1152	1	59	43
Starogard Gd.	4	1661	1522	1	702	676
Sztum	1	399	314	0	0	0
Tczew	3	1548	1369	3	608	496
Ustka	1	336	179	1	196	78
Wejherowo	4	1898	1573	4	450	844
Władysławowo	2	95	113	0	0	0
Żukowo	1	135	129	1	323	324

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

II.1.4. Ranga edukacyjna ośrodków

Rozmieszczenie przestrzenne obiektów świadczących ponadlokalne usługi edukacji w zakresie szkolnictwa średniego i wyższego pozwala określić rangę ośrodków w tym zakresie. Ranga ta wskazuje znaczenie poszczególnych ośrodków, a poprzez jej zderzenie z dostępnością może pozwolić określić optymalny poziom rozwoju funkcji edukacyjnych w strukturze województwa.

Tabl.II.7. Ranga ośrodków w świetle dostępności do usług edukacji w miastach województwa pomorskiego w 2010 r.

miasto	Szkoły					Ranga ośrodka
	zasadnicze zawodowe	licea ogólnokształcące	technika	policealne	wyższe	
Gdańsk	9	32	19	68	14	I
Gdynia	5	17	18	39	4	II
Słupsk	9	15	11	31	3	II
Wejherowo	4	4	4	5	1	III
Chojnice	3	5	5	6	1	III
Kwidzyn	4	4	4	2	1	III
Sopot	1	6	1	6	2	III
Tczew	3	3	4	2	0	III
Starogard Gd.	1	4	2	12	1	III
Kościerzyna	3	3	3	4	0	III
Lębork	2	4	4	4	0	III
Człuchów	1	3	6	1	0	IV
Malbork	2	4	3	0	0	IV
Kartuzy	2	4	2	2	0	IV
Bytów	1	3	2	1	0	IV
Rumia	1	3	1	0	0	IV
Miastko	1	1	2	1	0	IV
Pruszcz Gd.	1	2	1	1	0	IV
Puck	1	2	1	1	0	IV
Sztum	0	1	2	4	0	IV
Pelplin	1	2	0	1	0	IV
Reda	1	2	0	1	0	IV
Czarne	1	1	1	0	0	IV
Dzierzgoń	1	1	1	0	0	IV
Łeba	1	1	1	0	0	IV
Nowy Dwór Gd.	1	1	1	0	0	IV
Prabuty	1	1	1	0	0	IV
Ustka	1	1	1	0	0	IV
Żukowo	1	1	1	0	0	IV
Czarna Woda	1	0	1	0	0	IV
Nowy Staw	1	0	1	0	0	IV
Skórcz	1	0	1	0	0	IV
Brusy	1	1	0	0	0	IV
Gniew	1	1	0	0	0	IV
Władysławowo	0	2	1	1	0	IV
Skarszewy	1	0	0	0	0	IV
Czersk	0	1	1	0	0	IV

miasto	Szkoły					Ranga ośrodka
	zasadnicze zawodowe	licea ogólnokształcące	technika	policealne	wyższe	
Hel	0	1	0	0	0	IV
Debrzno	0	0	0	0	0	IV
Jastarnia	0	0	0	0	0	IV
Kępice	0	0	0	0	0	IV
Krynica Morska	0	0	0	0	0	IV

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

II.2. Ochrona zdrowia

Zdrowie jest obok edukacji jednym z ważniejszych czynników determinującym jakość kapitału ludzkiego. Wpływa ono pozytywnie na wzrost gospodarczy, wydajność pracy czy efektywne uczenie się. W zdrowszym społeczeństwie ludzie żyją dłużej, szczególnie przy ułatwionym dostępie do usług zdrowotnych i wysoko wykwalifikowanej kadry medycznej, wspomaganej przez nowoczesne procedury medyczne i wyposażenie diagnostyczne.

Zakres świadczonych usług medycznych zależy na ogół od rangi ośrodka. W województwie pomorski, podobnie jak we wszystkich województwach można mówić o dwóch poziomach świadczenia usług ochrony zdrowia: podstawowym i szpitalnym. Podstawowe usługi medyczne realizowane są przez zakłady ochrony zdrowia tzw. ZOZ-y (publiczne i niepubliczne). W ramach poziomu szpitalnego możemy mówić o szpitalach specjalistycznych, wielospecjalistycznych i klinicznych. Sytuacja taka wyraźnie wskazuje na przestrzenny aspekt rozmieszczenia usług ochrony zdrowia. Podstawowe usługi świadczone są na terenie prawie każdej gminy, zaś szpitalne wykazują charakter koncentryczny, w znacznym stopniu związany z miejską siecią osadniczą.

Tabl.II.8. Zmiany w zakresie dostępności usług ochrony zdrowia w miastach województwa pomorskiego w latach 2005 – 2010.

miasto	2005		2010		szpitale
	liczba ZOZ-ów	liczba mieszkańców na 1 ZOZ	liczba ZOZ-ów	liczba mieszkańców na 1 ZOZ	
Miastko	5	2208,00	13	822,69	1
Łeba	3	1277,67	4	938,25	0
Czarna Woda	2	1599,00	3	1070,33	0
Nowy Dwór Gdański	2	4978,50	9	1100,44	1
Sopot	19	2109,21	33	1155,79	1
Bytów	7	2398,29	14	1189,29	1
Sztum	3	3333,67	8	1209,50	1
Krynica Morska	0	brak	1	1361,00	0
Puck	4	2829,75	8	1406,13	1
Człuchów	5	2922,00	10	1418,90	1
Żukowo	2	3147,00	4	1629,75	0
Lębork	22	1596,36	21	1646,71	1
Gniew	1	6809,00	4	1677,25	0
Wejherowo	17	2645,71	27	1770,15	2
Pruszcz Gdański	6	3966,67	15	1788,93	0

miasto	2005		2010		szpitale
	liczba ZOZ-ów	liczba mieszkańców na 1 ZOZ	liczba ZOZ-ów	liczba mieszkańców na 1 ZOZ	
Skórcz	1	3522,00	2	1795,50	0
Dzierzgoń	1	5669,00	3	1840,67	0
Czarne	2	2970,00	3	1979,33	0
Ustka	4	4056,00	8	2007,75	0
Nowy Staw	1	4455,00	2	2183,50	0
Malbork	9	4280,89	17	2251,65	1
Kwidzyn	11	3442,91	17	2252,71	1
Kościerzyna	6	3838,50	10	2313,80	1
Słupsk	34	2902,79	41	2357,44	1
Brusy	1	4546,00	2	2412,50	0
Chojnice	10	3975,20	16	2494,94	1
Debrzno	2	2681,00	2	2678,50	0
Pelplin	1	8518,00	3	2748,00	0
Gdańsk	112	4089,76	161	2838,30	9
Prabuty	1	8494,00	3	2857,67	1
Tczew	15	4016,27	21	2864,38	1
Kartuzy	2	7651,50	5	2984,40	1
Władysławowo	4	3697,75	5	3022,20	0
Czersk	3	3160,00	3	3224,33	0
Skarszewy	1	6805,00	2	3440,50	0
Starogard Gdański	10	4822,90	14	3441,79	2
Gdynia	36	7021,97	69	3584,41	3
Hel	1	3956,00	1	3720,00	1
Jastarnia	1	4032,00	1	3911,00	0
Rumia	1	44454,00	7	6586,71	0
Reda	2	9180,00	3	6986,33	0
Kępice	0	brak	0	brak	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Z tego powodu wskaźnikowe analizy dostępności do usług ochrony zdrowia w miastach zostały podzielone na dwie części – w odniesieniu do dostępu do podstawowych usług z zakresu ochrony zdrowia (ZOZ-y) oraz leczenia szpitalnego.

Wskaźnikiem, który najlepiej obrazuje poziom dostępności do placówek świadczących usługi podstawowe w zakresie ochrony zdrowia jest liczba mieszkańców przypadająca na 1 zakład opieki zdrowotnej. Analiza powyższego wskaźnika nasuwa kilka wniosków. Po pierwsze – poziom dostępności usług medycznych (w zakresie podstawowym) nie jest w skali województwa znacznie zróżnicowany choć skraje wartości wynoszą od nieco ponad 820 mieszk./1 ZOZ w Miastku do prawie 7 tys. mieszk./1 ZOZ w Redzie i 6,6 tys. w Rumi. W tym zakresie należy zauważyć także brak ZOZ-u w Kępicach.

Należy zauważyć, że w latach 2005-2010 dostępność do podstawowej opieki zdrowotnej zdecydowanie wzrosła, najwięcej w Rumi o ponad 570%, Nowym Dworze Gdańskim o ponad 350%, Gniewie ponad 305% oraz w Pelplinie i Dzierzgoniu o prawie 210%. W 2010 r. słabą dostępnością (pow. 3 tys. mieszk./1 ZOZ) cechowały się także Władysławowo, Hel, Jastarnia, Czersk, Skarszewy, Starogard Gdański i Gdynia. Do ośrodków o bardzo dobrej dostępności należały także Łeba, Czarna Woda, Nowy Dwór Gdański, Sopot, Bytów, Sztum, Krynica Morska, Puck i Człuchów. W tych miastach na 1 ZOZ przypadało mniej niż 1,5 tys. mieszkańców.

Analiza dostępności szpitali w miastach wyraźnie wskazuje na wybitnie egzogeniczny charakter tego typu usług i ich występowanie tylko w nielicznych, na ogół wyżej usytuowanych w hierarchii ośrodkach. W 2010 r. w województwie pomorskim funkcjonowało 41 szpitali ogólnych, spośród których 22 stanowiły szpitale niepubliczne. Liczba szpitali od 2005 r. wzrosła o 4, przy czym liczba szpitali publicznych spadła z 28 do 19 i wzrosła niepublicznych z 9 do 22.

W każdym powiecie (poza gdańskim i słupskim) jest szpital, przy czym największa koncentracja placówek leczenia stacjonarnego występuje w miastach na prawach powiatu, w szczególności w Gdańsku i Gdyni. Pod względem dostępności do szpitali sytuacja jest znacznie zróżnicowana. W Gdańsku, Słupsku, powiecie sztumskim, nowodworskim i kościerskim na 10.000 mieszkańców przypada ponad 55 łóżek, zaś w powiatach tczewskim, puckim i starogardzkim nie przekracza 25 łóżek. Utrzymuje się tendencja spadkowa liczby łóżek w szpitalach ogólnych, uległ także skróceniu czas pobytu pacjenta, przy jednoczesnym wzroście liczby hospitalizowanych osób. Mieszkańcy powiatów gdańskiego i słupskiego mają zapewniony dostęp do szpitali w Gdańsku i w Słupsku. Ważny problem, zwłaszcza w kontekście wysokiej w porównaniu z innymi regionami zachorowalności na choroby nowotworowe, choroby układu sercowo-naczyniowego i cukrzycę, stanowią wewnątrzregionalne dysproporcje w dostępie do wyspecjalizowanych usług medycznych, które skupiają się w Gdańsku, Gdyni i Słupsku.

II.3. Instytucje kultury

Tworzenie podstaw nowoczesnej gospodarki powinno odbywać się nie tylko z udziałem sektora naukowo-technologicznego, ale także w nowym nurcie gospodarki kreatywnej, wywodzonej z różnych dziedzin sztuki i dziedzictwa kulturowego oraz szerokiej gamy działalności jednostek składających się na sektor kultury i przemysły kreatywne. Kultura i sztuka to w wielu przypadkach istotny atut i element przewagi konkurencyjnej danego ośrodka miejskiego.

Struktura, funkcje i sposoby działania instytucji kultury, mimo zmian społecznych, kulturowych i cywilizacyjnych, jakie dokonały się w Polsce po 1989 r., nie zostały poddane gruntownej przebudowie. Instytucje kultury ciągle postrzegane są jako placówki nieproduktywne, roszczeniowe, sięgające jedynie po środki publiczne. Kryzys instytucji kultury związany z brakami w finansowaniu, ewentualnie masową ich likwidacją, o której wiele mówiono w pierwszej dekadzie transformacji ustrojowej, nie znajduje potwierdzenia w danych. Wręcz przeciwnie – w miastach nastąpił wzrost liczby instytucji kultury. Istnieje duże zróżnicowanie standardu obiektów, w których zlokalizowane są instytucje kultury. Nowo powstałe instytucje często mieszczą się w obiektach nowoczesnych, zaprojektowanych odpowiednio do funkcji. Obiekty adaptowane, na przykład postindustrialne, są pomysłowo zaaranżowane i funkcjonalne. Realizowane są z dbałością, uwzględniają komfort odbiorcy i są dobrze wyposażone technicznie. Jednakże znaczna część instytucji kultury funkcjonuje w obiektach, które nie są w stanie sprostać współczesnym funkcjom i standardom, co ma pośredni, a czasami bezpośredni wpływ na satysfakcję odbiorcy (Raport o stanie i zróżnicowaniach kultury miejskiej w Polsce, s.42-27).

W niniejszej analizie skupiono się na ocenie dostępności do instytucji kultury mierzoną dostępnością do tych placówek. Podobnie jak w przypadku usług ochrony zdrowia zakres usług z dziedziny kultury, jakie są dostępne w danym mieście, jest wyraźnie związany z jego pozycją w hierarchii osadniczej.

Tabl.II.9. Dostępność do instytucji kultury w miastach województwa pomorskiego w 2010 r.

miasto	Liczba instytucji kultury								Indeks dostępności do instytucji kultury (mieszk. na 1 instytucje) RANGA
	biblioteki	kina	filharmonie	muzea	teatry				
					dramatyczne	muzyczne	operowe	lalkowe	
Gdańsk	32	4	1	19	2	0	1	1	I
Gdynia	23	1	0	3	1	1	0	0	II
Słupsk	9	1	1	1	1	0	0	1	II
Sopot	7	1	1	2	1	0	0	0	II
Kwidzyn	4	1	0	1	0	0	0	0	III
Starogard Gd.	4	1	0	1	0	0	0	0	III
Wejherowo	4	1	0	1	0	0	0	0	III
Chojnice	2	1	0	1	0	0	0	0	III
Lębork	2	1	0	1	0	0	0	0	III
Czersk	1	1	0	0	0	0	0	0	III
Miastko	1	1	0	0	0	0	0	0	III
Tczew	7	0	0	1	0	0	0	0	III
Puck	2	0	0	3	0	0	0	0	III
Malbork	3	0	0	1	0	0	0	0	IV
Gniew	1	0	0	2	0	0	0	0	IV
Kościerzyna	1	0	0	2	0	0	0	0	IV
Rumia	4	0	0	0	0	0	0	0	IV
Bytów	2	0	0	1	0	0	0	0	IV
Człuchów	2	0	0	1	0	0	0	0	IV
Władysławowo	3	0	0	0	0	0	0	0	IV
Hel	1	0	0	1	0	0	0	0	IV
Kartuzy	1	0	0	1	0	0	0	0	IV
Łeba	1	0	0	1	0	0	0	0	IV
Ustka	1	0	0	1	0	0	0	0	IV
Reda	2	0	0	0	0	0	0	0	IV
Skórcz	2	0	0	0	0	0	0	0	IV
Brusy	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Czarna Woda	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Czarne	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Debrzno	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Dzierżgoń	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Jastarnia	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Kępnice	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Krynica Morska	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Nowy Dwór Gd.	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Nowy Staw	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Pelplin	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Prabuty	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Pruszcz Gdański	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Skarszewy	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Sztum	1	0	0	0	0	0	0	0	IV
Żukowo	1	0	0	0	0	0	0	0	IV

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Do podstawowych instytucji kulturalnych, których prowadzenie jest obowiązkiem samorządów gminnych, należą biblioteki. W 2010 r. w miastach województwa pomorskiego znajdowały się 138 bibliotek publicznych, co oznacza spadek w stosunku do roku 2005 o 6.

Kolejną grupę obiektów infrastruktury kulturalnej stanowią muzea, których liczba w miastach w roku 2010 stanowiła 78,9% wszystkich placówek muzealnych na terenie województwa. Dominującą pozycję w tym zakresie posiada Trójmiasto skupiające ponad 40% muzeów województwa, a przede wszystkim Gdańsk z 19 muzeami. Pozostałe miasta regionu posiadają najczęściej jedną placówkę muzealną. Jeśli chodzi o zwiedzających to muzea Gdańska i Muzeum Zamkowe w Malborku charakteryzują się największą liczbą odwiedzających odpowiednio po ponad 30% ogółu zwiedzających w regionie.

Nieco inaczej sytuacja prezentuje się w obszarze działalności kinowej, gdzie widać duże, i wciąż rosnące dysproporcje w dostępie do tego typu usług kulturalnych w zależności od wielkości miasta. Łącznie w roku 2010 w miastach pomorskich było 14 kin, zlokalizowanych w największych miastach województwa, co oznacza spadek w stosunku do 2005 r. o 8 kin. Spadkowi liczby kin towarzyszył spadek liczby miejsc na widowni o prawie 21%, jednak nie wpłynęło to ani na spadek liczby seansów kinowych, ani na spadek liczby widzów, których liczba w roku 2010 w stosunku do roku 2005 wzrosła o 17%. Zmiany ten były jednak wybitnie nierównomierne i można powiedzieć, że dokonały się głównie w Trójmieście, za sprawą rozwoju sieci multikin. Także Trójmiasto, a przede wszystkim Gdańsk koncentrują prawie 96% widowni kin w województwie.

Szczególnym przypadkiem wśród placówek kultury są teatry i filharmonie. Wszystkie funkcjonujące w województwie zlokalizowane są na terenie Trójmiasta oraz Słupska.

Instytucje kultury, w tym te uważane za najbardziej zachowawcze – muzea i biblioteki – rozwijają się w zakresie swoich podstawowych funkcji (gromadzenie, ochrona, opracowywanie zbiorów) oraz prowadzą, przynajmniej w dużych miastach, ożywioną działalność w zakresie promocji własnych zasobów i edukacji kulturalnej; są organizatorami przedsięwzięć o charakterze naukowym, popularnonaukowym, artystycznym i wydawniczym, często jednak odległych od ich głównych zadań.

Instytucje kultury w stosunku do rzeczywistych potrzeb jest zbyt dużo, ale nie zawsze odpowiadają potrzebom odbiorców. Ich kompetencje i zadania krzyżują się. Często konkurują one między sobą. Skupiają zainteresowania na tych samych grupach docelowych, dublują nakłady na sprzęt i wyposażenie, które w jednym ośrodku miejskim i przy jednym organizatorze mogłoby służyć z powodzeniem wielu z nich. Brakuje im wspólnej przemyślanej polityki promocyjnej. Bardzo rzadko działają w sieci i potrafią konsolidować swoją działalność (wyjątkiem są na przykład jazzowe kluby muzyczne) w celu pomnażania efektów i ograniczania nakładów.

CZĘŚĆ DRUGA
POTENCJAŁ GOSPODARCZY I INFRASTRUKTURALNY

I. ROZWÓJ GOSPODARCZY

Na przebieg procesów gospodarczych w Polsce od końca lat 90. wpływała z jednej strony ogólnoświatowa koniunktura, od której – w warunkach rosnącej otwartości gospodarki i procesów globalizacyjnych - gospodarka naszego kraju jest już silnie uzależniona, z drugiej zaś – akcesja Polski do Unii Europejskiej w maju 2004 roku. Mimo wahań, tempo wzrostu gospodarczego przez cały okres było dodatnie, co pozwoliło na dalszą konwergencję zewnętrzną, tj. zmniejszenie dystansu dzielącego nasz kraj od UE. Mimo tego poszczególne miasta województwa rozwijały się w sposób zróżnicowany, co przyczyniło się do dalszego pogłębienia dysproporcji w poziomie ich rozwoju, zarówno międzyregionalnych, jak i wewnątrz poszczególnych regionów.

I.1. Podstawy ekonomicznego rozwoju miast

I.1.1. Wielkość i funkcje bazy ekonomicznej

Miasta są największym skupiskiem miejsc pracy w regionach. Na działalności gospodarcze podejmowane w ośrodkach miejskich składają się dwa wzajemnie oddziałujące komponenty: na rzecz odbiorców zewnętrznych i wewnętrznych. Opisem tych zależności zajmuje się teoria bazy ekonomicznej (zob. Dziewoński 1971), która wyodrębnia aktywności gospodarcze egzogeniczne (zewnętrzne) oraz endogeniczne (wewnętrzne).

Do określenia wielkości i struktury bazy ekonomicznej użyto dwóch klasycznych metod: wskaźnika nadwyżki pracowników¹ i ilorazu lokalizacji². Podstawowe wyniki analiz³ dotyczące wielkości bazy ekonomicznej, jej rangi i udziału w całkowitej liczbie zatrudnionych przedstawiono w Tabl.VI.1. Niezaprzeczalnym faktem jest przewaga pod względem wielkości bazy ekonomicznej Gdańska i Gdyni nad pozostałymi miastami województwa. Natomiast warto podkreślić, że liczba mieszkańców nie jest wprost proporcjonalna do wielkości bazy ekonomicznej. Doskonale widać to w przypadku Kwidzyna, który od lat znajduje się na trzecim miejscu pod względem rangi ośrodka, pomimo, że miasto zajmuje jedenastą lokatę pod względem liczby ludności. Wielkości bazy ekonomicznej nie należy jednoznacznie utożsamiać z wysokim poziomem rozwoju gospodarczego ośrodka.

Tabl.I.1. Wielkość bazy ekonomicznej

miasto	ranga wg wielkości bazy ekonomicznej		baza ekonomiczna (liczba pracujących)		udział bazy ekonomicznej w całkowitej liczbie pracujących	
	1999	2008	1999	2008	1999	2008
Gdańsk	1	1	14020	31436	9,2	22,5
Gdynia	2	2	11342	14363	13,8	19,8
Kwidzyn	3	3	3148	5893	22,6	34,7
Słupsk	5	4	2169	5718	6,7	19,7

¹ Wskaźnik nadwyżki pracowników, zastosowany po raz pierwszy przez ekonomistę amerykańskiego H. Hoyta (1944), umożliwia pomiar bezwzględnej liczby pracowników sektora egzogenicznego. Jego matematyczna formuła opiera się na założeniu, że wielkość sektora eksportowego w danej gałęzi jest różnicą pomiędzy całkowitą liczbą pracujących w tej gałęzi a iloczynem całkowitej liczby pracujących w mieście i udziału rozważanej gałęzi w całkowitej liczbie pracujących w kraju.

² Istotą ilorazu lokalizacji (zwanego czasami wskaźnikiem Florence'a) jest porównanie dwóch struktur w postaci względnej (procentowej), z których jedna odnosi się do cech danego obiektu (tu: miasta), a druga do całej grupy badanych obiektów (tu wszystkich miast w Polsce).

³ Badania bazy ekonomicznej miast województwa pomorskiego, w niniejszej pracy, oparto o dane Głównego Urzędu Statystycznego, który gromadzi informacje o pracujących w poszczególnych sekcjach Polskiej Klasyfikacji Działalności. Pewną ułomnością tej analizy jest fakt, iż GUS udostępnia dane nie uwzględniając pracujących w podmiotach gospodarczych zatrudniających poniżej 9 osób (tzw. mikro przedsiębiorstwach). Jednakże na podstawie dostępnych danych można w sposób generalny scharakteryzować wielkość, specjalizację oraz stopień dywersyfikacji bazy ekonomicznej miast w regionie.

miasto	ranga wg wielkości bazy ekonomicznej		baza ekonomiczna (liczba pracujących)		udział bazy ekonomicznej w całkowitej liczbie pracujących	
	1999	2008	1999	2008	1999	2008
Tczew	28	5	291	3685	2,3	22,0
Sopot	4	6	2657	3450	23,3	28,9
Wejherowo	6	7	1576	3014	17,4	32,6
Chojnice	12	8	700	2640	5,9	21,0
Starogard Gdański	7	9	1539	2557	9,9	19,4
Pruszcz Gdański	11	10	726	1871	12,2	24,1
Kościerzyna	10	11	727	1662	11,9	25,7
Malbork	8	12	1005	1624	11,5	19,8
Lębork	9	13	951	1564	10,9	19,3
Bytów	13	14	670	1458	10,5	22,7
Rumia	33	15	230	1222	4,9	20,6
Człuchów	24	16	359	913	7,4	20,6
Kartuzy	17	17	552	887	11,9	19,8
Ustka	23	18	361	829	9,1	25,7
Sztum	15	19	601	717	20,5	27,2
Puck	18	20	523	644	17,0	22,7
Gniew	29	21	287	611	16,4	37,6
Władysławowo	16	22	560	583	16,0	23,8
Czarne	20	23	413	494	38,2	40,2
Czersk	14	24	628	461	23,5	22,6
Reda	25	25	350	446	14,5	18,7
Miastko	30	26	277	442	7,8	19,5
Nowy Dwór Gdański	22	27	396	415	18,2	20,9
Żukowo	26	28	339	398	18,1	20,2
Pelplin	31	29	269	386	16,2	23,2
Skarszewy	34	30	195	383	17,9	28,9
Prabuty	19	31	417	379	21,9	30,9
Dzierżgoń	35	32	142	333	10,3	26,4
Skórcz	40	33	80	329	8,0	27,3
Jastarnia	21	34	412	282	42,9	46,2
Łeba	36	35	137	217	12,2	23,0
Brusy	41	36	40	192	5,1	20,0
Hel	32	37	249	134	32,1	27,6
Nowy Staw	37	38	122	126	15,6	21,3
Debrzno	38	39	112	124	20,9	24,8
Czarna Woda	27	40	331	85	31,8	26,9
Kępice	42	41	32	50	6,6	9,4
Krynica Morska	39	42	82	45	19,0	26,7

Źródło: opracowanie własne.

I.1.2. Klasyfikacja funkcjonalna miast

Tradycyjny podział na sektory gospodarcze obejmuje trzy podstawowe grupy: rolnictwo, przemysł oraz usługi z wyróżnieniem działalności rynkowych i nierynkowych. Ze względu na charakter funkcjonalny miast, przy grupowaniu ich bazy ekonomicznej, bierze się pod uwagę wyłącznie działalności przemysłowe oraz usługi komercyjne i niekomercyjne.

Określenie typów funkcjonalnych miast dokonano dla roku 1999 oraz połączonego okresu od 2008 do 2009⁴. Dla obu badanych przedziałów czasowych wydzielono dwie elementarne grupy miast:

- 1) ośrodki z wyspecjalizowanymi sektorami gospodarki, w których procentowy udział jednego sektora gospodarki w bazie ekonomicznej miasta wynosił ponad 75%, a jednocześnie liczba zatrudnionych w tym sektorze jest ponadprzeciętna w skali kraju. W ramach tego wyodrębniono trzy specjalizacje miast:
 - przemysłową,
 - usług rynkowych,
 - usług nierynkowych.
- 2) ośrodki z niewyspecjalizowanymi sektorami gospodarki, w których zadane z sektorów nie przekracza 75% udziału w bazie ekonomicznej a wartości w poszczególnych sektorach są porównywalne z średnią krajową. W ramach tego wyodrębniono miasta o charakterze:
 - przemysłowo – usługowym,
 - usług rynkowych – przemysłowym
 - rynkowych.

Cechą charakterystyczną dla 1999 roku (Tabl.I.2.) było wyspecjalizowanie miast Trójmiasta (Gdańsk, Gdynia, Sopot) w usługach rynkowych. Przemysłowa specjalizacja miast dotyczyła głównie ośrodków położonych wzdłuż korytarza krajowego północ – południe, DK nr 22 oraz otoczenia Trójmiasta. Usługi nierynkowe były charakterystyczne dla małych i średnich miast położonych głównie na peryferiach aglomeracji Trójmiasta lub głównych korytarzy transportowych. Należy również zwrócić uwagę na fakt, iż w 1999 roku w miastach nadmorskich duża część zatrudnionych pracowała w rybołówstwie. Jednakże z uwagi na to, że ta działalność ma pozamiejski charakter, nie uwzględniono jej przy określaniu typów funkcjonalnych miast.

Analizując wszystkie miasta województwa pomorskiego widać, że w latach 1999-2009 nie nastąpił wyraźny zmiany w strukturze funkcjonalnej. Są jednak wyjątki, które dotyczą poszczególnych miast. W Gdańsku, największej koncentracji miejsc pracy w regionie, zdecydowanie poszerzył się sektor usług nierynkowych związanych z administracją i edukacją. Wzrost znaczenia usług niekomercyjnych dotyczył też mniejszych miast takich jak: Starogard Gdański, Nowy Staw czy Czarna Woda. Istotne zmiany nastąpiły w ośrodkach satelickich aglomeracji Trójmiasta. W Pruszczu Gdańskim i Rumi gwałtownie rozwijały się usługi rynkowe kosztem działalności przemysłowej. Z kolei sektor przemysłowy mocno rozwinął się w ośrodkach takich jak: Brusy, Człuchów, Prabuty i Tczew.

Zbadanie typów klasyfikacji funkcjonalnej miast na podstawie obliczenia bazy ekonomicznej nie daje pełnego obrazu o charakterze gospodarczym ośrodka. Dlatego przeanalizowano funkcję mieszkaniową i rynków pracy miast, co związane jest z aktywnością zawodową mieszkańców oraz dojazdami i wyjazdami do pracy. W celu określenia tej typologii funkcji miasta obliczono udział pracujących w stosunku do osób w wieku produkcyjnym w danym ośrodku. W ten sposób wyróżniono miasta, które pełnią funkcję „sypialni” oraz te, które są dużym skupiskiem miejsc pracy. Wyniki, porównane dla 1999 i 2009 roku, przedstawiono w Tabl.I.2.

⁴ Przy określeniu typów funkcjonalnych miast połączono lata 2008 i 2009 ze względu na zmianę klasyfikacji PKD 2007 oraz dokonano szczegółowego opisu specjalizacji funkcjonalnej miast o dominujące sekcje PKD 2007.

Tabl.I.2. Zmiany struktury funkcjonalnej miast województwa pomorskiego latach 1999-2009.

		1999	2008/2009				
ośrodki z wyspecjalizowanymi sektorami gospodarki	P	Bytów	ośrodki z wyspecjalizowanymi sektorami gospodarki	P	Brusy		
		Chojnice			Chojnice		
		Czarna Woda			Czersk		
		Czersk			Dzierzgoń		
		Dzierzgoń			Gniew		
		Gniew			Kwidzyn		
		Kwidzyn			Pelplin		
		Pelplin			Reda		
		Pruszcz Gdański			Skarszewy		
		Reda			Skórcz		
		Rumia			Tczew		
		Skarszewy			Władysławowo		
		Skórcz			Żukowo		
		UR			Gdańsk	UR	Gdynia
					Gdynia		Jastarnia
	Sopot			Pruszcz Gdański			
	UnR	Brusy		UnR	Rumia		
		Czarne			Sopot		
		Człuchów			Czarne		
		Debrzno			Debrzno		
Kartuzy		Hel					
Kępice		Kępice					
Kościerzyna		Kościerzyna					
Nowy Dwór Gdański		Krynica Morska					
Prabuty		Nowy Dwór Gdański					
Puck		Nowy Staw					
Sztum		Puck					
Sztum		Sztum					
ośrodki z niewyspecjalizowanymi sektorami gospodarki	P-U	Wejherowo	ośrodki z niewyspecjalizowanymi sektorami gospodarki	P-U	Bytów		
		Lębork			Czarna Woda		
		Łeba			Człuchów		
		Miastko			Łeba		
		Nowy Staw			Miastko		
	UR	Władysławowo		UR	Starogard Gdański		
		Jastarnia			Ustka		
		Krynica Morska			Gdańsk		
	UnR	Malbork		UnR	Słupsk		
		Hel			Lębork		
		Miastko			Prabuty		
		Słupsk			Kartuzy		
		Tczew			Wejherowo		
					Malbork		

Źródło: opracowanie własne.

I.2. Ranga miast w świetle wyposażenia w instytucje i usługi

Badanie rangi ośrodków miejskich pozwala na określenie pozycji poszczególnych miast jako ośrodków, gdzie świadczone są usługi różnego rzędu dla mieszkańców i firm miasta oraz obszaru jego zaplecza – od usług podstawowych i powszechnie występujących (tzw. usługi niskiego rzędu) po

rzadkie i tym samym posiadające rozległy zasięg przestrzenny – tzw. usługi wyższego rzędu. Ranga miasta świadczy o pozycji danego ośrodka w hierarchii osadniczej regionu, kształtuje w dużym stopniu bazę ekonomiczną tego miasta, wpływa także na poziom życia mieszkańców miasta i otaczających go terenów wiejskich.

W celu określenia rangi miast przygotowano listę instytucji i placówek oferujących dobra i usługi różnej rangi, od najniższych do najwyższych, tak by można było uchwycić różnice w ich dostępności w poszczególnych miastach. Miasta o wysokiej randze wyposażone są zarówno w usługi niższego, jak i wyższego rzędu, natomiast miasta o niskiej randze – tylko w usługi niższego rzędu. Celem pokazania pozycji poszczególnych miast zastosowano metody skalarne, które pozycjonują dane miasto na tle całej badanej grupy w zależności od jego wyposażenia w usługi. Dane źródłowe do badania rangi ośrodków miejskich pochodziły z wielu źródeł, w tym z Banku Danych Regionalnych GUS, oficjalnych wykazów instytucji, stron internetowych instytucji publicznych.

Analizie poddano łącznie 98 różnego rodzaju instytucji i placówek świadczących usługi publiczne (m.in. siedziby władz różnego szczebla, urzędy skarbowe, urzędy pracy, sądy różnego stopnia, inspektoraty itp.), usługi dla ludności i firm (m.in. banki, galerie sztuki, kina, muzea, szpitale, obiekty handlu wielkopowierzchniowego itp.). Wykorzystano również informacje na temat lokalizacji siedzib dużych przedsiębiorstw o znaczeniu krajowym i ponadregionalnym.

Tabl.1.3. Ranga miast województwa pomorskiego w 2010 r.

miasta	Wskaźnik zmodyfikowany lokalizacji dóbr i usług	Rząd rangi	Liczba ludności
Gdańsk	100,00	I	456,6
Gdynia	43,67	II	247,9
Słupsk	40,03	II	97,1
Sopot	20,36	II	38,5
Tczew	18,91	III	60,3
Wejherowo	18,62	III	47,2
Starogard Gdański	17,22	III	48,2
Chojnice	16,66	III	39,9
Kościerzyna	16,00	III	23,1
Kwidzyn	15,93	III	38,2
Malbork	14,17	III	38,3
Pruszcz Gdański	14,16	III	26,3
Lębork	13,97	III	34,7
Kartuzy	13,76	III	15,0
Człuchów	12,80	III	14,3
Puck	12,78	III	11,3
Rumia	12,47	III	45,7
Bytów	12,24	III	16,6
Nowy Dwór Gdański	11,29	III	10,0
Sztum	10,54	III	9,7
Miastko	10,06	III	10,8
Władysławowo	8,20	IV	14,8
Ustka	7,91	IV	16,2
Reda	7,15	IV	20,2
Gniew	7,04	IV	6,7
Hel	6,41	IV	3,7
Krynica Morska	6,12	IV	1,4
Pelplin	4,84	V	8,3

miasta	Wskaźnik zmodyfikowany lokalizacji dóbr i usług	Rząd rangi	Liczba ludności
Żukowo	4,71	V	6,5
Czersk	4,68	V	9,6
Łeba	4,63	V	3,7
Prabuty	4,59	V	8,6
Czarna Woda	4,29	V	3,2
Dzierżgoń	4,01	V	5,5
Nowy Staw	3,70	V	4,4
Brusy	3,60	V	4,8
Czarne	3,60	V	5,9
Jastarnia	3,26	V	3,9
Skarszewy	3,18	V	6,8
Skórcz	3,18	V	3,6
Debrzno	3,13	V	5,4
Kępice	3,12	V	3,8

Źródło: opracowanie własne.

Ranga danego miasta w sieci osadniczej ma zazwyczaj charakter struktury długiego trwania, tzn. nie ulega większym zmianom w krótkich okresach czasu. Można powiedzieć, że w województwie mamy do czynienia z ukształtowaną strukturą sieci osadniczej z dominującym ośrodkiem regionalnym Gdańskiem oraz trzema ośrodkami podregionalnymi Gdynią, Słupskiem, i Sopotem. Kolejną III grupę stanowi 17 ośrodków o randze subregionalnej, a zasięg oddziaływania tych ośrodków najczęściej nie wykracza poza granice powiatu, przy czym Miastko jest jedynym miastem w tej grupie, które nie posiada statusu miasta powiatowego. W grupie tej można wydzielić także wyraźnie ośrodki subregionalne, których rangę wzmacnia znaczna bo przekraczająca 20 tys. liczba ludności. Należą do nich kolejno: Tczew, Wejherowo, Starogard Gdański, Chojnice, Kościerzyna, Kwidzyn, Malbork, Pruszcz Gdański i Lębork.

Wśród ośrodków lokalnych IV rzędu pojawiają się miasta bez statusu powiatowego, które charakteryzują się niskim wyposażeniem w usługi. Należą do nich ośrodki o wyraźnych funkcjach turystycznych jak Władysławowo, Ustka, Hel i Krynica Morska, w których mimo ich sezonowego charakteru rozwinęły się funkcje stawiające te ośrodki nieco wyżej w hierarchii. Do grupy tej należą także miasta Reda i Gniew.

Wśród ośrodków o najniższej V randze wskazać można w szczególności na dużą grupę niewielkich miasteczek o słabo wykształconych funkcjach usługowych, które położone są głównie na Powiślu: Prabuty, Dzierżgoń, Nowy Staw oraz w południowej i południowo-zachodniej części województwa np. Skórcz, Czarna Woda, Debrzno, Czarne, Brusy. Należy także zauważyć, że do miast z tej grupy, zaliczono także prawie 10 tys. Czersk, czy prawie 7 tys. Skarszewy, a także małe miasta nadmorskie: Jastarnia, Łeba.

Warto również zwrócić uwagę na fakt, że różnice pomiędzy rangami miast, wynikają z różnego wyposażenia w usługi o charakterze rynkowym i nierynkowym. Te pierwsze związane są z zasięgiem oddziaływania miasta, co jest pochodną ogólnego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych części województwa. Usługi o charakterze nierynkowym obejmują głównie szereg instytucji publicznych, których rozkład musi z jednej strony uwzględniać zasadę sprawnego zarządzania z punktu widzenia całego kraju oraz nadzorujących je instytucji centralnych, a z drugiej strony zasadę efektywnego zaspokojenia potrzeb mieszkańców przy minimum ich wysiłku na dotarcie do miejsca ich świadczenia.

I.3. Poziom i dynamika rozwoju gospodarczego

Rozwój gospodarczy jest procesem na który składają się realny wzrost wartości dochodu lub produkcji (czyli wzrost gospodarczy) oraz zmiany strukturalne i poprawa poziomu życia mieszkańców danego obszaru (*Rozwój gospodarczy* 2004). Poziom rozwoju gospodarczego może być określany przez wiele mierników, np. powszechnie stosowany PKB, wartość dodana brutto, dochody samorządów, stopa bezrobocia. Jednak z uwagi na brak wielu danych agregowanych w statystyce publicznej na poziomie gmin w niniejszej analizie wykorzystano następujące wskaźniki⁵ dla roku 2005 i 2010:

- liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców - zmienna ta odzwierciedla poziom przedsiębiorczości;
- liczba spółek prawa handlowego na 1000 mieszkańców - cecha ta ilustruje przedsiębiorczość i potencjał ośrodka w zakresie firm średnich i dużych;
- liczby spółek prawa handlowego z udziałem kapitału zagranicznego na 1000 mieszkańców;
- liczba zarejestrowanych bezrobotnych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym - wskaźnik ten, mający charakter destymulacyjny, odzwierciedla aktualną sytuację na rynku pracy w mieście;
- mieszkania oddane do użytkowania w budynkach mieszkalnych i niemieskalnych na 1000 mieszkańców - cecha ta odzwierciedla poziom aktywności budowlanej i pośrednio wyraża atrakcyjność osiedleńczą oraz sytuację ekonomiczną w danej jednostce;
- wysokość dochodów własnych budżetów gmin *per capita* - wartość ta jest podstawową charakterystyką pozwalającą ocenić kondycję finansową samorządu lokalnego, m.in. jego potencjał inwestycyjny oraz zdolność kredytową;
- wysokość wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych⁶ *per capita*, będąca przybliżeniem zamożności mieszkańców danej jednostki terytorialnej.

Analizę poziomu rozwoju gospodarczego podzielono na cztery części. W pierwszej z nich zwięźle omówiono pozycję miast w zakresie pojedynczych cech składających się na poziom rozwoju gospodarczego. Drugi fragment omawia zróżnicowanie poziomu rozwoju ujęte za pomocą wskaźnika syntetycznego, pokazując równocześnie prawidłowości z tym związane. Analizę dynamiki zmian w okresie 2005-2010 zawarto w części trzeciej. W ostatnim fragmencie przedstawiono podstawowe wnioski płynące z niniejszej analizy.

Przedsiębiorczość

Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców przyjmuje wartości maksymalne w Łebie (327,5), Krynicy Morskiej (299,8), Jastarni (249,8), natomiast najniższe w Czarnym (45,0), Nowym Stawie (49,0) oraz Skarszewach (51,5). Niska przedsiębiorczość jest cechą małych i peryferyjnych miasteczek położonych w powiatach zachodnich, południowych i wschodnich. Ponadprzeciętnymi wartościami charakteryzują się największe ośrodki województwa, w tym przede

⁵ Z uwagi na braki wielu danych dla miast w gminach miejsko-wiejskich dla wszystkich wskaźników przyjęto dane dla obszaru obejmującego teren całej gminy. Utrudnia to interpretację zjawiska dla tych miast, które wchodziły w skład gmin miejsko-wiejskich, szczególnie gdy nie dominują one liczebnie w obrębie danej gminy.

⁶ Wielkość podatku PIT obliczono na podstawie kwoty, która została przekazana gminom, jako część dochodu własnego gmin będącego udziałem w podatku dochodowym od osób fizycznych. Wskaźnik ten powiększony do 100% (całość podatku, a nie udział jaki przysługuje gminom) obrazuje realne wpływy podatkowe dopiero od 2000 r., gdyż wcześniej alokacja tego podatku na poziomie gmin nie odzwierciedlała faktycznej sytuacji. Należy pamiętać, że podatek ten nie ma charakteru powszechnego (nie jest płacony przez rolników indywidualnych), co ogranicza jego przydatność w analizach obszarów wiejskich.

wszystkim Gdynia (102,75) i Słupsk (105,3) oraz stosunkowo niska jak na potencjał wartość miasta Gdańska (96,8).

Trójmiasto wyróżniają się zdecydowanie jako ośrodek koncentracji spółek prawa handlowego na 1000 mieszkańców - Gdańsk (18,7), Gdynia (18,8) i Sopot (37,8). W kategoriach bezwzględnych absolutnym liderem jest Gdańsk, w którym ponad 8,5 tys., podmiotów stanowią spółki prawa handlowego. Wysokie wartości tego wskaźnika występują także w mniejszych ośrodkach wokół aglomeracji Trójmiasta: Pruszcz Gdański (14,6), Żukowo (8,9). Na tle całego województwa wyróżniają się także ośrodki turystyczne, podobnie jak w przypadku osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą.

Aktywność kapitału zagranicznego

Liderami w przyciąganiu inwestycji zagranicznych są także miasta Trójmiasta i jego strefa otoczenie. W kategoriach bezwzględnych absolutnym liderem jest Gdańsk (1461 podmiotów), Gdynia (973) i Sopot (258) i Słupsk (164). W pozostałych miastach liczba ta jest zdecydowanie niska, przy czym w ośrodkach subregionalnych między 35–50 tys. mieszkańców liczba ta jest zbliżona. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców zdecydowanie wyróżniają się Sopot (6,76), Gdynia (3,9), Gdańsk (3,2) oraz cztery miasta nadmorskie Krynica Morska (2,9), Ustka (2,05), Władysławowo (1,3) i Łeba (1,07). Cechą charakterystyczną jest koncentracja inwestycji zagranicznych w miastach aglomeracji Trójmiasta, która skupia ponad 83% podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego.

Bezrobotni

W zakresie rynku pracy dysproporcje między miastami województwa pomorskiego w zakresie liczby osób bezrobotnych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym są równie znaczne tak, jak zróżnicowane jest całe województwo. Do miast o najlepszej sytuacji w tym zakresie należą Sopot (29,2), Gdynia (33,8), Gdańsk (35,4) i Pruszcz Gdański (35,6).

Aktywność budowlana

Zdecydowanie najwięcej nowych mieszkań na 1000 mieszkańców w roku 2010 powstało w Krynicy Morskiej (81,6), co jest związane z budownictwem turystycznym np. dla mieszkańców miast, którzy chcą mieć mieszkanie nad morzem na okres letni. Kolejno wysokie wartości odnotowano w Redzie (12,1), Żukowie (12,3), Rumi (9,2), Pruszczu gdańskim (8,3) oraz Gdańsku (7,6). Wskazuje to wyraźnie na atrakcyjność osadniczą Trójmiasta i jego otoczenia. Zdecydowanie ponadprzeciętnie w tym zestawieniu wypadają niektóre miasta powiatowe: Kwidzyn, Malbork, a ponadto Władysławowo, Ustka, Jastarnia a więc miasta nadmorskie, które zdecydowanie swą pozycje w znacznym stopniu zawdzięczają budownictwu turystycznemu podobnie jak Krynica Morska.

Dochody własne miast

Rozpiętość dochodów własnych budżetów gmin *per capita* należy uznać za znaczną. Do budżetu najbogatszego miasta – Krynicy Morskiej wpływa na 1 mieszkańca ponad 14 razy więcej niż w przypadku najuboższego miasta Kępic. Do najbogatszych miast należą także Sopot, Jastarnia, Hel, Łeba, Gdańsk, Kwidzyn i Gdynia. Ponadprzeciętne wartości notują także Słupsk oraz pozostałe miasta nadmorskie Władysławowo i Ustka. Inaczej sytuacja przedstawia się w Pelplinie, Dzierzgoniu, Prabutach, Skarszewach, Brusach, Czersku, Nowym Dworze Gdańskim i wspomnianych Kępicach, gdzie dochody własne nie osiągają 50% średniej dla miast województwa.

I.3.1. Poziom rozwoju

Porównanie analizowanych wskaźników przy użyciu wskaźnika syntetycznego pokazuje, że zdecydowanie najwyższym poziomem rozwoju gospodarczego charakteryzują się dwie grupy miast Gdańsk, Gdynia i Sopot oraz miasta strefy nadmorskiej. Wysokie pozycje zajmują także inne miasta położone w obszarze aglomeracji Trójmiasta (Pruszcz Gdański, Rumia, Reda, Tczew, Wejherowo, Kartuzy) oraz kilka miast subregionalnych jak Słupsk, Kwidzyn, Malbork, Starogard Gdański).

Zdecydowanie najgorsze wskaźniki charakteryzują miasta najmniejsze, położone peryferyjnie o słabej dostępności, słabo rozwiniętej bazie ekonomicznej jak Debrzno, Czarne, Kępice, Czarna Woda, Miastko. Jedną z możliwych interpretacji jest taka, że ich peryferyjne położenie powoduje słabe oddziaływanie impulsów płynących z aglomeracji Trójmiasta, a ich endogeniczne czynniki rozwojowe są również zbyt słabe, by wynieść miasta te na wyższy poziom rozwoju. Nieco trudna w interpretacji jest nieco zaskakująca bardzo niska pozycja miasta powiatowego jakim jest Nowy Dwór Gdański.

I.3.2. Dynamika zmian poziomu rozwoju gospodarczego w latach 2005-2010

Analiza zmian względnej pozycji poszczególnych miast województwa pomorskiego w roku 2010 w stosunku do roku 2005 potwierdzają tezę, że dominującym w tej chwili motorem rozwoju gospodarczego jest kształtujący się obszar metropolitalny Trójmiasta, w szczególności Sopot, Gdynia, Gdańsk, Pruszcz Gdański oraz miasta nadmorskie Krynica Morska, Łeba, Władysławowo, Jastarnia, Ustka i Hel.

Tabl.1.4. Typologia miast województwa pomorskiego pod względem poziomu rozwoju w 2010 r. i jego dynamiki w latach 2005-2010.

		Poziom rozwoju gospodarczego w roku 2008			
		niski	poniżej przeciętnej	powyżej przeciętnej	wysoki
Dynamika rozwoju gospodarczego w latach 2005-2010	duży wzrost	Brusy,	Kartuzy, Gniew, Dzierżoń, Skarszewy	Żukowo,	Krynica Morska
	wzrost	Prabuty, Czersk, Nowy Staw, Kępice,	Sztum, Bytów, Pelplin,		
	bez większych zmian	Skórcz, Czarna Woda, Czarne, Debrzno	Lębork, Malbork, Kościerzyna,		Sopot, Gdańsk,
	spadek	Miastko, Nowy Dwór Gdański,	Tczew, Człuchów, Starogard Gdański, Chojnice,	Słupsk, Kwidzyn, Rumia, Hel,	Gdynia, Łeba,
	znacznym spadek		Puck, Wejherowo	Władysławowo, Jastarnia, Ustka, Reda,	Pruszcz Gdański

Źródło: opracowanie własne.

Wyraźny wzrost poziomu rozwoju gospodarczego nastąpił przede wszystkim w Krynicy Morskiej i Żukowie, a więc w miastach, które w analizie cząstkowej poszczególnych wskaźników plasowały się wysoko, a jednocześnie miastach reprezentujących dwa obszary wzrostu miast obszar metropolitalny i strefę nadmorską. Na przeciwnym końcu znajdują się miasta jak Miastko i Nowy Dwór Gdański, a także liczne małe miasta południowe Skórcz, Czarna Woda, Czarne, Debrzno, Czersk oraz miasta Powiśla Nowy Staw i Prabuty. Miasta te właściwie nie posiadają sektora egzogenicznego, a ich funkcje lokalnego ośrodka usługowego są słabe.

Na uwagę zasługuje utrzymanie, a nawet względne polepszenie, poziomu rozwoju gospodarczego Brus położonych w leśno-rolnej części województwa. Należy także zauważyć, że w ciągu lat 2005-

2010 minimalnie spadła dynamika wzrostu Gdańska, Gdyni i kilku innych miast obszaru metropolitalnego. Podobnie spadło tempo rozwoju ośrodków subregionalnych jak Tczew, Starogard Gdański, Chojnice i Człuchów. Mimo to w wielu przypadkach poziom rozwoju miast małych i najmniejszych województwa jest jednak wciąż niższy od miast największych i średniej wielkości. W przypadku takich miast w południowej i zachodniej części województwa zachodzi zjawisko określane przez Gorzelaka (1999) jako „negatywna kontynuacja”. Polega ono na pogłębiającym się spadku poziomu rozwoju i tym samym zwiększaniu różnic w stosunku do miast-liderów województwa. Głównymi czynnikami wpływającymi na powyższą sytuację jest peryferyjne położenie tych ośrodków miejskich, słabość gospodarcza ich zaplecza, problemy restrukturyzacji lokalnego przemysłu oraz niski poziom kapitału ludzkiego.

I.4. Dochody i zasobność materialna mieszkańców miast

Zasobność materialna mieszkańców jest jednym z podstawowych wyznaczników poziomu rozwoju gospodarczego. W statystyce publicznej brak jednak danych, pozwalających bezpośrednio oszacować zasobność mieszkańców miast. Zasobność materialna mieszkańców miast w województwa pomorskiego w latach 2005-2010 została oszacowana na podstawie dochodów własnych gminy⁷ wynikających z jej udziału w podatku dochodowym od osób fizycznych zamieszkałych na jej terenie. W analizowanym okresie udział gminy w tym podatku wynosił w 2005 roku 35,61% zaś w 2010 r. 39,34%.

Średnia wysokość podatku od osób fizycznych w przeliczeniu na mieszkańca we wszystkich miastach regionu wzrosła w ciągu lat 2005-2010 o ponad 37% i w 2010 r. wynosiła średnio dla wszystkich analizowanych gmin miejskich i miejsko-wiejskich województwa 1958,28 zł. Wzrost wysokości podatku był jednak wybitnie nierównomierny, co w konsekwencji powoduje, iż dysproporcje w tym zakresie w skali województwa wzrastają. W analizowanym okresie wysokość podatku dochodowego od osób fizycznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca wzrosła najbardziej w Krynicy Morskiej – o ponad 372%, zaś w mieście Jastarnia w tym samym okresie spadły o 7,3%.

Różnica we wpływach do budżetu państwa z podatku *per capita* w 2010 r. między najzamożniejszym Sopotem a gminą o najniższym wskaźniku – Debrznem była ponad 8-mio krotnie wyższa i wynosił prawie 3570 zł,

W celu określenia dysproporcji w wielkości wpływów podatkowych, a zatem pośrednio zamożności mieszkańców, porównano wpływy z podatku od osób fizycznych w każdym z miast i gmin miejsko-wiejskich w roku 2005 i 2010 odnosząc je do średniej na 1 mieszkańca miast i gmin miejsko-wiejskich. Analiza ta pozwoliła grupować miasta na zasadzie:

- miasta o dochodach mieszkańców poniżej 50% średniej;
- miasta o dochodach mieszkańców powyżej 50% średniej, ale poniżej 75% średniej;
- miasta o dochodach mieszkańców powyżej 75% średniej, ale poniżej średniej;
- miasta o dochodach mieszkańców powyżej średniej, ale poniżej 125% średniej;
- miasta o dochodach mieszkańców powyżej 125% średniej.

⁷ Należy przy tym pamiętać, że wartości te dotyczą całej gminy, bez możliwości podziału wartości podatku na część pochodzącą z miasta i obszaru wiejskiego – zatem w przypadku gmin miejsko-wiejskich obraz zamożności mieszkańców należy odnosić do ogółu obszaru jednostki terytorialnej.

Tabl.I.5. Typologia miast województwa pomorskiego pod zróżnicowania dochodu mieszkańców w latach 2005-2010 r.

		miasta o dochodach mieszkańców w 2010				
		poniżej 50% średniej	powyżej 50% średniej, ale poniżej 75% średniej	powyżej 75% średniej, ale poniżej średniej	powyżej średniej, ale poniżej 125% średniej	powyżej 125% średniej
miasta o dochodach mieszkańców w 2005	poniżej 50% średniej	Brusy, Czarna Woda, Czarne, Czersk, Debrzno, Dzierzgoń, Gniew, Kępice, Miastko, Nowy Dwór Gdański, Nowy Staw, Pelplin, Prabuty, Skarszewy, Skórcz, Sztum,			Krynica Morska,	
	powyżej 50% średniej, ale poniżej 75% średniej	Jastarnia,	Bytów, Chojnice, Człuchów, Kartuzy, Kościerzyna, Łębork, Łeba, Malbork, Puck, Reda, Starogard Gdański, Tczew, Ustka, Władysławowo, Wejherowo, Żukowo	Rumia,		
	powyżej 75% średniej, ale poniżej średniej		Hel, Kwidzyn,	Pruszcz Gdański,		
	powyżej średniej, ale poniżej 125% średniej			Słupsk,		
	powyżej 125% średniej					Gdańsk, Gdynia, Sopot,

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDR.

Tabl.I.6. Dynamika zmian dochodu mieszkańców miast w latach 2005-2010 r.

do 20,0%	20,1 – 40,0%	40,1 – 60,0%	powyżej 60,1%
Jastarnia, Hel, Miastko, Kwidzyn, Czarna Woda, Czersk, Debrzno,	Starogard Gdański, Chojnice, Słupsk, Kępice, Malbork, Czarne, Reda, Puck, Gdańsk, Gdynia, Prabuty	Kościerzyna, Nowy Dwór Gdański, Pruszcz Gdański, Wejherowo, Ustka, Człuchów, Bytów, Sopot, Łeba, Łębork, Tczew, Skórcz, Pelplin, Sztum, Władysławowo, Rumia, Gniew, Dzierzgoń,	Kartuzy, Nowy Staw, Skarszewy, Brusy, Żukowo, Krynica Morska,

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDR.

I.5. Nakłady inwestycyjne a pomoc społeczna

Analiza struktury wydatków samorządów w znacznym stopniu odzwierciedla możliwości inwestycyjne. W niniejszym rozdziale analizie poddano dwa elementy składowe wydatków budżetów miast: wydatki na pomoc społeczną i nakłady inwestycyjne majątkowe. Ich porównanie wyraźnie wskazuje, że wydatki na pomoc społeczną są istotnym obciążeniem budżetów miast o najsłabszych parametrach rozwoju. Taka sytuacja pogłębia dysproporcje rozwojowe uniemożliwiając miastom odpowiednie wykorzystanie np. środków pomocowych z Unii Europejskiej, gdyż nie są one w stanie wygenerować znacznych środków na tzw. wkład własny.

Udział wydatków przeznaczanych przez pomorskie miasta i gminy miejsko-wiejskie na cele pomocy społecznej w wydatkach budżetowych ogółem jest bardzo zróżnicowany przestrzennie, ale jego tendencja jest malejąca. Średnio w 2005 roku 15,75% środków budżetu miast województwa pomorskiego stanowiły wydatki na pomoc społeczną, zaś już w roku 2010 wielkość ta zmniejszyła się do 13,1%.

Tabl.I.7. Zmiany udziały wydatków na pomoc społeczną w budżetach miast w latach 2005-2010 r.

		udział wydatków na pomoc społeczną w wydatkach ogółem w 2010 r.			
		powyżej 30,1%	20,1 – 30,0%	10,1 – 20,0%	poniżej 10,0%
udział wydatków na pomoc społeczną w wydatkach ogółem w 2005 r.	powyżej 30,1%		Człuchów, Debrzno, Dzierzgoń,		
	20,1 – 30,0%	Czarne,	Bytów, Czersk, Gniew, Kartuzy, Kępice, Lębork, Malbork, Pelplin, Prabuty, Skarszewy, Starogard Gdański, Tczew, Wejherowo,	Chojnice, Kościerzyna, Kwidzyn, Miastko, Nowy Dwór Gdański, Nowy Staw, Sztum,	
	10,1 – 20,0%			Brusy, Czarna Woda, Puck, Reda, Rumia, Skórcz, Słupsk, Ustka, Władysławowo, Żukowo,	Gdańsk, Gdynia, Pruszcz Gdański, Sopot,
	poniżej 10,0%			Hel,	Jastarnia, Krynica Morska, Łeba,

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDR.

Najwyższy odsetek budżetu przeznaczany na pomoc społeczną w 2005 roku dotyczył miast powiatu człuchowskiego: Debrznie, Człuchowie i Czarnym oraz sztumskiego Dzierzgonia i Sztumu. Najmniejszy w miastach nadmorskich: Jastarnia, Łeba, Hel, Krynica Morska oraz Gdańsk, Gdynia, Sopot i Pruszcz Gdański. W roku 2010 udział wydatków na pomoc społeczną w budżetach miast województwa pomorskiego spadł. Podobnie jak w 2005 roku także w roku 2010 najwyższe wartości wskaźnik ten uzyskał w miastach powiatu człuchowskiego: Debrzno, Czarne i Człuchów, ale także w kilku miastach Powiśla: Gniewie, Pelplinie, Dzierzgoniu i Prabutach. Najmniejsze utrzymały się w tych samych miastach co w roku 2005.

Drugi analizowany wskaźnik dotyczy udziału wydatków inwestycyjnych miast i gmin miejsko-wiejskich w wydatkach z budżetu gminy ogółem. Wskaźnik ten uznawany jest za jeden z głównych wyznaczników samodzielności finansowej jednostek samorządu terytorialnego (zwłaszcza w jej aspekcie wydatkowym).

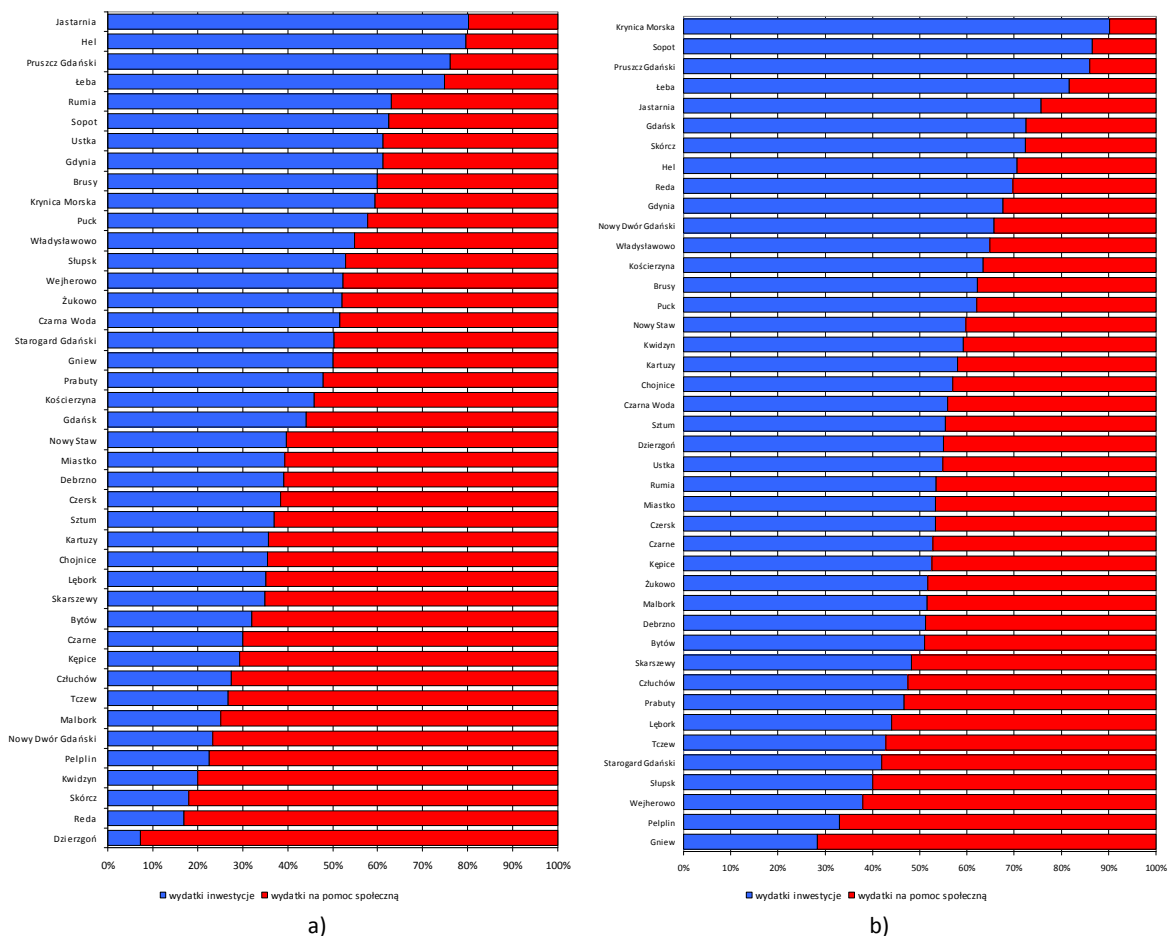
Udział wydatków inwestycyjnych w analizowanym okresie 2005-2010 w wydatkach budżetowych ogółem jest bardzo zróżnicowany przestrzennie, ale jego tendencja jest rosnąca. W znacznym stopniu w analizowanym okresie wynika to z aplikowania gmin o środki pomocowe Unii Europejskiej, a z tym wiąże się konieczność posiadania środków na wkład własnych. Średnio w 2005 roku 14,62% środków budżetu miast województwa pomorskiego stanowiły wydatki na inwestycje, zaś już w roku 2010 wielkość ta wzrosła do 24,2%.

Tabl.1.8. Zmiany udziały wydatków na inwestycje w budżetach miast w latach 2005-2010 r.

		udział wydatków inwestycyjnych majątkowych w wydatkach ogółem w 2010 r.			
		powyżej 30,1%	20,1 – 30,0%	10,1 – 20,0%	poniżej 10,0%
udział wydatków inwestycyjnych majątkowych w wydatkach ogółem w 2005 r.	powyżej 30,1%	Pruszcz Gdański,	Hel, Jastarnia,		
	20,1 – 30,0%	Łeba,	Brusy, Debrzno, Prabuty, Ustka, Puck,	Gniew, Rumia, Starogard Gdański, Wejherowo,	
	10,1 – 20,0%	Kościerzyna, Krynica Morska, Sopot,	Bytów, Chojnice, Czarna Woda, Czarne, Czersk, Człuchów, Gdynia, Kartuzy, Kępice, Miastko, Nowy Staw, Skarszewy, Sztum, Władysławowo,	Lębork, Słupsk, Żukowo,	
	poniżej 10,0%	Nowy Dwór Gdański, Skórcz, Reda,	Dzierżgoń, Gdańsk, Kwidzyn, Malbork,	Pelplin, Tczew,	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDR.

Największą aktywnością inwestycyjną w stosunku do możliwości budżetowych cechowały się w roku 2005 miasta: Hel, Pruszcz Gdański, Jastarnia, Łeba, Rumia Ustka, a więc ośrodki nadmorskie oraz miasta aglomeracji Trójmiasta. Niekorzystnymi cechami w odniesieniu do całej regionalnej zbiorowości cechowały się miasta: Dzierżgoń, Reda, Skórcz, Kwidzyn, Nowy Dwór Gdański, Pelplin, Malbork i Tczew, a więc liczne Powiśla, niezależnie od ich wielkości. W roku 2010 wydatki inwestycyjne wzrosły, a w największy ich udział w wydatkach miast i gmin miejsko-wiejskich odnotowano w: Sopocie, Krynicy Morskiej, Pruszczu Gdańskim, Łebie, Skórczu i Nowym Dworze Gdańskim.

Wykres I.1. Zmiany proporcji między wydatkami budżetów miast i gmin miejsko-wiejskich na pomoc społeczną oraz inwestycje majątkowe a) w 2005 r. b) w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDR.

I.6. Strefy ekonomiczne i oferty inwestycyjne

Jednym z narzędzi przyciągania inwestorów oraz wspierania miejscowych przedsiębiorstw jest przygotowywanie obszarów pod inwestycje. Tereny inwestycyjne mogą obejmować pojedyncze działki i budynki lub mogą mieć charakter zorganizowanych kompleksów inwestycyjnych np. w postaci parków przemysłowych, technologicznych czy biznesowych a w powiązaniu z uczelniami i instytucjami badawczo-rozwojowymi parków naukowo-technologicznych (gwarantujących transfer wiedzy z nauki do gospodarki).

Bez względu na charakter, dobra oferta terenów inwestycyjnych powinna zapewniać objęcie terenu planami zagospodarowania przestrzennego oraz uzbrojenie w infrastrukturę techniczną i drogi dojazdowe. Dodatkowymi zachętami inwestycyjnymi mogą być ulgi finansowe w podatkach lokalnych (np. od nieruchomości) oraz zwolnienia wynikające z objęcia nieruchomości specjalną strefą ekonomiczną (Jarczewski 2007).

W województwie pomorskim zlokalizowane są obszary inwestycyjne dwóch specjalnych stref ekonomicznych: Pomorskiej i Słupskiej. W zdecydowanej większości obejmują one działki położone w ośrodkach miejskich. Najwięcej podstref wyznaczonych zostało dla Pomorskiej SSE, której obszary inwestycyjne zlokalizowane są w 7 pomorskich miastach: Gdańsku, Gdyni, Tczewie, Malborku, Starogardzie Gdańskim, Sztumie, Kwidzynie. Słupska SSE posiada swoje podstrefy w województwie pomorskim w Słupsku, Żukowie i Debrnie.

Tabl.I.8. Lokalizacje specjalnych stref ekonomicznych w miastach województwa pomorskiego.

strefa	miasto	podstrefa	powierzchnia	infrastruktura techniczna	powierzchnia do zagospodarowania
PSSE	Gdańsk	Kokoszki	46,12 ha	media (wodociąg, kanalizacja, gaz ziemny, energia elektryczna, linie telefoniczne)	30,5951 ha
PSSE	Gdańsk	Klukowo	12,44 ha	media (wodociąg, kanalizacja, gaz ziemny, energia elektryczna, linie telefoniczne)	brak
PSSE	Gdańsk	Gdański Park Naukowo-Technologiczny			
PSSE	Gdynia		12,61 ha	drogi, media (wodociąg, kanalizacja, gaz ziemny, energia elektryczna, linie telefoniczne)	brak
PSSE	Tczew	Czatkowy	63,70 ha	drogi, media (wodociąg, kanalizacja, gaz ziemny, energia elektryczna, linie telefoniczne)	10,4 ha, możliwość powiększenia
PSSE	Tczew	Rokitki	38,96 ha	drogi, media (wodociąg, kanalizacja, gaz ziemny, energia elektryczna, linie telefoniczne)	3,24 ha
PSSE	Malbork		8,16 ha	media (wodociąg, kanalizacja, gaz ziemny, energia elektryczna, linie telefoniczne), sąsiedztwo DK nr 55, możliwość wykorzystania portu rzecznoego na Nogacie i boczniczy kolejowej	brak
PSSE	Starogard Gdański		59,64 ha	drogi, kolej, media (wodociąg, kanalizacja, gaz ziemny, energia elektryczna, linie telefoniczne)	12 ha
PSSE	Sztum		12,47 ha	drogi (DK nr 55), media (wodociąg, kanalizacja, gaz ziemny, energia elektryczna, linie telefoniczne)	11,47 ha
PSSE	Kwidzyn		65,79 ha	drogi, kolej, media (wodociąg, kanalizacja, gaz ziemny, energia elektryczna, linie telefoniczne)	6,5 ha
SSSE	Słupsk	Słupsk - Włynkówko	100,16 ha		
SSSE	Debrzno	Zielony Park Przemysłowy „Cierzenie”	9,87 ha		9,87 ha
SSSE	Żukowo		6,37		brak

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej i Słupskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

Tabl.I.9. Oferty inwestycyjne miast województwa pomorskiego (stan XI 2011).

miasto	powierzchnia w ha	typ oferty	Infrastruktura						dostępność		własność
			elektryczność	gaz	woda	kanalizacja	telefon	Internet	drogowa	kolejowa	
Debrzno	417,35	produkcyjna							DK nr 22 (10 km), DW nr 188	bocznica kolejowa na terenie kompleksu	inny
Gdańsk	186,35	produkcyjna							A1 (2,9 km)	bocznica kolejowa 200m	inny
Gdańsk	51,00	produkcyjna							Obwodnica Trójmiasta S6 (500 m)	bocznica kolejowa 50 m	inny
Debrzno	46,76	produkcyjna							DK nr 22		samorząd
Sztum	40,24	produkcyjna							DK nr 55 (500 m)		inny
Pelplin	40,00	produkcyjna							A1 (200 m), DW nr 229		inny
Lębork	30,19	produkcyjna							DK nr 6		samorząd
Gdańsk	30,04	produkcyjna							Obwodnica Trójmiasta S6 (150 m)		inny
Ustka	22,32	produkcyjna							DK nr 6 (20 km)		samorząd
Pelplin	18,23	produkcyjna							A1 (3 km)	bocznica kolejowa 500 m	samorząd
Prabuty	17,20	produkcyjna							DK nr 55 (21 km)	bocznica kolejowa 0,5 km	samorząd
Tczew, Zajączkowo	16,82	produkcyjna							DK nr 91	Stacja Zajączkowo Tczewskie (350 m)	inny
Kościerzyna	14,78	produkcyjna							DK nr 20 (0,3 km)		samorząd
Starogard Gdański	11,76	produkcyjna							A1 (10 km) / DK 22 (3 km), DW nr 222		samorząd
Malbork	10,41	produkcyjna							DK nr 22 (500 m)	bocznica kolejowa 50 m	samorząd
Czarna Woda	10,06	produkcyjna							DK nr 22 (500 m)	bocznica kolejowa 1 km	samorząd
Tczew	9,44	usługowa							A-1 (3 km)		inny
Tczew	8,50	produkcyjna							A1 (8 km), DK 91 (1 km)		inny
Tczew	8,38	produkcyjna							DK nr 22 (2 km)		inny
Stary Dzierzgoń	7,60	produkcyjna							DK nr 7 (20 km)		samorząd
Gniew	6,50	produkcyjna							DK nr 91		samorząd
Sztum	6,19	produkcyjna							DK nr 55		samorząd

miasto	powierzchnia w ha	typ oferty	Infrastruktura						dostępność		własność
			elektryczność	gaz	woda	kanalizacja	telefon	Internet	drogowa	kolejowa	
Tczew	5,50	produkcyjna							DK nr 91		inny
Gdynia	4,40	produkcyjna							projektowany węzeł Obwodnicy Trójmiejskiej w odległości 1 km		samorząd
Chojnice	4,13	produkcyjna							DK nr 22 (1 km)	bocznica kolejowa 200 m	samorząd
Czarna Woda	3,58	produkcyjna							DK nr 22 (w sąsiedztwie)	bocznica kolejowa 0,5 km	samorząd
Malbork	3,40	produkcyjna							DK nr 22 (1 km)	bocznica kolejowa na granicy działki	samorząd
Kwidzyn	3,38	produkcyjna							DK nr 55	bocznica kolejowa 100 m	inny
Skarszewy	3,31	produkcyjna							DK nr 91 (25 km)		samorząd
Wejherowo	3,29	produkcyjna							DK nr 6 (500 m)		samorząd
Malbork	3,14	produkcyjna							DK nr 22 (1 km)	bocznica kolejowa na granicy działki	samorząd
Gdynia	2,90	produkcyjna							S6 (8 km)		inny
Starogard Gdański	2,78	produkcyjna							DK nr 22 (1 km)		samorząd
Kwidzyn	2,63	produkcyjna							DK nr 55		inny
Wejherowo	2,63	produkcyjna							DK nr 6 (750 m)		samorząd
Czersk	2,34	produkcyjna							DK nr 22		inny
Gdańsk	1,97	produkcyjna							S6 (2,5 km)	bocznica kolejowa	inny
Człuchów	1,85	produkcyjna							DK nr 22 i nr 25(100 m)		samorząd
Pelplin	1,48	produkcyjna							A1 (3 km)	bocznica kolejowa w sąsiedztwie	samorząd
Człuchów	1,31	produkcyjna							DK nr 22 i 25 (100 m)		samorząd
Gdynia	0,91	produkcyjna							S6 (1 km)		inny
Malbork	0,89	usługowa							DK nr 22 (100 m)		samorząd
Człuchów	0,56	produkcyjna							DK nr 22 i 25 (100 m)		samorząd
Słupsk	0,12	usługowa							DK nr 6 (500 m)		samorząd

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Agencji Rozwoju Pomorza.

Na atrakcyjność inwestycyjną każdego regionu, oprócz czynnika lokalizacyjnego (w tym możliwości dojazdowych) wpływa przede wszystkim ilość oraz jakość ofert terenów pod działalność przemysłową i usługową, z którymi może zapoznać się potencjalny inwestor. Są to podstawowe elementy, które decydują o zainteresowaniu się danym regionem.

Analizę oferty inwestycyjnej pomorskich miast przeanalizowano na podstawie ofert dostępnych na stronach internetowych Agencji Rozwoju Pomorza. W połowie 2011 roku miasta województwa małopolskiego oferowały niespełna 1066,62 ha terenów do zagospodarowania dla potencjalnych inwestorów. Były to obszary zlokalizowane w 22 ośrodkach. Największą powierzchnię terenów inwestycyjnych posiada Debrzno – ponad 460 ha. Dostępny zasób terenów inwestycyjnych wyraźnie wskazuje, że w regionie istnieje oferta miast położonych wzdłuż głównych układów transportowych województwa: A1, S6, DK nr 6, 20, 22, 55 i 91.

W regionie znajduje się także kilka szczególnie atrakcyjnych terenów, które mają dużą szansę zainteresować potencjalnych inwestorów, które położone są w bliskim sąsiedztwie miast. Należą do nich między innymi:

- tereny prywatne w gminie Pruszcz Gdański (przeszło 75 ha) położone w sąsiedztwie Obwodnicy Trójmiasta;
- teren inwestycyjny w gminie Tczewie (149 ha), położony tuż przy węźle autostradowym.

Tereny te wyróżniają się przede wszystkim: interesującą lokalizacją i dobrym skomunikowaniem z zewnętrznym systemem drogowym, odpowiednią powierzchnią pod duże projekty inwestycyjne oraz obecnością podstawowych mediów.

Wiele miast w ogóle nie dysponuje terenami inwestycyjnymi lub nie zgłasza ich do bazy. Mają charakter typowo turystyczny. Dodatkowo, wiele z nich leży w obrębie obszarów Natura 2000 i tym samym nie oferuje terenów pod działalność przemysłową i usługową, a jedynie pod budownictwo mieszkaniowe oraz działalność turystyczno-rekreacyjną.

Ponadto istotnym problemem jest brak w wielu gminach opracowanego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, co skutecznie utrudnia przygotowanie jakiegokolwiek oferty inwestycyjnej. Bez opracowanego planu, gmina nie może przygotować dobrej ofert, gdyż niemożliwe jest określenie charakteru i przeznaczenia gminnych terenów.

II. MIESZKALNICTWO

II.1. Zasoby mieszkaniowe i rynek mieszkań

Zasoby mieszkaniowe miast województwa pomorskiego na koniec grudnia 2009 r. obejmowały 571,3 tys. mieszkań (o 7,6% więcej niż w 2005 r.) będących w posiadaniu spółdzielni mieszkaniowych, gmin, zakładów pracy (w tym Skarbu Państwa), towarzystw budownictwa społecznego, osób fizycznych i pozostałych podmiotów.

W miastach znajdowało się 73,9% ogółu mieszkań w województwie. W 2010 r. na 1 mieszkanie w miastach przypadało przeciętnie 2,59 osoby. W stosunku do 2005 r. wskaźnik ten spadł o 0,2 osoby na mieszkanie. W tym samym okresie przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w miastach województwa pomorskiego wzrosła o 1,08 m² do 62,92 m².

Stan i jakość zasobów mieszkaniowych miast oceniono zarówno w ujęciu ilościowym, jak i jakościowym. W ujęciu ilościowym zestawiono dostępność mieszkań, mierzoną ich liczbą przypadającą na 1000 mieszkańców z powierzchnią użytkową mieszkań na osobę.

Tabl.II.9. Liczba mieszkań na 1000 mieszkańców i przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 mieszkańca w latach 2005 i 2010.

miasto	liczba mieszkań na 1000 mieszkańców		miasto	średnia powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 mieszkańca	
	2005	2010		2005	2010
Krynica Morska	612,90	851,58	Krynica Morska	50,03	65,69
Sopot	439,85	481,74	Władysławowo	40,46	47,41
Jastarnia	406,00	478,39	Łeba	37,22	42,82
Hel	400,66	450,54	Jastarnia	35,67	42,74
Ustka	396,76	429,52	Sopot	27,38	30,13
Gdynia	390,90	424,29	Żukowo	28,38	29,82
Gdańsk	376,06	412,50	Ustka	24,96	27,08
Władysławowo	336,76	394,02	Rumia	24,31	26,77
Łeba	363,16	387,96	Pruszcz Gdański	23,59	26,65
Słupsk	362,45	384,98	Gdynia	23,39	25,92
Pruszcz Gdański	336,68	376,35	Reda	22,47	25,31
Sztum	345,77	370,40	Brusy	24,64	25,17
Malbork	338,43	362,87	Hel	21,88	24,58
Wejherowo	330,77	360,80	Puck	21,92	24,40
Rumia	324,79	355,15	Gdańsk	21,76	24,34
Tczew	335,64	351,66	Czarna Woda	23,37	24,07
Puck	324,06	350,43	Człuchów	22,16	23,81
Łębork	331,35	349,41	Czersk	22,83	23,47
Nowy Dwór Gdański	334,74	346,22	Sztum	21,39	22,99
Gniew	323,98	345,36	Kartuzy	21,65	22,83
Kartuzy	330,00	345,06	Skórcz	22,09	22,75
Kępice	323,01	341,33	Malbork	20,81	22,68
Kwidzyn	328,11	341,13	Słupsk	21,11	22,58
Miastko	325,09	341,09	Kościerzyna	20,71	22,31
Człuchów	321,15	338,22	Starogard Gdański	20,88	21,93
Reda	293,08	337,71	Łębork	20,40	21,88
Starogard Gdański	327,48	336,93	Wejherowo	20,08	21,62
Nowy Staw	323,91	333,41	Chojnice	20,65	21,59
Debrzno	321,15	326,68	Miastko	20,19	21,56
Czarne	315,32	322,67	Bytów	20,11	21,38

miasto	liczba mieszkań na 1000 mieszkańców		miasto	średnia powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 mieszkańca	
	2005	2010		2005	2010
Bytów	307,72	320,66	Kwidzyn	20,26	21,28
Dzierżgoń	300,93	319,99	Nowy Dwór Gdański	20,03	21,23
Kościerzyna	308,37	319,69	Czarne	20,13	21,23
Czarna Woda	314,88	319,53	Skarszewy	20,33	21,20
Chojnice	310,93	318,75	Nowy Staw	20,21	21,02
Pelplin	295,37	312,11	Tczew	19,49	20,69
Skarszewy	303,16	307,66	Dzierżgoń	18,72	20,66
Prabuty	299,62	306,31	Prabuty	19,76	20,56
Czersk	305,27	306,21	Debrzno	19,53	20,19
Brusy	292,78	288,29	Kępice	18,60	19,78
Skórcz	280,81	284,04	Gniew	17,67	19,16
Żukowo	278,04	283,79	Pelplin	17,07	18,30

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Do miast, w których liczba mieszkań na 1000 mieszkańców jest największa należały miasta nadmorskie Krynica Morska, Sopot, Jastarnia, Hel, Ustka, Władysławowo i Łeba oraz największe Gdańsk i Gdynia. W pierwszym wypadku sytuacja taka związana jest z funkcjonowaniem w miastach nadmorskich wielu mieszkań na wynajem w sezonie letnim. W przypadku miast największych duża liczba mieszkań wynika z stosunkowo dużej podaży mieszkań na wynajem dla osób (np. studentów), które niekoniecznie dokonują meldunku tymczasowego bądź stałego w tych ośrodkach.

W przypadku drugiego analizowanego wskaźnika przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 mieszkańca jest wyraźnie największa w miastach ponownie nadmorskich, ale także w ośrodkach położonych w strefie suburbannej Trójmiasta.

Tabl.II.11. Średnia cena wynajmu i kupna m² mieszkania w miastach województwa pomorskiego w 2011.

miasto	średnia cena		miasto	średnia cena	
	wynajmu mieszkań (cena w zł/ m ² miesięcznie)	mieszkań na rynku wtórnym (cena w zł/ m ²)		wynajmu mieszkań (cena w zł/ m ² miesięcznie)	mieszkań na rynku wtórnym (cena w zł/ m ²)
Gdańsk	41	6 397**	Miastko	bd	2 500
Gdynia	43	6 998**	Nowy Dwór Gdański	17	3 700
Słupsk	21	3 600	Sztum	15	3 300
Tczew	19	3 900	Czersk	bd	bd
Starogard Gdański	18	3 700	Prabuty	bd	bd
Wejherowo	23	4 800	Pelplin	bd	3 400
Rumia	21	5 200	Skarszewy	bd	2 200
Chojnice	20	3 200	Gniew	bd	3 100
Sopot	42	10 204**	Żukowo	bd	bd
Malbork	16	3 000	Czarne	bd	bd
Kwidzyn	18	2 900	Dzierżgoń	bd	bd
Lębork	16	3 000	Debrzno	bd	bd
Pruszcz Gdański	19	5 000	Brusy	bd	bd
Kościerzyna	bd	3 800	Nowy Staw	15	2 800
Reda	20	4 800	Jastarnia	bd	7 100
Bytów	bd	bd	Łeba	bd	bd
Ustka	16	5 200	Hel	bd	6 300

miasto	średnia cena		miasto	średnia cena	
	wynajmu mieszkań (cena w zł/ m ² miesięcznie)	mieszkań na rynku wtórnym (cena w zł/ m ²)		wynajmu mieszkań (cena w zł/ m ² miesięcznie)	mieszkań na rynku wtórnym (cena w zł/ m ²)
Władysławowo	bd	6 500	Kępice	bd	bd
Kartuzy	bd	3 700	Skórcz	bd	bd
Człuchów	bd	3 000	Czarna Woda	bd	bd
Puck	20	4 600	Krynica Morska	bd	bd

**ocena w skali punktowej

Źródło: opracowanie własne.

Biorąc pod uwagę koszty wynajmu mieszkań należy stwierdzić, że w miastach Trójmiasta są one dwukrotnie wyższe w stosunku do pozostałych ośrodków, jednocześnie cena mieszkań na rynku wtórnym za m² jest najwyższa w Trójmieście, zaś w porównaniu do innych miast w stosunku, do których uzyskano dane cena w najdroższym Sopocie jest pięciokrotnie większa niż w najtańszych Skarszewach.

II.2. Wyposażenia mieszkań w podstawowe instalacje sanitarne

Druga grupa analizowanych wskaźników dotyczyła wyposażenia mieszkań w podstawowe instalacje sanitarne (wodociąg, gaz, łazienka, ustęp spłukiwany, centralne ogrzewanie). W 2010 r. 99,7% mieszkań w miastach województwa pomorskiego posiadało instalację wodociągową, 97,8% ustęp spłukiwany, 94,7% łazienkę, 86,8% centralne ogrzewanie, a 74,3% gaz sieciowy. W okresie 2005-2010 odnotowano nieznaczny wzrost wskaźników w zakresie wyposażenia mieszkań w podstawowe instalacje, z wyjątkiem gazu sieciowego, który zmniejszył się o 2,7 pkt. proc. Należy zauważyć fakt, że mimo poprawy dostępności do podstawowych instalacji sanitarnych w latach 2005-2010 nie zmieniła się klasyfikacja miast w zależności od warunków mieszkaniowych.

Tabl.II.10. Wyposażenie mieszkań w podstawowe instalacje sanitarne w latach 2005 i 2010.

miasto	wodociąg		ustęp spłukiwany		łazienka		centralne ogrzewanie		gaz sieciowy		KLASA	
	2005	2010	2005	2010	2005	2010	2005	2010	2005	2010	2005	2010
Pruszcz Gdański	99,83	99,88	99,29	99,46	97,75	98,49	92,95	94,33	86,32	81,55	I	I
Sopot	99,89	99,95	99,14	99,23	96,40	96,58	88,53	88,81	89,77	88,71	I	I
Gdynia	99,68	99,70	98,75	98,86	96,72	96,95	91,45	91,87	82,49	79,68	I	I
Dzierżoń	99,88	99,89	98,71	98,81	95,84	96,21	87,16	86,19	88,39	87,78	I	I
Ustka	99,88	99,88	98,45	98,55	95,40	95,71	87,28	88,09	81,39	77,33	I	I
Sztum	99,86	99,86	98,35	98,41	93,96	94,20	88,87	89,29	77,13	88,81	I	I
Gdańsk	99,79	99,84	98,03	98,30	94,77	95,46	85,86	87,46	86,65	81,72	I	I
Rumia	99,13	99,24	98,19	98,42	95,04	95,66	88,76	90,16	80,30	77,84	I	I
Kwidzyn	99,63	99,65	97,46	97,66	93,72	94,05	86,78	87,44	91,27	87,50	I	I
Bytów	99,86	99,87	97,58	97,66	95,20	95,35	83,12	83,65	83,31	81,76	I	I
Nowy Dwór Gdański	99,91	99,91	98,86	98,89	95,68	95,80	85,39	85,62	38,37	44,33	I	I
Reda	99,05	99,29	97,01	98,28	95,61	96,69	90,47	92,81	68,07	55,09	I	I
Malbork	99,88	99,88	97,02	97,21	93,01	93,48	83,92	84,95	92,52	88,35	I	I
Żukowo	99,31	99,35	97,03	97,19	95,09	95,35	86,80	87,51	75,89	72,11	II	II
Człuchów	99,62	99,79	98,53	98,73	96,57	96,81	88,83	89,25	1,34	3,10	II	II
Władysławowo	99,06	99,21	98,17	98,47	96,93	97,43	87,95	89,92	8,75	18,27	II	II
Słupsk	99,76	99,77	95,45	95,67	92,71	93,06	82,86	83,67	88,55	86,24	II	II
Chojnice	99,92	99,92	97,56	97,64	91,87	92,16	79,80	80,54	71,50	73,29	II	II
Tczew	99,87	99,88	96,48	96,72	89,49	90,10	81,90	82,89	85,32	83,24	II	II
Lębork	99,86	99,87	95,50	95,67	91,55	91,86	79,02	79,79	93,55	92,62	II	II
Starogard Gdański	99,56	99,57	96,02	96,13	90,55	91,30	83,18	83,70	80,21	79,38	II	II

miasto	wodociąg		ustęp spłukiwany		łazienka		centralne ogrzewanie		gaz sieciowy		KLASA	
	2005	2010	2005	2010	2005	2010	2005	2010	2005	2010	2005	2010
Wejherowo	99,37	99,47	96,67	97,17	91,75	93,10	80,35	83,58	80,94	73,85	II	II
Hel	99,81	99,82	97,92	98,03	94,38	94,69	79,37	80,49	0,06	0,06	II	II
Kartuzy	99,84	99,84	97,84	97,88	92,34	92,48	82,65	82,99	2,22	7,54	II	II
Kościerzyna	99,45	99,47	97,68	97,77	92,92	93,21	85,15	85,74	0,10	0,81	II	II
Debrzno	99,77	99,77	97,04	97,09	94,37	94,46	81,24	81,60	0,00	0,00	II	III
Czarne	99,36	99,37	96,58	96,66	92,79	92,95	86,12	86,38	0,00	0,00	III	III
Miastko	99,80	99,81	96,94	97,01	93,62	93,78	79,41	79,66	0,00	2,25	III	III
Gniew	98,91	98,96	95,47	95,81	87,99	88,69	79,37	80,49	89,66	86,84	III	III
Prabuty	99,69	99,70	94,07	94,25	89,23	89,57	78,11	78,64	65,11	67,63	III	III
Łeba	99,64	99,66	96,77	96,91	93,25	93,54	74,28	75,41	0,00	0,82	III	III
Puck	99,73	99,80	96,62	96,85	90,95	91,58	76,55	78,92	1,15	7,51	III	III
Krynica Morska	97,25	98,02	96,89	97,76	94,98	96,38	84,45	83,52	7,06	5,09	III	III
Jastarnia	99,33	99,41	98,05	98,29	94,81	95,46	65,36	70,12	2,38	7,38	III	III
Kępice	99,76	99,77	94,84	95,00	88,15	88,52	80,74	81,33	0,00	0,00	III	III
Skarszewy	98,50	98,54	95,88	95,98	90,11	90,36	73,29	73,97	0,15	0,24	IV	IV
Brusy	98,20	98,27	93,99	94,82	89,26	89,72	78,66	79,58	0,00	0,00	IV	IV
Nowy Staw	99,31	99,31	92,03	92,10	85,24	85,37	61,95	62,29	84,89	88,80	IV	IV
Czarna Woda	97,32	97,37	90,27	90,45	89,77	89,96	78,45	78,85	0,00	0,00	IV	IV
Skórcz	98,28	98,33	89,79	90,10	84,83	85,29	64,00	65,00	0,10	0,10	IV	IV
Pelplin	97,38	97,43	89,83	90,05	82,19	82,59	66,30	67,04	0,00	5,87	IV	IV
Czersk	94,99	95,10	86,90	87,24	80,48	81,43	65,17	65,97	48,03	48,21	IV	IV

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

W 2010 r. w miastach oddano do użytkowania 8,15 tys. mieszkań, tj. o 407 więcej (+5,25%) niż w 2005 r. Na wzrost liczby zrealizowanych mieszkań szczególnie duży wpływ miało zwiększenie się ilości mieszkań oddanych do użytkowania w budownictwie przeznaczonym na sprzedaż lub wynajem. Na 1000 mieszkańców najwięcej nowych mieszkań oddano w roku 2010 w Krynicy Morskiej, Redzie, Żukowie, Rumi, Pruszczu Gdański, Gdansk, Władysławowie i Malborku.

III. SYSTEMY INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

III.1. Gospodarka wodno-ściekowa

III.1.1. Zaopatrzenie w wodę

Odsetek mieszkańców korzystających ze zbiorowego zaopatrzenia w wodę w miastach województwa pomorskiego jest wysoki i wynosi 97,9% ogółu mieszkańców miast⁸ (Tabl.III.1.). (w Polsce odpowiedni odsetek wynosi 95,2%). Odsetek mieszkań nie włączonych do sieci wodociągowej wynosi nieco ponad 2% (Tabl.III.1.), (w Polsce – ok. 4,8%). Odsetek mieszkań nie posiadających instalacji wodociągowych wynosi 0,31% ogółu mieszkań (w Polsce ok. 1,43%) (Tabl.III.2.), w tym jednostkowo po około 300 mieszkań w Gdańsku i w Gdyni.

Stan zaopatrzenia w wodę w miastach województwa pomorskiego jest generalnie zadowalający. W kilku wodociągach w latach 2007-2010 woda dostarczana do spożycia nie spełniała standardów określonych przepisami prawa. Problem ten dotyczył przede wszystkim wodociągów publicznych Gdańska (Osowa), Krynicy Morskiej, Pelplina, Gniewu i Prabut⁹. Ponadto w wodociągu Gdańsk – Sobieszewo – Świbno kilkakrotnie zanotowano we wskazanym wyżej okresie ponadnormatywną zawartość fluorków. W pozostałych wodociągach niedotrzymania jakości określonej prawem nie miały charakteru ciągłego, powtarzającego się w kolejnych latach. Wg Raportu WSSE w 2009 r. w wodzie pochodzącej z niektórych studni ujęć „Czarny Dwór” i „Lipce” w Gdańsku stwierdzono obecność mikrozanieczyszczeń w ilościach przekraczających najwyższe dopuszczalne stężenie. W 2010 r. podjęto działania służące oszacowaniu zasięgu występowania skażenia na ujęciach „Czarny Dwór” i „Lipce”, przybliżenie lokalizacji jego źródła oraz podjęcie skutecznych działań ochronnych. W wodzie podawanej do sieci z obydwu ujęć nie stwierdzono dotychczas przekroczenia najwyższych dopuszczalnych stężeń. W ocenie przedstawicieli władz miast, okresowe zanieczyszczenia wód z wodociągów o charakterze antropogenicznym występują w Gdańsku i Pruszczu Gdańskim.

III.1.2. Odprowadzanie ścieków i wód opadowych

Odsetek mieszkańców korzystających ze zbiorowego odprowadzania ścieków w miastach województwa pomorskiego jest również wysoki jak w zakresie zaopatrzenia w wodę i wynosi 93,1% ogółu mieszkańców miast¹⁰ (Tabl.III.1.) (w Polsce odpowiedni odsetek wynosi 85,8%). Odsetek mieszkań nie włączonych do sieci kanalizacyjnej wynosi 6,54% (w Polsce – 13,62%).

Jeżeli jako kryterium stanu zadowalającego przyjąć odsetek ok. 90% mieszkańców korzystających z kanalizacji, to nie jest ono spełnione w miastach: Żukowo (74,0%), Reda (77,3%), Miastko (83,5%), Brusy (79,7%), Czarne (88,0%), Prabuty (78,7%), Czarna Woda (36,8%), Skórcz (35,9%), Starogard Gdański (87,4%) i Pelplin (70,0%).

Z informacji otrzymanych z miast wynika, że w Czarnej Wodzie, należącej do aglomeracji ściekowej Czersk, trwa budowa kanalizacji ściekowej. Po jej zakończeniu dostęp do sieci będzie posiadało ok. 88% mieszkańców miasta. Brak informacji nt. terminu zakończenia inwestycji. Miasto Skórcz nie przekazało ankiety, nie ma więc możliwości oceny stopnia zaawansowania ewentualnych inwestycji w infrastrukturę ściekową. Z analizy list projektów wybranych do dofinansowania z RPO WP 2007-2013 oraz PROW na lata 2007-2013 wynika, że gmina Skórcz otrzymała dofinansowanie z PROW dla dwóch inwestycji: „Budowa kanalizacji sanitarnej z przebudową sieci wodociągowej w

⁸ Dane na koniec 2009 r. wg Banku Danych Lokalnych GUS (tylko takie dane są dostępne).

⁹ Raporty o stanie sanitarnym województwa pomorskiego za lata 2007-2010.

¹⁰ Dane na koniec 2009 r. wg Banku Danych Lokalnych GUS (tylko takie dane są dostępne).

mieście Skórcz - etap IV i V" oraz „Rozbudowa kanalizacji sanitarnej w gminie Skórcz - budowa kolektora sanitarnego "PÓŁNOC" – Pączewo”.

Odsetek mieszkań nie posiadających instalacji kanalizacyjnej wynosi 2,25% ogółu mieszkań (w Polsce ok. 5,39%) - (Tabl.III.2.). Dane dotyczące wyposażenia w instalacje pochodzą z 2002 r., niewykluczone więc, że obecnie sytuacja wygląda lepiej. Na uwagę jednak zasługuje fakt, że w liczba mieszkań, które nie posiadały ustępu spłukiwanego wynosiła w Gdańsku ponad 3200, w Słupsku ponad 1600 mieszkań, a w Gdyni 1200.

Niedostatecznie rozwinięta sieć kanalizacji sanitarnej występuje w miastach: Pruszcz Gdański, Wejherowo, Gdańsk, Gdynia, Kępice, Człuchów, Nowy Dwór Gdański, Kwidzyn, Pelplin, Rumia, Ustka, Żukowo, Miastko i Kartuzy. Zły stan techniczny kanalizacji w mieście lub jego fragmentach występuje w miastach: Sopot, Puck i Gniew (częściowo kanalizacja ogólnospławna).

Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura odprowadzania i oczyszczania wód opadowych występuje w miastach: Pruszcz Gdański, Sopot, Wejherowo, Gdańsk, Człuchów (część kanalizacji – ogólnospławna), Gniew, Jastarnia, Kwidzyn, Pelplin, Reda, Rumia, Żukowo, Miastko, Puck (częściowo kanalizacja ogólnospławna) i Kartuzy.

III.1.3. Oczyszczanie ścieków

Odsetek mieszkańców korzystających z oczyszczalni ścieków w miastach jest wysoki i wynosi ok. 97,8% ogółu mieszkańców miast (w Polsce ok. 88,1%). Jeżeli jako kryterium stanu zadowalającego przyjąć odsetek ok. 90% mieszkańców korzystających z oczyszczalni, to nie jest ono spełnione w miastach: Krynica Morska (88,7%), Czarna Woda (31,3%) i Skórcz (72,4%).

Tabl.III.1. Mieszkania - zbiorowe zaopatrzenie w wodę i odprowadzanie ścieków.

Miasto	Liczba mieszkańców	Odsetki mieszkańców korzystających		Mieszkania nie włączone do sieci			
		z wodociągów [%]	z kanalizacji [%]	wodociągowej		kanalizacyjnej	
				liczba	%	liczba	%
Pruszcz Gdański	26 298	99,4	99,3	59	0,60	69	0,70
Kartuzy	14 951	98,8	96,8	61	1,20	163	3,20
Żukowo	6 481	94,4	74,0	102	5,60	474	26,00
Krynica Morska	1 353	99,0	90,1	11	1,00	107	9,90
Nowy Dwór Gdański	9 962	98,8	91,3	41	1,20	297	8,70
Hel	3 743	98,2	94,6	30	1,80	90	5,40
Jastarnia	3 925	99,6	98,0	7	0,40	37	2,00
Puck	11 307	98,3	96,7	67	1,70	130	3,30
Władysławowo	15 059	99,1	97,0	53	0,90	175	3,00
Reda	20 181	95,7	77,3	291	4,30	1534	22,70
Rumia	45 679	95,9	89,9	653	4,10	1609	10,10
Wejherowo	47 188	94,4	95,7	949	5,60	729	4,30
Bytów	16 634	98,2	92,1	96	1,80	420	7,90
Miastko	10 811	98,4	83,5	58	1,60	601	16,50
Chojnice	39 867	99,0	96,3	127	1,00	469	3,70
Brusy	4 791	95,4	79,7	195	3,2	281	20,30
Czersk	9 648	98,0	95,2	432	4,1	837	28,30
Człuchów	14 292	98,5	95,5	71	1,50	214	4,50
Czarne	5 930	90,2	88,0	187	9,80	228	12,00
Debrzno	5 366	98,3	91,1	30	1,70	155	8,90

Miasto	Liczba mieszkańców	Odsetki mieszkańców korzystających		Mieszkania nie włączone do sieci			
		z wodociągów [%]	z kanalizacji [%]	wodociągowej		kanalizacyjnej	
				liczba	%	liczba	%
Lębork	34 657	98,1	93,4	228	1,90	791	6,60
Łeba	3 748	97,2	94,9	41	2,80	74	5,10
Ustka	7 592	99,0	97,4	68	1,00	177	2,60
Kępice	3 751	99,5	91,8	6	0,50	105	8,20
Słupsk	97 087	97,9	94,2	779	2,10	2152	5,80
Kościerzyna	23 101	96,7	90,4	242	3,30	705	9,60
Kwidzyn	38 192	99,0	94,3	130	1,00	738	5,70
Prabuty	8 571	99,7	78,7	8	0,30	557	21,30
Malbork	38 272	99,3	89,7	96	0,70	1407	10,30
Nowy Staw	4 363	99,1	91,1	13	0,90	130	8,90
Czarna Woda	3 206	92,9	36,8	73	7,10	646	63,20
Skórcz	3 567	96,3	35,9	38	3,70	653	64,10
Starogard Gdański	48 239	95,6	87,4	713	4,40	2043	12,60
Skarszewy	6 844	98,3	89,6	36	1,70	219	10,40
Tczew	60 291	99,3	95,4	147	0,70	969	4,60
Gniew	6 723	97,1	89,8	67	2,90	236	10,20
Pelplin	8 320	91,4	70,0	221	8,60	770	30,00
Dzierżgoń	5 533	98,7	91,9	23	1,30	140	8,10
Sztum	9 702	99,3	95,5	25	0,70	161	4,50
Gdańsk	456 591	98,5	94,5	2798	1,50	10260	5,50
Gdynia	247 859	98,2	94,9	1870	1,80	5297	5,10
Sopot	38 460	99,0	99,1	183	1,00	164	0,90
Razem województwo	1468135	97,9	93,1	11325	2,00	37013	6,54
Polska	23182429	95,2	85,8	412 569	4,60	1220516	13,62

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Tabl. III.2. Wyposażenie mieszkań w urządzenia techniczno – sanitarne w miastach.

miasto	Liczba mieszkań	Mieszkania nie wyposażone w:								Mieszkania ogrzewane za pomocą pieców	
		Instalację wodociągową		Ustęp splukiwany		Łazienkę		Gaz sieciowy			
		liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Pruszcz Gdański	9878	12	0,12	55	0,56	152	1,54	1841	18,64	573	5,80
Kartuzy	5104	8	0,16	109	2,14	387	7,58	4749	93,04	876	17,16
Żukowo	1823	12	0,66	52	2,85	86	4,72	489	26,82	231	12,67
Krynica Morska	1081	23	2,13	26	2,41	42	3,89	1022	94,54	191	17,67
Nowy Dwór Gd.	3416	3	0,09	38	1,11	144	4,22	1899	55,59	493	14,43
Hel	1674	3	0,18	33	1,97	89	5,32	1673	99,94	327	19,53
Jastarnia	1854	11	0,59	32	1,73	85	4,58	1716	92,56	559	30,15
Puck	3928	8	0,20	124	3,16	332	8,45	3632	92,46	831	21,16
Władysławowo	5849	47	0,80	91	1,56	153	2,62	4790	81,89	600	10,26
Reda	6756	50	0,74	122	1,81	234	3,46	2915	43,15	509	7,53
Rumia	15926	124	0,78	258	1,62	712	4,47	3525	22,13	1618	10,16
Wejherowo	16943	92	0,54	488	2,88	1189	7,02	4492	26,51	2837	16,74
Bytów	5314	7	0,13	125	2,35	248	4,67	971	18,27	873	16,43
Miastko	3644	7	0,19	109	2,99	227	6,23	3562	97,75	742	20,36
Chojnice	12673	10	0,08	300	2,37	1003	7,91	3347	26,41	2482	19,58

miasto	Liczba mieszkańców	Mieszkania nie wyposażone w:								Mieszkania ogrzewane za pomocą pieców	
		Instalację wodociągową		Ustęp spłukiwany		Łazienkę		Gaz sieciowy			
		liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Brusy	1386	24	1,73	72	5,19	143	10,32	1386	100,00	284	20,49
Czersk	2957	145	4,90	379	12,82	565	19,11	1529	51,71	1008	34,09
Człuchów	4765	10	0,21	61	1,28	153	3,21	4616	96,87	516	10,83
Czarne	1904	12	0,63	64	3,36	135	7,09	1904	100,00	261	13,71
Debrzno	1747	4	0,23	51	2,92	97	5,55	1747	100,00	322	18,43
Lębork	11988	16	0,13	523	4,36	983	8,20	835	6,97	2442	20,37
Łeba	1450	5	0,34	45	3,10	94	6,48	1438	99,17	358	24,69
Ustka	6824	8	0,12	100	1,47	296	4,34	1555	22,79	822	12,05
Kępice	1278	3	0,23	64	5,01	147	11,50	1278	100,00	239	18,70
Słupsk	37099	85	0,23	1615	4,35	2589	6,98	5075	13,68	6085	16,40
Kościerzyna	7344	39	0,53	165	2,25	502	6,84	7284	99,18	1055	14,37
Kwidzyn	12955	46	0,36	306	2,36	777	6,00	1538	11,87	1641	12,67
Prabuty	2615	8	0,31	151	5,77	274	10,48	842	32,20	561	21,45
Malbork	13659	16	0,12	388	2,84	907	6,64	1448	10,60	2091	15,31
Nowy Staw	1457	10	0,69	115	7,89	213	14,62	163	11,19	549	37,68
Czarna Woda	1022	27	2,64	98	9,59	103	10,08	1022	100,00	217	21,23
Skórcz	1018	17	1,67	101	9,92	150	14,73	1017	99,90	357	35,07
Starogard Gd.	16211	70	0,43	628	3,87	1413	8,72	3323	20,50	2647	16,33
Skarszewy	2104	31	1,47	85	4,04	204	9,70	2099	99,76	551	26,19
Tczew	21065	26	0,12	704	3,34	2113	10,03	3536	16,79	3643	17,29
Gniew	2313	24	1,04	97	4,19	262	11,33	304	13,14	452	19,54
Pelplin	2567	66	2,57	256	9,97	448	17,45	2416	94,12	848	33,03
Dzierżgoń	1733	2	0,12	21	1,21	67	3,87	185	10,68	218	12,58
Sztum	3583	5	0,14	57	1,59	208	5,81	400	11,16	384	10,72
Gdańsk	186552	300	0,16	3260	1,75	8683	4,65	34013	18,23	23805	12,76
Gdynia	103872	318	0,31	1204	1,16	3211	3,09	20915	20,14	8536	8,22
Sopot	18261	9	0,05	141	0,77	628	3,44	2076	11,37	2056	11,26
Razem województwo	565592	1743	0,31	12713	2,25	30448	5,38	144567	25,56	75690	13,38

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Tabl.III.3. Mieszkańcy korzystający z oczyszczalni ścieków

miasto	Odsetki mieszkańców korzystających z oczyszczalni ścieków (%)	miasto	Odsetki mieszkańców korzystających z oczyszczalni ścieków (%)
Pruszcz Gdański	98,6	Łeba	100,0
Kartuzy	99,9	Ustka	99,8
Żukowo	98,8	Kępice	99,7
Krynica Morska	88,7	Słupsk	99,4
Nowy Dwór Gdański	100,0	Kościerzyna	99,6
Hel	100,0	Kwidzyn	99,5
Jastarnia	99,8	Prabuty	99,2
Puck	100,0	Malbork	99,8
Władysławowo	99,7	Nowy Staw	99,0
Reda	98,3	Czarna Woda	31,3
Rumia	99,3	Skórcz	72,4
Wejherowo	99,3	Starogard Gdański	100,0

Bytów	100,0	Skarszewy	91,5
Miastko	100,0	Tczew	99,8
Chojnice	99,9	Gniew	100,0
Brusy	96,0	Pelplin	90,1
Czersk	85,1	Dzierzgoń	94,0
Człuchów	100,0	Sztum	95,3
Czarne	92,7	Gdańsk	97,4
Debrzno	96,7	Gdynia	95,7
Lębork	100,0	Sopot	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

III.1.4. Aglomeracje ściekowe

Część miast województwa objęta jest zasięgiem aglomeracji ściekowych obejmujących miasto (miasta) i przyległe obszary wiejskie. W Tabl.III.4. zestawiono miejscowości wchodzące w skład aglomeracji nie objęte zasięgiem obsługi kanalizacji.

Tabl.III.4. Miejscowości nie posiadające kanalizacji w miejskich aglomeracjach ściekowych.

Aglomeracja	Miasta (m), gminy wiejskie (w)	Miejscowości nie objęte zasięgiem obsługi kanalizacji
Gdańsk	Pruszcz Gdański (w)	Bogatka, Dziewięć Włók, Weselno, Mokry Dwór, Wiślina, Lędowo, Krępiec, Rokitnica, Radunica, Roszkowo, Świńcz, Będzieszyn, Wojanowo, Borzęcin, Rekcin, Żuławka
	Kolbudy (w)	Czapielsk, Jankowo, Lisewiec
	Żukowo (m - w)	Borowiec, Dabrowa Miszewska, Gliniec, Babi Dół, Czaple, Łapino, Małkowo, Miszewo, Miszewko, Nowy Tuchom, Niestepowo, Stara Piła, Nowy Świat, Otomino, Przyjaźń, Rębichowo, Barniewice, Rutki, Skrzyszewo, Sulmin, Tuchom, Tuchomek, Widlino
Gdynia	Gdynia (m)	Gdynia - cz. dzielnic: Osada Rybacka, Demptowo, Obłuże, Pogórze, Mały Kack
	Rumia (m)	Rumia - cz. "Białej Rzeki"
	Wejherowo (m)	Wejherowo – „Wzgórze Św. Grzegorza”
	Wejherowo (w)	Bolszewo - cz., Gościcino - cz.
Słupsk	Słupsk (w)	Gałęzinowo, Strzelinko, Bydlino, Strzelino, Włynkowo, Włynkówko, Niewiarowo, Karżcino, Krępa, Stanięcino
	Kobylnica (w)	Dobrzęcino, Widzino, Zagórki, Ściegnica, Bzowo, Wrząca, Słonowiczki, Słonowice, Komorczyń, Runowo Sławieńskie, Zębowo, Reblinko, Płaszewo, Kczewo
Tczew	Tczew (w)	Bałdowo, Knybawa, Gniszewo, Śliwiny, Gniszewo
Puck	Puck (w)	Mrzezino - cz. (tzw. Meksyk), Brudzewo, Sławutowo, Sławutowko - cz., Połczyno, Mechowo, Leśniewo, Domatowo, Domatówko, Mała Piaśnica, Darzłubie - cz.
	Władysławowo (m)	Chłapowo -cz.
Malbork	Malbork (w)	Lasowice Małe, Lasowice Wielkie, Stogi, Kościeleczyki, Kapustowo, Cisy, Kraśniewo, Grobelno, Wielbark, Kamionka, Kamienica, Gajewo II, Szawałd, Czerwone Stogi
	Lichnowy	Boręty I, Boręty II, Boręty, Parszewo - cz., Tropiszewo
Chojnice	Chojnice (w)	Sternowo, Jeziórki, Kruszka, Klosnowo, Cofdanki, Melanowo, Melanówek, Topole, Władysławek, Klawkowo, Jakubowo, Lotyń, Lipienice

	Cewice (w)	Bukowina, Popowo, Unieszyno, Unieszynko, Krępkowice, Dziechno, Okalice
Lębork	Nowa Wieś Lęborska (w)	Czarnówko, Kanin, Darzewo, Dziechlino, Garczegorze, Janowiczki, Kębłowo, Krępa Kaszubska, Leśnice, Lubowidz, Małoszyce, Niebędzino, Pogorzelice, Redkowice, Rybki, Rozgórze, Żelazkowo, Ługi
Starogard Gdański	Starogard Gdański (w)	Rokocin - cz.
Kwidzyn	Kwidzyn (w)	Rozpędziny, Janowo, Szaławinek, Kamionka, Brokowo
Ustka	Ustka (w)	Modła, Lędowo, Modlinek, Możdżanowo, Pęplino, Wodnica - cz., Machowino - cz.
Czersk	Czersk (m - w)	Lipki, Łubna, Kamionka, Przyjaźnia, Gotelp, Pustki, Zapędowo, Lutom, Brda (w POIiŚ - projekt na liście rezerwowej); Będźmierowice, Klaskawa, Badzianko, Odry, Wieck, Łukowo, Wojtal, Zawada, Struga, Duża Kolonia, Mała Kolonia, Konigort, Konigortek, Młynki, Zapora,
Człuchów	Człuchów (w)	Sieroczyn, Dobojewo, Wierzchowo Wieś, Mosiny
Kartuzy	Kartuzy (m - w)	Kaliska, Prokowo - cz.
Bytów	Bytów (m - w)	Grzmiąca, Świątkowo
Sztum	Sztum (m - w)	Cygusy, Górki, Grzępa, Kępina, Koślinka, Michorowo, Nowa Wieś, Parowy, Parpary, Pietrzwałd, Polaszki, Postolin, Ramzy Małe, Szpitalna Wieś, Sztumska Wieś, Uśnice, Zajezerze
Miastko	Miastko (m - w)	Węglewo, Domanica, Przeradz
Władysławowo	Władysławowo (m)	Ostrowo - cz., Tupadły - cz.
	Puck (w)	Mioszyno, Czarny Młyn, Kaczyniec
Prabuty	Prabuty (m - w)	Gdakowo, Kamienna, Rodowo, Antonin, Rodowo Małe, Górowychy Małe, Górowychy, Orkus, Sypanica, Laskowice, Szramowo, Kałdowo, Gonty, Pachutki, Jakubowo, Obrzynowo, Julianowo, Stańkowo, Raniewo, Kleczewo, Grodziec, Trumiejki, Pilichowo, Gilwa, Pólko Pomorskie, Kowale, Kołodzieje
Kępice	Kępice (m - w)	Osieki, Barcino, Barwino, Obłęże
Nowy Dwór Gdański	Nowy Dwór Gdański (m - w)	Jazowa II, Różewo, Marzęcino, Powalina
Pelplin	Pelplin (m - w)	Dębina, Gręblin, Międzyłęż, Pomyje, Lignowy Szlacheckie, Janiszewko, Janiszewo, Rożental, Kulice, Stocki Młyn Ropuchy, Bielawki, Rombark, Nowy Dwór
Skórcz	Skórcz (w)	Pączewo, , Wielki Bukowiec, Czarnylas
Debrzno	Debrzno (m - w)	Bolesławowo, Kamień, Strieczona
Brusy	Brusy (m - w)	Małe Gliśno, Żabno, Małe Chełmy, Antoniewo, Kaszuba
Gniew	Gniew (m - w)	Gronowo Polskie, Jaźwiska, Jeleń, Opalenie, Piaseczno, Rakowiec, Szprudowo, Tynawa, Widlice, Wielkie Walichnowy
Skarszewy	Skarszewy (m-w.)	Pólko

W 2009 r. w trzech aglomeracjach (obejmujących miasta): Chojnice, Łeba, Brusy¹¹ proces oczyszczania ścieków nie zapewniał dotrzymania dopuszczalnych wskaźników jakości oczyszczonych ścieków określonych przepisami. W aglomeracji Chojnice wyeliminowano przyczynę problemów z

¹¹ Ocena realizacji Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOŚK) dla aglomeracji w województwie pomorskim.

dotrzymywaniem dopuszczalnych poziomów azotu w oczyszczonych ściekach, spowodowane złą jakością ścieków od jednego z dostawców (przedsiębiorstwo z branży rolno - spożywczej).

Poza rozbudową istniejącej sieci kanalizacji sanitarnej, w ramach realizacji KPOŚK konieczne są również działania dotyczące oczyszczalni ścieków. Spośród aglomeracji ściekowych, obejmujących swym zasięgiem miasta, istnieją takie, gdzie konieczne jest podjęcie pilnych działań inwestycyjnych (wskazanych w KPOŚK). I tak:

- w aglomeracjach Jastarnia, Puck, Pelplin, Skórcz nie podjęto do końca 2010 r. działań w zakresie rozbudowy istniejących oczyszczalni ścieków ze względu na przepustowość wraz modernizacją części obiektów,
- w aglomeracjach Człuchów, Kwidzyn, Lębork, Sztum, Nowy Dwór Gdański nie podjęto do końca 2010 r. działań w zakresie modernizacja części osadowej istniejących oczyszczalni ścieków,

W efekcie w aglomeracjach: Gdańsk, Puck, Chojnice, Łeba, Skórcz i Brusy nie były dotrzymywane parametry jakościowe oczyszczanych ścieków komunalnych w istniejących oczyszczalniach ścieków komunalnych (stan na koniec 2010 r.).

III.1.5. Zagrożenia powodziowe

Północno – wschodnie tereny województwa pomorskiego, z racji swojego położenia i uwarunkowań fizjograficzno – hydrologicznych należą do obszarów o największym zagrożeniu skutkami powodzi w Polsce. Występują tu wszystkie możliwe rodzaje zagrożeń. Kumulacja różnych przyczyn w tym samym czasie, możliwa przecież w „czarnym scenariuszu”, spowoduje wręcz niewyobrażalne straty. Do głównych, naturalnych przyczyny powodzi należą:

- długotrwałe opady atmosferyczne,
- krótkotrwałe opady o bardzo wysokiej intensywności,
- gwałtowne topnienie śniegu,
- napływu wód alochtonicznych (spoza obszaru województwa), dotyczy to rzeki Wisły,
- zahamowania przepływu i okresowe spiętrzenia głównego nurtu Wisły, jej pomorskich dopływów oraz odbiornika: zatory lodowe, nadmierna depozycja rumowiska w korycie i przy ujściu itp.,
- zahamowania przepływu i okresowe spiętrzenia nurtu pozostałych rzek w województwie,
- napływ wód morskich na tereny lądowe spowodowany podniesieniem się poziomu morza w wyniku zjawisk sztormowych i wystąpienia nadmiaru wód lokalnych – autochtonicznych w ujściowych odcinkach cieków przyziemnych.

Przyczyny wywołane działalnością człowieka to:

- awarie i katastrofy urządzeń i budowli hydrotechnicznych, stanowiących osłony przeciwpowodziowe,
- nadmierny spływ wód powierzchniowych do odbiorników nie przystosowanych do tego zjawiska, wywołany uszczelnieniem dużych obszarów zurbanizowanych,
- regulacja rzek i potoków prowadzona bez należytej oceny jej skutków.

Mogą też występować kumulacje różnych przyczyn w tym samym czasie i wówczas skutki powodzi są najbardziej groźne.

Jak wykazują wieloletnie obserwacje hydrologiczno – meteorologiczne, w województwie pomorskim występują obszary zagrożone wszystkimi możliwymi rodzajami powodzi. Ważniejsze z nich to:

- Żuławy Wiślane, z fragmentami miast: Gdańsk, Pruszcz Gdański i Tczew, miastami: Nowy Dwór, Nowy Staw i Malbork oraz obszary dna doliny dolnej Wisły, obejmujące fragmenty miast: Tczew, Gniew i Kwidzyn,
- fragmenty Gdańska zagrożone powodzią od Wisły, a także od rzek i potoków przepływających przez miasto,
- Półwysep Helski z miastami Władysławowo, Jastarnia i Hel,
- obszary przylegające do Kanału Młyńskiego obejmujące fragmenty miasta i gminy Tczew,
- obszary położone w dolinach rzek uchodzących do morza i Zatoki Gdańskiej obejmujące fragmenty miast: Reda, Puck, Wejherowo, Łeba, Ustka i Słupsk.

Monitoring stanów zagrożenia powodziowego jednoznacznie wskazuje, że w województwie pomorskim w obszarach peryferycznych dorzeczy, którymi spływają wody autochtoniczne oraz na pomorskim odcinku dolnej Wisły, realne jest wystąpienie okresów zagrożenia niebezpiecznymi wezbraniem. Dotychczas szacowano prawdopodobieństwo pojawiania się tych zagrożeń od kilkunastu do kilkudziesięciu lat. Jednakże nasilające się zmiany klimatyczne – meteorologiczne skłaniają do rewizji tych poglądów. Wydaje się, że wystąpienie poważnych zagrożeń powodziowych co kilka lat jest całkowicie realne i w żadnym wypadku nie może być uznane za wyjątkowy zbieg wydarzeń. Niektórzy ze znawców przedmiotu uważają, że pojawienie się w Polsce dużych powodzi w ciągu ostatnich lat (na Pomorzu w 1997 i 2001 r.) świadczy o konieczności zmiany dotychczasowych poglądów na częstotliwość pojawiania się powodzi.

Pewnym symptomem zachodzących zmian jest wystąpienie w roku 2001, a także w latach następnych w mniejszej skali, powodzi spowodowanej niezwykle intensywnymi opadami, na obszarach gdzie dotychczas nie istniało zagrożenie powodziowe albo było ono niewielkie. Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Gdańsku wyznaczył tereny zagrożone powodzią o prawdopodobieństwie występowania 1 i 10%, które uznaje się za obszary szczególnego zagrożenia powodzią w rozumieniu ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo wodne oraz niektórych innych ustaw (do czasu wprowadzenia nowych obszarów do dokumentów strategicznych województwa i gmin). Zestawienie tych terenów wyrażone w procentach powierzchni miast zawiera Tabl.III.5.

Tabl.III.5. Tereny zagrożenia powodzią w miastach województwa pomorskiego (stan na koniec 2010 r.)

Miasto	Tereny zagrożenia powodzią o prawdopodobieństwie występowania 1 % [% powierzchni miasta]	Tereny zagrożenia powodzią o prawdopodobieństwie występowania 10 % [% powierzchni miasta]
Żukowo	5,4	2,3
Czarna Woda	1,3	0,0
Kościerzyna	4,0	3,9
Kwidzyn	2,9	2,8
Starogard Gdański	2,9	2,3
Pelplin	3,7	2,8
Gniew	18,1	16,0
Prabuty	2,0	1,7
Dzierżgoń	4,1	0,0
Tczew	10,9	7,4
Gdańsk	7,3	1,3
Ustka	8,3	7,5
Kępice	0,4	0,0
Lębork	3,5	1,7
Łeba	18,3	6,5
M. Słupsk	4,7	3,6
Pruszcz Gdański	5,1	1,3
Wejherowo	5,7	3,7
Reda	3,4	1,1
Skarszewy	4,6	3,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z RZGW w Gdańsku.

III.2. Gospodarka energetyczna

III.2.1. Zaopatrzenie w gaz

Odsetek mieszkańców miast korzystających z gazu ziemnego wynosi ok. 73,6% (Tabl.III.6.). Z gazu nie korzystają mieszkańcy miast: Hel, Jastarnia, Brusy, Czarna Woda, Kępice, Czarne i Debrzno. Niski odsetek mieszkańców korzystających z gazu występuje w miastach: Kartuzy (7,0%), Puck (7,5%), Władysławowo (18,1%), Człuchów (3,1%), Kościerzyna (0,8%), Skórcz (0,1%), Skarszewy (0,2%) i Pelplin (5,9%).

Tabl.III.6. Mieszkańcy korzystający z gazu ziemnego

Miasto	Odsetki mieszkańców korzystających z gazu ziemnego [%]	Miasto	Odsetki mieszkańców korzystających z gazu ziemnego [%]
Pruszcz Gdański	81,3	Łeba	0,0
Kartuzy	7,0	Ustka	77,2
Żukowo	73,3	Kępice	0,0
Krynica Morska	0,0	Słupsk	86,4
Nowy Dwór Gdański	44,5	Kościerzyna	0,8
Hel	0,0	Kwidzyn	88,2
Jastarnia	0,0	Prabuty	67,8
Puck	7,5	Malbork	89,3
Władysławowo	18,1	Nowy Staw	88,7

Miasto	Odsetki mieszkańców korzystających z gazu ziemnego [%]	Miasto	Odsetki mieszkańców korzystających z gazu ziemnego [%]
Reda	56,9	Czarna Woda	0,0
Rumia	77,9	Skórcz	0,1
Wejherowo	73,6	Starogard Gdański	79,6
Bytów	81,7	Skarszewy	0,2
Miastko	0,0	Tczew	83,2
Chojnice	73,7	Gniew	87,0
Brusy	0,0	Pelplin	5,9
Czersk	48,2	Dzierzgoń	89,2
Człuchów	3,1	Sztum	88,9
Czarne	0,0	Gdańsk	81,9
Debrzno	0,0	Gdynia	80,0
Lębork	93,0	Sopot	88,8
Razem województwo	73,6	POLSKA	

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

III.2.2. Zaopatrzenie w ciepło

System zaopatrzenia w ciepło miast w województwie tworzą:

- Scentralizowane systemy zaopatrzenia w ciepło pracujące w gospodarce skojarzonej funkcjonujące w:
 - Gdańsku: w oparciu o „Elektrociepłownię Gdańsk” opalaną węglem i biomasą (zaopatruje ona w ciepło również południowy fragment Sopotu) oraz „Elektrociepłownię Matarnia” opalaną gazem ziemnym,
 - Gdyni: w oparciu o „Elektrociepłownię Gdynia” opalaną węglem i biomasą, zaopatruje ona w ciepło również Rumie,
 - Kwidzynie: gdzie znaczna część miasta jest zaopatrywana w ciepło z elektrociepłowni zakładów papierniczych - IP wykorzystującej biomasę w postaci drewna odpadowego,
 - Władysławowie, gdzie część miasta jest zaopatrywana z elektrociepłowni gazowej „Energobaltic”,
 - Starogardzie Gdańskim - elektrociepłownia „POLPHARMA” S.A., opalana węglem kamiennym, a ciepło w niej wyprodukowane zasila system ciepłowniczy miasta.
- Scentralizowane systemy zaopatrzenia w ciepło wytwarzane w kotłowniach miejskich, rejonowych i lokalnych opalanych węglem w: Pruszczu Gdańskim, Słupsku, Sopocie, Sztumie, Wejherowie, Czersku, Gdańsku, Gdyni, Kępicach, Tczewie, Chojnicach, Czarnem, Człuchowie, Gniewie Kościerzynie, Lęborku, Nowym Dworze Gdańskim, Pelplinie, Prabutach, Redzie, Rumi, Starogardzie Gdańskim, Ustce, Miastku, Kartuzach, Bytowie, Nowym Stawie, Pucku, Miastku i Brusach.
- Ciepło z biomasy wytwarzane jest w:
 - Słupsku - współpalanie biomasy w jednej kotłowni,
 - Wejherowie - kotłownia na biomasę w szpitalu,

- Kępicach - kotłownia na zrębki zasilająca ok. 60 % budynków mieszkalnych – ok. 4 MW,
 - Chojnicach - kotłownia na biomasę w firmie Rindipol – ok.20 MW, zaopatrująca część miasta,
 - Kościerzynie - współspalanie biomasy w kotłowniach rejonowych,
 - Reda - współspalanie biomasy w kotłowni rejonowej,
 - Brusy (kotłownia biomasowa firmy „Floors”, zaopatruje w ciepło także kompleks szkół i budynki spółdzielni mieszkaniowej.
 - Lębork (lokalna kotłownia na biomasę-słomę, zaopatruje w ciepło i ciepłą wodę użytkową zespół szkół
- Indywidualne urządzenia zaopatrujące w ciepło poszczególne mieszkania funkcjonują we wszystkich miastach i gminach województwa. W miastach z tej formy zaopatrzenia w ciepło korzysta ok. 26% odbiorców.

W strukturze paliw dominuje węgiel, z którego spalania uzyskuje się ok. 70% niezbędnego ciepła. Odsetek mieszkańców korzystających z centralnego ogrzewania jest wysoki – ponad 81% w województwie, z czego ok. 86% w miastach. Znaczące są też odsetki korzystających z ogrzewania sieciowego - w województwie ponad 45%, z czego w miastach ok. 60%.

System w rozumieniu zorganizowanej dystrybucji energii cieplnej funkcjonuje na ogół poprawnie. Charakteryzuje się on:

- wysoką efektywnością wytwarzania i przesyłu energii w systemie scentralizowanym, pracującym w układzie skojarzonym,
- poprawiającą się jakością węzłów cieplnych i coraz większym odsetkiem sieci preizolowanych,
- znacznym przyrostem ilości nowoczesnych urządzeń regulacyjnych i pomiarowych,
- zmniejszającą się awaryjnością sieci,
- zróżnicowanym stanem technicznym kotłowni i sieci cieplnych; większość z nich wymaga modernizacji.

Rozpatrując system jako całość działań stanowiących o zaopatrzeniu w energię ciepłą można w nim dostrzec szereg elementów negatywnych. Najważniejsze z nich to:

- utrzymujący się ciągle bardzo wysoki udział węgla spalanego w urządzeniach o niskiej sprawności – kotłownie, indywidualne kotły centralnego ogrzewania i piece, ale także przestarzałe urządzenia ciepłownicze zainstalowane w kotłowniach. Rzutuje to w istotny sposób na ekonomikę produkcji ciepła i niekorzystnie wpływa na klimat aerosanitarny (szczególnie miast), poprzez najbardziej dokuczliwą tzw. „niską emisję”,
- niezadowalający stan techniczny kotłowni lokalnych. Zdecydowaną większość stanowią obiekty przestarzałe opalane węglem stąd też istnieje konieczność dalszej, kosztownej modernizacji źródeł, sieci i węzłów cieplnych.

Z wysokim udziałem kotłowni i źródeł indywidualnych w wytwarzaniu ciepła wiąże się stan powietrza atmosferycznego min. w miastach wywołany tzw. „niską emisją”. Stan powietrza

monitorowany jest 8 strefach obejmujących: aglomerację trójmiejską, miasto Słupsk oraz powiaty: bytowski i chojnicki, kartuski i kościerski, kwidzyński i tczewski, lęborski i słupski, malborski i sztumski oraz pucki i wejherowski. W 2009 r. stwierdzono przekroczenie dopuszczalnych (ze względu na zdrowie ludzi) poziomów zanieczyszczeń powietrza:

- w strefie aglomeracji trójmiejskiej – pyłu zawieszonego i benzoapirenu,
- w strefie miasta Słupsk - benzoapirenu,
- w strefie kwidzyńsko - tczewskiej – pyłu zawieszonego i benzoapirenu,
- w strefie kartusko - kościerskiej – pyłu zawieszonego i benzoapirenu,
- w strefie pucko - wejherowskiej – benzoapirenu.

Dla tych stref zostały przygotowane i uchwalone przez sejmik województwa programy ochrony powietrza. W programach tych przewidziano działania zmierzające do ograniczenia tzw. „niskiej emisji” poprzez rozbudowę systemów scentralizowanego zaopatrzenia w ciepło i modernizację kotłowni lokalnych. W 2010 r. przekroczenia zanotowano dla pyłu zawieszonego PM10 w Gdańsku, Kościerzynie, Wejherowie i Starogardzie Gdańskim oraz dla benzo(a)piranu we wszystkich punktach pomiarowych (szczególnie w sezonie grzewczym, co w opinii WIOŚ wiąże się z niską emisją). Pozostałe wskaźniki mieściły się na ogół w dopuszczalnych granicach.

III.2.3. Zaopatrzenie w energię elektryczną

Zaopatrzenie w energię elektryczną miast województwa jest zadowalające. Problemem są awarie kablowych linii elektroenergetycznych 15 kV powodowane złą jakością ich izolacji (tzw. „drewnienie” izolacje). Istnieje także konieczność podjęcia działań modernizacyjnych w GPZ 110/15 kV w Gdańsku, Gdyni, Starogardzie Gdańskim, Kościerzynie, Nowym Dworze Gdańskim, Malborku, Słupsku, Miastku i Bytowie.

III.2.4. Polityka energetyczna miast

Lokalna polityka energetyczna gmin (miast) musi być zgodna z ustaleniami polityki energetycznej państwa - wynika to z zapisów „Prawa energetycznego”¹²¹³. Co więcej, powodzenie realizacji tej polityki w skali kraju, w części gospodarki energetycznej zależy wyłącznie od działań i decyzji podejmowanych na szczeblu gminy. Dotyczy to głównie zaopatrzenia w ciepło, które nie znajduje żadnego odniesienia na poziomie kraju, a na poziomie województwa i powiatu tylko pośrednie i to w niewielkim stopniu. W pewnym stopniu będzie ono dotyczyć także zaopatrzenia w gaz ziemny, ponieważ często ściśle wiąże się ono z zaopatrzeniem w ciepło, a także wtedy, gdy gminy zdecydują się na tworzenie własnych, lokalnych systemów np. biogazu. Natomiast w zakresie zaopatrzenia w energię elektryczną wpływ gminy na realizację państwowej polityki energetycznej pozostanie niewielki, a ich oddziaływanie gminy w tym zakresie w chwili obecnej ogranicza się w praktyce tylko do spraw związanych z oświetleniem ulic i dróg gminnych oraz oświetlenia gminnych obiektów użyteczności publicznej. A zatem, polityka energetyczna gminy powinna się koncentrować na zaopatrzeniu w ciepło uwzględniając w tym zakresie ewentualny udział gazu ziemnego.

„Polityka energetyczna Polski do 2030 r.” określa następujące kierunki:

1. Poprawa efektywności energetycznej,

¹² Stosowny zapis dotyczy „Założeń do plany zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną paliwa gazowe”

2. Wzrost bezpieczeństwa dostaw paliw i energii rozumianego jako (cyt) *„zapewnienie stabilnych dostaw paliw i energii na poziomie gwarantującym zaspokojenie potrzeb krajowych i po akceptowanych przez gospodarkę i społeczeństwo cenach, przy założeniu optymalnego wykorzystania krajowych zasobów surowców energetycznych oraz poprzez dywersyfikację źródeł i kierunków dostaw ropy naftowej, paliw ciekłych i gazowych”.*
3. Rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w tym biopaliw,
4. Rozwój konkurencyjnych rynków paliw i energii,
5. Ograniczenie oddziaływania energetyki na środowisko.

Trzy (1, 3 i 5), z pośród tych pięciu kierunków w sposób bezpośredni można odnieść do szczebla gminnego. Kierunek 2 dotyczy gminy tylko w zakresie zaopatrzenia w ciepło i ewentualnie gaz. Działania gminy w kierunku 4 mogą jej dotyczyć tylko w zakresie tworzenia lokalnych rynków energii i to głównie w zakresie dostaw ciepła.

„Polityka energetyczna Polski do 2030 r.”¹⁴ odwołuje się do pakietu klimatyczno – energetycznego przyjętego przez Unię Europejską w 2008 r. określanego jako „3 x 20” tj (cyt): *„...zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych o 20 % w stosunku do roku 1990, zmniejszenie zużycia energii o 20 % w porównaniu z prognozami dla UE na 2020 r., zwiększenie udziału odnawialnych źródeł energii do 20 % całkowitego zużycia...”*

Stan przygotowania do realizacji pakietu klimatyczno – energetycznego na szczeblu regionalnym jest zadowalający. W październiku 2006 r. Sejmiku Województwa Pomorskiego uchwalili „Regionalną strategię energetyki ze szczególnym uwzględnieniem energetyki odnawialnej dla województwa pomorskiego”, a 2009 r. „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego”. Zapisy dotyczące efektywności energetycznej, zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych i wzrostu udziału energii odnawialnych, zawarte w obydwu tych dokumentach są zgodne z ustaleniami „pakietu” i stwarzają dobre podstawy do planowania energetycznego na poziomie gmin, uregulowanego „Prawem energetycznym”.

Na szczeblu gminnym stan przygotowań do realizacji pakietu nie jest zadowalający. W zdecydowanej większości (ponad 80 %) miast „Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe” wymagają aktualizacji i dostosowania ich do ustaleń: aktualnej polityki energetycznej państwa, dokumentów regionalnych i gminnych (studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, programy ochrony środowiska itp.). Stan wiedzy organów samorządu gminnego w miastach, dotyczący stopnia realizacji ustaleń „pakietu” jest znikomy. Jeżeli zważyć że na zrealizowanie jego ustaleń pozostało tylko 9 lat, to konieczne jest nadanie problemom energetycznym na poziomie miast wysokiego priorytetu zarówno w budżetach samorządowych jak i w nowej perspektywie finansowej wsparcia unijnego na lata 2014 – 2020.

Odrębną kwestią jest zapewnienie zgodności działalności organów gminy z przepisami wynikającymi z ustawy z dnia 8 stycznia 2010 r. o zmianie ustawy - Prawo energetyczne oraz o zmianie niektórych innych ustaw. Zgodnie z nią uchwalenie przez gminę pierwszych założeń lub aktualizacja istniejących w dostosowaniu do zmian wynikających z ww. nowelizacji powinny nastąpić w terminie 2 lat od wejścia ustawy w życie. Termin ten upływa w dniu 30.03.2012 r. Z analizy istniejących założeń (Tabl.III.7.) wynika, że jedynie 3 miasta posiadają założenia uchwalone po 2010 r. i są to Człuchów, Miastko (z 2010) i Słupsk (z 2011).

¹⁴ Monitor Polski z 2009 r., nr 2 poz. 11

Tabl.III.7. Aktualności Założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe miast.

miasta	Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe		miasta	Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe	
	rok utworzenia	ostatnia aktualizacja		rok utworzenia	ostatnia aktualizacja
Brusy	2000		Malbork	2002	
Bytów	2001		Miastko	2006	2010
Chojnice	2004		Nowy Dwór Gd.	2001	
Czarna Woda	1999		Nowy Staw	2005	
Czarne	2005		Pelplin	2003	
Czersk	2003		Prabuty	2007	
Człuchów	2003	2010	Pruszcz Gdański	2006	
Debrzno	2004		Puck	2002	
Dzierżgoń	2007	2008	Reda	2000	
Gdańsk	2005		Rumia	2006	
Gdynia	2000		Skarszewy	2002	
Gniew	2002	2009	Skórcz	2004	
Hel	2006		Słupsk	2001	2011
Jastarnia	2002		Sopot	2007	aktualizowany
Kartuzy	2005	aktualizowany	Starogard Gd.	2000	
Kępice	2004		Sztum	2004	
Kościerzyna	2005	2009	Tczew	2005	aktualizowany
Krynica Morska	2005		Ustka	2007	
Kwidzyn	2000		Wejherowo	2007	
Lębork	2002	2004	Władysławowo	2001	
Łeba	2007		Żukowo	2001	

Źródło: opracowanie własne.

III.3. Zagospodarowanie odpadów

Zdecydowana większość mieszkańców miast (98%-100%) objęta jest zorganizowanym systemem zbierania odpadów komunalnych. Niewielka część gospodarstw uchylała się od podpisania umów na odbiór odpadów komunalnych i dotyczy to przede wszystkim mieszkańców zabudowy jednorodzinnej. W miastach województwa w 2010 r. wytworzono przeszło 82% całkowitej masy zmieszanych odpadów komunalnych (ponad 520 tys. ton).

We wszystkich miastach funkcjonują systemy selektywnej zbiórki. Najczęściej jest to trójpojemnikowy system zbierania makulatury, szkła i tworzyw sztucznych (na obszarach wiejskich na ogół funkcjonuje system dwupojemnikowy - opakowania ze szkła i tworzyw sztucznych). Uzupełnieniem bywa system workowy w zabudowie rozproszonej, gdzie gromadzi się indywidualnie odpady surowcowe. W mieście Gdańsk od kwietnia 2010 r. część dzielnic objętych jest dualnym systemem segregacji odpadów. Polega on na oddzielnym gromadzeniu odpadów suchych i mokrych. Funkcjonowanie systemu segregacji ocenia się pozytywnie, w związku z czym od 2012 roku planuje się objęcie nim całego miasta.

W województwie pomorskim zdecydowana większość instalacji do odzysku i unieszkodliwiania (w tym składowania) odpadów zlokalizowana jest poza terenami miast. Wyjątek stanowią: Zakład Unieszkodliwiania Odpadów w Gdańsku - Szadółkach oraz Składowisko Odpadów Komunalnych w Rokitkach. Obie instalacje stanowią element systemu zagospodarowania odpadów w województwie

pomorskim opartego o 9 zakładów zagospodarowania odpadów. W pomorskich miastach zlokalizowane są także:

- spalarnie odpadów medycznych i weterynaryjnych – w Szpitalu Specjalistycznym im. J.K. Łukowicza w Chojnicach oraz w Szpitalu Powiatowym w Tczewie,
- spalarnie pozostałych odpadów niebezpiecznych w Gdańsku („PORT SERVICE”) i w Zakładach Farmaceutycznych „POLPHARMA” S.A. w Starogardzie Gdańskim,
- spalarnie odpadów i komunalnych osadów ściekowych – Oczyszczalnia Ścieków Dębogórze oraz Zakład International Paper Kwidzyn,
- sortownia odpadów w Kościerzynie,
- kompostownie odpadów biodegradowalnych – w Gdańsku i Tczewie.

CZĘŚĆ TRZECIA
POTENCJAŁ ŚRODOWISKOWY

I. ŚRODOWISKO NATURALNE MIAST

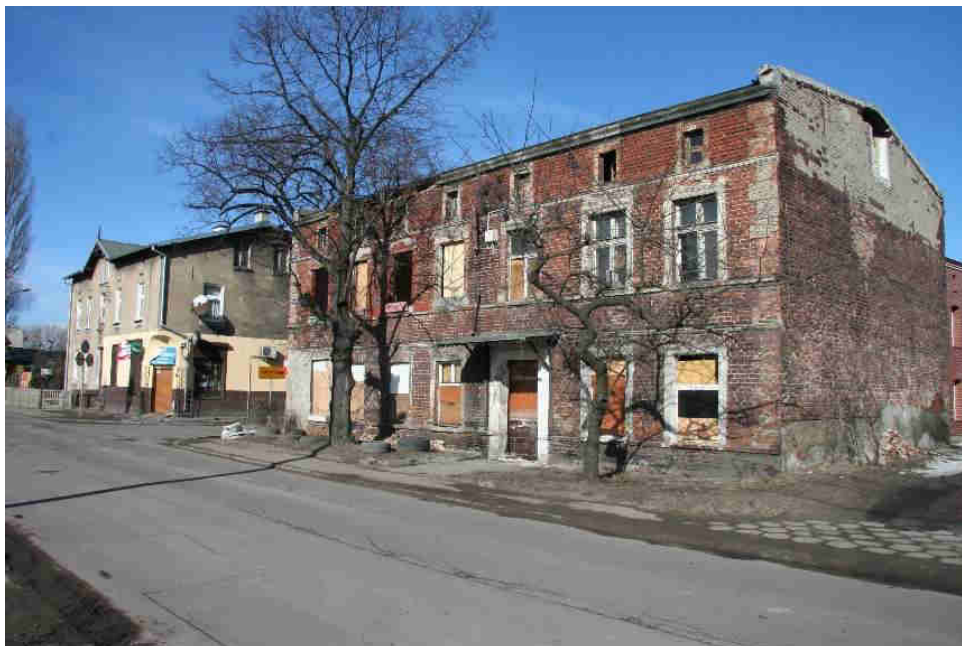
I.1. Miasta i ich rozwój a polityka środowiskowa

Projektowanie i rozwój miast, z zachowaniem zasad równowagi rozwoju oraz walorów i dobrego stanu środowiska naturalnego, jest wyzwaniem wszystkich aglomeracji europejskich. Przyjęta w 2007 roku Karta Lipska na rzecz zrównoważonych miast europejskich, kładzie nacisk na zintegrowane podejście do rozwoju miast, uwzględniające obok kwestii infrastrukturalnych, urbanistycznych, edukacyjnych i innowacyjnych także zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych. W rozwoju zrównoważonym miast za równorzędne przyjmuje się wszystkie aspekty tego rozwoju – tak dobrobyt gospodarczy, równowagę społeczną jak i zdrowe środowisko. Również Agenda Terytorialna Unii Europejskiej (nieobligatoryjny dokument wyznaczający kierunki terytorialnego rozwoju państw członkowskich UE), zakłada, że wartością dodaną rozwoju państw i regionów będzie wzmocnienie ich struktur ekologicznych i zasobów kulturowych. Należy więc przyjąć, że miejsce i rola zagadnień środowiskowych oraz jakości krajobrazu, poprzez wpływ na jakość życia w mieście, powinna stanowić jeden z równorzędnych czynników rozwoju obszarów miejskich.

W polskich warunkach, w wielu działaniach miast, na plan pierwszy w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzeni wysuwa się dążenie do maksymalizacji zysków – tak gmin, jak i inwestorów działających na ich terenie. Sprzyja temu ogólnokrajowy trend przyspieszania rozwoju gospodarczego i znaczna powierzchnia gruntów skomunalizowanych po 1990 r. Około 20 – 25% powierzchni polskich miast znajduje się w rękach władz lokalnych, co stanowi znaczący potencjał rozwojowy i ułatwia swobodę gospodarowania gruntami (Porawski 2010). Efektem tej sytuacji jest wyraźnie dostrzegalny rozwój miast oraz modernizacja ich infrastruktury, które jednak nie zaspokajają skali potrzeb i wciąż przekraczają bieżące możliwości budżetów. Duże potrzeby i niewystarczające zasoby finansowe oraz zadłużenie miast są motorem procesów urbanizacyjnych i wyprzedaży gruntów inwestorom, prowadzonych często z pominięciem uwarunkowań środowiskowych i potrzeb ochrony zasobów przyrodniczych i krajobrazowych. Efektem takich działań jest dewaloryzacja przestrzeni, utrata zasobów przyrodniczych (w tym pierwotnej różnorodności biologicznej) oraz walorów krajobrazowych, a przede wszystkim pogarszanie warunków ekologicznych życia mieszkańców. W powiązaniu z prostymi błędami urbanistycznymi, intensyfikacją zainwestowania obiektami budowlanymi, słabą aktywnością społeczną w procesach planowania i projektowania rozwoju oraz przy traktowaniu terenów otwartych jako zasobów przestrzeni pod potencjalne inwestycje, w wielu przypadkach problemy ekologiczne stają na trzecim miejscu w rankingu zagrożeń i słabych stron rozwoju miast za problemami ekonomicznymi i społecznymi.

Wśród procesów przekształceń przestrzeni miejskiej i zagrożeń stanowiących ich efekt, jako podstawowe należy wymienić: zmiany powierzchni i form użytkowania – w tym wzrost powierzchni terenów zabudowanych i zurbanizowanych, zmniejszenie powierzchni gruntów rolnych i nieużytków (por. Tabl.III.1.), wzrost poziomu hałasu komunikacyjnego, wzrost niektórych typów zanieczyszczeń powietrza, pogarszanie się bilansu wodnego, destrukcyjne oddziaływanie na zieleń miasta i jej strukturę przestrzenną, słaby dostęp do terenów zieleni otwartej – towarzyszącej zabudowie mieszkaniowej. Równolegle ważnym problemem, tak ze względów społecznych, jak finansowych i ekologicznych, jest rewitalizacja zdewaloryzowanych i zdewastowanych przestrzeni miejskich. Problem ten dotyczy także miast województwa pomorskiego. W skali kraju do terenów takich należą przede wszystkim stare, zaniedbane śródmiejskie dzielnice mieszkaniowe (ponad 50% powierzchni terenów wymagających rewitalizacji - fot. I.1.), tereny przemysłowe (20% - fot. I.2.), tereny pokolejowe (ponad 12% - fot. III.3.), tzw. blokowiska (ponad 12%), tereny powojenne (ponad 3% - fot. I.4.) (Porawski, 2010). Problemy te dotyczą także miast województwa pomorskiego. Polityka

przestrzenna, oparta na intensywnym zainwestowaniu niektórych obszarów i szerokim spełnianiu oczekiwań inwestorów, dziś kreuje nowe tereny problemowe, których ujemne skutki funkcjonowania w tkance miasta (w wymiarze społecznym, środowiskowym, przestrzennym) ujawnią się za kilkanaście, a może kilkadziesiąt lat. Zaprzeczają to idei rozwoju zrównoważonego miast.

Fot. I.1. Zdewaloryzowane tereny zabudowy mieszkaniowej – Gdańsk Letnica (fot. J.Czocharński).

Fot. I.2. Poprzemysłowe tereny Stoczni Gdańskiej im. Lenina (fot. A.Ćwikałowska).

Fot. I.3. Tereny pokolejowe – Gdańsk, Dolne Miasto (fot. A.Ćwikałowska).

Fot. I.4. Tereny powojkowe – Gdańsk, dawne koszary przy ul. Sadowej, (fot. A.Ćwikałowska).

Tabl.I.1. Wskaźnik zmiany powierzchni wybranych form pokrycia terenu do roku 2010, w stosunku do roku bazowego 2004 (wielkość w 2004 r = 100)

miasto	Stopień zmiany powierzchni			
	terenów zabudowanych i komunikacyjnych razem	ogółu terenów zielonych	ogółu gruntów rolnych	nieużytków
Brusy	+168,3	0,0	-20,0	-40,0
Bytów	+17,4	-0,4	-16,8	+33,3
Chojnice	+62,8	+25,2	-26,7	+7,1
Czarna Woda	+14,7	-30,6	-4,0	-3,6
Czarne	+2,7	+27,8	-4,2	0,0
Czersk	+17,6	+11,7	-8,8	-33,3
Człuchów	+15,4	+11,1	-3,1	+4,6
Debrzno	+2,9	+10,9	-6,3	-66,7
Dzierżgoń	+1,5	-32,1	-1,6	0,0
Gdańsk	+8,7	+31,3	-5,5	-6,4
Gdynia	+6,1	-0,9	-11,6	-6,1
Gniew	+31,9	-37,1	-11,0	-30,0
Hel	+349,1	+76,5	-81,8	+1,5
Jastarnia	+15,1	+637,50	-21,3	-2,0
Kartuzy	+61,7	-4,8	-34,3	+22,2
Kępice	-1,6	+29,0	-23,5	0,0
Kościerzyna	+17,0	+8,2	-9,7	0,0
Krynica Morska	+22,4	0,0	-2,0	+4,2
Kwidzyn	+5,2	+39,6	-13,0	+12,5
Lębork	+12,4	-14,1	-12,1	-3,3
Łeba	+7,7	+96,3	-8,4	+2,9
Malbork	+10,0	+8,3	-10,6	-7,7
Miastko	+8,4	+124,4	-11,6	-12,5
Nowy Dwór Gdański	+6,5	-27,6	-5,0	-100,0
Nowy Staw	+9,9	+6,0	-2,9	0,0
Pelplin	+82,2	+5,4	-30,0	-42,9
Prabuty	+9,8	-75,2	41,0*	+9,5
Pruszcz Gdański	-10,9	+89,5	20,7	-5,0
Puck	+14,3	-20,5	-18,8	0,0
Reda	+34,6	-19,7	41,8*	+141,7
Rumia	+23,8	+0,5	-16,8	0,0
Skarszewy	+22,0	+37,5	8,5*	+36,4
Skórcz	+16,5	-63,7	-8,7	0,0
Słupsk	+18,7	-7,9	-14,6	-23,6
Sopot	+0,3	+67,1	-4,3	0,0
Starogard Gdański	+26,6	+12,8	-13,2	-6,0
Sztum	+6,7	+3,8	-2,7	+14,3
Tczew	+12,5	+19,1	-11,6	+4,3
Ustka	+3,3	+17,0	-2,0	+2,9
Wejherowo	+42,8	-42,1	-37,1	-18,2
Władysławowo	+131,0	+8,4	-15,8	-17,2
Żukowo	+44,4	+100,0	-20,9	+10,0

* wzrost powierzchni gruntów rolnych jest efektem zmian administracyjnych granic miasta i zwiększenia powierzchni ogólnej miasta

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Wojewódzkiego zestawienia zbiorczego danych dot. gruntów objętych ewidencją gruntów i budynków na dzień 1 stycznia 2011 r.”, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Warszawa, 2010,

Ważnym zagadnieniem w polityce miejskiej jest utrzymanie i tworzenie terenów zieleni. Europejska Agencja Ochrony Środowiska w raporcie „Towards an urban agenda in European Union” (1997) stwierdziła, że miejskie tereny zielone stanowią istotny element wyznaczania jakości życia mieszkańców miast. Zieleń miejska zapewnia możliwość kontaktu z przyrodą, odpoczynku i rekreacji – szczególnie cenną w sąsiedztwie terenów zamieszkania. Ponadto tereny zielone mają duże znaczenie w redukcji zanieczyszczeń powietrza (w tym absorpcji pyłów), zatrzymywaniu wód opadowych, kształtowaniu topoklimatu miasta, przepływu mas powietrza i odczuwalności komfortu ludzi. Tereny zielone miast nie mogą stać w opozycji funkcji miejsca do terenów zainwestowanych (zurbanizowanych) i możliwości sprawnego przemieszczania się ruchu ludzi i pojazdów w przestrzeni miejskiej. Muszą one stać się równorzędną składową tkanki miasta, z terenami zainwestowanymi i określać przestrzenne uwarunkowania i relacje w polityce rozwoju. Odpowiednia kompozycja architektoniczna zieleni i obiektów budowlanych służy podkreśleniu atrakcyjności miejsca i stworzeniu dodatkowych, pozytywnych cech krajobrazowych (fot.I.5.). Tymczasem ze względu na presję inwestycyjną oraz ograniczenia ekonomiczne, powierzchnia zieleni w centrach miast wzrasta w niewielkim stopniu lub maleje, a forma zieleni przybiera głównie postać małopowierzchniowych zieleńców, zaspakajając wyłącznie potrzeby estetyczne. Pomimo zrealizowania w niektórych miastach dość spektakularnych inwestycji obejmujących tworzenie i rewitalizację terenów zieleni otwartej (jak np. w Gdańsku, Sopocie, Rumi, Tczewie, Chojnicach) wciąż znikoma jest powierzchnia nowo powstających terenów zieleni publicznej, szczególnie w rozbudowujących się i nowo powstających dzielnicach i osiedlach mieszkaniowych.

Fot.. I.5. Zieleńce i zielen uliczna – Gdańsk, Targ Węglowy, Baszta Słomiana (fot. J.Czochański)

Miasta województwa pomorskiego wykazują znaczne zróżnicowanie pod względem udziału w ich powierzchni terenów zieleni. Wynika to w dużej mierze ze znacznego udziału terenów leśnych w ich granicach (por. tabela III.4.). Największą powierzchnią leśną cechują się: Hel (75,4% powierzchni miasta), Czarne (72,7%), Kępicze (69%), Czarna Woda (55,4%) i Sopot (51,9%), natomiast największa powierzchnia terenów leśnych na 1 mieszkańca przypada w Krynicy Morskiej (1,3 ha/os.), Czarnem (0,6 ha/os.), Czarnej Wodzie (0,5 ha/os.), Helu (0,4 ha/os.) Łebie (0,2 ha/os.) i Kępicach (0,1 ha/os.). O ile tereny leśne dla obszarów miast pełnią funkcję strukturotwórczą i ekologiczną, wpływając na stan i procesy funkcjonowania środowiska naturalnego, to wewnątrzmiasteczkie tereny zieleni otwartej (ogólnodostępnej), poza lokalnym wpływem na funkcjonowanie środowiska (np. poprzez retencję wody, wiązanie zanieczyszczeń), mają przede wszystkim znaczenie dla warunków życia i wypoczynku mieszkańców miast. Poza tym obecność terenów leśnych w większej mierze wynika z historycznych uwarunkowań procesu rozwoju przestrzennego miasta, zaś powierzchnia terenów zieleni jest wynikiem prowadzenia polityki zagospodarowania przestrzennego.

Wielkość powierzchni terenów zieleni i nakładów na ich utrzymanie jest traktowana jako wyznacznik stopnia zaangażowania miasta w tworzenie dobrych warunków życia. Niestety dostępność danych statystycznych i przestrzennych nie umożliwia zobrazowania procesów zachodzących wewnątrz miast (np. większej dostępności terenów zieleni w starych częściach miast i bardzo ograniczonej powierzchni takich terenów w nowo urbanizowanych fragmentach powstających dzielnic – szczególnie mieszkaniowych), a jedynie porównanie miast między sobą. Największą powierzchnią parków i zieleńców, przypadającą na 1 mieszkańca cechują się: Krynica Morska (74 m²/os.), Człuchów (26 m²/os.), Władysławowo (23 m²/os.), Debrzno (20 m²/os.), Sopot (17 m²/os.) i Malbork (15 m²/os.), zaś najmniejszą miasta: Czersk (0,1 m²/os.), Pelplin i Skarszewy (po 0,7 m²/os.) oraz Żukowo (0,8 m²/os.). W okresie ostatnich 15 lat dostrzec można zmiany zachodzące w powierzchni terenów zielonych - parków i zieleńców. W przypadku terenów parków wyraźny wzrost powierzchni odnotowano w miastach: Pruszcz Gdański (z 2,1 – do 7,0 ha), Kwidzyn (z 5,6 - do 24,9 ha), Człuchów (z 10 – do 30,7 ha), Gdańsk (z 139,4 – do 210,2 ha). Natomiast wyraźny spadek powierzchni odnotowano w miastach: Gdynia (z 34,3 – do 17,3 ha), Władysławowo (z 27,0 – do 22,8 ha), Wejherowo (z 27,0 – do 24,0 ha), Kościerzyna (z 7,2 – do 2,4 ha). W przypadku zieleńców wyraźny wzrost powierzchni odnotowano w miastach: Gniew (z 3,0 – do 7,3 ha), Władysławowo (z 1,4 – do 11,4 ha), Kwidzyn (z 10,5 – do 14,1 ha), Chojnice (z 6,9 – do 24,7 ha), Sopot (z 24,1 – do 33,5 ha), Gdynia (z 32,4 – do 55,5 ha), Gdańsk (z 65,4 – do 146 ha). Znaczących spadków powierzchni zieleńców nie wykazano – zaś niewielkie spadki wystąpiły w miastach : Jastarnia (z 8,0 – 0,8 ha) i Reda (z 4,3 – do 0,6 ha)¹.

Walorem przestrzeni miejskiej są także wody powierzchniowe – odcinki rzek i zbiorniki wodne. Przede wszystkim pełnią one rolę środowiskotwórczą i tworzą warunki dla rekreacji mieszkańców, będąc formą użytkowania powierzchni, wkomponowaną w przestrzeń publiczną. Polepszają stan ekologiczny przestrzeni i wzbogacają walory krajobrazowe. Niestety wieloletnie oddziaływanie infrastruktury miejskiej na wody powierzchniowe spowodowało generalnie ich zanieczyszczenie (por. tabela III.4.). Bardzo ograniczony (pod względem liczby badanych obiektów) zakres badań monitoringu środowiska powoduje, że stan wielu zbiorników wodnych trudny jest też do określenia. Część zbiorników pełni także funkcje retencyjne – jako lokalne odbiorniki wód opadowych. Znaczący potencjał krajobrazotwórczy i rekreacyjny jest niewykorzystywany poprzez brak odpowiedniego

¹ Należy zaznaczyć, że dane zawarte w Banku Danych Lokalnych GUS budzą szereg wątpliwości, co do ich zgodności ze stanem rzeczywistym – czego dobrą ilustracją są np. dane o powierzchni terenów zieleni osiedlowej – wykazywanej jako „0” w wielu miastach – w tym Sopot, Gdańsk, Skórcz, Prabuty, Jastarnia, Reda, Wejherowo, albo wyraźna (sięgająca od kilku do setek ha) różnica powierzchni terenów leśnych wobec danych o użytkowaniu gruntów Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii.

zagospodarowania przestrzennego otoczenia wód powierzchniowych oraz nieuporządkowanie i zaśmiecenie ich stref brzegowych. Należy jednak odnotować, że podejmowane są działania, związane z porządkowaniem, estetyzacją, zagospodarowaniem i przywróceniem do użytkowania (np. rekreacyjnego) stref brzegowych – m.in. w Gdańsku, Tczewie, Nowym Dworze Gdańskim, Malborku, Miastku.

Odrębnym zagadnieniem dla polityki miejskiej jest ochrona i kształtowanie krajobrazu. Uwzględnienie tego zagadnienia w polityce regionalnej i lokalnej, w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym jest prawnym obowiązkiem, wynikającym z zapisów ratyfikowanej przez Polskę Europejskiej Konwencji Krajobrazowej (Dz.U. 2006, Nr 14, poz. 98). W województwie pomorskim dotychczas w niewielkim stopniu zagadnienia krajobrazowe były przedmiotem studiów i publicznej dyskusji, a sam krajobraz w swoim wymiarze funkcjonalnym, materialnym i estetycznym raczej marginalnie stanowi przedmiot ochrony (nie licząc istnienia ustanowionych rezerwatów przyrody w typie krajobrazowym) i ulega narastającej antropopresji – szczególnie wynikającej z realizacji inwestycji budowlanych. Tak dzieje się także w granicach miast, których rozwój ukierunkowany jest na maksymalizację efektów finansowych w opozycji do minimalizacji zagadnień ochrony krajobrazu. Podnoszenie zagadnień jego ochrony pozostaje bardziej domeną organizacji społecznych i proekologicznych niż władz i instytucji decyzyjnych. Jest to problem ogólnokrajowy, określany przez Państwową Radę Ochrony Przyrody mianem „kryzysu ochrony krajobrazu w Polsce” (Najważniejsze problemy ochrony ..., 2007). Ogół warunków środowiskowych miast i stan ich przestrzeni wywiera bezpośredni wpływ na warunki życia mieszkańców. Na zagadnienie stanu ekologicznego miasta i warunków życia mieszkańców składają się 4 grupy problemów:

1. zachowanie zasobów przyrodniczych i struktur ekologicznych oraz warunków ich istnienia (w tym zachowanie przyrodniczych obszarów chronionych oraz struktur przyrodniczych nie objętych ochroną prawną, a stanowiących obszary i obiekty istotne dla zachowania zasobów biologicznych i różnorodności siedlisk i gatunków);
2. zachowanie stanu środowiska – wolnego od zanieczyszczeń i szkodliwych oddziaływań;
3. zachowanie ekologicznych warunków życia mieszkańców, ograniczających ekspozycję na negatywne oddziaływania na zdrowie;
4. polityka rozwoju miasta – sposób planowania jego przestrzeni i zainwestowania.

Z zagadnieniami tymi wiąże się bezpośrednio problem zrównoważenia rozwoju miast – tak w ich wymiarze gospodarczym, społecznym, jak i przestrzenno-środowiskowym. Podstawą takiego rozwoju jest racjonalne wykorzystanie walorów przestrzeni i środowiska naturalnego, w warunkach zapewnienia im trwałej ochrony oraz wykorzystanie czynników rozwoju w stopniu nie eliminującym podstawowych zasobów tego rozwoju. Jest to zagadnienie, na które należy zwracać uwagę, a miarą sukcesu działań polityki miejskiej musi być nie tylko wzrost ekonomiczny, czy konkurencyjność miast, lecz także zachowanie zasobów i stanu środowiska oraz walorów przestrzeni. Dodatkowo, przestrzenny wymiar miast i ich koncentracja oraz sąsiedztwo musi wpływać na koncepcje zachowania i kształtowania terenów i zasobów przyrodniczych, adekwatnie do wielkości, struktury i intensywności zagospodarowania takich aglomeracji. Rozwój aglomeracji miejskich (lub metropolii) powinien opierać się na koordynacji działań i funkcjonalnej spójności przestrzeni – w tym także w wymiarze ekologicznym. Na obecnym etapie rozwoju miast województwa pomorskiego, z uwzględnieniem powyższych stwierdzeń dotyczących tendencji rozwoju, władzom miast należy postawić jedno fundamentalne pytanie: „czy w ogóle chcą realizować założenia „Strategii EU w zakresie ochrony różnorodności biologicznej do roku 2020” oraz „Europejskiej Konwencji Krajobrazowej z 2006 r. ?” - bo jeżeli tak, to konieczne staje się radykalne zweryfikowanie

dotychczasowej polityki miejskiej w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego, która w obecnej postaci, w większości miast jest sprzeczna z założeniami przywołanych dokumentów. Władze miast muszą mieć świadomość, że nowoczesne, współczesne miasto, to nie tylko miasto wysokich technologii, dużych inwestycji, znacznych dochodów, sprawnej komunikacji i utylizacji efektów funkcjonowania systemu miejskiego, ale także miasto wysokich parametrów ekologicznych i dobrych warunków życia jego mieszkańców. Problemy stanu środowiska miejskiego, jako czynnika wpływającego na rozwój miast i warunki życia mieszkańców oraz jako przedmiotu polityki przestrzennej, jest wciąż zagadnieniem marginalnym. W dokumentach strategiczno-operacyjnych miast, pojawia się jedynie jako wątek poboczny, zaś w publikacjach o charakterze naukowym i popularno-naukowym jest bardzo rzadki. Dlatego należy zwrócić uwagę na publikację Przewoźnika (2002), która stanowiła pierwszą i chyba jedyną w województwie pomorskim, kompleksową diagnozę stanu i problemów kształtowania środowiska przyrodniczego miast, wciąż zachowującą (pomimo upływu 10 lat) swoją aktualność.

Czynniki środowiskowe i polityka środowiskowa miast - synteza.

Czynniki zewnętrzne pozytywne:

- sąsiedztwo licznych terenów o dobrze zachowanych, zróżnicowanych walorach i zasobach przyrodniczych oraz wysokich walorach krajobrazowych;
- dostępność obszaru morskiego i jego strefy brzegowej;
- duże regionalne zasoby wód podziemnych i powierzchniowych;
- dobra dostępność komunikacyjna terenów cennych przyrodniczo i chronionych, możliwych do wykorzystania rekreacyjnego;
- wzrost powierzchni terenów objętych prawną formą ochrony przyrody oraz kontrola działań inwestycyjnych – w ramach systemu Natura 2000;
- zwrócenie uwagi i podjęcie działań na rzecz tzw. małej retencji;
- powolny wzrost lesistości regionu;
- powolny spadek ładunku zanieczyszczeń odprowadzanych do wód Morza Bałtyckiego i poprawa stanu sanitarnego wód oraz kąpielisk;
- słabe oddziaływania zewnętrzne na zanieczyszczenie powietrza w miastach.

Czynniki zewnętrzne negatywne:

- osłabione i przerwane połączenia przestrzenne terenów zielonych, przyrodniczo aktywnych otoczenia miast;
- brak powiązań lub słabe powiązania przestrzenne terenów objętych ochroną prawną w regionie;
- niska skuteczność egzekucji prawa w zakresie ochrony przyrody i zasobów środowiska na poziomie regionu;
- pogarszający się stan środowiska obszarów chronionych, wykorzystywanych dla celów rekreacyjnych (parki krajobrazowe) i użytkowanych gospodarczo (OChK);
- nagromadzenie dużej ilości odpadów przemysłowych;
- tendencja do negatywnej postawy władz samorządowych wobec propozycji tworzenia form ochrony przyrody;

- słaby poziom rozwoju badań monitoringowych stanu środowiska - w tym mała liczba punktów badań akustycznych i zanieczyszczeń powietrza oraz stanu wód zbiorników wodnych – co ogranicza reprezentatywność wyników badań i możliwość bieżącej oceny;
- brak monitoringu stanu i zmienności biosfery;
- słaby udział pozarządowych organizacji ekologicznych w kształtowaniu warunków rozwoju miast;
- wzrost zagrożenia ekstremalnymi stanami i zjawiskami pogodowymi.

Czynniki wewnętrzne pozytywne:

- dość znaczne zróżnicowanie przyrodnicze (siedlisk, gatunków, typów krajobrazów), częściowo w dobrze zachowanym stanie naturalnym;
- występowanie obszarów p[przyrodniczo cennych o randze europejskiej i krajowej;
- zachowanie dość dużych powierzchni leśnych w większości miast;
- wysoki poziom redukcji emisji pyłów przemysłowych;
- generalnie korzystny stan aerosanitarny (poza centrami miast i dzielnicami przemysłowymi);
- wzrost poziomu selekcji w zbiorce odpadów komunalnych;
- utrzymywanie odsetka powierzchni terenów leśnych i otwartych terenów zieleni w granicach miast;
- działania reintrodukcyjne ryb w wodach morskich i śródlądowych;
- spadek w dłuższym okresie czasu ilości ścieków komunalnych i przemysłowych przy racjonalizacji zużycia wody;
- wzrost liczby proekologicznych akcji instytucjonalnych i społecznych – promujących ochronę środowiska.

Czynniki wewnętrzne negatywne:

- wysoki poziom i wzrost hałasu komunikacyjnego i zanieczyszczeń komunikacyjnych;
- niski poziom redukcji emisji zanieczyszczeń gazowych;
- wzrost zanieczyszczeń pochodzenia komunikacyjnego i pyłem zawieszonym (o rozmiarach poniżej 10 µm)
- urbanizacja terenów „wolnych”, z pominięciem uwarunkowań środowiskowych oraz potrzeby ochrony różnorodności biologicznej i zasobów przyrodniczo cennych i unikatowych;
- wzrost powierzchni obszarów suburbanizacji, w sąsiedztwie dużych miast i ich wpływ na dostępność przestrzeni, zachowanie zasobów i ciągłości przestrzennej terenów przyrodniczych;
- brak lub niewielka powierzchnia terenów zielonych otwartych, w nowo zainwestowanych obszarach (szczególnie o funkcji mieszkaniowej);
- stopniowa utrata funkcji przyrodniczych i rekreacyjnych terenów nadmorskich – w wyniku ich zainwestowania i na rzecz innych funkcji społecznych i gospodarczych;
- mała powierzchnia obszarów objętych prawną formą ochrony przyrody;
- presja inwestycyjna i wzrost intensywności użytkowania na tereny leśne i chronione w granicach miast,

- bardzo słabe zaangażowanie samorządów lokalnych w ochronę prawną zasobów przyrodniczych i brak ustanawiania form ochrony pomimo istnienia zasobów przyrodniczych;
- niska skuteczność egzekucji prawa w zakresie ochrony przyrody i zasobów środowiska na poziomie lokalnym;
- słaba dbałość o formę i kompozycję krajobrazową obiektów i form zagospodarowania przestrzeni z otaczającymi warunkami naturalnymi;
- utrzymujący się i miejscami narastający wysoki poziom zanieczyszczeń wód gruntowych i powierzchniowych w obszarach miejskich;
- wysoki poziom zaśmiecenie terenów otwartych – w tym w szczególności obszarów leśnych, płątów zadrzewień i otoczenia zbiorników wodnych;
- wzrost zagrożenia ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi, a w efekcie m.in. zjawiskami powodzi (którym nie przeciwdziała, a wręcz sprzyja, prowadzona polityka zagospodarowania przestrzennego);
- niski poziom rewaloryzacji powierzchni biologicznie czynnych – jako metody redukcji zanieczyszczeń pyłowych
- pomijanie zasad rozwoju zrównoważonego w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym miast.

I.2. Stan ochrony przyrody i różnorodności biologicznej

Ochrona zasobów przyrodniczych miast i ich różnorodności biologicznej - gatunków i siedlisk opiera się na podstawach prawnych określonych treścią ustawy o ochronie przyrody z 2004 r. (Dz.u.2004 nr 92, poz.880 z późn. zm.). Pomimo silnej antropopresji, na wielu obszarach miast, wciąż zachowały się cenne gatunki i siedliska, związane ze znaczną różnorodnością biologiczną regionu. Świadectwem przyrodniczego bogactwa jest m.in. liczba form ochrony przyrody. Na obszarze 23 miast znajdują się np. obszary Natura 2000, w granicach 22 miast położone są obszary chronionego krajobrazu, a w 11 miastach rezerваты przyrody (por. Tabl.I.2., Tabl.I.3.). Stosunkowo nieduża jest liczba tzw. indywidualnych form ochrony przyrody (użytków ekologicznych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, stanowisk dokumentacyjnych), ustanawianych przez same gminy miejskie. Wynika to w dużej mierze z ogólnej tendencji niechęci do ustanawiania form ochrony przyrody, traktowanych przez gminy, jako ograniczenie w swobodzie dysponowania przestrzemią dla potrzeb rozwoju. Znaczna część przyrodniczych terenów chronionych stanowi lokalną atrakcję i wykorzystywana jest przez mieszkańców dla celów rekreacyjnych. Taka ich rola zazwyczaj nie stoi w sprzeczności z potrzebą ochrony zasobów i różnorodności przyrody, a wykorzystanie rekreacyjne może stanowić dodatkowe uzasadnienie dla ochrony wybranych obszarów.

Niezagospodarowane dotychczas obszary stanowią w granicach miast często ciekawy i cenny przyrodniczo areał gruntów, których wykorzystanie i kierunek zagospodarowania mogłyby stanowić podstawę wdrażania idei rozwoju zrównoważonego, łączącego wymogi rozwoju przestrzennego miast, rozwoju inwestycji, zachowania walorów rekreacyjnych i dobrych warunków ekologicznych życia mieszkańców oraz zachowania cennych i zróżnicowanych zasobów przyrodniczych. Powierzchnie, na których zachowały się dotychczas cenne gatunki (w tym prawnie chronione) i siedliska stanowią co najwyżej 1-3 % powierzchni miast (porównaj Buliński i in. 2006). Są to wielkości, które mogłyby być przeznaczone pod ochronę wraz ze wspomnianym już wykorzystaniem dla funkcji rekreacyjnej, bez znaczącego ograniczenia przestrzeni dla potrzeb inwestycyjnych. Niestety tereny te zajmowane są coraz powszechniej pod zabudowę, bowiem stanowią obszary atrakcyjne

krajobrazowo, a koszty przejęcia nowych, nie zainwestowanych gruntów są niższe, i procedury łatwiejsze, od rewitalizacji zdegradowanych i nieefektywnych struktur przestrzennych, wcześniej już zainwestowanych (fot. 1.6.).

Tabl.1.2. Zestawienie form ochrony przyrody w miastach województwa pomorskiego w 2011 r.

Typ obszaru	liczba obszarów chronionych występujących w miastach	liczba miast, w których występują obszary chronione	Powierzchnia obszarów chronionych w miastach [km ²]
rezerwy przyrody	21	11	11,911
użytki ekologiczne	25	9	2,286
zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	4	3	4,644
stanowiska dokumentacyjne	1	1	0,131
parki krajobrazowe	5	13	169,686
obszary chronionego krajobrazu	23	22	128,410
obszary Natura 2000*	14 SOO + 8 OSO	23	139,410

*obszar Natury 2000 bez obszaru wodnego w gminie Krynica Morska

Tabl.1.3. Liczba, rodzaj i powierzchnia przyrodniczych obszarów chronionych w granicach miast w 2011 r.

miasto	rezerwy	Natura 2000 OSOP	Natura 2000 SOOS	parki krajobrazowe	OCHK	użytki ekologiczne	zespoły przyrodniczo krajobrazowe	stanowiska dokumentacyjne	% pow. miasta objęty obszarami prawnie chronionymi – bez Natura 2000	% pow. miasta objęty Obszarami Natura 2000
Brusy									0,00	0,00
Bytów									0,00	14,41
Chojnice									0,01	0,00
Czarna Woda									70,76	100,00
Czarne									3,20	0,00
Czersk									0,00	100,00
Człuchów									51,35	0,00
Debrzno									27,05	0,00
Dzierżgoń									13,21	0,00
Gdańsk									24,57	3,46
Gdynia									40,63	0,00
Gniew									47,21	8,66
Hel									96,79	97,13
Jastarnia									94,40	95,29
Kartuzy									19,07	0,00
Kępice									79,08	37,38
Kościerzyna									0,22	0,01
Krynica Morska									20,82	86,71
Kwidzyn									32,07	0,00
Lębork									32,08	0,00
Łeba									46,94	52,32
Malbork									0,01	0,00
Miastko									0,17	6,49

miasto	rezerваты	Natura 2000 OSOP	Natura 2000 SOOS	parki krajobrazowe	OCHK	użytki ekologiczne	zespoły przyrodniczo krajobrazowe	stanowiska dokumentacyjne	% pow. miasta objęty obszarami prawnie chronionymi – bez Natura 2000	% pow. miasta objęty Obszarami Natura 2000
Nowy Dwór Gdański									0,00	0,00
Nowy Staw									0,00	0,00
Pelplin									0,00	0,00
Prabuty									24,06	0,00
Pruszcz Gdański									0,14	0,00
Puck									2,29	0,66
Reda									44,73	41,06
Rumia									44,50	0,00
Skarszewy									30,84	16,22
Skórcz									5,81	3,36
Słupsk									0,00	0,00
Sopot									53,99	0,00
Starogard Gdański									0,00	3,37
Sztum									0,00	0,00
Tczew									1,52	6,02
Ustka									1,85	0,00
Wejherowo									44,38	1,82
Władysławowo									51,56	21,84
Żukowo									19,87	0,00

Źródło: System Informacji o terenie Województwa Pomorskiego, DRRiP oraz dane GDOŚ, 2011

Fot.1.6. Zdegradowana w trakcie budowy i częściowo zabudowana powierzchnia torfowiska przejściowego (w przeszłości wskazywanego do ochrony) z obecnością gatunków chronionych i zagrożonych wyginięciem, w sąsiedztwie użytku ekologicznego "Migowska Bielawa", Gdańsk, okolice ul. Myśliwskiej (fot. J.Czocharński)

Ochrona zasobów przyrodniczych we współczesnej przestrzeni miasta musi obejmować szereg różnorodnych działań i nie może opierać się wyłącznie na konserwatorskim ujęciu i tradycyjnym systemie obszarów chronionych (parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, użytki ekologiczne etc.). Współczesna ochrona przyrody musi obejmować całościowo ochronę wszystkich zasobów przyrodniczych i powierzchni czynnych biologicznie – tak z punktu widzenia ich trwałości, wielkości, różnorodności, unikatowości (siedliskowej i gatunkowej), jak i wykorzystania dla potrzeb rekreacji i kształtowania ekologicznych warunków życia mieszkańców. Oznacza to, że przedmiotem zainteresowania polityki miejskiej powinny być także przestrzenie i obiekty przyrodnicze, których zachowanie (trwałość), czynna ochrona, rewitalizacja i tworzenie powinno być stałym elementem koncepcji i działań z zakresu zagospodarowania przestrzennego.

Odrębnym zagadnieniem jest przestrzenna łączność obszarów przyrodniczych, która w miastach jest znacząco utrudniona i często niemożliwa do uzyskania. Należy jednak stwierdzić, że dla zachowania walorów i zasobów przyrody ważniejsze jest utrzymanie i zwiększenie ilości obiektów i powierzchni zainwestowanych obszarów naturalnych i zielonych, niż ich rzeczywista łączność w przestrzeni miasta. Z takimi obszarami wiąże się także zagadnienie życia w granicach miasta określonych populacji zwierząt, których istnienie i zachowanie posiada różne znaczenie dla funkcjonowania miasta i jego mieszkańców. W tej kwestii dotychczas nie podejmowano głębszych studiów i nie wypracowano koncepcji postępowania, adekwatnego do rodzaju zwierząt i ich zachowania. Synantropizacja i wchodzenie w konflikty z działalnością człowieka musi być brane pod uwagę wobec rosnącej stale powierzchni terenów zabudowanych i ilości obiektów infrastruktury technicznej, w coraz większym stopniu wywołujących fragmentację przestrzeni przyrodniczej.

I.3. Stan środowiska i główne problemy miejskie w dziedzinie polityki środowiskowej

Prawidłowe kierowanie rozwojem miast, zapobieganie dewaloryzacji przestrzeni, degradacji walorów i zasobów środowiska oraz pogarszaniu warunków życia mieszkańców wymaga narzędzi zdiagnozowania stanu przestrzeni i środowiska oraz stałego monitorowania zachodzących w nim zmian. Obecnie funkcjonujący system monitoringu środowiska, w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska należy oceniać jako dalece nie wystarczający do prawidłowego diagnozowania stanu i zagrożeń przestrzeni i środowiska miast. Wynika to ze stosunkowo małej liczby punktów pomiarowych stanu środowiska – szczególnie w zakresie zagrożenia hałasem, zanieczyszczeniem powietrza oraz stanu wód powierzchniowych, a także małej częstotliwości wykonywania tych pomiarów. W miarę rozwoju przestrzennego obszarów miejskich zwiększa się zasięg ich oddziaływania na środowisko i intensywność niektórych rodzajów antropopresji. Po uzyskaniu wyraźnej poprawy stanu środowiska od połowy lat 90., związanego z przemianami gospodarczymi i technologicznymi, okres ostatnich co najmniej 5 lat należy uznać za czas stabilizacji oddziaływań i przyrostu pewnych typów antropopresji i uciążliwości dla mieszkańców miast.

Z analizy stanu środowiska naturalnego i zachodzących w nim procesów, wynika, że wraz z intensyfikacją rozwoju miast (społeczno-ekonomicznego, gospodarczego, przestrzennego) utrzymuje się pewien zakres problemów, mających istotne i perspektywiczne znaczenie tak dla samego środowiska i warunków życia ludności, jak i przyszłych możliwości zrównoważonego rozwoju miast. Szczególnie wobec planowanych zmian przepisów środowiskowych, niektóre z problemów mogą w ciągu kilku lat stać się istotne (dot. to m.in. stanu powietrza, gospodarki ściekowej, gospodarki odpadami, ochrony przyrody).

Podstawowymi problemami, występującymi obecnie, a których rozwiązanie staje się perspektywnie wyzwaniem dla władz lokalnych są:

- wysoki poziom hałasu komunikacyjnego w centrach miast,
- wysoki i ponadnormatywny poziom zanieczyszczeń powietrza pyłem zawieszonym PM10,
- wysoki i ponadnormatywny poziom zanieczyszczeń powietrza benzo-a-pirenem,
- nagromadzenie odpadów komunalnych i poziom ich recyklingu,
- utrzymujący się generalnie zły stan wód powierzchniowych – zarówno cieków, jak i jezior, położonych w granicach miast lub bezpośrednio przy ich granicach,
- niski udział terenów zieleni otwartej (publicznie dostępnej) w centrach miast i dzielnicach mieszkaniowych,
- silna presja na tereny otwarte, w tym dotychczas nie zagospodarowane oraz przyrodnicze obszary chronione,
- zaśmiecenie terenów otwartych,
- rozlewanie się miast na sąsiadujące z nimi obszary gmin, głównie na tereny dotychczasowych użytków rolnych – przy niskim stopniu wyposażenia tych obszarów w infrastrukturę ochrony środowiska i zielone przestrzenie publiczne.

I.3.1. Zagrożenie hałasem

Zagrożenie hałasem przemysłowym i komunikacyjnym jest jednym z tych oddziaływań, których uciążliwość dla mieszkańców oraz natężenie i zasięg zjawiska wykazuje tendencję wzrostową. Na podstawie badań można stwierdzić, że poziom hałasu komunikacyjnego jest najbardziej powszechny w środowisku miejskim i w centrach miast od kilku lat utrzymuje się na wysokim poziomie. Badania wskazują, że na hałas komunikacyjny narażonych jest ok. 40% populacji mieszkańców miast. Jednocześnie zakres badań pomiarowych tego zagrożenia jest wciąż niewystarczający dla dobrej i pełnej diagnozy zagrożenia mieszkańców. W 10-letnim okresie monitoringu, badaniami WIOŚ pod względem hałasu komunikacyjnego objętych zostało tylko 17 spośród 42 miast w województwie pomorskim (przy czym pomiary te nie mają charakteru ciągłego) oraz główne ciągi komunikacyjne (por. Tabl. I.4.). Dodatkowo w latach 2007-2008 wykonane zostały mapy akustyczne dla Gdańska i Gdyni, wykazujące poziom i zasięg zagrożenia hałasem na obszarze tych miast. Były one podstawą przyjęcia Programów Ochrony Środowiska przed Hałasem - dla miasta Gdyni (uchwałą Rady Miasta Nr XXIV/567/08) oraz dla Gdańska (uchwałą Rady Miasta Nr XLIV/1253/09). W Trójmieście do najważniejszych źródeł hałasu należy komunikacja samochodowa i kolejowa, zaś w Gdańsku dodatkowo, na fragmentach obszaru dzielnic Piecki-Migowo i Matarnia wzrasta oddziaływanie hałasu lotniczego (występującego także w porze nocnej), związanego z ruchem statków powietrznych w porcie lotniczym im. Lecha Wałęsy.

Tabl. I.4. Liczba punktów pomiaru hałasu w województwie Pomorskim w poszczególnych latach – wg danych WIOŚ

miasto/odcinek drogi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Suma
Gdańsk	18	3	3	4	4	4					36
Gdynia	3	3									6
Kartuzy	1								4		5
Kościerzyną									4		4
Lębork					3	3					6

Malbork			3		3	3		5			14
Miastko		5	10		10	10					35
Pruszcz Gdański				1				11			12
Reda										3	3
Rumia										3	3
Słupsk	4	5	6	5	5	5		5			35
Sopot	3										3
Starogard Gdański	37										37
Tczew miasto		17						20			37
Ustka	4	12				1					17
Wejherowo										3	3
Żukowo											9
Trasa Nr 1			16	15	18	18					67
Trasa Nr 22				14	14	14					42
Trasa Nr 50			1		1	1					3
Trasa Nr 6			6	7	10	10					33
Trasa Nr 7			8	9	9	9					35
Suma	70	45	56	55	80	81	20	21	8	9	445

Źródło: Raporty o stanie środowiska województwa pomorskiego za lata 2001-2010, WIOŚ, Gdańsk

I.3.2. Zanieczyszczenie powietrza

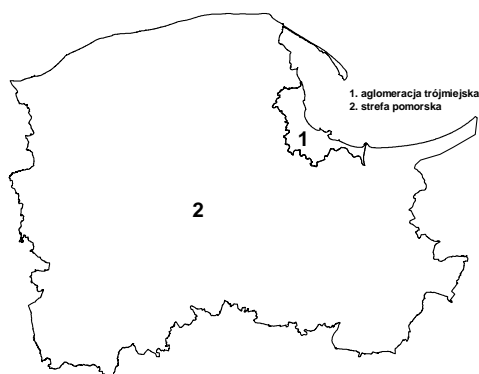
W przypadku zanieczyszczeń i zagrożeń zanieczyszczeniem powietrza, podstawowymi źródłami oddziaływań są komunikacja samochodowa, niska emisja niezorganizowana oraz emisja z zakładów przemysłowych. Dla potrzeb oceny zanieczyszczenia powietrza wykorzystuje się wyniki badań z systemu Państwowego Monitoringu Środowiska. Oprócz badań prowadzonych przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska, działalność badawcza w tym zakresie prowadzona jest także przez:

- Agencję Regionalnego Monitoringu Atmosfery Aglomeracji Gdańskiej (ARMAAG),
- Wojewódzką Stację Sanitarno- Epidemiologiczną w Gdańsku,
- Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej,
- Stacja Zakładów Farmaceutycznych POLPHARMA S.A. w Starogardzie Gdańskim - od 2007 r. włączona do systemu monitoringu.

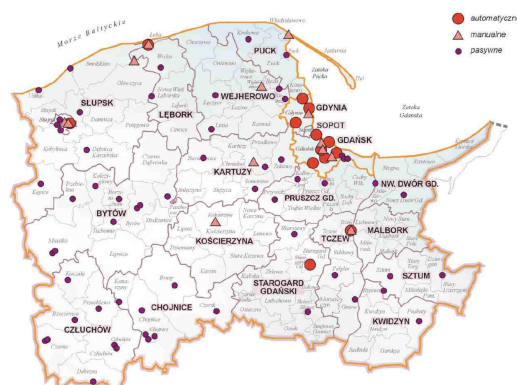
Pomiary zanieczyszczeń prowadzone są na terenie aglomeracji Trójmiasta oraz we wszystkich miastach liczących powyżej 20 tys. mieszkańców. Rozmieszczenie stref i stacji pomiarowych prezentuje Rys.I.1., zaś klasyfikację stref ze względu na zanieczyszczenia Tabl.I.5. Zakres pomiarów obejmuje średniodobowe i średnioroczne stężenia:

- dwutlenku azotu, dwutlenku siarki, pyłu zawieszonego, tlenku węgla,
- substancji specyficznych: ozonu, fluoru, formaldehydu, benzenu, benzo(a)pirenu, ksyleny i toluenu,
- zawartość metali w pyłe zawieszonym - ołowiu, miedzi, kadmu, niklu, arsenu, substancji smołowych i WWA.

Strefy w województwie pomorskim

Rozmieszczenie stacji pomiarowych na terenie województwa pomorskiego w 2010 r

Rys.I.1. Rozmieszczenie stref i stacji pomiarowych zanieczyszczeń powietrza

Tabl.III.5. Klasyfikacja stref województwa pomorskiego ze względu na poszczególne zanieczyszczenia pod kątem ochrony zdrowia.

strefy	Klasy dla poszczególnych zanieczyszczeń w obszarze strefy												Uwagi
	SO2	NO2	CO	C6H6	PM10	PM2,5	Pb	As	Cd	Ni	B(a)P	O3	
aglomeracja Trójmiasta	A	A	A	A	C	A	A	A	A	A	C	A(D2)	niedotrzymane poziomy dla pyłu zawieszonego PM10 / niedotrzymane poziomy docelowe (2013 r.) benzo(a)pirenu / niedotrzymane poziomy dla ozonu w przypadku celów długoterminowych (2020 r.)
Strefa pomorska	A	A	A	A	C	A	A	A	A	A	C	A(D2)	niedotrzymane poziomy dla pyłu PM10 / niedotrzymane poziomy docelowe (2013 r.) benzo(a)pirenu/ niedotrzymane poziomy dla ozonu w przypadku celów długoterminowych (2020 r.)

Źródło: Roczna ocena jakości powietrza w województwie pomorskim. Raport za rok 2010, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Gdańsku, Gdańsk, 2011.

I.3.3. Stan wód powierzchniowych i powierzchni czynnych biologicznie

Antropogeniczne oddziaływania na wody powierzchniowe i gruntowe obejmują pobór wód, odprowadzanie do wód oczyszczonych i nieczyszczonych ścieków komunalnych i przemysłowych, odprowadzanie wód opadowych, spływ powierzchniowy zanieczyszczonych wód z terenów użytków rolnych, zanieczyszczenie odpadami i śmieciami. Wszystkie te postaci oddziaływań występują na obszarach miast województwa pomorskiego. W 12 miastach zlokalizowane są zbiorniki wodne, które poza znaczeniem ekologicznym (wpływ na stan i funkcjonowanie środowiska naturalnego) odgrywają rolę rekreacyjną i częściowo retencyjną. Wieloletnia antropopresja z obszarów miejskich i zanieczyszczenia kumulujące się w tych zbiornikach, generalnie doprowadziły do złego stanu ekologicznego ich wód. Problemem dodatkowym w diagnozowaniu stanu środowiska jest brak systematycznych badań stanu wód niektórych zbiorników oraz zmieniana kilkakrotnie w ostatnich latach metodologia jego oceny. Ze względu na nieporównywalność wyników badań z różnych lat, w prezentacji zagadnienia stanu wód powierzchniowych w miastach przyjęto rozróżnienie na wody o

dobrym i złym stanie (przypisując tę ocenę odpowiednio do lepszych – I i II oraz gorszych – III – V klas jakości wody określanych w poszczególnych – wcześniejszych latach badań). W ten sposób możliwe jest też uwzględnienie badań zarówno wykonywanych przez WIOŚ, jak i inne instytucje (np. Gdański Uniwersytet Medyczny – na zlecenie miasta Gdańsk). Prowadzona w ostatnich latach ocena eutrofizacji wód powierzchniowych również dość powszechnie wskazuje na wpływ zanieczyszczeń pochodzenia komunalnego na stan wód.

Podobnie jak w przypadku jezior, również stan wód płynących, oceniany na jednolitych częściach wód, w granicach miast w przewadze musi zostać uznany za zły (zgodnie z metodologią badań określoną wymaganiami Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 20 sierpnia 2008 roku) - choć wiele pojedynczych parametrów badań stanu biologicznego, fizykochemicznego czy chemicznego jest dobrych. Dotyczy to stanu j.c.w. w granicach wielu miast – zestawienie stanu wód powierzchniowych w poszczególnych miastach przedstawia Tabl.I.6.

Z zagadnieniem ochrony wód pośrednio wiąże się też problem zachowania terenów czynnych biologicznie i przepuszczalnych dla wód opadowych. Utrzymanie jak największej powierzchni takich terenów, zmniejsza odpływ powierzchniowy wód, splekiwanie zanieczyszczeń z powierzchni gruntu (w tym terenów komunikacyjnych i zabudowanych), ogranicza lokalne powstawanie podstopień i powodzi opadowych, zwiększa absorpcję zanieczyszczeń pyłowych oraz poprawia lokalnie stan topoklimatu. Za tereny biologicznie czynne uznaje się m.in. powierzchnie leśne, terenów zieleni miejskiej, cmentarzy, ogrodów oraz wód powierzchniowych. Ich proporcjonalny udział w obszarach miast jest bardzo silnie zróżnicowany – od niespełna 1 % do ponad 70% powierzchni – zestawienie tego typu powierzchni zawiera Tabl.I.6.

Tabl.I.6. Wybrane formy pokrycia terenu oraz stan wód powierzchniowych w granicach miast (w roku 2010)

Miasto	Odsetek powierzchni			stan wód powierzchniowych		
	las	tereny zieleni - bez lasów	wody	jeziora ¹ – stan czystości (<i>b.d.</i> – brak danych)	wody płynące ³ – rzeka / stan j.c.w.	Kąpieliska
Brusy	0	0,30	0	-	-	-
Bytów	6,40	2,70	10,21	Jeleń – dobry	Studnica / zły ; Bytowa / zły ;	-
Chojnice	4,10	3,70	0,24	-	-	-
Czarna Woda	55,40	0,10	1,63	Lubickie – <i>b.d.</i> Szarmach – <i>b.d.</i>	-	-
Czarne	72,70	0,10	0,58	-	Czernica / brak oceny	-
Czersk	10,50	0,40	0,42	-	-	-
Człuchów	1,60	20,70	23,85	Człuchowskie - zły ; Rychnowskie - zły ; Miejskie – <i>b.d.</i>	-	-
Debrzno	5,20	3,80	10,64	Debrzno Żuczek – <i>b.d.</i>	-	-
Dzierzgoń	12,30	1,00	1,04	-	-	-
Gdańsk	17,40	2,80	4,90	Osowskie - zły ; ² Jasień PN./ i Pd. - zły ; (2008), dobry (2009) Wysockie – zły ; Pusty Staw - zły ; Karaś – <i>b.d.</i> Ptasi Raj – <i>b.d.</i>	Kanał Raduni / dobry ; Motława / dobry ; Potok Oliwski / dobry ; Strzyża / zły ; Martwa Wisła / zły ;	czasowe wyłączenie 1 kąpieliska morskiego oraz 1 śródlądowego, pozostałe otwarte

Gdynia	44,10	2,00	2,75	-	Kacza / zły ; Chylonka / zły ;	czasowe wyłączenie 2 kąpielisk oraz stałe wyłączenie 1 kąpieliska morskiego, pozostałe otwarte
Gniew	8,60	2,00	4,51	-	Wierzyca / zły ;	-
Hel	75,40	0,10	2,21	-	-	kąpieliska otwarte
Jastarnia	35,60	0,70	1,41	-	-	kąpieliska otwarte
Kartuzy	19,80	4,10	18,76	Klasztorne – zły ; Karczemne – <i>b.d.</i>	-	-
Kępice	69,00	0,90	3,60	-	-	-
Kościerzyna	5,10	2,20	4,86	Wierzycko - zły ; Kapliczne – <i>b.d.</i> Gałęźne – <i>b.d.</i>	-	-
Krynica Morska	14,30	0,10	79,98*	-	-	kąpieliska otwarte
Kwidzyn	24,70	5,20	0,61	-	Cyganka / zły ; Kanał Pale-mona / zły ;	-
Lębork	17,90	3,10	0,68	-	Okalica / zły ; Łeba / zły ;	-
Łeba	46,70	0,40	1,42	Łebsko - zły ; Sarbsko - zły ;	Łeba / zły	kąpieliska otwarte
Malbork	0,00	6,00	6,03	-	Młynówka Malborska - Nogat / zły ;	stałe wyłączenie 1 kąpieliska śródlądowego na rzece
Miastko	10,60	1,80	3,17	Lednik – <i>b.d.</i>	-	-
Nowy Dwór Gdański	0,50	3,60		-	-	-
Nowy Staw	2,90	1,50	4,37	-	-	-
Pełplin	1,30	0,90	2,43	-	-	-
Prabuty	7,20	1,50	0,14	Liwiniec - zły ;	Liwa / dobry	-
Pruszcz Gdański	0,40	2,80	1,22	-	Radunia / dobry	stałe wyłączenie 1 kąpieliska śródlądowego na rzece
Puck	2,40	3,10	0,00	-	Płutnica / zły ;	kąpieliska otwarte
Reda	44,70	0,30	0,40	-	Reda / zły ;	-
Rumia	42,50	1,80	0,23	-	-	-
Skarszewy	25,80	0,90	2,97	Wlk. Borówno – <i>b.d.</i>	-	-
Skórcz	7,80	0,90	0,00	-	-	-

Słupsk	13,50	1,90	0,65	-	Słupia / zły ;	-
Sopot	51,90	5,90	0,17	-	-	kąpieliska otwarte
Starogard Gdański	7,80	1,90	0,67	-	Wierzyca / zły ; dopływ z Kokoszków / zły ;	-
Sztum	1,40	4,10	26,21	Sztumskie - zły ; Barlewickie – <i>b.d</i>	-	-
Tczew	0,30	5,40	3,69	-	Drybok / zły	-
Ustka	47,20	6,40	2,37	-	Słupia / brak oceny	kąpieliska otwarte
Wejherowo	46,60	1,60	0,90	-	Cedron / dobry	-
Władysławowo	22,10	1,60	0,61	-	-	kąpieliska otwarte
Żukowo	3,80	0,40	1,93	-	-	-

Źródło: Raporty o stanie środowiska województwa pomorskiego za lata 2001-2010, WIOŚ, Gdańsk

* - powierzchnia obejmuje wody Zalewu Wiślanego

1 – wyniki monitoringu stanu czystości jezior i ogólnej oceny eutrofizacji, WIOŚ w Gdańsku, z badań w okresie 2002 – 2009.

2 – wyniki monitoringu stanu wód powierzchniowych w Gdańsku na podstawie opracowania „Monitoring morskich wód przybrzeżnych i zbiorników wodnych w Gminie Gdańsk w roku 2010” wykonanego przez Międzywydziałowy Instytut Medycyny Morskiej i Tropikalnej GUM, na zlecenie Gminy Miasta Gdańsk.

3 – wyniki monitoringu stanu wód rzek i oceny w jednolitych częściach wód oraz ogólnej oceny eutrofizacji, WIOŚ w Gdańsku, z badań w okresie 2004-2009.

Monitoring wód powierzchniowych i analiza zanieczyszczeń określonych na podstawie badań wykonanych w ciągu ostatniej dekady lat (2000-2009), pozwalają zauważyć, że ich zawartość w wodach płynących kształtuje się na zbliżonym poziomie, co odzwierciedla pewną stabilizację jakości rzek województwa pomorskiego.

W 2009 r. monitoring jakości wód płynących realizowany przez WIOŚ prowadzono w 77 przekrojach pomiarowo-kontrolnych, obejmując pomiarami ponad 50 rzek usytuowanych w obrębie 13 głównych zlewni województwa pomorskiego. Stanowiska pomiarowo-kontrolne usytuowano w granicach 67 **jednolitych części wód (jcw)**, głównie o charakterze naturalnym i realizowano w nich badania parametrów fizycznych, chemicznych i biologicznych.

Wskaźniki obciążenia biogenego (azotu ogólnego i fosforu całkowitego) generalnie spełniają wymogi stawiane wodom o bardzo dobrej jakości. Podobna tendencja utrzymuje się w zanieczyszczeniu organicznym (wyrażonym wielkością BZT₅), które oscyluje na granicy stanu dobrego, minimalnie przekraczając ją w wodach Słupi, Łeby i Łupawy.

1.3.4. Stan kąpielisk morskich i śródlądowych

W 2009 r. Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Gdańsku wydał komunikaty dopuszczając w województwie Pomorskim do użytku 74 kąpieliska morskie i miejsca tradycyjnie wykorzystywane do kąpeli oraz 152 zorganizowane śródlądowe kąpieliska i miejsca tradycyjnie wykorzystane do kąpeli.

Nie dopuszczono organizowania kąpielisk w Gdyni Orłowie na odcinkach 300 m po obu stronach ujścia rzeki Kaczej (tj. 400 m od moła w stronę Gdyni i 200 m od moła w stronę Sopotu) oraz na niektórych odcinkach wód przy ujściach rzek, kanałów, przystani rybackich, czy moła.

W trakcie trwania sezonu letniego nie wyłączono z eksploatacji żadnych morskich kąpielisk z uwagi na przekroczenia bakteriologiczne i fizykochemiczne wody, natomiast wyłączono z eksploatacji niektóre śródlądowe kąpieliska. Przyczyną były przekroczenia ponadnormatywnej liczby bakterii *Escherichia Coli*, liczby bakterii grupy coli typu kałowego i paciorkowców. Najczęstszą przyczyną zakazu kąpeli były zakwity sinic, które wystąpiły w 11 przypadkach, natomiast z powodu przekroczeń bakteriologicznych zamknięto 5 kąpielisk.

I.4. Uwagi syntetyczne o stanie środowiska miast

Współczesne trendy gospodarowania zasobami przestrzeni i środowiska w wielkich miastach Polski są niekorzystne dla warunków życia mieszkańców, zachowania zasobów przyrodniczych oraz kształtowania ładu przestrzennego i walorów krajobrazowych. Dotyczy to w szczególności nowo zainwestowanych obszarów oraz centrów miast, w których intensyfikacja zabudowy prowadzi często do powstawania struktur o zaburzonych proporcjach powierzchni w stosunku do funkcji jakie mają pełnić oraz potrzeb życiowych mieszkańców. Zachodzące procesy obejmują likwidację pozostałości ekosystemów naturalnych (m.in. powierzchnie hydrogeniczne, kępy zieleni), a także wcześniej utworzonych zielonych terenów otwartych oraz wprowadzanie zabudowy na obszary do tego nie wskazane z punktu widzenia ekologicznych warunków życia - np. dna dolin, zagłębienia torfowiskowe, zbocza o ekspozycji N (Czochański, 2010). Kistowski (2008) zwraca uwagę, że właśnie w obszarach miejskich kumuluje się większość negatywnych skutków oddziaływania systemu antropogenicznego na przyrodę. Na takie oddziaływania zwracają też uwagę Bożętko (2008) i Przewoźniak (2002). Podnoszenie problematyki oddziaływań na środowisko przyrodnicze w miastach wydaje się jednak nie mieć oczekiwanej skuteczności, prowadzącej do ochrony zasobów przyrodniczych. Wynika to z faktu, że nadrzędnym celem współczesnego rozwoju miasta jest maksymalizacja zysków inwestorów, oparta na dostępności rynku pracy i technologii. Podczas, gdy w polityce miejskiej UE i licznych publikacjach wskazuje się potrzebę przyrodniczej rewitalizacji miast, w polskich metropoliach nasila się przyrodnicza destrukcja ekosystemów o wysokich walorach estetyczno-krajobrazowych, rekreacyjnych, biologicznych.

Założenia polskiej polityki miejskiej skupiają się na tworzeniu miast mogących konkurować w gospodarce regionalnej, krajowej i globalnej z jednoczesnym zachowaniem wysokiej jakości życia mieszkańców (Dziekoński, 2008). Jakość ta, obok uwarunkowań finansowych i infrastrukturalnych w dużym stopniu zależna jest od jakości i stanu środowiska oraz dostępności przestrzeni o wysokich parametrach ekologicznych – a tym samym rekreacyjnych. Ważnym procesem jest także rewitalizacja przestrzeni, w której kwestie przyrodniczo-krajobrazowe powinny odgrywać równorzędną rolę z problematyką społeczną i ekonomiczno-gospodarczą. Prowadzenie procesów rewitalizacji z uwzględnieniem uwarunkowań środowiskowych, poprawa stanu ekologicznego miast (szczególnie w zakresie zagrożeń hałasem, emisjami do atmosfery i wód powierzchniowych) oraz utrzymanie jak największej powierzchni terenów aktywnych biologicznie i ich równomierny rozkład w przestrzeni miasta (ze szczególnym uwzględnieniem udziału w terenach zabudowy mieszkaniowej) stanowią wyzwania dla polityki przestrzennej na najbliższe lata.

I.5. Ocena walorów naturalnych miast

Stan przestrzeni dowolnego obszaru podlegającego użytkowaniu człowieka, jest wynikiem stopnia przeobrażenia naturalnych elementów i warunków środowiskowych przez działalność osadniczą i gospodarczą. Stopień odkształcenia od cech pierwotnych przestrzeni oraz proporcje pomiędzy formami jej użytkowania kształtują, wraz z wpływem na stan czystości środowiska, naturalne warunki dalszego rozwoju systemu miejskiego oraz ekologiczne warunki funkcjonowania

środowiska i życia człowieka. Z drugiej strony, wielkość zasobów środowiska i ich użyteczność wpływają na sposób i intensywność gospodarowania. Znaczny udział terenów naturalnych i zachowanie w przestrzeni tzw. elementów środowiskotwórczych (należą do nich lasy, wody, obszary bagienne-torfowiskowe, łąki i zakrzaczenia oraz tereny zieleni miejskiej) ma decydujące znaczenie dla funkcjonowania całości środowiska jako powiązanego funkcjonalnie systemu (w tym cech użytkowych) i zachowania jego trwałości. Formy technicznego zagospodarowania przestrzeni (np. infrastrukturą energetyczną, komunalną, czy komunikacyjną) oraz intensywność użytkowania (np. dla potrzeb przemysłu, rolnictwa czy komunikacji) znacząco obniżają wartości ekologiczne i przekształcają naturalne warunki funkcjonowania środowiska. Dla środowiska przejawia się to ogólnym pogorszeniem stanu fizycznego, warunków funkcjonowania i jego trwałości, dla człowieka zaś obniżeniem jakości warunków życia. Naturalność przestrzeni, jej bogactwo przyrodnicze i zróżnicowanie krajobrazowe, w wielu aspektach traktowane jest jako walor rozwoju, podnoszący wartość przestrzeni miejskiej – szczególnie dla życia mieszkańców. Należy jednak w tym miejscu zaznaczyć, że pozytywny wpływ wymienionych obszarów na stan środowiska nie musi oznaczać generalnie pozytywnego znaczenia dla rozwoju miasta – w sytuacji, gdy istnienie wód i lasów stanowi barierę przestrzenną w zajmowaniu terenów pod inwestycje. Tak więc wpływ warunków naturalnych na możliwości rozwoju gospodarczego i przestrzennego może być skrajnie odmienny. W zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu, należy więc brać pod uwagę stan obecny warunków użytkowania, potencjał przyrodniczy oraz tendencje zmian, kształtując w taki sposób zakres i intensywność użytkowania, aby sterować procesami w przestrzeni dla osiągnięcia oczekiwanego stanu trwałej równowagi pomiędzy zagospodarowaniem i użytkowaniem a zasobami środowiska.

Chcąc rozpoznać i ocenić ogólny stan walorów naturalnych w miastach województwa pomorskiego, dokonano waloryzacji form użytkowania terenu w oparciu o prowadzony (na podstawie ewidencji gruntów i budynków GUGiK) monitoring zmian własności i form użytkowania. Posługując się metodą bonitacyjną określono w ten sposób syntetyczny wskaźnik walorów naturalnych przestrzeni, oparty o procentowy udział w powierzchni miast obszarów o funkcjach środowiskotwórczych oraz obszarów dewaloryzujących przestrzeń i stanowiących zagrożenie dla środowiska. Do elementów środowiskotwórczych, dla których przyjęto wartości dodatnie bonitacji punktowej, zaliczono: grunty leśne wraz z zadrzewionymi i zakrzaczonymi, użytki zielone (łąki i pastwiska trwałe), grunty pod wodami oraz nieużytki rolne wraz z użytkami ekologicznymi (pod którymi w większości kryją się, cenne dla środowiska, a nieprzydatne dla rolnictwa, ekosystemy torfowiskowo-bagienne, podmokłe obniżenia śródpolne etc). Dodatkowo, jako obszary ważne z punktu widzenia struktury przestrzennej miasta i uwarunkowań jego rozwoju przyjęto powierzchnię terenów zieleni miejskiej (wg danych BDL GUS – w tym: parki spacerowo-wypoczynkowe, zieleńce i tereny zieleni osiedlowej) oraz dostępność akwenu morskiego – określoną w postaci długości linii brzegowej morza w granicach miasta. Natomiast do obszarów obniżających walory ekologiczne poprzez destrukcyjny wpływ na strukturę przestrzenną oraz stan i jakość komponentów środowiska, zaliczono grunty zabudowane i zurbanizowane (odrębnie bez komunikacyjnych), a także tereny komunikacyjne. Dla w pełni poprawnej oceny warunków ekologicznych życia przydatne byłoby także uwzględnienie stanu czystości oraz zagrożeń środowiska. Jednak ze względu na niewielką liczbę wykonywanych pomiarów, brak ciągłości danych i nie pokrywanie jednolitą informacją wszystkich obszarów miast, ekstrapolacja ich wyników do powierzchni wszystkich miast byłaby nieuzasadniona. W ten sposób zrezygnowano z oceny ekologicznych uwarunkowań jakości życia mieszkańców, skupiając się na walorach i uwarunkowaniach naturalnych rozwoju miast. Zamysł dokonania oceny opartej na wielkości powierzchni form użytkowania terenu jest pochodną metod oceny zmian środowiska naturalnego Europy, stosowanych przez Europejską Agencję Środowiska (EEA) na podstawie programu CORINE Land Cover (<http://clc.gios.gov.pl/>).

Jako podstawę punktacji bonitacyjnej przyjęto +/- 1 pkt za każdy rozpoczęty 1% udziału danej formy użytkowania gruntów w powierzchni miasta. Ze względu na największe znaczenie w kształtowaniu ogółu warunków środowiskowych oraz ważną rolę w tworzeniu spójności przestrzennej środowiska, obszarom leśnym przypisano podwójną, dodatnią wartość punktową. Odwrotnie, ze względu na najsilniejszy wpływ destrukcyjny na stan środowiska, terenom komunikacyjnym przypisano również podwójną, ujemną wartość punktową. Obliczony dla każdego miasta wskaźnik (jako suma wartości cząstkowych oceny) wskazuje na ogólny stan walorów naturalnych przestrzeni, który można opisać w postaci pięciu klas – od bardzo niskich do bardzo wysokich walorów. Skrajne wartości bonitacji punktowej zamykają się w przedziale od -53 do +157 pkt. (Tabl.I.7.). Podział na klasy wykonano metodą odchylenia standardowego, a poszczególnym kategoriom przypisano następujące oceny:

- od -28 do < -53 pkt. – bardzo niskie walory naturalne przestrzeni,
- od -28 do < +6 pkt. – niskie walory naturalne przestrzeni,
- od +6 do < +40 pkt. – umiarkowane walory naturalne przestrzeni,
- od +40 do < +75 pkt. – wysokie walory naturalne przestrzeni,
- od +75 do +157 pkt. – bardzo wysokie walory naturalne przestrzeni.

Rozkład przestrzenny wyników oceny przedstawia Rys.I.2.

Wydzielone dla obszaru województwa klasy walorów naturalnych wykazują przestrzenny związek z regionami fizycznogeograficznymi i ich częściami oraz rozmieszczeniem zbiorowisk leśnych. Warty odnotowania jest też fakt, że w bliskim sąsiedztwie miast, cechujących się nie tylko dobrymi, ale także umiarkowanymi i niskimi walorami naturalnymi, zlokalizowane są cenne pod względem przyrodniczo-krajobrazowym obszary chronione, które stanowią istotny element równoważenia obniżonej jakości życia mieszkańców miast, oferując im bliskość terenów i walorów rekreacyjnych.

Bezwzględnie najniższymi i niskimi walorami naturalnymi, cechują się obszary średnich miast, o relatywnie wysokim stopniu zainwestowania terenami komunikacyjnymi oraz zabudowanymi i położonych w strefach o relatywnie małym udziale terenów o wysokim potencjale przyrodniczym (np. miasta rejonu Doliny Dolnej Wisły – Tczew, Pruszcz Gdański, Malbork, Nowy Dwór Gdański, ale także Chojnice, Starogard Gdański, Łębork, Puck). W przypadku największych miast województwa, usytuowanie w ich granicach większych powierzchni leśnych znacząco podwyższa wartość oceny.

Bezpośrednie sąsiedztwo lasów i centrów miast podnosi istotnie jakość ekologicznych warunków życia mieszkańców. Dzieje się tak nie tylko poprzez wpływ zieleni wysokiej na kształtowanie (zmniejszanie) poziomu zanieczyszczeń środowiska lub ograniczenie uciążliwości (np. komunikacyjnych, przemysłowych), lecz także przez tworzenie korzystnych warunków do wypoczynku i rekreacji. Miastami, w których wyraźnie odnotowuje się w ocenie korzystny wpływ dużych powierzchni leśnych są: Czarne, Czarna Woda, Hel, Kępice, Ustka, Krynica Morska, Łeba, Wejherowo, Reda, Rumia, Gdynia i Sopot. Dodatkowo dla części spośród tych miast istotny wpływ na polepszenie naturalnych warunków środowiskowych ma sąsiedztwo morza i wód śródlądowych. W większości średnich miast województwa ocena warunków naturalnych wypada jednak źle, a wskaźnik jest mniejszy od 0 (przy średniej wartości wskaźnika oceny końcowej dla wszystkich miast = +21). Dominują w nich tereny zabudowane i komunikacyjne, a w niektórych powierzchni leśne wynoszą mniej niż 1%. Specyficzną wartość, na tle sąsiednich miast metropolii trójmiejskiej, przyjmuje ocena warunków w Gdańsku, gdzie wyraźnie niższy wskaźnik od wartości pozostałych miast wynika nie tylko z charakteru wielkiego miasta (bowiem % powierzchni terenów zabudowanych i komunikacyjnych nie jest większy niż w Gdyni i Sopocie), ale także specyfiki położenia geograficznego. Znacznie mniejszy jest tu udział terenów leśnych, większy zaś użytków rolnych wschodniej – żuławskiej części miasta.

Znacząca rola zbiorowisk leśnych w kształtowaniu ogółu warunków środowiskowych i przypisanie im najwyższej oceny, daje oczywisty wynik wyraźnej przewagi wysokich i bardzo wysokich walorów ekologicznych w zachodniej części województwa. Ogółem spośród 42 miast 21 miast oceniono jako cechujące się bardzo niskimi i niskimi walorami naturalnymi przestrzeni, 5 jako posiadających umiarkowane walory i 14 jako posiadających walory wysokie i bardzo wysokie.

Do obszarów mających szczególne znaczenie dla jakości życia mieszkańców miast należy zaliczyć przyrodnicze obszary chronione – w szczególności parki narodowe i krajobrazowe oraz rezerwy przyrody. Traktowane są one jako obszary realizacji funkcji rekreacyjnych – w tym turystyki pobytowej i krajoznawczej. Są one rozłożone w przestrzeni województwa dość równomiernie, wykazując pewne skupienie w jego części środkowej. Odległości tych terenów od centrów większych miast (Aglomeracji Trójmiejskiej, Łęborka, Słupska, Chojnic, Starogardu Gdańskiego) nie przekraczają zazwyczaj 50 km (często wynosząc od kilku do kilkunastu km), dostępność ich obszarów jest więc w zasadzie nieograniczona, a czas dojazdu umożliwia organizowanie wyjazdów nawet na kilka godzin. W najlepszej sytuacji pod tym względem są miasta Metropolii Trójmiejskiej, gdyż w odległości do 50 km od nich znajdują się aż 4 parki krajobrazowe - Rys. I.3.

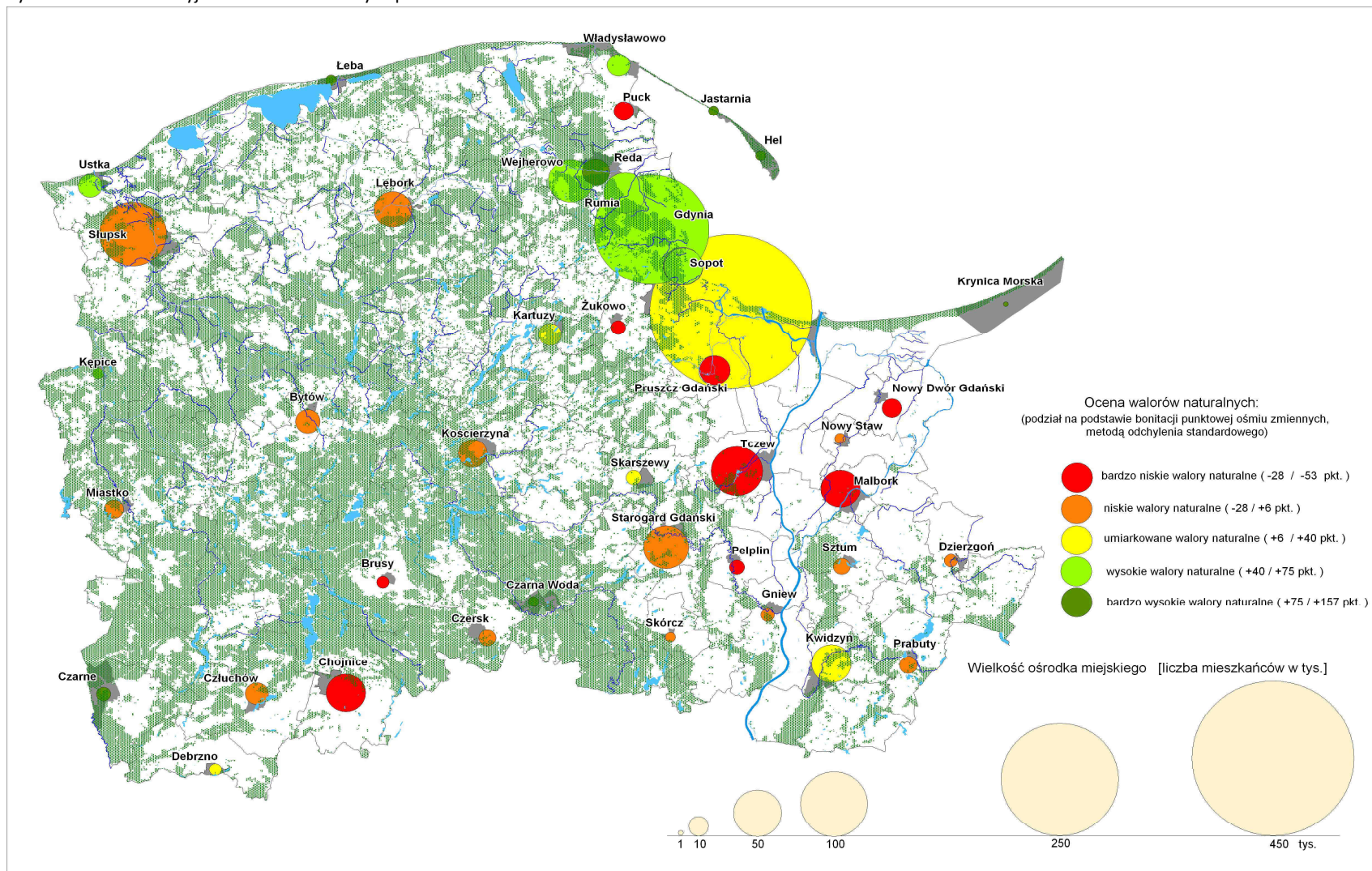
Tabl.I.7. Ocena bonitacyjna walorów naturalnych miast (metodą bonitacji punktowej, podział metodą odchylenia standardowego).

MIASTA	Ludność miast w 2010	Pow. geodezyj -na miast w 2010 w ha	Lasy i grunty zadrzewione w % pow.	Użytki zielone w % pow.	Nieużytki i użytki ekologiczne w % pow.	Wody powierzchniowe w % pow.	Tereny zieleni pow. w ha na 1 mieszk.	Długość linii brzegowej morza w km	Tereny komunikacyjne w % pow.	Tereny zabudowane w % pow.	Punkacja oceny bonitacyjnej								OCENA KOŃCOWA SUMA PKT.	
											Lasy	Użytki zielone	Nieużytki	Wody	Tereny zieleni	Linia brzeg.	Tereny komunikacji	Tereny zabudowane		
Stymulanty wskaźnika									Destymulanty wskaźnika											
1	Brusy	4855	520	0,0%	7,1%	0,6%	0,0%	0,00056	0	8,3%	22,3%	0	8	1	0	0	0	-17	-23	-31
2	Bytów	16653	872	7,3%	5,2%	0,9%	10,2%	0,00162	0	14,4%	32,0%	16	6	1	11	0	0	-29	-32	-27
3	Chojnice	39844	2104	4,8%	4,8%	1,4%	0,2%	0,00218	0	13,7%	31,2%	10	5	2	1	0	0	-28	-32	-42
4	Czarna Woda	3231	2773	56,0%	12,9%	1,9%	1,6%	0,00111	0	3,1%	3,2%	112	13	2	2	0	0	-7	-4	118
5	Czarne	5982	4643	75,3%	3,3%	0,6%	0,6%	0,00132	0	1,6%	3,3%	152	4	1	1	0	0	-4	-4	150
6	Czersk	9661	973	11,1%	13,8%	0,9%	0,4%	0,00060	0	9,4%	21,3%	24	14	1	1	0	0	-19	-22	-1
7	Człuchów	14186	1278	1,3%	4,1%	2,3%	23,9%	0,01824	0	8,1%	25,8%	4	5	3	24	7	0	-17	-26	0
8	Debrzno	5305	751	9,1%	6,5%	0,3%	10,7%	0,00596	0	5,3%	13,3%	20	7	1	11	3	0	-11	-14	17
9	Dzierżoń	5527	390	12,3%	10,8%	3,3%	1,0%	0,00076	0	8,2%	26,4%	26	11	4	2	0	0	-17	-27	-1
10	Gdańsk	451981	26196	18,7%	6,2%	3,5%	4,9%	0,00211	30,2	10,9%	24,6%	38	7	4	5	0	3	-22	-25	10
11	Gdynia	247185	13514	46,0%	3,7%	0,7%	2,7%	0,00166	15,64	9,9%	22,3%	94	4	1	3	0	2	-20	-23	61
12	Gniew	6758	604	9,6%	10,1%	2,3%	4,5%	0,00228	0	8,8%	15,9%	20	11	3	5	0	0	-18	-16	5
13	Hel	3811	2172	76,4%	0,1%	9,3%	2,2%	0,00131	24,81	2,1%	8,5%	154	1	10	3	0	3	-5	-9	157
14	Jastarnia	3965	780	36,0%	18,8%	18,5%	1,4%	0,00164	34,26	9,1%	15,0%	74	19	19	2	0	4	-19	-15	84
15	Kartuzy	14804	680	21,6%	5,3%	1,6%	18,8%	0,00177	0	8,4%	21,6%	44	6	2	19	0	0	-17	-22	32
16	Kępice	3772	611	72,8%	0,5%	1,5%	3,6%	0,00106	0	6,4%	13,4%	146	1	2	4	0	0	-13	-14	126
17	Kościerzyna	23164	1586	5,1%	7,3%	2,7%	4,9%	0,00186	0	11,0%	24,9%	12	8	3	5	0	0	-22	-25	-19
18	Krynica Morska	1350	11601	15,1%	0,7%	2,3%	80,0%	0,00889	22,62	0,6%	0,7%	32	1	3	80	3	3	-2	-1	119
19	Kwidzyn	38111	2154	26,4%	4,2%	0,8%	0,6%	0,00430	0	8,0%	37,3%	54	5	1	1	1	0	-17	-38	7
20	Lębork	34798	1786	19,7%	16,9%	1,6%	0,7%	0,00164	0	10,1%	34,0%	40	17	2	1	0	0	-21	-35	4
21	Łeba	3785	1481	48,2%	14,9%	14,4%	1,4%	0,00299	11,85	5,1%	13,1%	98	15	15	2	1	2	-11	-14	108
22	Malbork	38435	1716	0,1%	6,4%	1,4%	6,0%	0,00379	0	15,0%	40,2%	2	7	2	6	1	0	-30	-41	-53
23	Miastko	10789	568	11,4%	15,0%	1,2%	3,2%	0,00112	0	13,0%	34,9%	24	15	2	4	0	0	-27	-35	-17
24	Nowy Dwór	9917	507	0,0%	11,2%	0,0%	2,0%	0,00221	0	14,6%	33,7%	0	12	0	2	0	0	-30	-34	-50

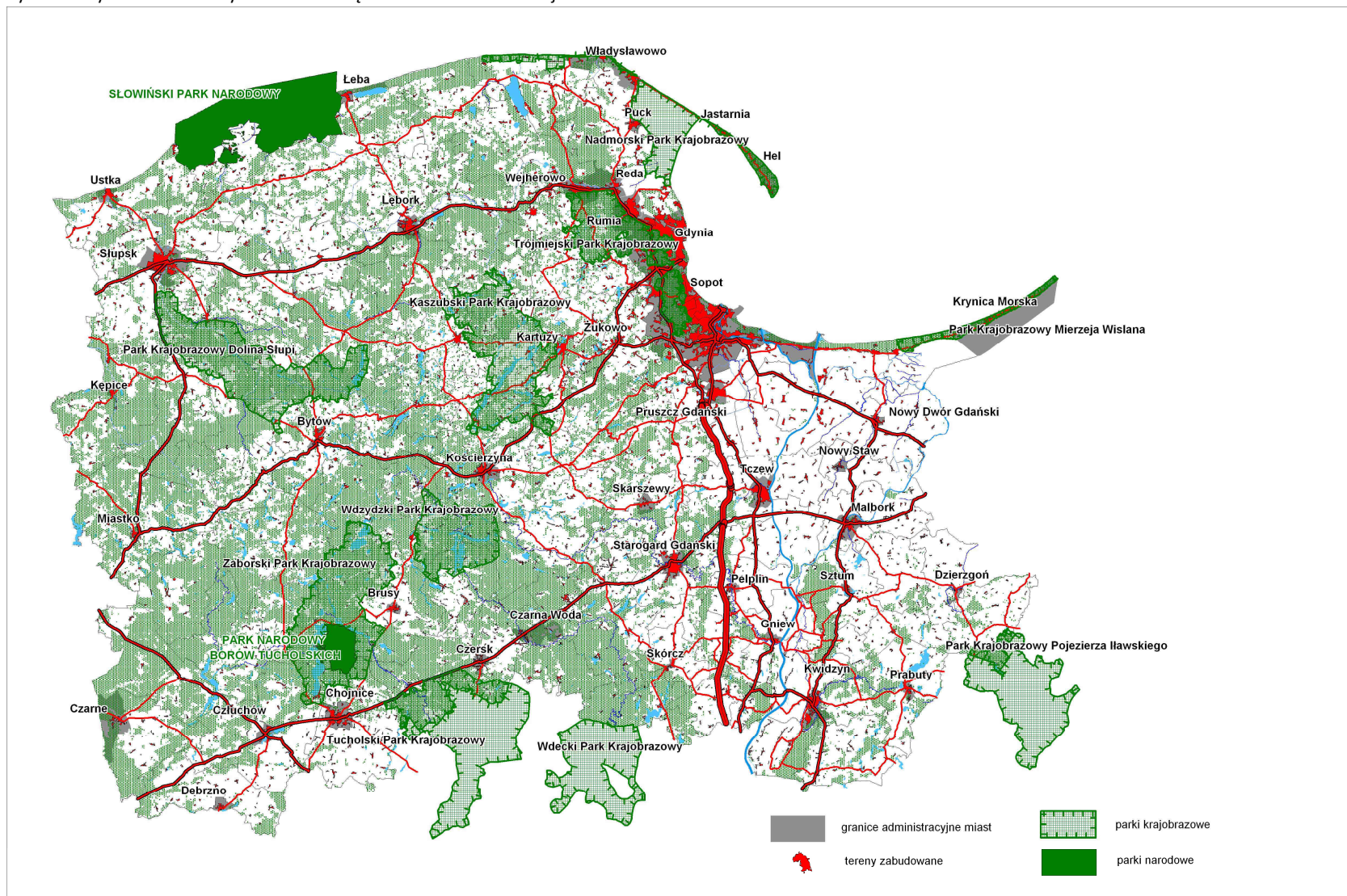
	Gdański																				
25	Nowy Staw	4397	467	0,0%	4,1%	3,0%	4,5%	0,00207	0	9,2%	19,5%	0	5	3	5	0	0	-19	-20	-26	
26	Pelplin	8136	442	1,8%	4,8%	0,9%	2,5%	0,00054	0	10,9%	29,9%	4	5	1	3	0	0	-22	-30	-39	
27	Prabuty	8669	729	8,4%	8,4%	3,2%	0,1%	0,00135	0	11,9%	23,2%	18	9	4	2	0	0	-24	-24	-15	
28	Pruszcz Gdański	26401	1647	2,5%	5,9%	1,2%	1,2%	0,00198	0	10,4%	33,2%	6	6	2	2	0	0	-21	-34	-39	
29	Puck	11232	479	0,6%	14,6%	2,1%	0,0%	0,00148	3,55	14,6%	41,3%	2	15	3	0	0	1	-30	-42	-51	
30	Reda	20849	3492	46,4%	24,3%	0,8%	0,4%	0,00218	0	5,8%	8,0%	95	25	1	1	0	0	-12	-8	102	
31	Rumia	45576	3010	43,9%	9,4%	0,5%	0,2%	0,00197	0	8,3%	19,6%	88	10	1	1	0	0	-17	-20	63	
32	Skarszewy	6872	1079	25,9%	7,3%	2,8%	3,0%	0,00140	0	6,5%	14,5%	52	8	3	3	0	0	-13	-15	38	
33	Skórcz	3573	363	8,3%	3,3%	2,8%	0,0%	0,00162	0	10,5%	20,4%	18	4	3	0	0	0	-21	-21	-17	
34	Słupsk	96162	4315	13,8%	8,1%	1,0%	0,6%	0,00091	0	10,5%	36,2%	28	9	1	1	0	0	-21	-37	-19	
35	Sopot	37649	1728	54,0%	0,3%	1,4%	0,2%	0,00317	4,3	7,8%	31,4%	108	1	2	1	1	1	-16	-32	66	
36	Starogard Gdański	47697	2528	8,3%	6,7%	1,9%	0,7%	0,00121	0	10,5%	27,6%	18	7	2	1	0	0	-22	-28	-22	
37	Sztum	9739	459	0,7%	6,3%	1,7%	26,6%	0,00246	0	7,6%	30,5%	2	7	2	27	1	0	-16	-31	-8	
38	Tczew	59935	2238	0,4%	8,2%	1,1%	3,7%	0,00276	0	15,8%	33,4%	2	9	2	4	1	0	-32	-34	-48	
39	Ustka	16137	1019	48,2%	3,9%	3,4%	2,4%	0,00411	5,02	8,6%	22,2%	98	4	4	3	1	1	-18	-23	70	
40	Wejherowo	47343	2553	48,6%	5,8%	0,6%	0,9%	0,00118	0	8,9%	23,5%	98	6	1	1	0	0	-18	-24	64	
41	Władysławowo	15165	3922	22,4%	16,0%	6,4%	0,6%	0,00458	35,45	6,6%	12,3%	46	16	7	1	1	4	-14	-13	48	
42	Żukowo	6504	473	3,8%	12,3%	2,3%	1,9%	0,00031	0	16,3%	26,8%	8	13	3	2	0	0	-33	-27	-34	

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Wojewódzkiego zestawienia zbiorczego danych dot. gruntów objętych ewidencją gruntów i budynków na dzień 1 stycznia 2011 r.”, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Warszawa, 2010 oraz Banku Danych Lokalnych GUS, 2010 i Systemu Informacji o Terenie Województwa Pomorskiego

Rys. I.2. Ocena bonitacyjna walorów naturalnych przestrzeni miast

Rys. I.3. Przyrodnicze obszary chronione w sąsiedztwie ośrodków miejskich

II. ŁAD PRZESTRZENNY

II.1. Ład przestrzenny - wprowadzenie

Ład przestrzenny - w rozumieniu ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym² to *takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne.*

Otoczenie kształtowane w poszanowaniu ładu przestrzennego, to zatem takie otoczenie, które jest jednocześnie harmonijne i estetyczne (wpływające na samopoczucie przebywających w nim ludzi), a także sprawnie funkcjonujące (efektywnie zaspokajające ich potrzeby) oraz stanowiące wymierną wartość rynkową (jako swego rodzaju oferta turystyczna i inwestycyjna). Z przytoczonej powyżej ustawowej definicji oraz jej rozwinięcia wynika, że **zagadnienie ładu przestrzennego jest wybitnie multidyscyplinarne**, integrujące różne uwarunkowania i działania na rzecz spójnej całości. Na poziomie miast, w warunkach polskiego prawa, integracja taka należy do podstawowych zadań lokalnych samorządów, a głównym narzędziem do jej osiągnięcia **jest planowanie i zagospodarowanie przestrzenne (spójne z polityką rozwoju), jako ustawowe kompetencje samorządów gminnych**. Poza ustawowym instrumentarium planistycznym, jakim dysponują lokalne samorządy, miasta, świadome roli estetycznej i ekonomicznej przestrzeni (kształtowanej w poszanowaniu ładu przestrzennego), winny podejmować szereg innych działań, wspierających politykę planistyczną, docelowo wpływających m.in na: kształtowanie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, kształtowanie harmonijnych zespołów urbanistycznych, wyposażonych w odpowiednią infrastrukturę społeczną i techniczną, hamowanie presji na tereny otwarte oraz powrót do starych struktur śródmiejskich i ich adaptację do nowych potrzeb i funkcji (handlowo-usługowych, rekreacyjnych, kulturalno-oświatowych, mieszkaniowych, administracyjno-biurowych). Wśród konkretnych działań, sprzyjających osiągnięciu powyższych celów, podejmowanych przez liczne samorządy, wymienić można:

- zapewnienie odpowiedniego miejsca zagadnieniom związanym z zarządzaniem przestrzenią miejską w polityce rozwoju miasta,
- tworzenie koncepcji urbanistyczno-architektonicznych dla wybranych fragmentów miasta,
- organizację i uczestnictwo w konkursach promujących realizację wysokiej jakości przestrzeni w mieście (np. Konkurs Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego),
- podnoszenie poziomu świadomości i odpowiedzialności za otaczającą przestrzeń wśród mieszkańców miast, w ramach różnych akcji społecznych,
- uczestnictwo w programach i inicjatywach promujących harmonijny rozwój miast (np. URBACT),
- aktywne aplikowanie o dostępne środki na dofinansowanie realizacji inwestycji związanych z szeroko rozumianą przestrzenią miejską, itd.

Kompetencje dotyczące planowania przestrzennego, tworzenia przepisów prawa miejscowego w tym zakresie, a więc w konsekwencji - bezpośredni wpływ na otaczającą nas przestrzeń, to **z jednej strony wielkie wyzwanie i przywilej, z drugiej zaś ogromna odpowiedzialność jaka spoczywa na gminnych samorządach**. Niestety, często zapomina się, że krajobraz jest wartością w pewnym sensie

² ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.)

„nieodnawialną”, a podejmowane w otaczającej przestrzeni działania i decyzje (lub ich brak), pozostawiają w niej trwały ślad. Niejednokrotnie, zamiast harmonijnych, przemyślanych kompozycyjnie założeń urbanistycznych obserwować można fragmentaryzację struktur i pogłębiający się chaos przestrzenny. Nowe układy urbanistyczne i formy architektoniczne często realizowane są w oderwaniu od lokalnej tradycji budowlanej i tożsamości miejsca. Pod zabudowę mieszkaniową przeznaczane są kolejne tereny pozbawione podstawowej infrastruktury, usług, przestrzeni publicznych oraz odpowiednich powiązań z resztą układu przestrzennego miasta, często „wylewając się” poza jego zurbanizowany obszar. Tymczasem strefy śródmiejskie wciąż pozostają niedoinwestowane i podlegają systematycznej degradacji. Wszystkie te przykłady są zaprzeczeniem opisywanego powyżej ładu przestrzennego i wszystkie niestety są obecne w przestrzeni pomorskich miast. Dlaczego? Przyczyn jest wiele. Pierwszą, wydaje się, że podstawową, są wszelkie niedostatki i uchybienia związane z planowaniem przestrzennym (lub, w rzeczywistości, jego brakiem). W wielu miastach brakuje spójności pomiędzy poszczególnymi dokumentami planistycznymi, a także pomiędzy planowaniem przestrzennym i strategicznym w ogóle. Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin są często nieaktualne, aktualizowane jedynie fragmentarycznie, w oderwaniu od zmieniających się uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych oraz nowelizowanych przepisów prawnych. Miejscowe plany zagospodarowania powstają często dla pojedynczych działek. Większe inwestycje, jak osiedla mieszkaniowe, zdarza się, że są realizowane na podstawie decyzji o warunkach zabudowy. Skutkuje to brakiem spójnej wizji przestrzennej dla większego obszaru (dzielnicy, miasta). Problemem jest również brak odpowiednich regulacji prawnych rozgraniczających prawo własności od prawa do zabudowy, a także wyraźnie określonych kryteriów kształtowania struktur przestrzennych. W efekcie, przestrzeń wokół nas, często przekształcana jest zgodnie z prawami rynku i w oparciu o partykularne interesy, zamiast w oparciu o zamierzoną, starannie wypracowaną i konsekwentnie wdrażaną (na każdym szczeblu - od krajowego, poprzez regionalny do lokalnego) politykę planistyczną.

Podstawowa rola planowania przestrzennego, odpowiednio „umocowanego” prawnie, jako głównej stymulanty do osiągnięcia szeroko rozumianego ładu przestrzennego, wskazana została w *Planie Działań*, przygotowanym w ramach *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*³, w którym ład przestrzenny określony został mianem zewnętrznego wyrazu poprawnie zbudowanego i sprawnie funkcjonującego systemu planowania. Zgodnie z tym dokumentem symptomami braku ładu przestrzennego na poziomie regionalnym i subregionalnym są: *niszcząca wobec przestrzeni, rozrzutna ekonomicznie i społecznie suburbanizacja, rozpraszanie zabudowy miejskiej (...), brak koordynacji procesów urbanizacji z rozbudową systemów transportowych oraz zabudowa terenów wzdłuż głównych dróg*.

W kontekście otaczającej nas przestrzeni, kształtowanej z pominięciem wymogów ładu przestrzennego, problemem równie istotnym jak opisane powyżej uwarunkowania formalno-prawne (być może stanowiącym podstawowe źródło wszystkich innych związanych z tym zagadnieniem) jest *niski poziom świadomości i potrzeb związanych z wartościami przestrzennymi w społeczeństwie, w tym wśród elit politycznych i środowisk opiniotwórczych. Wpływa to negatywnie na jakość legislacji oraz decyzje podejmowane przez uczestników procesów inwestycyjnych*⁴.

³ Informacja w sprawie działań niezbędnych do podjęcia przez RM i inne podmioty publiczne, służących realizacji *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, przyjętej przez Radę Ministrów dnia 12 grudnia 2011 r.

⁴ *Polska Polityka Architektoniczna, wydanie II poprawione i poszerzone, Warszawa 2011*; Polska Rada Architektury, SARP, TUP, Izba Architektów RP;

II.2. Przestrzeń miasta i jej zasoby - hierarchia ośrodków

W przestrzeni zaspokajane powinny być indywidualne i zbiorowe potrzeby przebywających w niej użytkowników. **Stan przestrzeni, jej jakość i zasób, rozumiane jako zbiór wartości funkcjonalnych i estetycznych**, posiada bezpośredni wpływ na stopień w jakim potrzeby te mogą być zaspokajane oraz, w szerszym ujęciu, na możliwości lub ograniczenia rozwoju w odniesieniu do każdej skali. W przypadku miasta skala ta dotyczyć może ulicy, dzielnicy, całego miasta, a w zależności od rangi ośrodka, także jego otoczenia funkcjonalnego, regionu, państwa, czy, w kontekście metropolii - kontynentu a nawet globu.

Z uwagi na duże zróżnicowanie w zakresie skali, rangi i specyfiki miast województwa pomorskiego, różny jest charakter tej przestrzeni, jej zasoby, potrzeby i wymogi oraz sieci powiązań. We wszystkich miastach, bez względu na wielkość i rangę, zaspokajane są, a przynajmniej powinny być, podstawowe potrzeby ich mieszkańców (jako miejsca zamieszkania wraz z wachlarzem podstawowych usług), a także koncentrują się funkcje centrotwórcze, (jako podstawa kształtowania śródmieść i ośrodków centralnych miast różnej wielkości) obsługujące również ludność spoza obszaru miasta.

Pozycja ośrodków, wynikająca z potencjału społecznego, gospodarczego oraz zakresów kompetencji zlokalizowanych w nich podmiotów administracji publicznej, określona mianem hierarchii ośrodków, wskazana została w obowiązującym planie zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego⁵ i stanowi jedno z jego ustaleń (Rys.II.1.). Hierarchia ta, z uwagi na przyjęte dla niej, ww. kryteria, może również stanowić obraz pewnej systematyki dotyczącej struktury⁶ i zasobu przestrzeni poszczególnych ośrodków (udział usług różnego typu i rangi i związanych z nimi przestrzeni publicznych, rola układów komunikacyjnych, itd.) Zgodnie z ustaleniami planu województwa przyjęta została hierarchia ośrodków, rozpatrywana odrębnie z punktu widzenia całego województwa (gdzie na rangę i rolę ośrodka, a w konsekwencji wymogi związane z zasobami jego przestrzeni wpływa w dużej mierze lokalizacja danego ośrodka - jego obszar obsługi, skala oddziaływania i zakres powiązań), odrębnie z punktu widzenia obszaru aglomeracji Trójmiasta (w której zainwestowanie poszczególnych jednostek niejednokrotnie się zlewa, obszary obsługi nakładają się na siebie - dlatego ranga poszczególnych ośrodków związana jest głównie z konkurencyjnością i dostępnością ich potencjałów endogennych).

OŚRODEK PONADREGIONALNY (posiada rozwinięte usługi wyższego rzędu - administracja wojewódzka, uczelnie wyższe, instytuty naukowo-badawcze, wyspecjalizowane instytucje leczenia powiązane z zapleczem naukowym, siedziby największych firm i prestiżowych instytucji kultury i sztuki):

1. Ośrodek centralny aglomeracji: **Gdańsk, Gdynia, Sopot**
2. Ośrodki uzupełniające obszar aglomeracji:
 - a) regionalne: **Wejherowo, Tczew**
 - b) lokalne: **Pruszcz Gdański, Kartuzy**
3. Ośrodki krystalizujące sieć osadniczą na obszarach ciągłego zainwestowania: **Rumia, Reda, Żukowo**

OŚRODKI REGIONALNE (równoważenia rozwoju):

- I rzędu (skupiają część usług publicznych i instytucji samorządu województwa wymagających lepszej dostępności dla mieszkańców): **Słupsk-Ustka, Chojnice-Człuchów, Kwidzyn**

⁵ Dz.U.Woj.Pom z 2009 r. Nr 172 poz. 3361

⁶ struktura przestrzenna miasta (układ przestrzenny) oznacza rozmieszczenie różnych typów działalności dokonujących się na obszarze miasta oraz wzajemne związki między tymi typami (R. Mydel 1978)

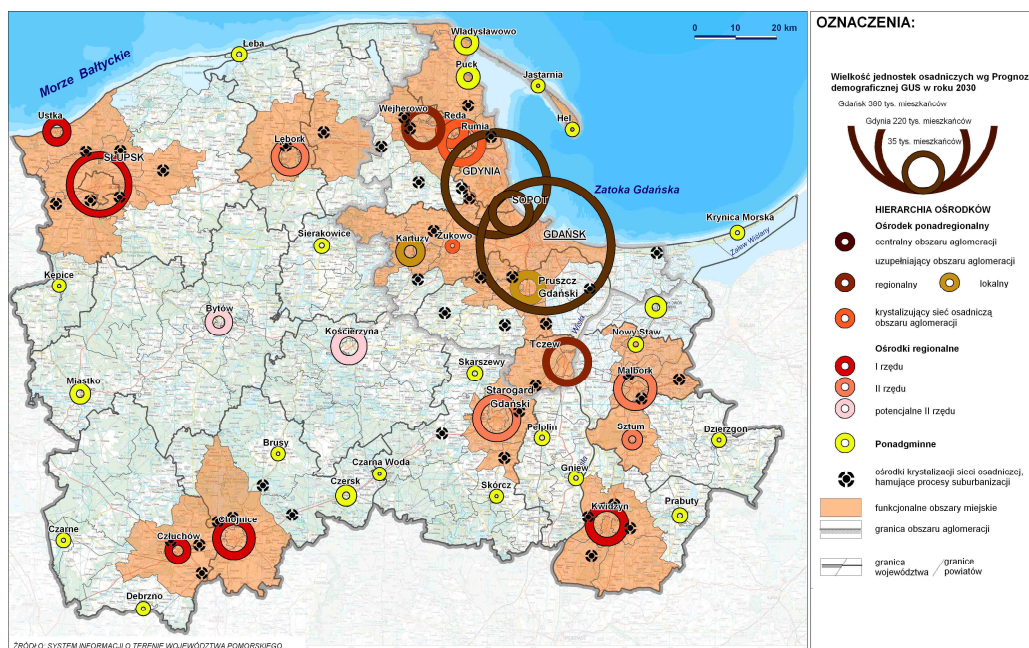
- II rzędu (pozostałe miasta powiatowe powyżej 35 tys. mieszkańców, koncentrujące funkcje, których obszar oddziaływania przekracza granice powiatu (szpitale specjalistyczne, szkoły wyższe, centra kultury i sztuki, sportu i rekreacji, usługi komercyjne wyższego rzędu): **Starogard Gdański, Malbork-Sztum, Łębork**
- potencjalne II rzędu (mają szansę dysponować właściwym zasobem o ile dokonają integracji rozległych obszarów funkcjonalnych poprzez systemy transportu publicznego, infrastruktury skoordynowanej polityki przestrzennej): **Kościerzyna, Bytów**.

OŚRODKI PONADGMINNE (miasta powiatowe, nie będące ośrodkami regionalnymi i nie predestynowane do tej roli, a także inne miasta pełniące rolę głównego ośrodka uzupełniającego w powiatowych obszarach obsługi): **Czersk, Miastko, Nowy Dwór Gdański, Hel, Jastarnia, Puck, Władysławowo, Łeba, Brusy, Pelplin, Gniew, Prabuty, Dzierżoń, Nowy Staw, Czarna Woda, Skórcz, Debrzno, Skarszewy, Kępcze, Czarne, Krynica Morska.**

Istotny wpływ na strukturę przestrzenną, widoczny zwłaszcza w skali niektórych ośrodków ponadgminnych, posiada potencjał turystyczny, stanowiący główny motor ich rozwoju. Struktura przestrzenna nadmorskich miejscowości, takich jak Hel, Jastarnia, Puck, Władysławowo, Łeba czy Krynica Morska, zdeterminowana jest przez funkcje związane z turystyką - przekształcone jednorodzinne budynki mieszkalne zawierające w sobie pokoje gościnne, całe zespoły mieszkaniowe wynajmowane i użytkowane głównie w sezonie, pensjonaty i hotele, ale również baza gastronomiczna i przestrzenie publiczne rozwinięte ponad standardy właściwe dla ośrodków tej wielkości.

Aby dokonać dokładnego rozpoznania stanu i struktury przestrzeni poszczególnych miast województwa pomorskiego, jej jakości i zasobów, a także kierunków przekształceń, należałoby przeprowadzić rzetelną analizę urbanistyczną, która wymagałaby przygotowania odrębnego opracowania. Być może, w związku z coraz istotniejszą rolą wymiaru terytorialnego polityki rozwoju (znajdującą swe odzwierciedlenie w dokumentach programowych, zarówno na poziomie krajowym jak i unijnym), w przypadku miast związanych bezpośrednio z ograniczaniem ekstensywnej polityki transformacji urbanistycznej „na zewnątrz” i powrotem do niedoinwestowanych centrów, w toku dalszych prac nad polityką miejską województwa pomorskiego zaistnieje potrzeba opracowania takiej analizy.

Rys.II.1. Hierarchia ośrodków, obszar aglomeracji i funkcjonalne obszary miejskie.

II.3. Śródmieście

Najważniejszą częścią każdego miasta jest **centrum miasta**. Ze względu na pełnione funkcje centrum jest to obszar funkcjonalnie wyodrębnionego ośrodka miasta o funkcjach usług oddziałujących co najmniej w skali całego miasta, położony w miejscu, gdzie zbiegają się szlaki różnych rodzajów komunikacji. Tworzy ono obszar najintensywniej zabudowany, największy ośrodek pracy w mieście i skupisko najsilniejszych aktywności⁷. Jednocześnie centrum miasta stanowi zazwyczaj jego główny obszar problemowy. Liczne analizy, prowadzone w ramach projektów badawczych dotyczących rewitalizacji w polskich miastach wskazują, że największy procent wskazywanych do rewitalizacji obszarów, nacechowanych najniższymi wskaźnikami społeczno-gospodarczymi stanowią stare, przedwojenne dzielnice śródmiejskie, będące jednocześnie centrami miast.

Wiele pomorskich miast wraz z ich historyczną strukturą urbanistyczną oraz zabytkową tkanką, zostało zniszczonych w czasie II wojny światowej. *Na obecny stan obszarów śródmiejskich w Polsce (w tym na Pomorzu) silnie niekorzystny wpływ miała (również) gospodarka epoki socjalizmu, lekceważąca wartości ekonomiczne i symboliczne historycznych centrów miast*⁸. Przekształcenia przestrzeni polskich miast, po okresie transformacji, również dokonywane były często (i nadal są) z pominięciem poszanowania ich tożsamości i bez zachowania ciągłości historycznych układów i założeń.

Rola i charakter stref śródmiejskich w przestrzeni pomorskich miast są zróżnicowane ze względu na rangę jak i „profil” ośrodka. Część z nich to śródmieścia obszaru metropolitalnego, koncentrujące funkcje o znaczeniu i oddziaływaniu ponadregionalnym, wyposażone w prestiżowe przestrzenie publiczne. Pozostałe to ośrodki „obsługujące” i oddziałujące na mniejsze lub większe otoczenie. Zarówno wśród większych jak i mniejszych ośrodków dużą grupę stanowią miasta o znacznym potencjale turystycznym (z uwagi na swoje uwarunkowania związane z atrakcyjnym krajobrazowo położeniem lub/i dziedzictwo kulturowe).

Biorąc pod uwagę determinanty funkcjonalne (koncentracja usług centrotwórczych) i morfologiczne (intensywność i charakter zabudowy), konieczne do wyodrębnienia śródmieścia w strukturze przestrzennej miasta, w powiązaniu z przestrzeniami publicznymi o odpowiednim charakterze i standardzie, wśród miast pomorskich wyróżnić można dwa podstawowe typy: z **historycznie ukształtowanymi centrami** (większość miast) oraz miasta **bez wykształconego w procesach historycznych centrum**, do miana którego aspirują dzielnice centralne, często pozbawione odpowiednich powiązań funkcjonalno-przestrzennych, dostatecznej koncentracji usług centrotwórczych, a także przestrzeni publicznych.

Historycznie ukształtowane centra miast

- miasta ukształtowane na bazie historycznych układów urbanistycznych - miejskich (miasta lokacyjne, historyczne grody, w tym obronne; część tych miast posiada Rynki, jako centralne place miejskie, w części z nich strefy centralne rozwijały się wzdłuż ważnych dróg i ulic): **Bytów, Chojnice, Czarne, Człuchów, Debrno, Dzierżgoń, Gdańsk, Hel, Kościerzyna, Kwidzyn, Lębork, Malbork, Nowy Staw, Prabuty, Skarszewy, Słupsk, Starogard Gdański, Sztum, Tczew, Wejherowo;**

⁷ B. Maliszowa *Śródmieście*. (Warszawa 1974).

⁸ A. Musioł-Węclawowicz *Przestrzenne aspekty rewitalizacji. Rewitalizacja dzielnic śródmiejskich*. (Kraków 2009).

- miasta ukształtowane na bazie innych historycznych układów urbanistycznych (wsie, osady, fundacje klasztorne, kąpieliska): **Brusy, Czersk** (historycznie strefa centralna rozwijała się wzdłuż drogi, dopiero w ostatnich latach wykreowany został centralny plac), **Gdynia, Jastarnia, Kartuzy, Kępcice, Krynica Morska, Łeba, Miastko, Nowy Dwór Gdański, Pelplin, Pruszcz Gdański, Skórcz, Sopot, Ustka**.

Miasta bez wykształconego w procesach historycznych centrum

- **Czarna Woda, Rumia, Reda, Władysławowo, Żukowo**

W miastach pozbawionych wyraźnie wyodrębnionego w swej strukturze centrum, analizuje się możliwość wykreowania strefy śródmiejskiej w wybranych lokalizacjach. Organizowane są konkursy urbanistyczno-architektoniczne, badana jest sytuacja formalno-prawna tych terenów, przygotowywane są dla nich miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Rumia (Rys.II.2) poszukuje dogodnej lokalizacji dla koncentracji funkcji centrotwórczych (w tym dla nowej siedziby urzędu miejskiego) i towarzyszących im przestrzeni. Wykreowanie strefy śródmiejskiej będzie wymagało m.in. znaczącej zmiany w układzie komunikacyjnym - w związku z przebiegającą obecnie przez Rumie DK nr 6 przestrzeń tego miasta jest podzielona. Dużą nadzieję na pokonanie tej bariery pokłada się w realizacji Obwodnicy Północnej Aglomeracji Trójmiejskiej.

Władysławowo - jedna z nadmorskich miejscowości turystycznych, o rozciągniętej strukturze, w której trudno wyodrębnić strefę centralną (w innych miejscowościach tego typu związaną z tożsamością i dziedzictwem kulturowym, np. Hel - ul. Wiejska z bulwarem przyportowym). Władze miasta upatrują szans w zmianie użytkowania części terenów portowych - otwarcia ich i włączenia w system ogólnodostępnych przestrzeni publicznych. Docelowo rozpatrywana jest budowa strefy śródmiejskiej w oparciu o oś: port - dworzec, w ramach której znajdzie się również obecna, charakterystyczna dla tej miejscowości siedziba władz miejskich (Dom Rybaka) wraz z najbliższym otoczeniem. Utrudnieniem w wyodrębnieniu i odpowiednim zagospodarowaniu tego obszaru jest jego zróżnicowana struktura własnościowa.

Żukowo - mimo iż historia miasta sięga XIII w., kiedy powstała osada wokół fundacji klasztornej, miasto nie rozwinęło swojej strefy centralnej na bazie historycznego układu. W obowiązującej Strategii Rozwoju Żukowa, w ramach analizy SWOT brak wyraźnie wyodrębnionego centrum wskazany został jako jedna ze słabych stron miasta. Zgodnie z zapisami Strategii zakłada się zagospodarowanie historycznego centrum w celu stworzenia tam strefy śródmiejskiej, silnie związanej z tożsamością miasta Żukowa.

Mimo iż większość pomorskich miast posiada centra o genezie historycznej, nie jest to oczywiście równoznaczne z posiadaniem wyraźnie wyodrębnionej strefy śródmiejskiej, spełniającej wszystkie warunki konieczne do jej istnienia w strukturze przestrzennej miasta. Niekiedy, w wyniku zmieniających się uwarunkowań i procesów rozwojowych miasta, „środek ciężkości” strefy śródmiejskiej zostaje przeniesiony w inne miejsce. Funkcje centrotwórcze (bez względu na genezę śródmieścia) są często rozproszone, często brak też wyraźnego zróżnicowania w zakresie charakteru i intensywności zabudowy strefy śródmiejskiej na tle reszty tkanki miejskiej, a **przestrzenie publiczne nie odpowiadają standardom i potrzebom właściwym dla centrum miasta** (np. płyta Rynku użytkowana jest jako parking - Kartuzy). Przebiegające przez centa miast arterie komunikacyjne często przyczyniają się do **fragmentaryzacji przestrzennej śródmieść**, dezintegrując je również funkcjonalnie (np. Brusy przecięte trasą przelotową Chojnice - Kościerzyna DW nr 235; konieczna jest przebudowa układu komunikacyjnego). Istotnym problemem, wpływającym na spadek kondycji stref śródmiejskich są duże galerie usługowo - handlowe powstające w różnych lokalizacjach (nie zawsze w

ramach centrów miast), które „wysysają” charakterystyczne dla śródmieść funkcje (usługowe, handlowe, ale również rekreacyjne, związane ze spędzaniem wolnego czasu) a wraz z nimi potencjalnych beneficjentów tych usług. Śródmieścia pustoszeją, co wraz z sukcesywną degradacją szeroko rozumianej infrastruktury może prowadzić do ich stopniowego upadku. Wiele ośrodków prowadzi działania mające na celu zahamowanie tych tendencji - m. in. poprzez:

- **podnoszenie jakości przestrzeni publicznych, tj. modernizację, estetyzację** (głównie wymiana nawierzchni i oświetlenia, realizacja elementów małej architektury i zieleni miejskiej) **oraz realizację nowych** (działania na różną skalę i o różnym charakterze prowadzone niemal we wszystkich ośrodkach), a także dążenie do **kształtowania zintegrowanych systemów przestrzeni publicznych** (np. **Malbork, Tczew** (Rys.II.3.), **Pruszcz Gdański, Starogard Gdański**),
- **kompleksowe działania rewitalizacyjne stref śródmiejskich** (np. **Gdańsk, Lębork, Słupsk, Tczew, Wejherowo**),
- **lokalizowanie prestiżowych inwestycji** istotnych dla podniesienia rangi i „ożywienia” śródmieścia (np. Teatr Szekspirowski w **Gdańsku**) oraz obiektów/placówek ważnych dla życia miasta,
- działania mające na celu **uwypuklenie dziedzictwa historycznego miasta** (np. rewaloryzacja średniowiecznych obwarowań miejskich zrealizowana w **Lęborku**).

Podsumowując, pomimo iż **funkcje centrotwórcze „odpływają” i ulegają rozproszeniu**, to historycznie ukształtowane śródmieścia pozostają, jeśli nie funkcjonalnymi, to symbolicznymi „sercami miast”, co przy zapewnieniu odpowiedniej jakości przestrzeni publicznych i uwypukleniu wartości związanych z dziedzictwem i tożsamością miejsca wpływa bezpośrednio na wizerunek i atrakcyjność miasta, stanowiąc szczególny potencjał do budowania jego konkurencyjnej pozycji.

Największe ośrodki województwa podjęły w ostatnim czasie działania, mające na celu realizację dużych inwestycji w zakresie **funkcji metropolitalnych**, nierozzerwalnie związanych z **rozwojem wysokiej jakości śródmiejskich przestrzeni publicznych** (Gdańsk, Gdynia, Sopot). W **Gdańsku** rozpoczęto prace związane z realizacją Teatru Szekspirowskiego, Europejskiego Centrum Solidarności oraz Muzeum II Wojny Światowej. Istotnym elementem tych inwestycji będzie zintegrowanie ich systemem przestrzeni publicznych, powiązanych ze sobą ciągami pieszymi. **Gdynia**, m.in. rozwija projekt stworzenia Forum Kultury, jednocześnie przenosząc środek ciężkości swojego centrum bliżej wody, poprzez przygotowania do etapowej realizacji dużego założenia urbanistyczno-architektonicznego na odzyskiwanych terenach portowych. W wizjach rozwojowych Gdańska od lat pojawia się analogiczny projekt - zagospodarowania terenów postoczniovych - tzw. Młode Miasto, jako strefa śródmiejska zrealizowana na terenach przemysłowych, z potencjałem stworzenia prestiżowego waterfrontu. Taka jest zresztą naturalna tendencja do kreowania prestiżowych przestrzeni śródmiejskich, w oparciu o sąsiedztwo wody - czy to w przypadku miast nadmorskich czy położonych nad rzeką, jeziorem. W przypadku mniejszych ośrodków tendencje te są jeszcze bardziej czytelne, z uwagi na ich funkcje turystyczne, zdecydowanie dominujące w stosunku do pozostałych (np. Hel, Jastarnia, Ustka). W **Sopocie**, od zawsze bazującym na sąsiedztwie z brzegiem morskim, w ostatnich latach, zrealizowana została przebudowa najważniejszych stref centralnych, uwzględniająca modyfikację układu komunikacyjnego, modernizację i rozwój wysokiej jakości przestrzeni publicznych, a także rozwój zaplecza hotelowo-konferencyjnego o najwyższych standardach podnoszących w tym zakresie poziom konkurencyjności całego obszaru metropolitalnego (Rys.II.2).

Rys.II.2. ŚRÓDMIEŚCIE - PRZYKŁADY PODEJMOWANYCH DZIAŁAŃ I WYSTĘPUJĄCYCH PROBLEMÓW

▪ przykłady podejmowanych działań:

Centrum miasta **wykreowane** na zdegradowanych terenach w centralnej strefie miasta w wyniku zaplanowanego, etapowanego procesu - od koncepcji urbanistyczno-architektonicznej do realizacji - **Czersk**.

Odnowione historyczne centrum miasta - Rynek w **Chojnicach**.

Zmodernizowane śródmiejskie przestrzenie publiczne dostosowane do skali miasta - **Kwidzyn**.

Kompleksowa przebudowa centrum - skala przedsięwzięcia możliwa do zrealizowania dzięki zastosowaniu mechanizmu partnerstwa publiczno-prywatnego - **Sopot**.

▪ przykłady występujących problemów:

Centrum miasta posiadającego ogromny potencjał historycznego układu urbanistycznego, wymagające **kompleksowych działań rewitalizacyjnych** - **Gniezno**.

Brak wyraźnie wyodrębnionego centrum w strukturze przestrzennej rozwijającego się miasta - **Rumia**.

Rys.II.3. KSZTAŁTOWANIE SPÓJNYCH SYSTEMÓW PRZESTRZENI PUBLICZNEJ W CENTRACH MIAST

Ponieważ, jak wspomniano na początku, strefy śródmiejskie stanowią zdecydowaną większość obszarów predestynowanych do rewitalizacji, krótka charakterystyka dotycząca podstawowych problemów i działań prowadzonych na tych obszarach nakreślona została również w dalszej części rozdziału, poświęconej obszarom zdegradowanym (w tym obszarom śródmieść). Poniżej, w ramach uzupełnienia, przedstawiono tabelę (Tabl.II.1.), w której zacytowane zostały informacje przekazane przez przedstawicieli poszczególnych miast w ramach przeprowadzonego badania ankietowego⁹. Przywołane przykłady wskazują na zróżnicowanie skali problemów i charakteru działań dotyczących śródmieść w zależności od rangi i rozmiaru ośrodka, jednocześnie pokazują, że bez względu na te zróżnicowania te same typy problemów powtarzają się niemal we wszystkich miastach.

Tabl.II.1. Główne problemy zidentyfikowane w śródmieściu i podejmowane działania interwencyjne.

GŁÓWNE PROBLEMY ZIDENTYFIKOWANE W ŚRÓDMIEŚCIU	PRZYKŁADOWE DZIAŁANIA WSKAZANE W BADANIU ANKIETOWYM PRZEZ POSZCZEGÓLNE MIASTA
<p>✓odpływ mieszkańców Chojnice, Czarne, Gdańsk, Gdynia, Gniew, Jastarnia, Krynica Morska, Kościerzyna, Malbork, Starogard Gdański, Sztum, Tczew, Ustka</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ działania zmierzające do poprawy ogólnych warunków życia, w tym: podnoszenie atrakcyjności przestrzeni miejskiej, nowe realizacje w zakresie zabudowy, zagospodarowania terenu oraz infrastruktury technicznej i transportowej (Chojnice, Gdańsk, Tczew); ▪ nowe inwestycje mieszkaniowe o wysokim standardzie, uzupełnianie zabudowy pierzejowej (Gdynia, Tczew); ▪ dążenie do tworzenia większej ilości (całorocznych w przypadku miejscowości turystycznych) miejsc pracy (Krynica Morska, Jastarnia poprzez <i>nadanie gminie statusu gminy uzdrowiskowej, Kościerzyna</i>); ▪ zwiększanie atrakcyjności oferty usługowej (Kościerzyna, Tczew)
<p>✓odpływ podmiotów gospodarczych Czarne, Jastarnia, Krynica Morska, Kościerzyna, Tczew, Żukowo</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ działania zmierzające do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości i pozyskiwania inwestorów zewnętrznych (np.: Czarne poprzez <i>planowane wprowadzenie ulg podatkowych, Jastarnia</i> poprzez <i>starania o podniesienie rangi miasta jako uzdrowiska, Krynica Morska</i> poprzez <i>działania promocyjne, Tczew</i> poprzez <i>utworzenie Domu Przedsiębiorcy – instytucji wspierającej rozwój mśp z inkubatorem przedsiębiorczości, Żukowo</i> poprzez <i>opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego</i>)
<p>✓degradacja budynków Chojnice, Czarne, Gdańsk, Gdynia, Gniew, Kartuzy, Kościerzyna, Kwidzyn, Lębork, Puck, Rumia, Starogard Gdański, Sztum, Tczew, Ustka, Wejherowo, Żukowo</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ środki na ochronę i konserwację zabytków – dotacje na prace konserwatorskie w budynkach i zespołach zabytkowych (Chojnice, Gdynia, Kwidzyn, Tczew, Wejherowo); ▪ remonty budynków zlokalizowane przy głównych ciągach komunikacyjnych w ramach wieloletniego programu gospodarowania zasobem mieszkaniowym (Czarne); ▪ remonty zabytkowych budynków komunalnych (Lębork, Tczew); ▪ remonty i/lub odtwarzanie starych zabytkowych chat rybackich i kamienic na terenie Starego Miasta (Ustka); ▪ działania rewitalizacyjne (Kartuzy, Kościerzyna, Puck, Tczew)
<p>✓degradacja (techniczna lub funkcjonalna) przestrzeni publicznej Chojnice, Czarne, Gdańsk, Gniew, Jastarnia, Kartuzy, Kościerzyna, Kwidzyn, Lębork, Puck, Rumia, Starogard Gdański, Sztum, Tczew, Ustka, Wejherowo, Żukowo</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wszelkie działania mające na celu podnoszenie jakości oraz realizacje nowych przestrzeni publicznych (Chojnice poprzez <i>planowaną modernizację Parku 1000-lecia, Jastarnia, Gdańsk</i> poprzez <i>wprowadzanie funkcji ożywiających i promujących tereny styku wody i lądu tj.: mariny, przystanki tramwaju wodnego, urządzone bulwary nadwodne w ramach „Programu żywienia dróg wodnych w Gdańsku”, Kartuzy</i> poprzez <i>planowane działania w zakresie przywrócenia Rynkowi właściwych mu funkcji i nadania mu odpowiedniej „oprawy” - przez wiele lat użytkowany jako parking, obecnie częściowo wyłączony z ruchu kołowego, Kwidzyn</i> poprzez <i>modernizację przestrzeni publicznych - dróg, ulic, placów, parków z</i>

⁹ na podstawie wyników ankiet skierowanych do miast w lipcu 2011r., w ramach *Diagnozy stanu pomorskich miast do koncepcji zrównoważonej polityki miejskiej województwa pomorskiego*

	<p><i>budżetu miasta oraz przejmowanie terenów, obiektów od skarbu państwa i finansowanie ich dalszego funkcjonowania z budżetu miasta, Lębork poprzez m.in. rewaloryzację zabytkowych murów obronnych wraz z ich otoczeniem, renowacje parków oraz podnoszenie jakości istniejących przestrzeni publicznych, Puck poprzez bieżące remonty i działania rewitalizacyjne, Sztum poprzez modernizację Pl. Wolności oraz bulwaru zamkowego, Tczew poprzez kształtowanie nowych jakościowo przestrzeni publicznych - powrót do tradycji zabudowy pierzejowej kształtującej ulice i place przyjazne dla użytkownika pieszego, koncepcja budowy spójnego systemu przestrzeni publicznych, Ustka poprzez remonty ulic oraz działania z zakresu estetyzacji miasta, w tym: rewitalizacja obszarów parkowych oraz zdegradowanych przemysłowych obszarów miasta, Wejherowo poprzez rewitalizację obszaru Śródmieścia zgodnie z założeniami LPR na lata 2008-2015);</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ przygotowywanie koncepcji programowo przestrzennych i urbanistyczno - architektonicznych (Kościerzyna, Lębork, Starogard Gdański poprzez przygotowanie „Koncepcji programowo-przestrzennej ukształtowania płyty Rynku w Starogardzie Gdańskim”, Tczew poprzez przygotowanie koncepcji programowo-przestrzennych dla terenów po-kolejowych); ▪ odpowiednie regulacje planistyczne (Gniew poprzez wprowadzanie do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zapisów dotyczących obowiązku kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania o wysokim standardzie, Rumia poprzez wskazanie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego terenu przeznaczonego pod urządzoną przestrzeń publiczną - bulwar nadrzeczny, Żukowo poprzez opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, Tczew poprzez odpowiednie ustalenia planistyczne określone w planach miejscowych)
<p>✓niewydolność komunikacyjna Chojnice, Czarne, Gdańsk, Gdynia, Kartuzy, Kościerzyna, Krynica Morska, Kwidzyn, Lębork, Malbork, Pruszcz Gdański, Reda, Rumia, Starogard Gdański, Tczew, Ustka, Wejherowo, Żukowo</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ modernizacja układów komunikacyjnych (Chojnice poprzez planowanie nowych rozwiązań komunikacyjnych, przebudowę głównych dróg i newralgicznych skrzyżowań, Czarne, Lębork i Reda poprzez podjęcie działań mających na celu realizację obwodnicy, Krynica Morska poprzez poszerzenie ulicy dojazdowej do miasta, Kwidzyn poprzez zrealizowaną z budżetu miasta modernizację układu komunikacyjnego, Pruszcz Gdański poprzez realizację brakującego połączenia drogowego, Rumia poprzez reorganizację ruchu, w tym planowaną budowę tunelu, w celu integracji przestrzennej dwóch części miasta „przeciętych” komunikacją, Tczew poprzez rozwój geometrii układu komunikacyjnego głównych dróg i ulic miejskich: koncepcja tras obwodowych wewnątrz miejskich , Wejherowo); ▪ ograniczenie ruchu samochodowego w strefach śródmiejskich wraz z budową systemu węzłów integracyjnych i przesiadkowych oraz parkingów na obrzeżach tych stref (Gdańsk, Gdynia, Kartuzy, Tczew, Ustka); ▪ promocja ruchu rowerowego (Gdańsk, Lębork, Tczew)

II.4. Przestrzeń publiczna

Jak można przeczytać we wstępie do Karty Przestrzeni Publicznej¹⁰: *przestrzeń publiczną definiujemy w kategoriach społeczno-ekonomicznych. Rozumiemy ją jako dobro wspólnie użytkowane, celowo kształtowane przez człowieka, - zgodnie ze społecznymi zasadami i wartościami -*

¹⁰ Karta Przestrzeni Publicznej przyjęta na III Kongresie Urbanistyki Polskiej w Poznaniu, we wrześniu 2009 r.

służące zaspokojeniu potrzeb społeczności lokalnych i ponadlokalnych. O publicznym charakterze przestrzeni decyduje zbiorowy sposób jej użytkowania.

Przestrzeń ta powinna być więc: **ogólnodostępna** (pozbawiona np. barier architektonicznych), **integrująca potrzeby różnych jednostek i grup społecznych**, sprzyjająca budowaniu wspólnotowości i identyfikacji z miejscem, jednocześnie kształtowana na podstawie wysokiej jakości rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych (**atrakcyjna wizualnie i funkcjonalnie**). Zgodnie z określonymi w Karcie *Zasadami kształtowania i użytkowania przestrzeni publicznej miast*, **wysoka jakość tej przestrzeni, posiada szczególną rolę w maksymalizacji wartości miasta i jego nieruchomości**. Wartość tę rozpatrywać należy w równym stopniu jako **kapitał ekonomiczny jak i społeczny**.

*W kompleksowym podejściu, łączącym w sobie rozwój gospodarczy z aktywizacją społeczną i zachowaniem regionalnej tożsamości, istotne miejsce zajmuje polityka reintegracji społecznej. Tam, gdzie istnieją **dobrze przemyślane i zrealizowane systemy przestrzeni publicznych** (atrakcyjne dzielnice i osiedla miejskie, tereny rekreacyjne, różnorodne miejsca spotkań itp.), dużo łatwiej i przyjemniej się żyje. Udowodniono, że brak przestrzeni ułatwiających kontakty społeczne ma trwały i negatywny wpływ na ludzi, osłabiając ich aktywność jako członków społeczeństwa. Atrakcyjne i ogólnodostępne przestrzenie publiczne coraz częściej widziane są jako kluczowy czynnik wpływający na wybór miejsca do życia i pracy.*¹¹

W dużej mierze zagadnienie, przywołane w tytule tego podrozdziału, opisane zostało przy okazji analizy stref śródmiejskich pomorskich miast, jako nierozdzielnie z nim związane. Poniżej przedstawione zostały zestawienia podejmowanych w ostatnich latach w pomorskich miastach działań w zakresie szeroko pojętej przestrzeni publicznej miasta, na podstawie przyjętych kryteriów i dostępnych danych.

II.4.1. Konkurs „Najlepsza Przestrzeń Województwa Pomorskiego”

Począwszy od 2006 r. Zarząd Województwa Pomorskiego organizuje konkurs „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego”. W ramach wszystkich dotychczasowych edycji realizacje zgłaszane do konkursu przez miasta stanowiły nieco ponad połowę (57%) ogółu zgłoszeń. Wszystkie edycje okazały się jednak zwycięskie właśnie dla realizacji miejskich. Inwestycje wyróżnione, również w większości stanowiły projekty zrealizowane w przestrzeni miejskiej. Wśród miast aktywnie uczestniczących w konkursie (min. 3 zgłoszone realizacje w ramach wszystkich edycji) znajdują się najważniejsze ośrodki miejskie województwa pomorskiego: **Słupsk, Gdańsk, Sopot, Gdynia**, ale również inne ważne ośrodki, takie jak: **Kwidzyn, Tczew, Chojnice, Lębork, Rumia** czy **Pruszcz Gdański**. Inwestycje realizowane przez miasta średniej wielkości, w większości przypadków, cechuje konsekwencja oraz dobór środków i rozwiązań adekwatnych do charakteru miejscowości. Stosunkowo niewielką aktywność w konkursie wykazują mniejsze miasta (poza dwoma wyjątkami: **Ustka i Prabuty**). Biorąc pod uwagę szerokie zainteresowanie konkursem wśród gmin wiejskich skala miejscowości nie powinna stanowić bariery. Tym bardziej, że miasta do 5 tys. mieszkańców mogą ubiegać się o środki na dofinansowanie zagospodarowania swoich centrów z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Uczestnictwo w konkursie świadczyć może o **świadomości lokalnych samorządów co do roli, jaką odgrywa wysokiej jakości przestrzeń publiczna, chęci podnoszenia jakości życia swoich mieszkańców ale również o dbałości o prestiż i wizerunek miasta, jako coraz bardziej wymiernych czynników prorozwojowych**. Część inwestycji zgłaszanych przez miasta do konkursu jest aktywnie

¹¹ M. Dymnicka *Przestrzeń publiczna a przestrzeń społeczna. Współczesne kształtowanie przestrzeni publicznej województwa pomorskiego* (Gdańsk 2009)

promowana jako produkt turystyczny (np. obwarowania średniowieczne w Lęborku, „Malbork – jeden dzień to za mało!”) lub element kampanii wizerunkowej miasta.

Formuła konkursu dopuszcza bardzo zróżnicowane typy interwencji w przestrzeń publiczną, podnoszące atrakcyjność i konkurencyjność miejscowości, w których zostały one zrealizowane.

Przykładowe realizacje¹²:

- OGÓLNODOSTĘPNE PLACE I ULICE W CENTRALNYCH OBSZARACH MIAST (PLACE, PROMENADY, CIĄGI PIESZE, ZAGOSPODAROWANIE TERENU WOKÓŁ WAŻNYCH OBIEKTÓW W PRZESTRZENI MIASTA)

np. modernizacja i odbudowa strefy śródmiejskiej w Chojnicach (2006), zagospodarowanie Placu Garncarskiego w Bytowie (2006), zagospodarowanie centrum Czerska (2007), zagospodarowanie przestrzeni wokół Starostwa Powiatowego w Chojnicach, Plac Papieski w Tczewie, Plac i ciągi piesze na terenie centrum Pruszcza Gdańskiego (2008), modernizacja i zagospodarowanie Rynku Głównego w Prabutach, modernizacja wielorodzinnych budynków mieszkalno-usługowych w obszarze Starego Rynku w Słupsku, modernizacja i zagospodarowanie placu usytuowanego przy ul. Rynek w Debrznie, wzrost atrakcyjności Skweru im. Pierwszych Słupszczyzan w Słupsku, Fontanna Czterech Kwartałów wraz z rewitalizacją ulicy Grobla I w Gdańsku, budowa Deptaka przy ul. Kościuszki w Malborku (2010), modernizacja skweru przy ul. Warszawskiej w Prabutach, przebudowa centrum Sopotu – budowa kompleksu „Centrum Haffnera”, rekompozycja przestrzenna fragmentu Starego Miasta w Kwidzynie, ożywienie historycznego centrum Lęborka przez rewitalizację średniowiecznych obwarowań miejskich (2011).

- OBIEKTY ZREWITALIZOWANE WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM ORAZ NOWE, WAŻNE W PRZESTRZENI MIASTA OBIEKTY WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM

np. przebudowa budynku pokoszarowego na Galerię Handlową Kopernik wraz z urządzeniem przestrzeni publicznej wokół obiektu, rewitalizacja zdegradowanych obiektów i otoczenia po byłym szpitalu w Chojnicach, rozbudowa Pomorskiego Parku Naukowo- Technologicznego w Gdyni, Centrum „Hewelianum”: Budowa kompleksu edukacyjno – rekreacyjnego w Gdańsku (2009), rewitalizacja zdegradowanego obiektu poklasztornego na cele użyteczności publicznej raz z zagospodarowaniem przestrzennym otoczenia w Kwidzynie, kompleksowa rewitalizacja historycznej zabudowy położonej w centrum Pruszcza Gdańskiego.

- TERENY NADWODNE (FRONTY WODNE, BULWARY, PRYZYSTANIE ŻEGLARSKIE,)

np. Promenada Nadmorska w Ustce, przystań rybacka w Sopocie, Bulwar Nadwiślański w Tczewie (2007), przebudowa Promenady Nadmorskiej w Ustce (2008), rozbudowa bazy żeglarskiej AWFIS Gdańsk jako Narodowego Centrum Żeglarstwa, zagospodarowanie północnego cypla Wyspy Ołowianka w Gdańsku, Parasole z oświetleniem na Bulwarze Nadmorskim im. Feliksa Nowowiejskiego oraz Plac Zabaw i Baza Ratowników z zapleczem sanitarnym na Plaży Miejskiej w Gdyni (2009), rozbudowa przystani rybackiej z zapleczem remontowym w porcie w Jastarni (2009).

- OTWARTE PRZESTRZENIE REKREACYJNE (PARKI, TERENY SPACEROWE I INNE ZWIĄZANE Z REKREACJĄ)

¹² w tym: realizacje nagrodzone i realizacje wyróżnione

np. Park Nadmorski w Gdańsku (2006), zbiorniki retencyjne w Gdańsku, ul. Chopina wraz z Parkiem Chopina oraz trakt pieszo-rowerowy tzw. Trakt Solidarności w Ustce, przebudowa alei parkowych w Parku Kultury i Wypoczynku w Słupsku, Ogród Zamkowy w Słupsku (2009), budowa rekreacyjno-funkcjonalnej strefy miejskiej wzbogaconej o walory przyrodnicze w ciągu ul. Żwirki i Wigury w Rumi (2010), Niecka Jedności Narodu w Tczewie (2010), Park Północny w Sopocie, „LUIZA-luz i zaduma” – rewaloryzacja zabytkowego parku krajobrazowego „Lasek Luizy w Człuchowie”, odnowa i zagospodarowanie Parku nad rzeką Reda w Redzie, ciąg pieszy wraz ze ścieżką rowerową wzbogaconą o strefę rekreacyjną wzdłuż Zagórskiej Strugi, Ścieżka przyrodnicza w Tczewie (2011).

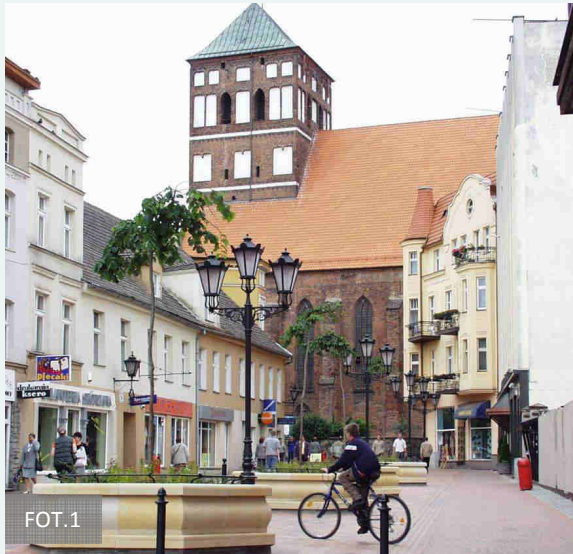
- PRZEBUDOWY I ZAGOSPODAROWANIE ODCINKÓW DRÓG

np. modernizacja dróg gminnych prowadzących do plaż nadmorskich w Jastarni, przebudowa dróg dojazdowych do węzła transportowego przy Dworcu PKP w Malborku, przebudowa i remont dróg lokalnych w Bytowie (2011).

Tabl.II.2. Realizacje zgłoszone przez samorzady pomorskich miast do konkursu „Najlepsza przestrzeń województwa pomorskiego” w ramach wszystkich jego edycji.

miasto	Realizacje zgłoszone do konkursu „Najlepsza przestrzeń województwa pomorskiego”						liczba zgłoszeń
	nagroda		I wyróżnienie		II wyróżnienie		
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
SŁUPSK	●●●●	●●●●		●●		●●	11
GDAŃSK	●●	●●●●		●●●●	●		9
USTKA		●●	●●		●●●	●	8
SOPOT	●●		●		●●	●	6
KWIDZYN	●	●			●	●	4
PRABUTY		●	●		●	●	4
RUMIA	●			●	●	●	4
TCZEW		●	●		●	●	4
CHOJNICE	●	●	●				3
GDYNIA	●	●		●			3
LĘBORK	●		●			●	3
PRUSZCZ GDAŃSKI	●		●		●		3
BYTÓW	●					●	2
JASTARNIA			●	●			2
MALBORK					●	●	2
NOWY DWÓR GDANSKI					●●		2
BRUSY					●		1
CZERSK		●					1
CZŁUCHÓW						●	1
DEBRZNO		●					1
DZIERZGOŃ	●						1
KARTUZY			●				1
KOŚCIERZYNA		●					1
ŁEBA		●					1
REDA						●	1

**Rys.II.4. KONKURS NA NAJLEPSZĄ PRZESTRZEN PUBLICZNĄ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
- ZWYCIĘSKIE REALIZACJE**

FOT.1

Modernizacja i odbudowa strefy śródmiejskiej w **Chojnicach** (2006 r.).

FOT.2

Zagospodarowanie centrum **Czerska** (2007 r.).

FOT.3

Plac i ciągi piesze na terenie centrum **Pruszcz Gdańskiego** (2008 r.)

FOT.4

Bulwar Nadmorski w **Gdyni** (2009 r.)

FOT.5

Deptak przy ul. Kościuszki w **Malborku** (2010 r.)

FOT.6

Ożywienie historycznego centrum **Lęborka** przez rewaloryzację średniowiecznych obwarowań miejskich (2011 r.)

II.4.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego 2007-2013

Poniżej przedstawione zostały inwestycje, podejmowane przez samorządy miejskie i jednostki działające na terenie miast województwa pomorskiego, wpływające bezpośrednio i pośrednio na wzrost **szeroko pojętej jakości przestrzeni miejskiej**, na podstawie umów zawartych w ramach RPO WP 2007-2013¹³.

Realizacje te dofinansowywane są w ramach 3 osi priorytetowych:

- Oś priorytetowa 3: **Funkcje miejskie i metropolitalne** (dla miast powyżej 35 tys. mieszk.)
 - 3.2.1. *Kompleksowe działania rewitalizacyjne*
 - 3.2.2. *Wzrost atrakcyjności przestrzeni miejskiej*
- Oś priorytetowa 6: **Turystyka i dziedzictwo kulturowe**
 - 6.1. *Infrastruktura wzmacniająca potencjał turystyczny*
 - 6.3. *Regionalne dziedzictwo kulturowe o potencjale turystycznym*
 - 6.4. *Wspieranie i zachowywanie walorów przyrodniczych*
- Oś priorytetowa 8: **Lokalna infrastruktura podstawowa** (dla miast i gmin poniżej 35 tys. mieszk.)
 - 8.1.2. *Lokalna infrastruktura wspierająca rozwój gospodarczy.*

Tabl.II.3. Zestawienie inwestycji wpływające bezpośrednio i pośrednio na wzrost szeroko pojętej jakości przestrzeni miejskiej, na podstawie umów zawartych w ramach RPO WP 2007-2013 (stan na 03.10.2011 r.).

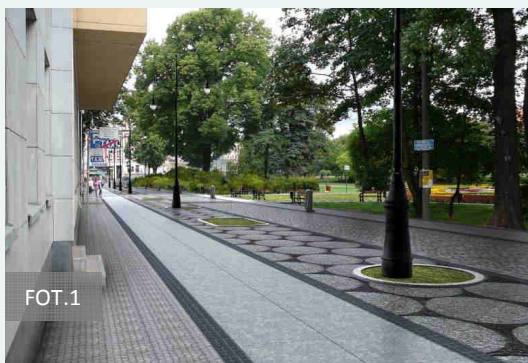
KOMPLEKSOWE DZIAŁANIA REWITALIZACYJNE (3.2.1.)			
L..p.	miasto/nazwa beneficjenta	tytuł projektu	wartość projektu
1.	Miasto Gdańsk	Rewitalizacja Letnicy w Gdańsku	59 567 734,34 zł
2.	Miasto Gdańsk	Rewitalizacja Nowego Portu w Gdańsku	20 589 509,80 zł
3.	Miasto Gdańsk	Rewitalizacja Dolnego Miasta w Gdańsku	42 210 026,02 zł
4.	Miasto Gdańsk	Rewitalizacja Dolnego Wrzeszcza w Gdańsku	20 719 521,69 zł
5.	Miasto Lębork	Rewitalizacja Centrum Lęborka	13 227 070,86 zł
6.	Miasto Słupsk	Rewitalizacja Traktu Książęcego w Słupsku w obrębie I obszaru problemowego Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Słupska na lata 2009-2015	47 218 533,98 zł
7.	Miasto Tczew	Rewitalizacja strefy A obszaru zdegradowanego Starego Miasta w Tczewie	21 593 234,57 zł
8.	Miasto Wejherowo	Rewitalizacja Przestrzeni Publicznej Śródmieścia Wejherowa	19 401 134,88 zł
WZROST ATRAKCYJNOŚCI PRZESTRZENI MIEJSKIEJ (3.2.2.)			
L..p.	miasto/nazwa beneficjenta	tytuł projektu	wartość projektu
1.	Miasto Gdańsk	Centrum Hewelianum. Budowa kompleksu edukacyjno – rekreacyjnego w Gdańsku. Etap I B	12 718 895,91 zł
2.	Teatr Muzyczny im. D. Baduszkowej w Gdyni	Rozbudowa Teatru Muzycznego im. Danuty Baduszkowej w Gdyni	71 409 994,82 zł
3.	Miasto Kwidzyn	Budowa kompleksu sportowego przy ul. Wiejskiej w Kwidzynie	33 751 538,45 zł
4.	Miasto Malbork	Odbudowa i wprowadzenie nowych funkcji na terenie Szkoły Łacińskiej w Malborku	11 382 735,94 zł
5.	Miasto Słupsk	Budowa Parku Wodnego Centrum Rekreacji, Sportu i Rehabilitacji	62 346 667,00 zł

¹³ Lista podpisanych umów/wydanych decyzji przez Zarząd Województwa Pomorskiego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Pomorskiego na lata 2007 - 2013 - stan na 03.10.2011 r.

6.	Miasto Sopot	Adaptacja części Domu Zdrojowego w Sopocie na siedzibę Państwowej Galerii Sztuki w Sopocie, punktu Informacji Turystycznej i Pijalni Wód.	19 763 634,50 zł
7.	Hipodrom Sopot Spółka z o. o.	Rewitalizacja Historycznego Zespołu Hipodromu w Sopocie wraz z remontem i rozbudową	41 699 768,42 zł
8.	Miasto Starogard Gdański	Przebudowa Ośrodka Sportu i Rekreacji w Starogardzie Gdańskim-Etap III	10 815 519,00 zł
9.	Powiat Tczewski	Budowa Centrum Transferu Europejskich Systemów Wsparcia Rozwoju i Aktywizacji Osób Niepełnosprawnych w Tczewie	6 954 763,98 zł
10.	Miasto Wejherowa	Wzrost atrakcyjności miasta Wejherowo poprzez budowę „Filharmonii Kaszubskiej” - regionalnego centrum kultury	48 120 582,13 zł
INFRASTRUKTURA WZMACNIAJĄCA POTENCJAŁ TURYSTYCZNY (6.1.)			
L..p.	miasto/nazwa beneficjenta	tytuł projektu	wartość projektu
1.	Miasto Pruszcz Gdański	Rekonstrukcja faktorii handlowej i międzynarodowego szlaku bursztynowego z okresu rzymskiego w Pruszczu Gdańskim - etap II	7 951 466,28 zł
2.	Miasto Sopot	Budowa przystani jachtowej w Sopocie	71 172 194,82 zł
3.	Miasto Sopot	Rewaloryzacja uzdrowskiego Parku Południowego w Sopocie	5 670 933,25 zł
4.	Miasto i Gmina Sztum	Podniesienie atrakcyjności turystycznej Szlaku Zamków Gotyckich na Powiślu - budowa trasy rowerowej łączącej zamek w Malborku z atrakcjami turystycznymi powiatów malborskiego, sztumskiego, kwidzińskiego.	18 506 883,28 zł
REGIONALNE DZIEDZICTWO KULTUROWE O POTENCJALE TURYSTYCZNYM (6.3.)			
L..p.	miasto/nazwa beneficjenta	tytuł projektu	wartość projektu
1.	Parafia Rzymskokatolicka p.w. Ścięcia Św. Jana Chrzyciela w Chojnicach	Jezuici bez Jezuitów - II etap restauracji obiektów dziedzictwa kulturowego w Chojnicach	5 491 942,14 zł
2.	Miasto Człuchów	Skarb krzyżacki w naszych rękach - prace restauratorskie i adaptacyjne zamku krzyżackiego w Człuchowie na cele kulturotwórcze i turystyczne.	11 696 923,89 zł
3.	Nadbałtyckie Centrum Kultury w Gdańsku	Rewaloryzacja i adaptacja kościoła św. Jana w Gdańsku na Centrum św. Jana - Etap I	17 026 540,63 zł
4.	Zakon Najświętszego Zbawiciela Św. Brygidy w Gdańsku	Centrum Ekumeniczne – rewaloryzacja i adaptacja Dworu II w Gdańsku Oliwie przy ul. Polanki 124	5 233 199,68 zł
5.	Muzeum Historyczne Miasta Gdańska	Prace Ratownicze Twierdzy Wisłoujście - Unikatowa Fortyfikacja w Skali Europejskiej - Etap II	5 391 844,81 zł
6.	Muzeum Archeologiczne w Gdańsku	Budowa pawilonu wystawienniczo – edukacyjnego przy Grodzisku w Sopocie	7 582 918,96 zł
7.	Archidiecezja Gdańska	Cysterskie dziedzictwo kulturowe - renowacja i konserwacja Katedry Oliwskiej w Gdańsku	7 143 262,91 zł
8.	Parafia Rzymskokatolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Kartuzach	Restauracja Refektarza oraz otoczenia XIV-o w. Zespołu Poklasztornego w Kartuzach	4 431 790,00 zł
9.	Miasto Lębork	Ożywienie historycznego centrum Lęborka przez rewaloryzację średniowiecznych obwarowań miejskich.	8 477 019,53 zł
10.	Muzeum Zamkowe w Malborku	Aktywizacja turystyczna wschodnich terenów zespołu zamkowego	18 327 112,49 zł
11.	Miasto i Gmina Nowy Dwór Gdański	Żułowski Park Historyczny - adaptacja zabytkowej mleczarni w Nowym Dworze Gdańskim.	6 712 301,76 zł
12.	Bałtycka Galeria Sztuki Współczesnej w Słupsku	Kompleksowy Program Rozwoju Bałtyckiej Galerii Sztuki Współczesnej - utworzenie Centrum Aktywności Twórczej w Ustce oraz Interdyscyplinarnej Galerii Sztuki Nowych Mediów w Słupsku	4 631 380,57 zł

WSPIERANIE I ZACHOWYWANIE WALORÓW PRZYRODNICZYCH (6.4.)			
L..p.	miasto/nazwa beneficjenta	tytuł projektu	wartość projektu
1.	Miasto Człuchów	LUIZA – luz i zaduma – rewaloryzacja zabytkowego parku krajobrazowego Lasek Luizy w Człuchowie - elementu regionalnego produktu turystycznego- I etap.	2 435 286,60 zł
2.	Miasto i Gmina Dzierżgoń	Rewaloryzacja parku miejskiego w Dzierżgoniu - Wzgórze Zamkowe wraz z otoczeniem.	1 941 084,23 zł
3.	Miasto Sopot	Kompleksowa rewaloryzacja Parku Północnego w Sopocie - Etap I.	7 752 095,52 zł
4.	Miasto Wejherowo	Przywrócenie walorów historyczno-przyrodniczych Parku Miejskiego im. A. Majkowskiego w Wejherowie.	2 031 430,50 zł
LOKALNA INFRASTRUKTURA WSPIERAJĄCA ROZWÓJ GOSPODARCZY (8.1.2.)			
L..p.	miasto/nazwa beneficjenta	tytuł projektu	wartość projektu
1.	Miasto i Gmina Bytów	Rewitalizacja przestrzeni publicznej wraz z poprawą stanu bezpieczeństwa oraz nadaniem nowych funkcji obszarowi Placu Kardynała Wyszyńskiego i ulicy Jana Pawła II w Bytowie	5 906 370,71 zł
2.	Miasto i Gmina Czersk	Zagospodarowanie terenów zieleni w Czersku poprzez odnowę i rewitalizację trzech parków przy Alei 1000 lecia, ul. Chojnickiej i ul. 21 lutego	4 549 826,61 zł
3.	Powiat Człuchowski	Rewitalizacja przestrzeni publicznej w sferze społeczno - gospodarczej z elementami odbudowy zabytków, rozwoju turystyki i rekreacji oraz odnowy zieleni w Czarnem	6 464 171,59 zł
4.	Miasto Kościerzyna	Pocztówka z Kościerzyny - Rewitalizacja Rynku Miasta	6 755 832,51 zł
5.	Miasto Krynica Morska	Rewitalizacja obszarów przyportowych w Krynicy Morskiej szansą podniesienia atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej.	1 649 847,98 zł
6.	Miasto Łeba	Rewitalizacja historycznego Centrum miasta Łeby poprzez przebudowę obszaru ulicy Kościuszki - Etap I	6 880 886,74 zł
7.	Miasto i Gmina Miastko	Modernizacja parku miejskiego w Miastku	1 964 857,79 zł
8.	Miasto i Gmina Nowy Dwór Gdański	Rewitalizacja przestrzeni miejskiej w Nowym Dworze Gdańskim	6 441 748,59 zł
9.	Miasto i Gmina Nowy Staw	Rewitalizacja zabytkowych rynków Nowego Stawu pod kątem rozwoju gospodarczego w dziedzinie turystyki, kultury i rekreacji	3 401 097,42 zł
10.	Miasto i Gmina Nowy Staw	Budowa zaplecza turystyczno - rekreacyjnego (pole biwakowe, przystań z infrastrukturą sanitarną) w Nowym Stawie	1 441 429,99 zł
11.	Miasto Puck	Zwiększenie atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej miasta Puck poprzez rewitalizację obszaru Placu Wolności w celu rozwoju funkcji gospodarczych i społecznych, etap I.	12 980 865,56 zł
12.	Miasto Pruszcz Gdański	Kompleksowa rewitalizacja historycznej zabudowy położonej w okolicy ul. Grunwaldzkiej 71 oraz Szkoły Podstawowej nr 3 w Pruszczu Gdańskim - etap I	6 966 281,44 zł
13.	Miasto Pruszcz Gdański	Rekonstrukcja szlaku bursztynowego w Pruszczu Gdańskim wraz z nadaniem mu funkcji ścieżki dydaktycznej	2 620 504,73 zł
14.	Miasto Reda	Rewitalizacja miasta Redy poprzez zagospodarowanie i odnowę Parku nad rzeką Reda.	3 517 957,49 zł
15.	Miasto i Gmina Sztum	Podniesienie atrakcyjności Szlaku Zamków Gotyckich na Powiślu - rewitalizacja i zagospodarowanie głównych przestrzeni publicznych w Sztumie z przywróceniem historycznego charakteru centrum Sztumu	9 819 442,98 zł
16.	Miasto Ustka	Rewitalizacja Starej Osady Rybackiej w Ustce poprzez przebudowę ulic Findera i Małej w Ustce	1 341 495,60 zł
17.	Miasto Ustka	Prace konserwatorskie obiektu zabytkowego i jego adaptacja na Bałtyckie Centrum Kultury w Ustce	2 115 313,76 zł

Rys.II.5. RPO WP 2007-2013 - przykłady inwestycji wpływających bezpośrednio i pośrednio na wzrost szeroko pojętej jakości przestrzeni miejskiej

FOT.1

Oś priorytetowa 3. FUNKCJE MIEJSKIE I METROPOLITALNE; 3.2.1. *Kompleksowe działania rewitalizacyjne* - Rewitalizacja Traktu Książęcego w Słupsku.

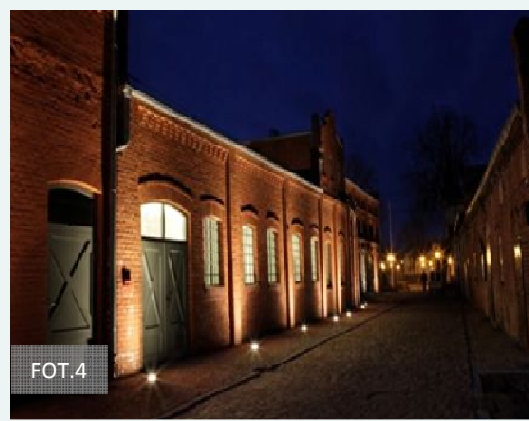
FOT.2

Oś priorytetowa 3. FUNKCJE MIEJSKIE I METROPOLITALNE; 3.2.2. *Wzrost atrakcyjności przestrzeni miejskiej* - Centrum Hewelianum. Budowa kompleksu edukacyjno - rekreacyjnego w Gdańsku.

FOT.3

Oś priorytetowa 6. TURYSTYKA I DZIEDZICTWO KULTUROWE; 6.4. *Wspieranie i zachowywanie walorów przyrodniczych* - LUIZA – luz i zaduma – rewitalizacja zabytkowego parku krajobrazowego Lasek Luizy w Człuchowie - Etap I.

FOT.4

Oś priorytetowa 6. TURYSTYKA I DZIEDZICTWO KULTUROWE; 6.3. *Regionalne dziedzictwo kulturowe o potencjale turystycznym* - Żuławski Park Historyczny - adaptacja zabytkowej mlecznarni w Nowym Dworze Gdańskim.

FOT.5

Oś priorytetowa 8 LOKALNA INFRASTRUKTURA PODSTAWOWA; 8.1.2. *Lokalna infrastruktura wspierająca rozwój gospodarczy* - Rewitalizacja Starej Osady Rybackiej w Ustce.

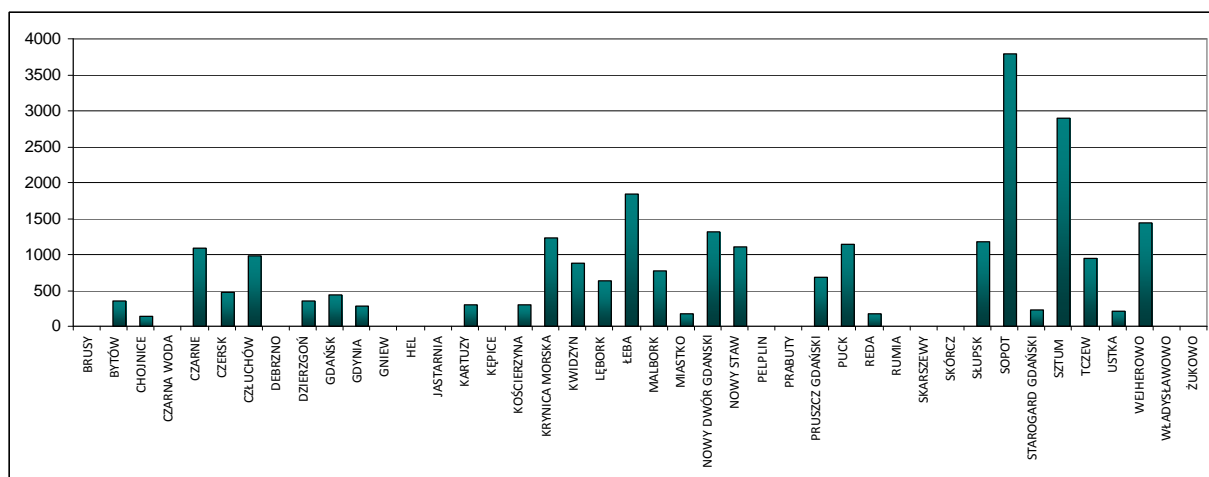
FOT.6

Oś priorytetowa 8 LOKALNA INFRASTRUKTURA PODSTAWOWA; 8.1.2. *Lokalna infrastruktura wspierająca rozwój gospodarczy* - Modernizacja parku miejskiego w Miastku.

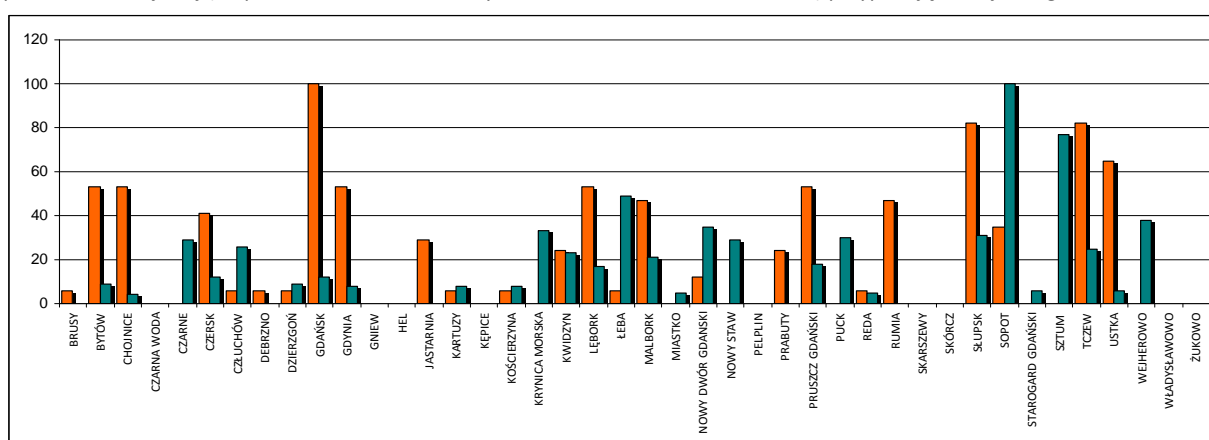
Tabl.II.4. Podsumowanie - udział poszczególnych miast w zestawieniu projektów/inwestycji wpływających bezpośrednio i pośrednio na wzrost szeroko pojętej jakości przestrzeni miejskiej, na podstawie umów zawartych w ramach RPO WP 2007-2013 (stan na 03.10.2011 r.).

miasto	RPO WP						PODSUMOWANIE	
	3.2.1.	3.2.2.	6.1.	6.3.	6.4.	8.1.2.	ilość projektów	wartość projektów (zł/mieszk.)*
Gdańsk	4	1		5			10	435
Sopot		2	2		1		5	3 782
Wejherowo	1	1			1		3	1 440
Słupsk	1	1		1			3	1 175
Pruszcz Gdański			1			2	3	677
Sztum			1			1	2	2 900
Nowy Dwór Gdański				1		1	2	1 320
Nowy Staw						2	2	1 102
Człuchów				1	1		2	985
Tczew	1	1					2	949
Malbork		1		1			2	778
Lębork	1			1			2	625
Ustka						2	2	216
Łeba						1	1	1 836
Krynica Morska						1	1	1 232
Puck						1	1	1 143
Czarne						1	1	1 083
Kwidzyn		1					1	884
Czersk						1	1	472
Bytów						1	1	353
Dzierżoń					1		1	352
Kartuzy				1			1	297
Kościerzyna						1	1	294
Gdynia		1					1	287
Starogard Gdański		1					1	224
Miastko						1	1	181
Reda						1	1	177
Chojnice				1			1	138
podsumowanie	8	10	4	12	4	17	55	

* w stosunku do liczby ludności faktycznie zamieszkałej (dane dla 2009 r.)

Wykres II.1. Ogólna wartość projektów posiadających bezpośredni i pośredni wpływ na wzrost szeroko pojętej jakości przestrzeni miejskiej (na podstawie umów zawartych w ramach RPO WP 2007-2013) przypadająca na jednego mieszkańca.

Wykres II.2. Działania miast zmierzające do podnoszenia jakości przestrzeni publicznych miast.

- Aktywność miast w Konkursie na Najlepszą Przestrzeń Publiczną WP (punkty: 1pkt za każdy zgłoszony projekt+ 3pkt za wyróżnienie II stopnia + 4 pkt za wyróżnienie I stopnia +6pkt za wygraną; max: 17pkt=100%)
- Aktywność miast w realizacji projektów posiadających bezpośredni i pośredni wpływ na wzrost szeroko pojętej jakości przestrzeni miejskiej, na podstawie umów zawartych w ramach RPO WP 2007-2013 (wartość projektów zł/mieszkańca, max: 3782=100%)

Analizując powyższe zestawienie, w uzupełnieniu należy wskazać, że mniejsze miasta aplikują o dofinansowanie tego typu projektów również w ramach innych programów operacyjnych, m.in.: Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 i PO Ryby 2007-2013.

- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 (dla miast i gmin miejsko-wiejskich poniżej 5 tys. mieszkańców); Oś priorytetowa 3 **Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej; Odnowa i rozwój wsi.**

W ramach pierwszego naboru (2009 r.), na realizację projektu dotyczącego przestrzeni miejskiej dofinansowanie otrzymała Miasto i Gmina **Kępice** (*Zagospodarowanie terenu na cele rekreacyjno-sportowe w poszczególnych miejscowościach, m.in. w Kępicach*)¹⁴. W ramach kolejnego naboru (2010 r.) do dofinansowania wybrane zostały dwie inwestycje

¹⁴ na podstawie Załącznika Nr 1 do Uchwały Nr 968/233/09 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 28 lipca 2009 r. w sprawie zatwierdzenia listy operacji w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 dla I naboru 2009r.

miejskie:¹⁵ *Zagospodarowanie przestrzenne Parku Miejskiego w Skórczu oraz Renowacja obiektów z II połowy XIX wieku w "starym centrum" Jastarni wraz z przebudową ciągu pieszo-jezdnego dla wyznaczenia szlaku miejsc o znaczeniu kulturowym i historycznym.*

- PO Ryby 2007-2013; Oś priorytetowa 4 **Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich.**

Zawarte zostało porozumienie w sprawie przyznania środków unijnych na rozbudowę Morskiej Przystani Rybackiej w Kuźnicy (Jastarnia) oraz modernizację infrastruktury portowej we **Władysławowie**¹⁶.

W zestawieniach przedstawione zostały jedynie projekty, o których dofinansowanie aplikowano w bieżącym okresie programowania (2007-2013).

II.4.3. Przestrzenie wspólne w zespołach mieszkaniowych

Przestrzenie publiczne w strefach śródmiejskich służą zaspokajaniu potrzeb mieszkańców ale i przyjezdnych. Często mają charakter prestiżowy, podnosząc wartość wizerunkową i ekonomiczną miasta. Można powiedzieć, że ich rola jest tak samo istotna „wewnątrz” jak i „na zewnątrz” miasta. Przestrzeń publiczna w ramach zespołów zabudowy mieszkaniowej, to przede wszystkim przestrzeń najbliższa mieszkańcom, najbardziej związana z ich codziennym życiem. To jak jest ona kształtowana ma bezpośredni wpływ na to jak wyglądają relacje najmniejszych społeczności w obrębie ulicy, osiedla, dzielnicy – przyczynia się (lub nie) do budowania wspólnotowości i odpowiedzialności za wspólne dobro jakim jest przestrzeń. Jakość tej przestrzeni wpływa na samopoczucie przebywających w niej mieszkańców, ale również na kreowanie postaw i zachowań wśród najmłodszych jej użytkowników.

Władze samorządowe pomorskich miast dostrzegają istotną rolę tych przestrzeni, podejmując szereg działań mających na celu podnoszenie jej jakości. Poniżej przedstawiono tabelę (Tabl.II.5.), w której zacytowane zostały przykłady takich działań, jak również problemy, jakie lokalne samorządy identyfikują na obszarach swoich miast w kontekście tych przestrzeni.

Tabl.II.5. Przestrzenie wspólne w zespołach mieszkaniowych¹⁷

GŁÓWNE PROBLEMY ZIDENTYFIKOWANE W RAMACH PRZESTRZENI WSPÓLNYCH W ZESPOŁACH MIESZKANIOWYCH ROZUMIANYCH JAKO PLACE I WNĘTRZA URBANISTYCZNE (W TYM PLACE ZABAW) WRAZ Z WYPOSAŻENIEM (mała architektura, zieleń - zieleńce, zadrzewienia, zieleń uliczna, itd.)	PRZYKŁADOWE DZIAŁANIA WSKAZANE W BADANIU ANKIETOWYM PRZEZ POSZCZEGÓLNE MIASTA
<p>✓niedostateczna ilość i brak odpowiedniego zagospodarowania oraz wyposażenia istniejących terenów towarzyszących zespołom zabudowy wielorodzinnej, w tym:</p> <p><i>brak terenów rekreacyjno-sportowych, niedostateczna ilość placów zabaw oraz brak dostatecznego, o odpowiednim standardzie wyposażenia placów zabaw, brak urządzonej zieleni,</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>sukcesywne zagospodarowywanie, modernizacja i estetyzacja przestrzeni publicznych, w tym realizacja placów zabaw, małej architektury i zieleni (Kwidzyn, Lębork, Pruszcz Gdański, Rumia, Tczew);</i> ▪ <i>formułowanie odpowiednich ustaleń w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dotyczących m.in.: wskaźników dla terenów rekreacyjno-sportowych, będących</i>

¹⁵ na podstawie Załącznika Nr 1 do Uchwały Nr 1462/372/10 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 16 listopada 2010 r. w sprawie zatwierdzenia listy operacji w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 dla naboru maj – lipiec 2010 r.

¹⁶ Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (www.arimr.gov.pl)

¹⁷ na podstawie wyników ankiet skierowanych do miast w lipcu 2011r., w ramach *Diagnozy stanu pomorskich miast do Koncepcji zrównoważonej polityki miejskiej województwa pomorskiego*

<p><i>zbyt niski wskaźnik powierzchni biologicznie czynnej, brak ciągłości przestrzeni publicznych, brak miejsc wyizolowanych od uciążliwej komunikacji samochodowej, bariery architektoniczne - tereny i obiekty nie są dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych,</i></p> <p>Brusy, Czersk, Gdynia, Gniew, Kartuzy, Krynica Morska, Kwidzyn, Lębork, Pruszcz Gdański, Rumia, Starogard Gdański, Sztum, Tczew, Ustka, Wejherowo</p>	<p>integralną częścią zespołów zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej (Wejherowo), wskaźników dotyczących obowiązkowej minimalnej powierzchni biologicznie czynnej (Krynica Morska, Tczew), wymagań lokalizacji i norm udziału zieleni wypoczynkowej (Gdynia) i zieleni urządzonej tworzącej system osnowy ekologicznej miasta (Tczew);</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ prace nad tworzeniem systemu przestrzeni publicznych stanowiącego szkielet struktury przestrzennej miasta (Tczew); ▪ program tzw. inicjatyw społecznych, polegający na sfinansowaniu z budżetu miasta zakupu materiałów budowlanych na nawierzchnie wymagające uporządkowania, po zapewnieniu przez zainteresowanych pokrycia pozostałych kosztów przedsięwzięcia (Kwidzyn); ▪ program „Zielona Gdynia od podwórka” prowadzony przez ogrodnika miasta
<p>✓ zły stan infrastruktury wokół budynków, zły stan estetyczny otoczenia - zły stan nawierzchni, brak zakomponowanej zieleni oraz elementów małej architektury</p> <p>Kartuzy, Kościerzyna, Starogard Gdański, Ustka</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozwijanie współpracy między samorządem a prywatnymi właścicielami w ramach rewitalizacji i poprawy jakości substancji mieszkaniowej (Tczew np. warsztaty z mieszkańcami – pomoc miasta w wypracowaniu koncepcji zagospodarowania podwórzy wspólnot mieszkaniowych, Ustka); ▪ wielokrotne akcje wprowadzania zieleni na tereny osiedlowych podwórek (Starogard Gdański)
<p>✓ systematyczna dewastacja (wandalizm), zieleni, elementów małej architektury, wyposażenia placów zabaw,</p> <p>Brusy, Chojnice, Czersk, Krynica Morska, Starogard Gdański, Żukowo</p> <p>✓ brak lub słaba aktywność ośrodków kulturalno - rekreacyjnych i sportowych w pobliżu miejsca zamieszkania</p> <p>Ustka</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ projektowanie i realizacja terenów i urządzeń o wysokiej odporności na dewastację (Czersk); ▪ działania mające na celu podnoszenie poziomu świadomości i odpowiedzialności lokalnych społeczności (np. program integracyjny dla osiedli, organizowanie imprez integracyjnych i innych wydarzeń skierowanych do mieszkańców, uświadamiających istniejące problemy, integrujących lokalne społeczności, podnoszących świadomość nt. wartości dziedzictwa kulturowego tkwiącego w istniejącej strukturze przestrzennej, itd (Chojnice, Tczew, Wejherowo); ▪ kontrole policji (Brusy, Wejherowo) oraz zwiększenie patroli Straży Miejskiej (Chojnice); ▪ wprowadzanie monitoringu (Brusy, Chojnice, Lębork, Tczew)
<p>✓ dążenie do wygradzania terenów będących własnością wspólnot mieszkaniowych,</p> <p>✓ likwidacja placów zabaw przez wspólnoty mieszkaniowe</p> <p>Malbork, Reda</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rewitalizacja przestrzeni publicznych poprzez odbudowę i zagospodarowanie parku miejskiego (Reda)
<p>✓ ciasna zabudowa blokowa uniemożliwiająca realizację przestrzeni publicznych</p> <p>Czarne</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ działania zmierzające do szukania możliwości organizacji miejsc parkingowych oraz placów zabaw - etap opracowania dokumentacji technicznej (Czarne)
<p>✓ brak środków finansowych na urządzenie i remonty terenów przyległych do budynków mieszkalnych, małej architektury związanej z zagospodarowaniem podwórek przydomowych, miejsc postojowych na tych podwórkach, a także placów zabaw,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ powołanie przez miasto Fundacji na Rzecz Rewitalizacji Miasta Słupska pn. „Moje Miasto Słupsk” - Fundacja zainicjowała działania w kierunku inwentaryzacji podwórek w Mieście oraz określenia wstępnych koncepcji ich

<p>Rumia, Słupsk, Ustka</p> <p>✓sprzedaż mieszkań po tzw. „obrysie” - utrzymanie terenów wokół budynków pozostaje w gestii gminy</p> <p>Nowy Dwór Gdański, Tczew</p>	<p>zagospodarowania oraz docelowego przekazania poszczególnym wspólnotom;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ miasto wystąpiło z informacją do poszczególnych wspólnot mieszkaniowych dotyczącą przekazania nieruchomości „przyległych” w oparciu o art. 209a ustawy z dnia 21.07.1997r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2010., Nr 102, poz. 651 z późn. zm.)- Nowy Dwór Gdański; ▪ porządkowanie struktury własności mieszkań, przygotowywanie koncepcji wydzieleń działek przynależnych do budynków wspólnotowych z uwzględnieniem zasad zagospodarowania działek budowlanych (wskaźnik powierzchni biologicznie czynnej, place zabaw, miejsca postojowe, itd.)- Tczew
<p>✓niedostateczna ilość miejsc parkingowych</p> <p>Gniew, Krynica Morska, Pruszcz Gdański, Sopot, Tczew</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ realizacja w miarę możliwości nowych miejsc parkingowych (Pruszcz Gdański); ▪ weryfikacja zasobu parkingowego miasta, poszukiwanie rozwiązań w kierunku ograniczenia czasu postoju (Tczew)

II.5. Obszary zdegradowane

II.5.1. Obszary zdegradowane¹⁸

Przystępując do analizy **obszarów zdegradowanych w miastach województwa pomorskiego**, przyjęto systematykę, obieraną w wielu publikacjach dotyczących tego zagadnienia, odnoszącą się do ich pierwotnego przeznaczenia i genezy powstania (**tereny poprodukcyjne, tereny pokolejowe, tereny powojkowe, zdegradowane obszary śródmiejskie, zdegradowane obszary mieszkaniowe, zdegradowane obszary cenne przyrodniczo**). Główne typy tych obszarów powtarzają się bowiem bez względu na region czy kraj, zróżnicowaniu podlega jedynie skala występujących na nich zjawisk (degradacja społeczna i środowiskowa). W ankiecie skierowanej do miast wystosowano zapytanie czy dane miasto identyfikuje w swojej przestrzeni obszary zdegradowane, według opisanej powyżej systematyki. Zwrócono się również o wskazanie podstawowych problemów, związanych z tymi obszarami oraz podjętych i planowanych przez miasto działań w stosunku do nich. Podsumowując wyniki ankiet, należy stwierdzić, że w miastach pomorskich występują wszystkie ww. typy obszarów zdegradowanych.

TERENY POPRODUKCYJNE (które utraciły funkcje: przemysłowe, produkcji rolnej, obsługi technicznej, itd.)

- Tereny i obiekty postoczniowe (np. **Gdańsk, Gdynia, Ustka, Tczew**),
- Tereny i obiekty po różnego rodzaju zakładach produkcyjnych (np. fabryki i przetwornie - **Czarne, Czersk, Gdańsk, Malbork, Nowy Staw, Kępice, Puck, Słupsk, Starogard Gdański, Tczew, Żukowo**; cukrownie - **Pelplin, Pruszcz Gdański**; tartaki - **Czersk**), i magazynowych (bazy paliwowe - **Gdańsk, Ustka**, składowiska odpadów, w tym odpadów niebezpiecznych),
- Tereny byłych urządzeń infrastruktury technicznej (np. tereny byłej oczyszczalni ścieków - **Gdańsk**),

¹⁸ na podstawie wyników ankiet skierowanych do miast w lipcu 2011r., w ramach *Diagnozy stanu pomorskich miast do Koncepcji zrównoważonej polityki miejskiej województwa pomorskiego*

Tereny poprodukcyjne, w przestrzeni miast województwa pomorskiego, podobnie jak w skali całego kraju (20% terenów zdegradowanych wymagających rewitalizacji¹⁹), stanowią znaczną część obszarów określanych mianem zdegradowanych, które utraciły swoje dotychczasowe funkcje (obok terenów pokolejowych i powojсковych), występujących w miastach województwa pomorskiego. Są to tereny niejednokrotnie położone w atrakcyjnych lokalizacjach, w bliskim lub bezpośrednim sąsiedztwie centrum, o znacznej powierzchni (zazwyczaj powyżej 5 ha), o ogromnym potencjale do tworzenia i rozwijania kompleksowego zagospodarowania w zakresie funkcji właściwych dla stref śródmiejskich (zabudowa usługowa i mieszkaniowa, przestrzeń publiczną, zieleń i rekreacja). Wykorzystanie tego potencjału uwarunkowane jest pokonaniem szeregu problemów, takich jak:

- konieczność przeprowadzenia rekultywacji, z uwagi na zanieczyszczenie gruntu i wód gruntowych (np. substancjami ropopochodnymi na terenach byłych baz paliwowych) oraz pozostałości w postaci odpadów poprodukcyjnych (np. odpady pogarbarskie - Kępice),
- skomplikowana sytuacja formalno - prawna.

Rekultywacja wiąże się z wysokimi kosztami, które trzeba ponieść przygotowując teren do ponownego zagospodarowania. Jeśli chodzi o sytuację formalno - prawną, duża część tych terenów posiada rozdrobnioną strukturę podziałów własnościowych, co przyczynia się do przypadkowego sąsiedztwa i braku spójności we wprowadzaniu nowego zagospodarowania (fragmentaryzacji funkcjonalno-przestrzennej). Część właścicieli prywatnych nie wykazuje żadnej inicjatywy w kwestii koncepcji wykorzystania i zagospodarowania terenu i istniejących na nim obiektów (często o wysokich walorach zabytkowych), co w konsekwencji prowadzi do ich postępującej degradacji. Jednocześnie właściciele ci nie są zainteresowani zbyciem tych terenów (wraz z obiektami) na rzecz miasta, blokując możliwość ich uruchomienia i zagospodarowania, zgodnie z aktualnymi potrzebami rozwojowymi miasta.

Lokalne samorządy przygotowują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla tych terenów, ustalając dla nich nowe funkcje. Problemem jest realizacja tych ustaleń, z uwagi na ww. kwestie formalno-prawne, jak i ograniczone możliwości finansowe budżetów miejskich.

TERENY POKOLEJOWE

- Dworce kolejowe wraz z najbliższym otoczeniem (np. **Chojnice, Czersk, Kartuzy, Kościerzyna, Kwidzyn, Puck, Słupsk, Starogard Gdański, Tczew**),
- Tereny bocznic kolejowych i inne tereny kolejowe wyłączone z użytkowania (np. **Czarne, Gdańsk, Ustka, Dzierżgoń**),

W związku ze zmianami układów komunikacyjnych oraz przekształceniami własnościowymi na obszarach wielu miast identyfikuje się zasób terenów kolejowych, które utraciły swoje pierwotne funkcje (m. in. nieczynne torowiska, bocznice). Tereny te położone są zazwyczaj w atrakcyjnych lokalizacjach, często strategicznych z uwagi na rozwój przestrzenny danego ośrodka. Samorządy miejskie mają konkretne pomysły na zagospodarowanie tych terenów, wiele z nich podjęło aktywne działania zmierzające do przejęcia ich od PKP (np. miasto Ustka zabiega od wielu lat o przejęcie terenów pokolejowych, których docelowym przeznaczeniem byłyby parkingi, stanowiące rozwiązanie problemu niedoboru miejsc postojowych w czasie sezonu letniego, Dzierżgoń wraz z gminami przez które przebiegała zlikwidowana linia nr 222 na relacji Malbork – Małydy dąży do realizacji ścieżki rowerowej śladem zlikwidowanego połączenia). Tworzone są koncepcje zagospodarowania tych

¹⁹ *Diagnoza Stanu Polskich Miast - Raport wprowadzający Ministerstwa Rozwoju Regionalnego na potrzeby przygotowania Przeglądu OECD krajowej polityki miejskiej w Polsce (luty 2010 r.)*

terenów, wprowadzane są odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Obiektem zainteresowania miast są również budynki dworców wraz z otoczeniem, w chwili obecnej zdewastowane, często integrujące przypadkowe funkcje, nie spełniające ani podstawowych wymogów funkcjonalno - przestrzennych ani estetycznych (stanowiące swoistą „antywizytówkę” miasta). Głównym problemem pojawiającym się w trakcie podejmowanych starań o przejęcie tych terenów i obiektów jest postawa obecnego właściciela (spółki PKP), który z jednej strony nie podejmuje działań w zakresie bieżącego utrzymania i dalszej perspektywy przedmiotowych terenów, z drugiej zaś jest trudnym partnerem w negocjacjach związanych z ewentualnym przejęciem ich przez miasto. Mimo to negocjacje te są podejmowane przez kolejne samorządy, a ich efekty są różne i często rozłożone w czasie. Zróżnicowany jest również zasięg i charakter inwestycji planowanych przez miasto po przejęciu tych terenów: od przejęcia samego budynku dworca, poprzez przejęcie budynku dworca wraz z otoczeniem i wprowadzenie nowej funkcji, głównie usługowej (np. Słupsk, Kwidzyn, Tczew) lub rozwój funkcji związanej z obsługą ruchu kolejowego (np. zintegrowany węzeł przesiadkowy - Starogard Gdański, obsługa połączeń Pomorskiej Kolei Metropolitalnej - Kartuzy).

Przygotowywane są odpowiednie programy i koncepcje dotyczące tych terenów, np. „Program rewitalizacji miasta Tczewa” zawiera wskazania do tworzenia operacyjnych programów dotyczących poszczególnych stref pokolejowych w mieście. Opracowywane są koncepcje programowo przestrzenne dla poszczególnych lokalizacji. Prowadzone są też działania mające na celu ochronę zachowanych, cennych obiektów kolejowych występujących na tych terenach (opracowywanie białych kart obiektów, wpis do rejestru zabytków: parowozowni i lokomotywowni – Tczew).

TERENY POWOJSKOWE

- Tereny po zlikwidowanych lub zrestrukturyzowanych jednostkach wojskowych (np. tereny po jednostce i po poligonie - **Tczew**; dawne składy amunicji, byłe kompleksy koszarowe - **Gdańsk**).
- Pojedyncze tereny w przestrzeni miasta dotychczas użytkowane przez jednostki wojskowe (np. tereny byłych baz paliwowych - **Czarne**, baseny portowe wraz z nabrzeżem - **Hel** i inne - **Słupsk**, **Władysławowo**).

Podobnie jak tereny poprodukcyjne, tereny te często wymagają prac rekultywacyjnych. Sygnalizowanymi problemami natury formalno - prawnej są: brak informacji, co do terminu kiedy tereny te przestaną być terenami zamkniętymi oraz ograniczony wpływ samorządu miasta na decyzje Agencji Mienia Wojskowego zarządzającej tymi terenami. Problemy te stanowią utrudnienie w dokonywaniu zmian zapisów w dokumentach planistycznych miasta (w zakresie zmiany funkcji i sposobu zagospodarowania), stanowiących podstawę do uruchomienia potencjału rozwojowego tych obszarów. Problem ten dotyczy również rozległych terenów powojskowych w Tczewie, stanowiących szczególne wyzwanie dla tego miasta jako potencjalny obszar nowego śródmieścia. Prowadzone są analizy planistyczne, zmierzające do włączenia tych terenów w istniejącą strukturę miejską. Tworzone są koncepcje programowo-przestrzenne, mające uchronić te tereny przed groźącą im fragmentaryzacją funkcjonalno-przestrzenną. Jednak ich realizacja w zderzeniu z realiami natury ekonomicznej – politycznej może okazać się trudna.

ZDEGRADOWANE OBSZARY ŚRÓDMIEJSKIE (usługowe)

Generalnie, w zakresie zdegradowanych obszarów śródmiejskich w miastach pomorskich można wyróżnić dwa typy obszarów problemowych, przy uwzględnieniu dwóch następujących sytuacji: miasta z historycznie ukształtowanym centrum, ze zdegradowaną substancją i infrastrukturą (np. **Kartuzy**, **Kościerzyna**, **Słupsk**, **Starogard Gdański**, **Tczew**, **Wejherowo**) oraz miasta bez wykształconego centrum, do miasta którego aspirują dzielnice centralne, często pozbawione

odpowiednich powiązań funkcjonalno-przestrzennych, dostatecznej koncentracji usług centrotwórczych, a także przestrzeni publicznych (np. **Rumia, Reda, Władysławowo, Żukowo**).

Charakterystyczne problemy tych obszarów to przede wszystkim:

- zły stan techniczny budynków (związany z wieloletnimi zaniedbaniami właścicieli, których dochody są zbyt niskie by przeprowadzić gruntowne remonty) i infrastruktury technicznej (wymagającej przebudowy i modernizacji),
- degradacja przestrzeni publicznych (ulice, place, wnętrza urbanistyczne) i półpublicznych (zdegradowane lub niezagospodarowane wnętrza kwaterów),
- dezintegracja struktury przestrzennej obszarów śródmiejskich poprzez uprzywilejowanie ruchu samochodowego ponad ruchem pieszym (układ komunikacyjny „rozcinający” strukturę śródmieścia, wprowadzenie funkcji parkingowych w ramach ważnych przestrzeni publicznych np. wykorzystanie płyty Rynku jako parking),
- „wyprowadzenie” funkcji centrotwórczych (głównie handlowych) do galerii i marketów, przyczyniające się do marginalizacji pozycji śródmieścia,
- odpływ mieszkańców i podmiotów gospodarczych.

W przypadku miast z historycznie ukształtowanymi układami centralnymi, samorządy lokalne przystępują do opracowywania koncepcji kompleksowych programów rewitalizacyjnych (np. Starogard Gdański) lub, przy wsparciu ze środków unijnych, realizują kolejne etapy realizacji takich programów (np. Gdańsk, Lębork, Słupsk, Tczew, Wejherowo).

Istotnymi utrudnieniami w prowadzeniu kompleksowych działań zmierzających do poprawy stanu tych terenów (podnoszenia ich walorów estetycznych i funkcjonalno - przestrzennych) jest ich sytuacja formalno - prawna, a także wysokie nakłady finansowe potrzebne do przeprowadzenia takich działań. Realizacja przestrzeni publicznych wysokiej jakości oraz reorganizacja układów komunikacyjnych w strefach śródmiejskich, towarzyszące tym działaniom, związane są niejednokrotnie z koniecznością realizacji inwestycji publicznych na terenach prywatnych. Dodatkowym problemem okazuje się również realne (nie tylko formalne, kreowane na potrzeby spełnienia kryteriów konkursowych w trakcie ubiegania się o dofinansowanie projektu) uwzględnienie aspektu społecznego w dokonywanych działaniach, przynoszące efekty długofalowe.

ZDEGRADOWANE OBSZARY MIESZKANIOWE

- Kwartały zabudowy mieszkaniowej w centrum miasta (np. **Nowy Dwór Gdański, Słupsk, Starogard Gdański**).
- Zespoły zabudowy mieszkaniowej realizowane w oparciu o budownictwo wielkopłytowe („blokowska”), zdegradowane komunalne osiedla mieszkaniowe (np. **Kościierzyna, Pelplin, Rumia, Tczew**).

Problemy właściwe dla tego typu obszarów w części pokrywają się z tymi, które identyfikuje się w ramach zdegradowanych obszarów śródmiejskich, często te dwa typy przyjętej systematyki dotyczą wręcz tych samych obszarów w przestrzeni miasta - zdegradowane śródmiejskie kwartały skupiające w sobie funkcje mieszkaniowe i usługowe.

Obszary te borykają się ze złym stanem technicznym budynków i infrastruktury technicznej, a także postępującą degradacją przestrzeni publicznych i zieleni (wiele z nich zupełnie pozbawiona jest przestrzeni codziennej rekreacji). Dodatkowo tereny te wymagają zdecydowanej interwencji w sferę społeczną - dotknięte są bowiem często niskim poziomem bezpieczeństwa (wysoki odsetek

przestępstw i wykroczeń), patologiami, wysokim poziomem bezrobocia i ogólnym marazmem wśród lokalnych społeczności.

Na obszarach tych prowadzone są działania zmierzające do dostosowania stanu zabudowy i infrastruktury do obecnych standardów budowlanych, podniesienia estetyki elewacji, nawierzchni ulic i placów, wyposażenia ich w elementy małej architektury i atrakcyjne oświetlenie. W związku faktem iż duża część zaniedbanej substancji mieszkaniowej stanowi kamienice kwaterunkowe i socjalne - miastom brakuje pieniędzy na remonty i poprawę jakości mieszkania. Koncentracja zjawisk z zakresu patologii społecznych oraz niski poziom bezpieczeństwa i porządku publicznego na tych obszarach stanowi dodatkowe utrudnienie - efekty przeprowadzanych remontów bywają krótkotrwałe, jedynym sposobem na trwałe podniesienie jakości tych obszarów jest często sukcesywny wykup mieszkań.

ZDEGRADOWANE OBSZARY CENNE PRZYRODNICZO

- Tereny zbiorników wodnych.

Główne problemy identyfikowane na tych obszarach to zanieczyszczenie wód oraz degradacja strefy brzegowej i roślinności nadbrzeżnej, będące efektem nielegalnego zrzutu ścieków do wód śródlądowych, przelewów kanalizacji deszczowej oraz lokalizowaniem w ich bezpośrednim sąsiedztwie nielegalnych wysypisk śmieci (Rys. II.6.). Część oczek i zbiorników wodnych, w wyniku przekształceń związanych ze zmianą sposobu użytkowania danego terenu, jest likwidowana, co m.in. przyczynia się do zmniejszenia retencji wodnej terenu i niekontrolowanych zmian w zakresie gospodarki wodami opadowymi (Brusy). Wśród prowadzonych działań, mających na celu przywrócenie wartości krajobrazowych i rekreacyjnych tym terenom, poza bieżącymi pracami porządkowymi w strefie przybrzeżnej, konieczne jest przeprowadzenie kompleksowej rekultywacji - miasto Kartuzy przystąpiło do opracowania Planu Rewitalizacji Jezior Kartuskich. Zabiegi rekultywacyjne poprzedzić musi uporządkowanie zlewni jezior. Dodatkową trudnością w przeprowadzeniu tych prac, jest (jak w przypadku większości terenów zdegradowanych, każdego typu) sytuacja formalno-prawna zbiorników (jedno z jezior stanowi własność prywatną).

Rys. II.6. Zdegradowana i zaśmiecona wywiezionymi odpadami budowlanymi i ziemią strefa brzegowa zbiornika Wróbla Staw – w Gdańsku – rej. Dzielnic Piecki-migowo – Jasień (Fot. J.Czochański)

- Tereny nadbrzeżne rzek i nadmorskie.

Tereny te są zazwyczaj zaniedbane, niezagospodarowane, często słabo dostępne. Jednocześnie stanowią potencjał dla rozwoju przestrzeni publicznych, bulwarów, ciągów rekreacyjnych w mieście. Dla lokalnych samorządów problemem jest zdobycie niezbędnych środków finansowych na wykup i urządzenie tych terenów. Rozdrobniona struktura własnościowa dodatkowo ogranicza możliwości kompleksowego zagospodarowania większego obszaru (brak zgody właścicieli nieruchomości na ich sprzedaż). Mimo tych trudności dąży się do odpowiedniego zagospodarowywania tych terenów, w pierwszej kolejności poprzez formułowanie odpowiednich zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (Rumia - tereny wzdłuż Zagórskiej Strugi), następnie realizując konkretne inwestycje (Tczew – ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna wzdłuż Wisły od Bulwaru do granicy południowej miasta). Problemem terenów nadbrzeżnych, obok braku zagospodarowania, jest również odwrotna sytuacja - zbyt silna antropopresja, w wyniku której ulegają one degradacji lub zmienia się ich naturalny charakter na całkowicie sztuczny (skanalizowany).

- Obszary lasów i innych terenów zieleni o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych.

Są to obszary atrakcyjne rekreacyjnie, pozbawione odpowiedniego zagospodarowania, penetrowane i eksploatowane w sposób niekontrolowany (np. wymagające renaturyzacji lasy nadmorskie w Łebie, tereny zielone wzdłuż brzegu Zatoki Puckiej w Pucku).

Przykładem obszaru atrakcyjnie położonego, w otoczeniu lasów oliwskich, w granicach TPK, jest teren ogródków działkowych w Gdańsku, w Dolinie Radości. Uchwalony został miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, w którym na obszarze tym ustalono ogólnodostępną zieleni parkową. Miasto przystępując do realizacji tych ustaleń, jako szczególną trudność wskazało konieczność wyznaczenia gruntów zamiennych dla likwidowanych ogródków.

W granicach miast tereny te poddane są silnej antropopresji, polegającej na wprowadzaniu obiektów budowlanych w ich granice (przykład – Sopot, w Dolinie Świemirowskiej), intensywnej penetracji oraz wykorzystywaniu dla różnego typu form aktywności – w tym jazdy ruadami i motocyklami crossowymi – Rys. II.7.).

Rys. II.7. Jazda quadami w lasach Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego

- Tereny objęte prawną ochroną.

Tereny takie, pozbawione planu ochrony oraz odpowiednich działań służb odpowiadających za ich ochronę ulegają systematycznej degradacji (Władysławowo - rezerwat Przyrody „Dolina Chłapowska”). Jest to jeden z najpowszechniej występujących problemów w bezpośrednim sąsiedztwie obszarów miejskich.

II.5.2. Rewitalizacja

Aktualne **Programy Rewitalizacyjne** posiada 19 miast²⁰ : **Bytów, Chojnice, Gdańsk, Gdynia, Gniew, Kępcice, Kwidzyn, Lębork, Łeba, Malbork, Pruszcz Gdański, Puck, Rumia, Słupsk, Sopot, Starogard Gdański, Tczew, Ustka, Wejherowo**. W wielu przypadkach stymulantem do powstania tych programów była możliwość ubiegania się o dofinansowanie przedsięwzięć z tego zakresu ze środków UE (w latach 2004-2006 ze środków ZPORR, w latach 2007-2013 z EFRR). Odniesienia do działań z zakresu rewitalizacji, realizowanych i planowanych do podjęcia przez samorządy pozostałych miast, można odnaleźć w zapisach formułowanych w ramach innych dokumentów planistyczno - strategicznych, takich jak: Strategie Rozwoju, Plany Rozwoju Lokalnego, Gminne Programy Opieki nad Zabytkami.

Zaplanowane (programowane) interwencje w zakresie rewitalizacji w polskich [również pomorskich] miastach dotyczą głównie obszarów śródmieść. Rezultaty realizacji tych programów są zauważalne na obszarach podjętej interwencji, jednak wciąż ich rola w rozwoju miasta jest zbyt mała, a w ujęciu ponadlokalnym wręcz marginalna. Przyczyną może być wciąż zbyt mało akcentowane zintegrowane podejście w programach rewitalizacyjnych oraz koncentrowanie działań na wybranych fragmentach środowiska miejskiego bez uwzględnienia kontekstu całego obszaru miasta. Problemem jest również brak spójnych i stabilnych regulacji prawnych w tym zakresie oraz ograniczone, w stosunku do potrzeb, środki publiczne. Planowanie rozwoju miast i programowanie rewitalizacji biegną często oddzielnymi torami. Planowanie koncentruje się na sporządzaniu planów sektorowych, a programowanie rewitalizacji sprowadza się do opracowania Lokalnego Programu Rewitalizacji, tak by można było sięgnąć po unijne dofinansowanie i aplikować o dotację z odpowiedniego, dedykowanego rewitalizacji priorytetu Regionalnego Programu Operacyjnego²¹.

W ramach RPO WP 2007-2013 przewidziane zostało działanie 3.2.1. - *Kompleksowe działania rewitalizacyjne*, przeznaczone dla miast powyżej 35 tys. mieszkańców. Wśród przedstawicieli wielu mniejszych miast obecne jest przekonanie o nieuzasadnionym zawężeniu tak przyjętego kryterium. W wyniku wieloetapowej procedury konkursowej zawarte zostały umowy o dofinansowanie projektów rewitalizacyjnych 5 miast: **Gdańska, Lęborka, Słupska, Tczewa i Wejherowa**.

Jako zakładane cele realizacji programów, które uzyskały dofinansowanie w ramach tego działania, przyjęte zostały interwencje zarówno „przestrzenno-infrastrukturalne”, jak i „społeczno-gospodarcze”. W pierwszej grupie znalazły się m.in. takie inwestycje jak: przebudowa/modernizacja nawierzchni ulic, ciągów pieszo-jezdnymi, placów i stref postojowych, modernizacja układów komunikacyjnych w centrach, budowa obiektów małej architektury (w tym zagospodarowanie placów zabaw), modernizacja sieci oświetlenia ulicznego, budowa/modernizacja sieciowej infrastruktury technicznej, rewaloryzacja zieleni miejskiej, termomodernizacja budynków, remonty elewacji budynków, prace renowacyjne murów miejskich, itd. Suma efektów tych inwestycji ma na celu poprawę jakości przestrzeni miejskiej, służącej wzrostowi atrakcyjności (również gospodarczej) objętego programem obszaru, a docelowo całego miasta.

²⁰ na podstawie wyników ankiet skierowanych do miast w lipcu 2011r., w ramach *Diagnozy stanu pomorskich miast do koncepcji zrównoważonej polityki miejskiej województwa pomorskiego*

²¹ Dagmara Mliczyńska-Hajda *Rewitalizacja w Polsce* (2009 r.)

Cel główny wszelkich interwencji w sferze społeczno - gospodarczej to, ogólnie rzecz ujmując, przywrócenie i rozwój funkcji społecznych, kulturalnych, rekreacyjnych i gospodarczych na zdegradowanym obszarze. Cel ten, zgodnie z przyjętymi założeniami programowymi, osiągnąć ma być (w powiązaniu ze wzrostem jakości przestrzeni) poprzez m.in.: inwestycje w infrastrukturę społeczną - bazę lokalową (modernizacja, przebudowa budowa miejsc integracji dla mieszkańców zdegradowanego obszaru, ośrodków i placówek rekreacyjnych i kulturowych, placówek przeznaczonych na rozwój działalności organizacji pozarządowych, itp.), zapobieganie przestępczości i eliminację aspołecznych zachowań (szeroko pojęta prewencja kryminalna, wprowadzenie/rozbudowa monitoringu wizyjnego przedmiotowego obszaru, itp.) oraz liczne inicjatywy poradnicze, profilaktyczne, terapeutyczne, edukacyjne, integracyjne i promocyjne (zajęcia, warsztaty, imprezy cykliczne, itp.) dostosowane do potrzeb różnych grup wiekowych i społecznych.

Programy rewitalizacyjne realizowane na dokładnie sprecyzowanym obszarze, aby odpowiadały rzeczywistym potrzebom, muszą być tworzone i realizowane we współpracy z działającymi na tym obszarze podmiotami i organizacjami. Wśród partnerów i podmiotów zaangażowanych w projekty, które uzyskały dofinansowanie w ramach działania 3.2.1. znalazły się m.in.: wspólnoty mieszkaniowe, miejskie ośrodki pomocy społecznej, organizacje i kluby sportowe, centra wolontariatu i inicjatyw obywatelskich, centra kultury, komendy miejskie policji.

Miarą sukcesu działań rewitalizacyjnych podjętych i podejmowanych na podstawie przygotowanych programów jest ich kompleksowość rozumiana jako właściwa integracja wszystkich wskazanych powyżej działań (na wszystkich etapach ich programowania i realizacji) oraz powiązanie ich z polityką rozwoju całego miasta prowadząca do osiągnięcia efektywnych i trwałych wyników.

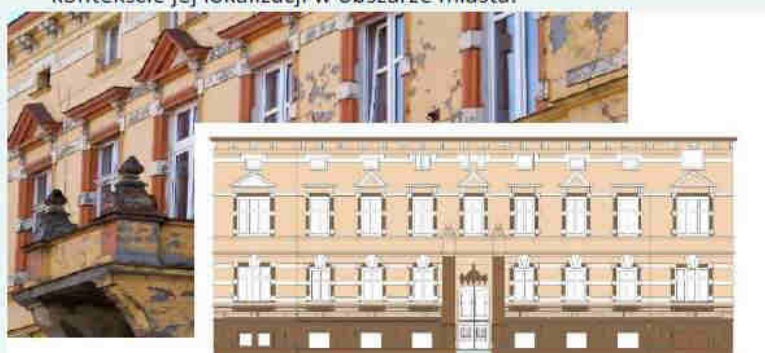
Tabl.II.7. Wartości docelowe powierzchni zrewitalizowanych obszarów na podstawie umów zawartych w ramach działania 3.2.1. RPO 2007-2013. Stan na 18.10.2011 r.

MIASTO	PROGRAM	DOCELOWA WARTOŚĆ POWIERZCHNI ZREWITALIZOWANYCH OBSZARÓW (ha) W RAMACH RPO 2007-2013 DZIAŁANIE 3.2.1.
Gdańsk	Rewitalizacja Nowego Portu w Gdańsku	65,15
	Rewitalizacja Dolnego Miasta w Gdańsku	61,80
	Rewitalizacja Dolnego Wrzeszcza	55,00
Lębork	Rewitalizacja Centrum Lęborka	49,79
Słupsk	Rewitalizacja Traktu Książęcego w Słupsku w obrębie I obszaru problemowego Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Słupska na lata 2009-2015	57,50
Tczew	Rewitalizacja strefy A obszaru zdegradowanego Starego Miasta w Tczewie	2,37
Wejherowo	Rewitalizacja Przestrzeni Publicznej Śródmieścia Wejherowa	45,62
SUMA		337,23

Rys.II.6. KOMPLEKSOWE DZIAŁANIA REWITALIZACYJNE (RPO WP 2007-2013)

Rewitalizacja Nowego Portu w mieście **Gdańsku** etap I. Potencjał rewitalizowanej dzielnicy w kontekście jej lokalizacji w obszarze miasta.

Rewitalizacja Centrum **Lęborka**. Estetyzacja przestrzeni publicznej i poprawa jakości życia - remont elewacji kamienicy.

Rewitalizacja strefy A obszaru zdegradowanego Starego Miasta w **Tczewie**. *Dom Przedsiębiorcy*, znajdujący się w obszarze poddanym rewitalizacji - komplementarne przedsięwzięcia o charakterze gospodarczym.

Rewitalizacja Traktu Książęcego w **Słupsku**. Budowa ośrodka sportowo - rekreacyjnego - wszechstronna aktywizacja lokalnych społeczności.

Rewitalizacja Przestrzeni Publicznej Śródmieścia **Wejherowa**. Modernizacja ul. Wałowej i Rewitalizacja Parku Miejskiego.

II.6. Suburbanizacja/obszary szczególnie trudne do zainwestowania

Jednym z podstawowych problemów współczesnych miast (wskazywanym w licznych dokumentach i opracowaniach eksperckich) jest ich niekontrolowane „rozlewanie” się, określane również mianem „żywiłowej suburbanizacji”. W kontekście miast województwa pomorskiego problem ten dotyczy głównie obszaru Aglomeracji Trójmiejskiej, choć inne ośrodki również dostrzegają jego symptomy oraz doświadczają jego negatywnych skutków. Atrakcyjność osiedleńcza stref suburbanialnych (ekonomiczna - niższe ceny gruntów, tereny rekreacyjne, bliskie sąsiedztwo ośrodka miejskiego, itd.) prowokuje duże zainteresowanie, co wyraźnie odzwierciedlają tendencje migracyjne dotyczące tych obszarów. Zespoły mieszkaniowe lokowane na peryferiach lub poza granicami administracyjnymi miast generują jednak szereg problemów. Poprzez ekspansję na tereny otwarte oraz brak zaplanowanego procesu rozwojowego postępuje degradacja krajobrazu. Kolejne osiedla powstają bez powiązania (ani funkcjonalnego, ani estetycznego) pomiędzy sobą, w oderwaniu od reszty układu funkcjonalno-przestrzennego miasta. Osiedla te zazwyczaj pozbawione są podstawowej infrastruktury usługowej (niekiedy również technicznej), stanowiąc „sypialnię” sąsiadującego z nimi miasta, a ich mieszkańcy generują codziennie potoki ruchu samochodowego obciążające układ komunikacyjny miasta. Mieszkańcy stref podmiejskich, znajdujących się poza granicami administracyjnymi miast, korzystający z szeroko pojętej infrastruktury miejskiej, jednocześnie nie odprowadzający podatków do miejskich budżetów są dla tych miast dodatkowym „obciążeniem” finansowym. Procesów tych nie da się zupełnie powstrzymać, jednak konieczne jest wypracowanie sposobów na ich wyhamowanie i kontrolowanie. Kluczowa jest tu rola polityki planistycznej miasta, wsparta odpowiednimi regulacjami ustawowymi (w tym standardy urbanistyczne).

Jednym ze sposobów hamowania procesów suburbanizacyjnych jest m.in. inwestowanie na terenach **dotychczas niezainwestowanych, zdegradowanych lub/i trących dotychczasowe funkcje w obrębie miasta**. Część z tych terenów napotyka jednak na szereg problemów utrudniających lub wręcz uniemożliwiających ich zagospodarowanie. Poniższa tabela (Tabl.II.6.), przedstawia pokrótce specyfikę najczęściej pojawiających się trudności w prowadzeniu procesów inwestycyjnych w miastach.

Tabl.II.6. Obszary trudne do zainwestowania.²²

OBSZARY TRUDNE DO ZAINWESTOWANIA	
PRZYCZYNY	SPECYFIKA PROBLEMÓW/PRZYKŁADY
<p>✓wymogi ochrony przyrody i zagrożenia środowiskowe</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ograniczenia i skomplikowane procedury związane z obszarami chronionymi (np. Czersk i Krynica Morska - <i>Natura 2000 na obszarze całego miasta</i>, Lębork – <i>Obszar Lasów Ochronnych</i>, Puck - <i>obszary wzdłuż Zatoki Puckiej</i>, Sopot - <i>Trójmiejski Park Krajobrazowy</i>, <i>Rezerwat Zajęcze Wzgórze</i>, <i>użytki ekologiczne</i>, Żukowo - <i>Obszar Chroniony Doliny Raduni</i>), ▪ zagrożenie powodziowe (np. Brusy, Gdańsk - <i>niezagospodarowane tereny nabrzeża wzdłuż Martwej Wisły</i>, Wejherowo - <i>tereny położone wzdłuż rzeki Redy, ujęte w planie jako Strefa Specjalna Ekologicznie Ważna, ok. 70 ha</i>, Tczew – <i>tereny położone bezpośrednio nad Wisłą</i>), ▪ wysoki poziom wód gruntowych (np. Pruszcz Gdański-<i>ok.180 ha w północnej części miasta</i>, Reda -<i>grunty torfowe</i>), ▪ problemy z odprowadzeniem wód opadowych (np. Pruszcz Gdański, Reda, Tczew), ▪ zagrożenie erozją brzegu morskiego - konieczność wyznaczenia w mpzp strefy

²² na podstawie wyników ankiet skierowanych do miast w lipcu 2011r., w ramach *Diagnozy stanu pomorskich miast do koncepcji zrównoważonej polityki miejskiej województwa pomorskiego*

	<p>ochrony klifu (Gdynia - obszary na zapleczu brzegów klifowych),</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ trudne warunki gruntowe podrażające lub uniemożliwiające przeprowadzenie procesu inwestycyjnego (np. Gniew - obsuwająca się skarpa, Chojnice - duże różnice wysokości oraz lokalnie nienośne podłoże, Jastarnia - niska rzędna terenu wymagająca zastosowania rozwiązań zabezpieczających teren przed zalaniem), ▪ występowanie gleb typu organicznego (np. Brusy - tereny rolnicze poza zwartą zabudową), ▪ strefy ochrony ujęć wód podziemnych (Reda, Rumia - trudności w inwestowaniu wynikające z określonych decyzją wojewody Gdańskiego warunków utrzymania strefy, określonych w sposób nieprecyzyjny, nieprzystający do obowiązujących przepisów), ▪ tereny zamkniętych składowisk odpadów: konieczność rekultywowania (Gdańsk Letnica-obszar dawnego składowiska popiołów z elektrociepłowni , ok. 40 ha) oraz monitoringu rekultywowanego obszaru (Kartuzy - zakaz inwestowania przez 30 lat, obowiązkowy w tym okresie monitoring obejmujący: osiadanie, wody podziemne, powierzchniowe, gazy), wysokie koszty towarzyszące rekultywacji (Gdańsk, Kępice, Słupsk).
✓wymogi ochrony dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> ▪ układy urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków, objęte ścisłą ochroną konserwatorską (utrudnienia inwestycyjne, m.in.: bezwzględny obowiązek badań archeologicznych wyprzedzających proces inwestycyjny, skomplikowane i czasochłonne procedury, wyższe koszty), ▪ wysokie koszty rewitalizacji (np. Człuchów i Gniew-Wzgórza Zamkowe, Lębork - zabytkowy układ dawnego miasta lokacyjnego, Nowy Staw - „Rynki nowostawskie” w ścisłym centrum miasta, Puck-port prastawiański, Tczew – strefa staromiejska, Chojnice, Sopot, Krynica Morska,...)
✓trudności z uchwaleniem mpzp lub jego zmiany	<ul style="list-style-type: none"> ▪ długotrwały proces uchwalania planów na terenach chronionych (wymogi ochrony przyrody i dziedzictwa kulturowego - duża ilość uzgodnień), ▪ zmiana studium oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uwarunkowana zmianą stref ochrony ujęć wód podziemnych (Reda, Rumia)
✓brak uzbrojenia terenu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ tereny rozwojowe, pozbawione jednak podstawowej infrastruktury: wodociąg, kanalizacja sanitarna, deszczowa, ciepłociąg, gaz itp. lub/oraz dróg (np. Brusy, Człuchów, Kartuzy-zrekultywowany teren byłego składowiska odpadów, Nowy Dwór Gdański, Słupsk, Tczew -osiedla mieszkaniowe,...)
✓trudności własnościowe	<ul style="list-style-type: none"> ▪ duże rozdrobnienie struktury własnościowej, utrudniające zagospodarowanie terenu (np. Gniew, Tczew, Władysławowo - tereny mające docelowo stanowić właściwą strefę śródmiejską - konieczność wykupu terenów prywatnych pod komunikację, drogi, place publiczne itp. zgodnie z planem miejscowym), ▪ trudności związane z planowaną zmianą funkcji (np. Gdańsk - wprowadzenie funkcji usługowej w dzielnicach centralnych uwarunkowane koniecznością wykwaterowania mieszkańców z mieszkań komunalnych)

II.7. Polityka planistyczna miasta jako warunek świadomego kształtowania ładu przestrzennego

II.7.1. Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowanie przestrzennego gmin

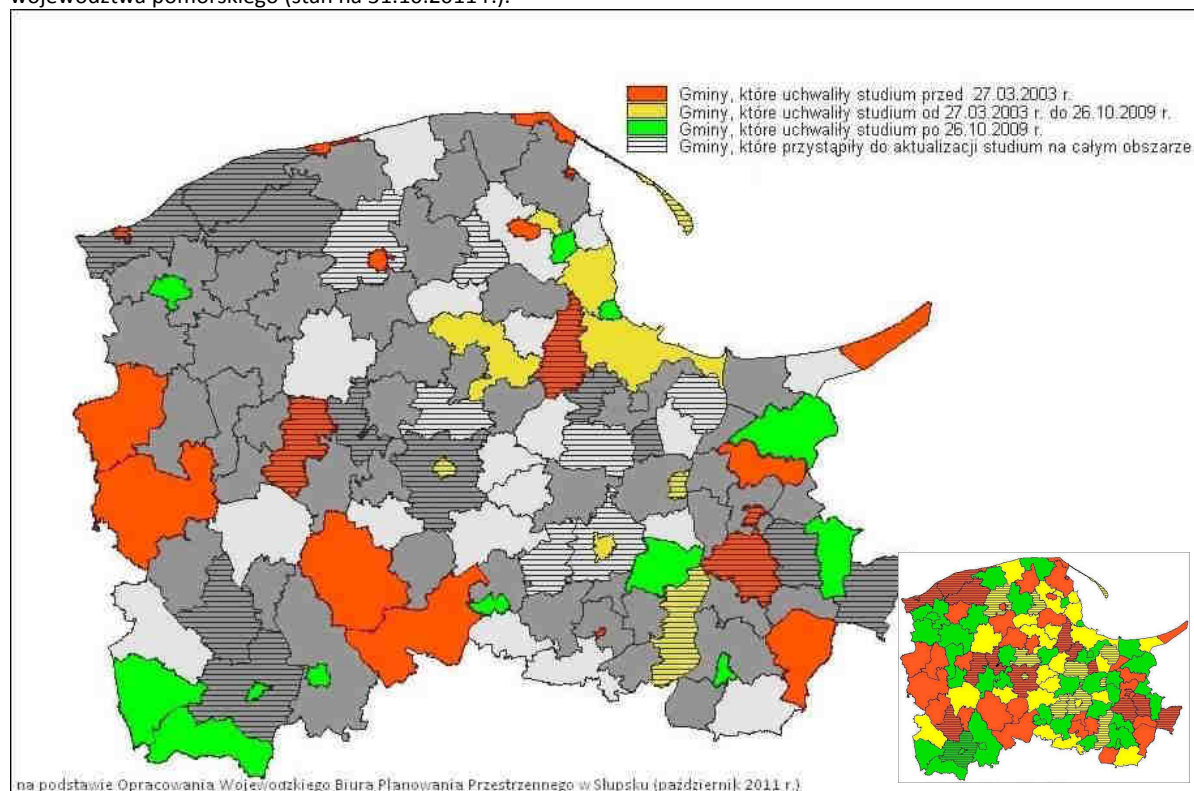
Zgodnie z danymi pozyskanymi z badania ankietowego²³, bieżącego monitoringu prowadzonego przez Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Słupsku²⁴ oraz bip, wśród miast województwa pomorskiego nie ma takiego, które nie posiadałoby w ogóle uchwalonego dokumentu *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowanie przestrzennego gminy*.

W okresie ostatnich 3 lat (2009-2011) uchwalonych zostało 15 nowych dokumentów *Studium* lub ich kompleksowych aktualizacji dotyczących całości obszaru miasta/gminy: **Chojnice, Czarna Woda, Czarne, Człuchów, Debrzno, Dzierżoń, Kwidzyn, Nowy Dwór Gdański, Nowy Staw (miasto), Pelplin, Pruszcz Gdański, Rumia, Skarszewy, Słupsk, Sopot**.

18 jednostek samorządowych (10 miast i 8 gmin miejsko-wiejskich), jest w trakcie zmiany *Studium*, w tym 12 uchwał o przystąpieniu do sporządzania zmiany dotyczy całości obszaru miasta/gminy, 6 jedynie wybranych fragmentów. Do kompleksowej aktualizacji przystąpiły: **Brusy (miasto), Bytów, Gniew, Hel, Kościerzyna, Malbork, Puck, Skarszewy, Sztum, Tczew, Ustka, Żukowo** (Tabl.II.8).

4 jednostki posiadają *Studium*, dla którego ostatnia zmiana dokonana została przed rokiem 2003 (w warunkach ustawy z dn. 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym) i nie podjęły uchwały w sprawie jego aktualizacji. W jednym przypadku uchwalona została jedynie fragmentaryczna zmiana.

Rys.II.7. Analiza studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miast i gmin miejsko-wiejskich województwa pomorskiego (stan na 31.10.2011 r.).

²³ na podstawie wyników ankiet skierowanych do miast w lipcu 2011r., w ramach *Diagnozy stanu pomorskich miast do koncepcji zrównoważonej polityki miejskiej województwa pomorskiego*

²⁴ stan na 31.10.2011r. na podstawie bip

Tabl.II.8. Obowiązujące Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta/gminy (stan na 31.10.2011 r.).

MIASTO/gm. m-w*	OBOWIĄZUJĄCE STUDIA UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA/GMINY (stan na 31.10.2011 r.)			
	[1]	[2]	[3]	[4]
	POSIADA (rok uchwalenia obowiązującego Studium lub jego aktualizacji dla całości - w gr. adm. miasta/gminy)	POSIADA, ALE JEST W TRAKCIE ZMIANY (rok przystąpienia do zm.) C - zmiana dot. całości w gr. adm. miasta/gminy F - zmiana dot. fragmentu	ROK UCHWALENIA OSTATNIEJ ZMIANY	ANALIZY ZMIAN W ZAGOSP. PRZESTRZ.
BRUSY*	(1999)	✓ (2004) C	-	✓
BYTÓW*	(2002)	✓ (2009) C	-	✓
CHOJNICE	✓ (2009)		2009	✓
CZARNA WODA	✓ (2011)		2011	-
CZARNE*	✓ (2010)		2010	-
CZERSK*	✓ (2000)		-	-
CZŁUCHÓW	✓ (2009)		2009	✓
DEBRZNO*	✓ (2009)		2009	✓
DZIERZGOŃ*	✓ (2010)		2010	-
GDAŃSK	✓ (2007)		2007	✓
GDYNIA	✓ (2008)		2008	✓
GNIEW*	(2005)	✓ (2009) C	2011	✓
HEL	(2003)	✓ (2007) C	-	✓
JASTARNIA	✓ (2005)		-	-
KARTUZY*	✓ (2005)		2008	-
KĘPICE*	(1999)	✓ (2006) F	-	✓
KOŚCIERZYNA	(2007)	✓ (2009) C	2007	✓
KRYNICA MORSKA	✓ (2002)		-	-
KWIDZYN	✓ (2010)		2010	✓
LĘBORK	✓ (2002)		2010	✓
ŁEBA	✓ (2000)		2010	✓
MALBORK	(1996)	✓ (2003) C	2010	-
MIASTKO*	(1998)	✓ (2005) F	2004	-
NOWY DWÓR GD.*	✓ (2010)		2010	-
NOWY STAW*	✓ (2011)		2011	-
PELPLIN*	✓ (2010)		2010	-
PRABUTY*	(2002)	✓ (2011) F	2011	-
PRUSZCZ GDAŃSKI	✓ (2010)		2010	✓
PUCK	(1998)	✓ (2011) C	-	-
REDA	(2005)	✓ (2010) F	2008	✓
RUMIA	✓ (2011)		2011	✓
SKARSZEWY*	(2009)	✓ (2011) C	2009	-
SKÓRCZ	(2002)	✓ (2010) F	2006	-
SŁUPSK	✓ (2009)		2009	✓
SOPOT	✓ (2010)		2010	-
STAROGARD GD.	✓ (2005)		2009	✓
SZTUM*	(2002)	✓ (2010) C	-	✓
TCZEW	(2004)	✓ (2009) C	-	✓
USTKA	(2001)	✓ (2005) C	2009	✓
WEJHEROWO	(2001)	✓ (2007) F	2011	✓
WŁADYSŁAWOWO	✓ (2002)		-	-
ŻUKOWO*	(2002)	✓ (2011) C	2006	-
posumowanie	✓24	✓18		✓23

[4]wymagane zgodnie z art. 32. ustawy z dnia 23 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

źródło: ankiety skierowane do miast w lipcu 2011r. w ramach *Diagnozy stanu pomorskich miast do Koncepcji zrównoważonej polityki miejskiej województwa pomorskiego*, bieżący monitoring prowadzony przez Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Słupsku, bip

II.7.2. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Analizując stopień aktualności (w stosunku do obowiązujących uregulowań prawnych i innych uwarunkowań zewnętrznych) obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w pomorskich miastach i gminach miejsko-wiejskich (Tabl.II.9) można wyróżnić następujące grupy:

- Miasta i gminy miejsko-wiejskie, w których **80-100%** powierzchni objętej obowiązującymi planami zagospodarowania przestrzennego stanowią obszary dla których zostały sformułowane ustalenia zgodnie z zapisami obowiązującej **ustawy z dn. 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym: Gdynia, Krynica Morska, Malbork, Nowy Staw, Pelplin, Pruszcz Gdański, Puck, Skórcz, Słupsk, Starogard Gdański, Sztum Tczew, Ustka, Władysławowo.**
- Miasta i gminy miejsko-wiejskie, w których **50-80%** powierzchni objętej obowiązującymi planami zagospodarowania przestrzennego stanowią obszary dla których zostały sformułowane ustalenia zgodnie z zapisami obowiązującej **ustawy z dn. 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym: Chojnice, Czersk, Człuchów, Debrno, Dzierżgoń, Gniew, Kartuzy, Kościerzyna, Kwidzyn, Łeba, Miastko, Rumia, Sopot.**
- Miasta i gminy miejsko-wiejskie, w których **15-50%** powierzchni objętej obowiązującymi planami zagospodarowania przestrzennego stanowią obszary dla których zostały sformułowane ustalenia zgodnie z zapisami obowiązującej **ustawy z dn. 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym: Brusy, Gdańsk, Hel, Jastarnia, Reda, Skarszewy.**
- Miasta i gminy miejsko-wiejskie, w których **mniej niż 10%** powierzchni objętej obowiązującymi planami zagospodarowania przestrzennego stanowią obszary dla których zostały sformułowane ustalenia zgodnie z zapisami obowiązującej **ustawy z dn. 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym: Bytów, Czarna Woda, Czarne, Kępice, Lębork, Nowy Dwór Gdański, Prabuty, Wejherowo, Żukowo.**

Prowadząc powyższe analizy i zestawienia statystyczne (Tabl.II.9 i Tabl.II.10) pamiętać należy o istotnym zróżnicowaniu poszczególnych miast, wynikającym z uwarunkowań, związanych z istniejącymi na ich terenach obszarami „nieinwestycyjnymi”, wyłączonymi z prac planistycznych (tereny objęte prawną ochroną przyrody, lasy, wody powierzchniowe, tereny kolejowe i wojskowe) i ich udziałem w ogólnej powierzchni miast. Biorąc pod uwagę szacunkowe obliczenia, wskazane przez poszczególne miasta w ramach badania ankietowego, można wskazać grupę miast, która **niemal dla wszystkich terenów podlegających regulacjom planistycznym posiada obowiązujące plany zagospodarowania przestrzennego: Czarne, Krynica Morska, Puck, Starogard Gdański, Tczew, Wejherowo.** Istnieje również grupa miast, która wyraźnie **zwiększyła swoją aktywność w zakresie kształtowania przepisów prawa miejscowego** - przystępując do sporządzania (nowych lub zmian) planów miejscowych (Tabl.II.10). Sumaryczna powierzchnia, jakiej dotyczą sporządzane projekty planów często znacznie przekracza ogólną powierzchnię objętą obowiązującymi planami: **Chojnice, Czarne, Dzierżgoń, Gniew, Jastarnia, Kościerzyna, Pelplin, Rumia, Skórcz, Sopot** lub jest jej niemal równa - powyżej 80% (**Gdańsk, Hel, Kwidzyn, Reda,**). Dużą aktywność przejawiają również takie miasta jak: **Gdynia, Lębork, Łeba, Malbork, Nowy Staw, Prabuty, Ustka, Władysławowo, Żukowo.**

O aktualności prowadzonych prac nad projektami miejscowych planów i ich dostosowaniu do bieżących potrzeb oraz uwarunkowań świadczyć może fakt, że **do ponad 70% podjętych uchwał w sprawie sporządzania planów przystąpiono w ciągu ostatnich czterech lat.** Trudno jednak o jednoznaczną interpretację tych danych bez przeanalizowania zakresu (przestrzennego jak i problemowego) poszczególnych projektów planów, które mogą dotyczyć jedynie fragmentarycznych zmian w wybranych lokalizacjach.

Tabl.II.9.Obowiązujące Miejskowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta (stan na 31.12.2010 r.).

MIASTO/gm. m-w*	OBOWIĄZUJĄCE MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO sporządzone na podst. ustawy z dn.7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym oraz na podst. ustawy z dn.27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (stan na 31.12.2010 r.)				
	[1]				[2]
	Liczba planów (szt.)		Powierzchnia (ha)		orientacyjny % pow. miasta obj. planami
	ogółem	w tym na podst. ustawy z 2003 r.	objęta planami ogółem	objęta planami na podst. ustawy z 2003r.	
BRUSY*	52	15	263	56	12
BYTÓW*	20	5	1290	88	brak danych
CHOJNICE	32	9	530	316	45
CZARNA WODA	12	3	1854	82	brak danych
CZARNE*	1	0	136	0	100
CZERSK ¹	94	46	450	269	30
CZŁUCHÓW	22	12	560	390	48
DEBRZNO*	12	1	911	700	brak danych
DZIERZGOŃ*	12	11	247	189	brak danych
GDAŃSK	459	225	16455	6118	63(70) ¹
GDYNIA	73	46	2635	2239	21
GNIEW*	19	11	913	609	45
HEL	6	4	14	6	brak danych
JASTARNIA	9	2	67	10	8
KARTUZY*	124	26	857	654	30
KĘPICE*	3	0	29	0	1,2
KOŚCIERZYNA	34	13	540	387	38
KRYNICA MORSKA	12	10	524	523	99
KWIDZYN	27	16	274	206	17(22) ²
LĘBORK	10	3	829	35	51
ŁEBA	8	5	144	105	10
MALBORK	23	19	787	697	54
MIASTKO*	19	6	224	115	7
NOWY DWÓR GD.*	3	1	21320	848	brak danych
NOWY STAW*	5	5	3414	3414	9
PELPLIN*	8	3	62	51	brak danych
PRABUTY*	26	5	2149	101	2
PRUSZCZ GDAŃSKI	28	18	1108	905	65(85) ³
PUCK	2	2	472	472	99
REDA	47	21	807	143	23
RUMIA	45	14	658	390	46
SKARSZEWY*	122	52	443	175	brak danych
SKÓRCZ	6	5	38	36	brak danych
SŁUPSK	69	52	2008	1721	60(80) ⁴
SOPOT	66	49	667	451	38(84) ²
STAROGARD GD.	31	11	2500	2353	100
SZTUM*	6	4	940	925	20
TCZEW	11	4	1907	1704	100
USTKA	27	12	427	384	36
WEJHEROWO	20	16	2565	142	100
WŁADYSŁAWOWO	50	33	2716	2641	65
ŻUKOWO*	451	241	2259	792	15
posumowanie	2106	1036 (49%)	76993	31442 (41%)	

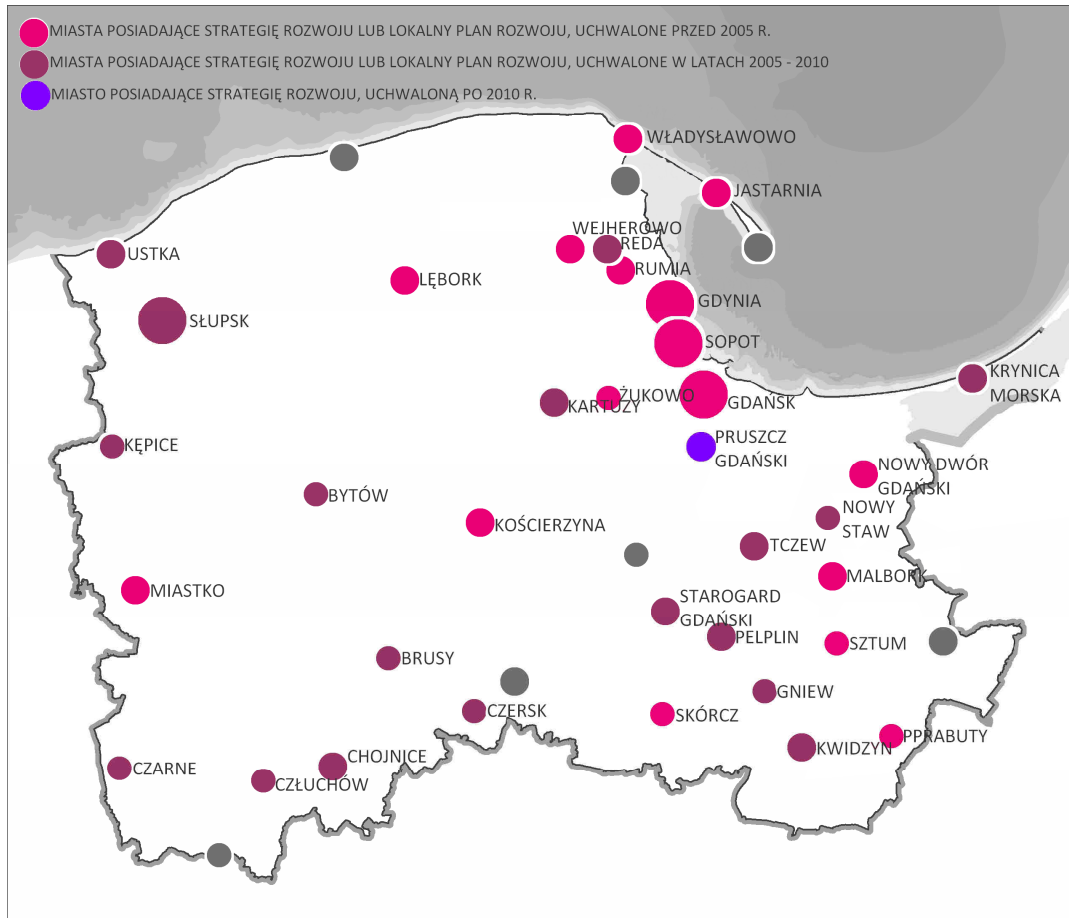
¹z wył. gr. nieinwestycyjnych; ²z wył. gr. leśnych; ³z wył. gr. wojskowych i kolejowych; ⁴z wył. gr. leśnych i wojskowych
źródło: [1] badanie statystyczne "Planowanie przestrzenne w gminach (badanie 2010 r.)" prowadzone przez Ministerstwo Infrastruktury w ramach "Programu badań statystycznych statystyki publicznej". Zestawienie, w związku z ograniczoną dostępnością statystyki, nie uwzględnia wyodrębnienia obszaru miasta z terenów gmin miejsko-wiejskich. [2] ankiety skierowane do miast w lipcu 2011r. w ramach *Diagnozy stanu pomorskich miast do koncepcji zrównoważonej polityki miejskiej województwa pomorskiego*

Tabl.II.10. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta w trakcie sporządzania (stan na 31.12.2010 r.).

MIASTO/ gm. m-w *	MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO W TRAKCIE SPORZĄDZANIA na podst. ustawy z dn.7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym oraz na podst. ustawy z dn.27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (stan na 31.12.2010 r.)			
	Liczba projektów planów (szt.)		Powierzchnia (ha)	
	ogółem	w tym planów, których sporządzanie trwa ponad 3 lata	objęta projektami planów	objęta obowiązującymi planami ogółem
BRUSY*	3	0	28	263
BYTÓW*	0	0	0	1290
CHOJNICE	17	5	626	530
CZARNA WODA	0	0	0	1854
CZARNE*	1	0	680	136
CZERSK*	0	0	0	450
CZŁUCHÓW	2	0	28	560
DEBRZNO*	0	0	0	911
DZIERZGOŃ*	9	3	3528	247
GDAŃSK	71	7	14001	16455
GDYNIA	13	4	962	2635
GNIEW*	3	0	2216	913
HEL	2	1	13	14
JASTARNIA	4	2	510	67
KARTUZY*	4	2	161	857
KĘPICE*	0	0	0	29
KOŚCIERZYNA	9	2	1151	540
KRYNICA MORSKA	0	0	0	524
KWIDZYN	4	1	217	274
LĘBORK	8	7	328	829
ŁEBA	2	0	103	144
MALBORK	6	1	342	787
MIASTKO*	4	2	88	224
NOWY DWÓR GD.*	1	0	37	21320
NOWY STAW*	5	5	2197	3414
PELPLIN*	8	0	2672	62
PRABUTY*	6	3	985	2149
PRUSZCZ GDAŃSKI	5	0	217	1108
PUCK	0	0	0	472
REDA	8	1	597	807
RUMIA	23	6	740	658
SKARSZEWY*	24	8	93	443
SKÓRCZ	1	0	122	38
SŁUPSK	9	3	429	2008
SOPOT	25	12	1124	667
STAROGARD GD.	5	0	41	2500
SZTUM*	2	0	81	940
TCZEW	0	0	0	1907
USTKA	6	1	277	427
WEJHEROWO	7	1	93	2565
WŁADYSŁAWOWO	10	10	1237	2716
ŻUKOWO*	7	3	1118	2259
posumowanie	314	90 (29%)	37042	76993

źródło: badanie statystyczne "Planowanie przestrzenne w gminach (badanie 2010 r.)" prowadzone przez Ministerstwo Infrastruktury w ramach "Programu badań statystycznych statystyki publicznej". Zestawienie, w związku z ograniczoną dostępnością statystyki, nie uwzględnia wyodrębnienia obszaru miasta z terenów gmin miejsko-wiejskich.

Rys.II.8. Strategia Rozwoju/Lokalny Plan Rozwoju

Źródło: ankiety skierowane do miast w lipcu 2011r. w ramach *Diagnozy stanu pomorskich miast do Koncepcji zrównoważonej polityki miejskiej województwa pomorskiego*, bjp

CZĘŚĆ CZWARTA
POTENCJAŁ TOŻSAMOŚCI I WIZERUNKU

I. DZIEDZICTWO I TOŻSAMOŚĆ KULTUROWA

I.1. Zabytki

I.1.1. Zasoby zabytkowe

Ocena jakościowa i ilościowa zasobu zabytkowego znajdującego się w miastach województwa pomorskiego, a w szczególności porównanie potencjałów wynikających z obecności takich obiektów w poszczególnych miastach, jest zadaniem niesłychanie trudnym. Ocena ilościową zasobu utrudnia fakt, że znacząca część miast, mimo prawnego obowiązku, wciąż nie posiada gminnej ewidencji zabytków. Porównania ilościowego obiektów o znaczeniu ponadlokalnym można dokonać na podstawie wpisów do rejestru zabytków. **Największa liczba zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru** (Tabl.I.1.). występuje w **Gdańsku** (429). Można również wyróżnić grupę miast, w których występuje **znaczna liczba zabytków: Sopot** (86), **Gdynia** (69), **Kwidzyn** (60), **Słupsk** (58), **Malbork** (51) oraz takie, w których znajdują się pojedyncze obiekty lub nie ma ich wcale: Czernik (2), Debrno (2), Skórcz (2), Miastko (2), Rumia (1), Reda (1), Łeba (1), Kępice (0), Czarna Woda (0) i Brusy (0).

Analizując wskaźnik gęstości występowania zabytków (wykres I.1) można wyciągnąć błędne wnioski. Jest on np. dyskusyjny w przypadku miast największych, które najsilniej rozrosły się w XX wieku – **Gdańska, Gdyni i Słupska**. O ich tożsamości stanowią **skupiska obiektów zabytkowych, często o randze ponadregionalnej**, mimo iż statystyczny udział zabytków w przestrzeni miasta oraz w przeliczeniu na liczbę mieszkańców nie jest znaczący. Wyróżnia się udział obiektów zabytkowych na obszarze Gniewu i Krynicy Morskiej.

W przeliczeniu zabytków na liczbę mieszkańców najwyższy udział występuje w Gniewie, Kartuzach i Sopocie. Zwraca natomiast uwagę znikomy udział zabytków w przestrzeni szybko rozwijających się miast północnego pasma osadniczego aglomeracji trójmiejskiej Redy i Rumi. W przypadku mniejszych miast, pozwala to wskazać miasta o największej koncentracji zasobu zabytkowego, ale również te, w których opieka nad tym zasobem spada na barki niewielkich społeczności.

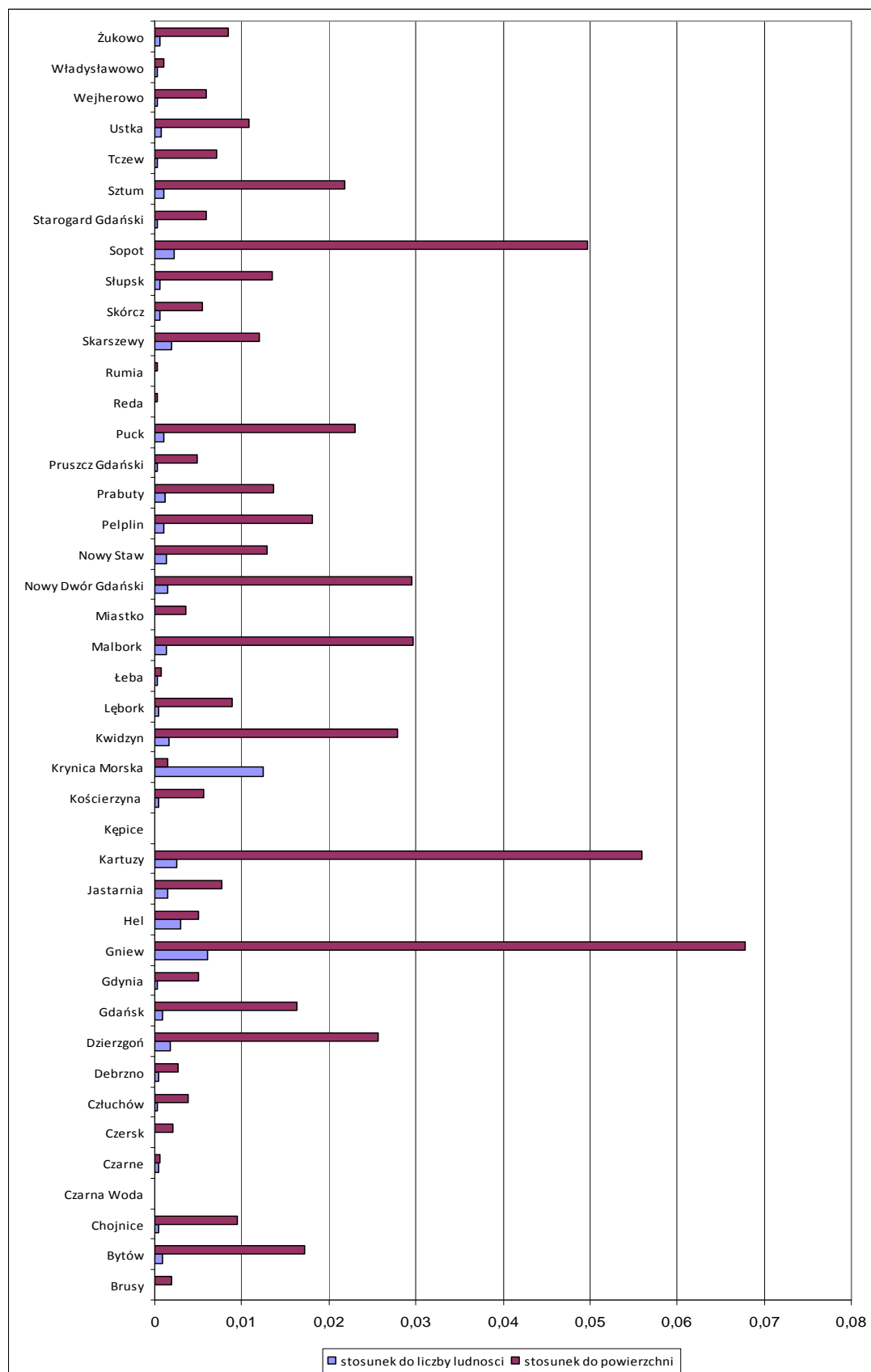
Statystyczna analiza rejestru zabytków nie jest jednak całkowicie miarodajna, ponieważ nie posiada on żadnej gradacji, a obiekty objęte wpisem posiadają różną skalę, wartość historyczną, kulturową i artystyczną. Pełniejszy obraz można uzyskać analizując umieszczone w rejestrze **zabytki wielkoobszarowe** (np. układy urbanistyczne i ruralistyczne) oraz inne, których **specyfika wiąże się z wyrazistą formą krajobrazową** (np. budowle obronne, założenia parkowe, wieże, latarnie morskie, mosty). Większość miast województwa pomorskiego posiada układy urbanistyczne lub ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków (Tabl.I.1.). Zwykle są to historyczne centra, ale zdarzają się przypadki występowania kilku układów urbanistycznych, o różnym charakterze występujących w ramach obecnych granic administracyjnych tego samego miasta – np. Gdańsk, Gdynia, Malbork. Elementem krajobrazów wielu miast województwa pomorskiego, są ceglane zamki krzyżackie (Malbork, Kwidzyn, Gniew, Sztum, Bytów, Lębork) oraz latarnie morskie (Gdańsk, Sopot, Gdynia, Władysławowo, Hel, Jastarnia, Ustka, Krynica Morska). Charakterystycznym obiektem dla wizerunku Tczewa jest most drogowy uznany za przez Amerykańskie Towarzystwo za Międzynarodowy Zabytek Inżynierii Budowlanej (jako pierwszy obiekt w Europie Środkowo-Wschodniej i jeden z 240 w świecie, obok m.in. paryskiej wieży Eiffła).

Tabl.I.1. Zasoby zabytkowe w miastach wpisane do rejestru zabytków.

miasto	liczba zabytków nieruchomych	w tym układy wieloprzestrzenne									
		urbanistyczne	ruralistyczne	zamki	zespoły obiektów obronnych	zespoły klasztorne	parki	zespoły pałacowe lub dworskie	zespoły kamienic	zespoły obiektów użyteczności publicznej	zespoły obiektów gospodarczych i przemysłowych
Brusy	1										
Bytów	15	1		1							
Chojnice	20	1			1						
Czarna Woda	0										
Czarne	3										
Czersk	2										
Człuchów	5	1		1			1				
Debrzno	2				1						
Dzierzgoń	10					1					
Gdańsk	429	3	1		4	9	1	13	1	2	1
Gdynia	69	2	3					2		3	1
Gniew	41	1*		1	1						
Hel	11	1			1						1
Jastarnia	6		1		1						
Kartuzy	38	1				1					
Kępice	0										
Kościerzyna	9		1			1					2
Krynica Morska	17										
Kwidzyn	60	1		1	1					1	2
Lębork	16	1								1	
Łeba	1										
Malbork	51	3		1						1	1
Miastko	2										
Nowy Dwór Gdański	15										1
Nowy Staw	6	1									
Pełplin	8	1				3					
Prabuty	10	1			1						
Pruszcz Gdański	8										1
Puck	11	1									
Reda	1										
Rumia	1										
Skarszewy	13	1			1	1					
Skórcz	2	1									
Słupsk	58	1		1	1						
Sopot	86	1						8		4	
Starogard Gdański	15	1			1				1	1	
Sztum	10	1*							1		
Tczew	16	1			1	1					1
Ustka	11	1									1
Wejherowo	15	1							1		
Władysławowo	4										
Żukowo	4		1			1					

Źródło: Dane Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Gdańsku (stan na 1 września 2011 r.). * z zamkiem.

Wykres .I.1. Wskaźniki stosunku liczby zabytków nieruchomych do powierzchni miasta i liczby ludności.

Na podstawie: Banku Danych Lokalnych (za 2010 r.) oraz danych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Gdańsku (stan na 1 września 2011 r.).

Obok wartości, jaką niesie za sobą rozpoznawalna forma krajobrazowa, potencjałem dla budowania wizerunku miasta są obiekty uznane za najcenniejsze w skali ponadregionalnej – uznanie ekspertów przyczynia się do zwiększenia rozpoznawalności obiektu wśród opinii publicznej. Na terenie województwa pomorskiego znajdują się zabytki objęte następującymi formami uznania ich ponadregionalnego znaczenia:

- uznanie przez Prezydenta RP za pomnik historii – forma ochrony wynikająca z Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- wpis na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO – forma uznania wartości materialnych zasobów zabytkowych, nie wiążąca się z żadnymi zobowiązaniami prawnymi, jednak stanowiąca uznaną na świecie markę promocyjną,
- wpis na listę UNESCO „Pamięć Świata” – forma uznania wartości niematerialnych i symbolicznych, nie wiążąca się z żadnymi zobowiązaniami prawnymi, jednak stanowiąca uznaną na świecie markę promocyjną.

Na terenie województwa znajdują się następujące **pomniki historii**:

- **Gdańsk** – miasto w zasięgu obwarowań z XVII wieku,
- **Gdańsk** – pole bitwy na Westerplatte,
- **Malbork** – zespół zamku krzyżackiego.

Ponadto rozpoczęto procedurę uznania za pomnik historii Bazyliki Katedralnej Wniebowzięcia NMP w **Pelplinie**¹.

Na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO znajduje się zespół zamku krzyżackiego w **Malborku**, natomiast na liście „Pamięć Świata” tablice 21 Postulatów Gdańskich z *Sierpnia 1980*.

Wszystkie obiekty, objęte ww. formami uznania na terenie województwa pomorskiego, znajdują się w miastach.

I.1.2. Funkcje i stan własności obiektów zabytkowych

W 2004 r. Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Gdańsku przygotował raport dotyczący stanu własności i funkcji obiektów zabytkowych w województwie pomorskim. Na podstawie niniejszego raportu można wskazać specyfikę niektórych ośrodków miejskich. Zawarte w raporcie informacje należy jednak traktować jako orientacyjny szacunek skali zjawiska, nie zaś jako precyzyjne dane ilościowe. Obecnie w rejestrze zabytków dokonywane są zmiany, dotyczące przede wszystkim usunięcia obiektów uwzględnionych w katalogach muzealnych oraz obejmowania zespołów obiektów zabytkowych jednym wpisem, co przyczyniło się do redukcji wpisów do rejestru zabytków, mimo iż *de facto* stan ilościowy zasobu zabytkowego uległ niewielkiej zmianie.

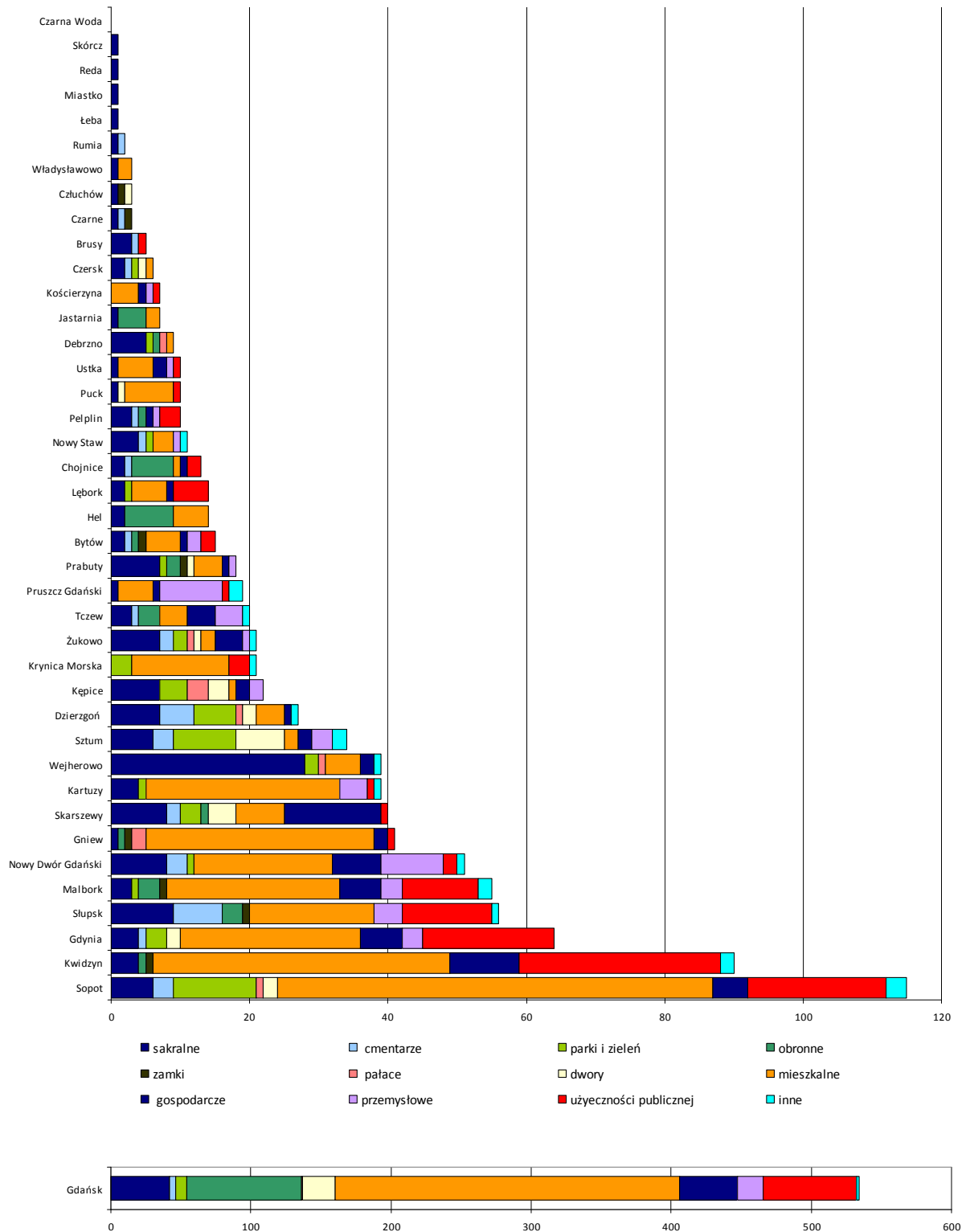
Największa liczba zabytków o **charakterze mieszkaniowym** występuje w **Gdańsku** (Wykres.I.2.), mają one również dominujący udział w **Gdyni, Sopocie, Kwidzynie, Malborku** i **Gniewie**. **Zabytki sakralne** dominują w **Wejherowie, Pelplinie** oraz miastach o najniższej liczbie zabytków. Stosunkowo duży udział **zabytkowych obiektów użyteczności publicznej** występuje w **Gdańsku, Słupsku, Kwidzynie, Gdyni** i **Sopocie**. **Zabytki przemysłowe** stanowią natomiast znaczący udział w **Gdańsku, Nowym Dworze Gdańskim, Pruszczu Gdańskim** i **Tczewie**.

Największy **udział zabytków komunalnych** znajduje się w **Gdańsku** (Wykres.I.3.), znaczący również w **Starogardzie Gdańskim**. Z kolei **własność sakralna** ma największy udział w zasobie zabytków **Pelplina** i **Wejherowa** oraz **Rumi, Redy** i **Skórcza** (w tym przypadku proporcja wynika z

¹ Informacja uzyskana z Narodowego Instytutu Dziedzictwa Oddział w Gdańsku.

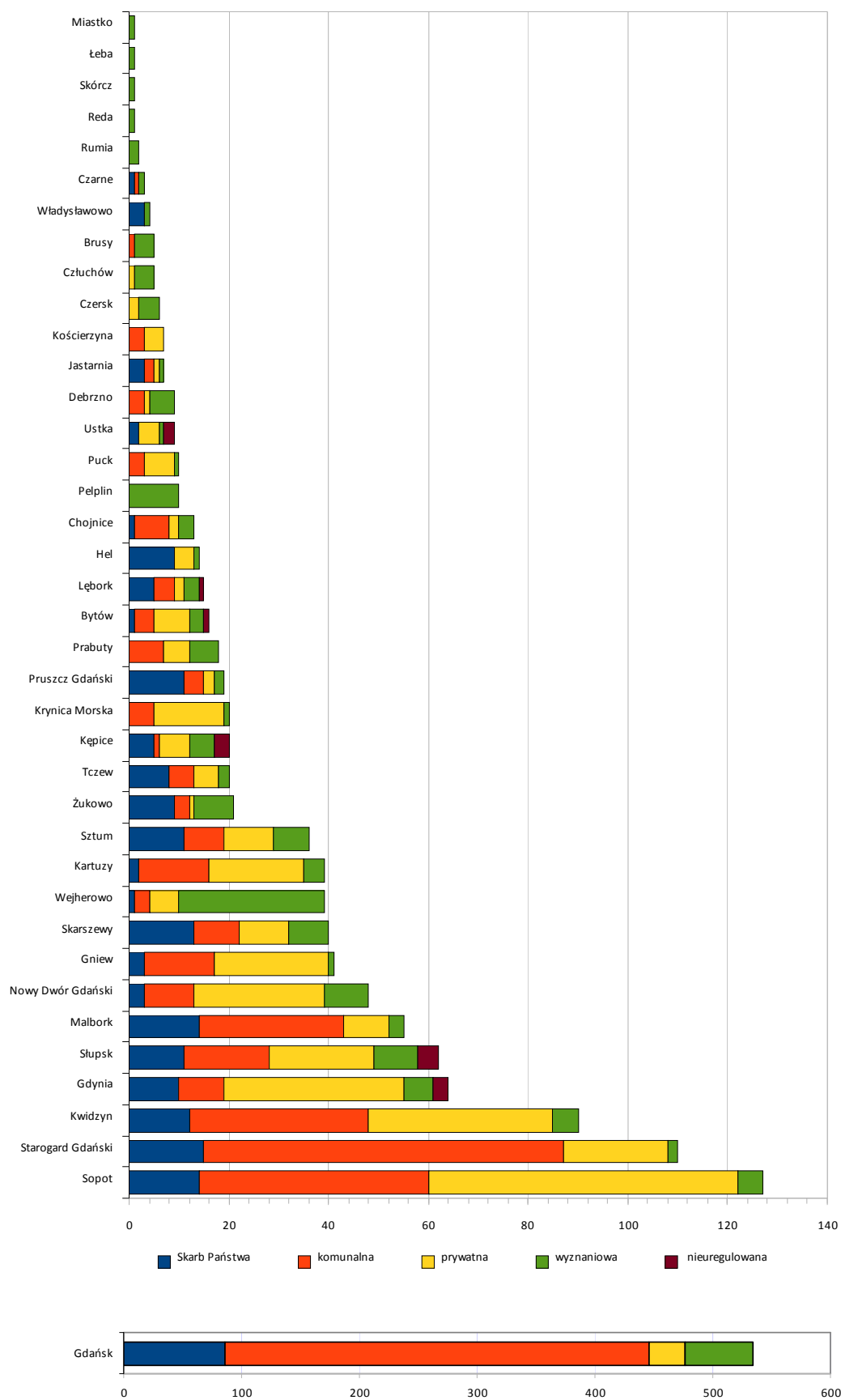
faktu występowania w miastach nielicznych zabytków). **Własność prywatna** zabytków dominuje w **Gdyni** a znaczący udział ma również w **Sopotcie** i **Kwidzynie**.

Wykres.I.2. Funkcje pierwotne zabytków w miastach województwa pomorskiego.

Źródło: Dane Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Gdańsku (2004 r.).

Wykres.1.3. Stan własności zabytków w miastach województwa pomorskiego.

Źródło: Dane Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Gdańsku (2004 r.).

I.2. Dobra kultury współczesnej

Elementami przestrzeni miejskiej stanowiącymi o jej tożsamości są nie tylko zabytki ale również dobra kultury współczesnej czyli „niebędące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna”².

Pojęcie „dóbr kultury współczesnej” znajduje się zarówno w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jak i ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, według której obiekty takie powinny być uwzględniane zarówno w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta, jak i w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. W przypadku dóbr kultury współczesnej nie ma jednak żadnej instytucji nadzorującej, co przyczynia się do tego, że w dokumentach planistycznych miast często nie wskazuje się takich obiektów albo wymienia się jedynie pomniki, dobra kultury w postaci współczesnych obiektów wskazywane są niezwykle rzadko.

W ankiecie przeprowadzonej wśród miast, nieliczne wskazały, że kwestia wartości mogących stanowić dobra kultury współczesnej została na ich terytorium rozpoznana (Tabl.I.2.) Jednocześnie jako odpowiedź na pytanie: „Czy miasto posiada współczesne obiekty architektury, przestrzenie publiczne lub inne elementy w krajobrazie świadczące o jego atrakcyjności, będące wizytówką, mające szansę stać się nowym symbolem, elementem kojarzącym się z miastem?” najczęściej wskazywane są inwestycje zrealizowane w ostatnich latach dzięki udziałowi funduszy unijnych lub miejsca posiadające długą historię. Brak obiektów powstałych w II połowie XX wieku, min. modernistycznych obiektów użyteczności publicznej i osiedli mieszkaniowych.

Tabl.I.2. Dobra kultury współczesnej³ w miastach województwa pomorskiego.

Miasto	Rozpoznanie dóbr kultury współczesnej	Współczesne obiekty architektury, przestrzenie publiczne lub inne elementy w krajobrazie świadczące o jego atrakcyjności, będące wizytówką, mające szansę stać się nowym symbolem, elementem kojarzącym się z miastem
Brusy	brak danych	<ul style="list-style-type: none">miasto jest na etapie tworzenia jednolitej tkanki publicznej łączącej systemami komunikacyjnymi współczesne obiekty i przestrzenie użyteczności publicznej, tj. obiekty powstałe w zespole socjalno-sportowym i o światowym z planowaną do rewitalizacji strefą śródmiejską
Bytów	brak danych	<ul style="list-style-type: none">brak danych
CHOJNICE	nie	<ul style="list-style-type: none">Stary Rynek z fontanną wraz z układem ulic i pierzejami kamienic przyległych,rewitalizowane obiekty Bazyliki mniejszej i kościół gimnazjalnego,Wszechnica Chojnicka powstała z przebudowy zabytkowego szpitala wraz z otoczeniem,Park 1000-lecia, Projekt budowy Chojnickiego Centrum Kultury,
CZARNE	nie	nie

² Art. 2. pkt 10 ustawy z dnia 23 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

³ na podstawie wyników ankiet skierowanych do miast w lipcu 2011r., w ramach *Diagnozy stanu pomorskich miast do koncepcji zrównoważonej polityki miejskiej województwa pomorskiego*

CZERSK	nie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Plac Józefa Ostrowskiego z fontanną oraz z przyległym centrum miasta – nowoutworzona przestrzeń publiczna uhonorowana wieloma nagrodami i wyróżnieniami, ▪ będące w trakcie realizacji parki – Borowiacki, Kociewski i Kaszubski
CZŁUCHÓW	nie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kładka bagienna z punktem obserwacyjnym, wybudowana w ramach rewaloryzacji Lasku Luizy
DZIERZGOŃ	brak danych	<ul style="list-style-type: none"> ▪ brak danych
GDAŃSK	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Gdańska – Uchwała Nr XVIII/431/07 Rady Miasta Gdańska z dnia 20.12.2007 r. – aneks 9 (wykaz dóbr kulturywspółczesnej)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ PGE Arena, ▪ Ergo Arena, ▪ Pas Nadmorski - Parki Reagana i Haffnera, ▪ Centrum Hewelianum, ▪ Filharmonia, ▪ Teatr Wybrzeże, ▪ Ogród Zoologiczny, ▪ Postoczniowe obiekty industrialne na Młodym Mieście
GDYŃIA	W "Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Gdyni" (Uchwała RMG nr XVII/400/08 z 27 lutego 2008 r.) wyeksponowano m.in. strefę nagromadzenia wartości kulturowych i charakterystycznych obszarów budujących tożsamość miasta - strefę kulturowo ważną oraz strefę koncentrującą miejsca skupiające aktywność publiczną. Zapisy dotyczące dóbr kultury współczesnej zawierają też miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla poszczególnych dzielnic, osiedli i innych części miasta.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sea Towers, ▪ Park Naukowo-Technologiczny, ▪ Centrum Nauki Experiment, ▪ Miejski Stadion Piłkarski, ▪ Narodowy Stadion Rugby, ▪ Hala Sportowo-Widowiskowa, ▪ Centrum Biurowe Hossa, ▪ Skwer Kościuszki, ▪ Plac Kaszubski, ▪ Ulica Świętojańska, ORP Błyskawica, ▪ żaglowiec „Dar Pomorza” ▪ Akwarium Morskie, ▪ Bulwar Nadmorski, ▪ Park Rady Europy, ▪ Centrum Handlowe Klif, ▪ moło w Orłowie, ▪ Scena Letnia Teatru Miejskiego Gdyni - w Orłowie
GNIEW	nie	nie
JASTARNIA	nie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Port w Kuźnicy, ▪ Port w Jastarni, ▪ latarnia morska i moło w Juracie, ▪ fortyfikacje Ośrodka Oporu Jastarnia, ▪ fontanna Juraty
KARTUZY	nie	nie
KĘPICE	nie	nie
KOŚCIERZYNA	Identyfikacja dóbr kultury współczesnej leży w zakresie działalności Muzeum Ziemi Kościerskiej i jest na bieżąco realizowana	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Stare Miasto, ▪ Muzeum Ziemi Kościerskiej, ▪ Muzeum Kolejnictwa w Kościerzynie, ▪ Muzeum Akordeonu w Kościerzynie, ▪ Parafia św. Trójcy w Kościerzynie - dwa Sanktuaria Maryjne
KRYNICA	nie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zabudowa kurortowa na górnym tarasie,

MORSKA		<ul style="list-style-type: none"> ▪ domy rybackie nad zalewem, ▪ park przy ul. Świerczewskiego, ▪ elementy układu urbanistycznego (dwa centra krystalizacji i zabudowy układu kurortu, obszar portów i przestrzeni nadzalewowych, układ dawnej wsi Liep, obszar zieleni komponowanej – cmentarz i park kuracyjny, historyczna sieć dróg), ▪ molo w porcie pasażerskim od strony Zalewu Wiślanego, ▪ port jachtowy
KWIDZYN	nie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przestrzeń publiczna w sąsiedztwie zespołu katedralno-zamkowego (kamieniczki przyrynkowe, plac Jana Pawła II, kinoteatr)
LĘBORK	nie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ bezkolizyjne powiązanie południowej i północnej części miasta - „tunel” w ciągu ulic Zwycięstwa, Krzywoustego, ▪ budynek hali widowiskowo – sportowej (ul. Piotra Skargi), ▪ siedziba firmy ‘FORMEL’ (ul. Żeromskiego)
MALBORK	nie	
ŁEBA	brak danych	brak danych
MIASTKO	nie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ budynek z przejściem bramnym Brama Kaszubskiego Pierścienia
NOWY DWÓR GDAŃSKI	Miasto prowadzi działania poprawiające jakość infrastruktury kulturowej oraz wspiera działania lokalnych organizacji pozarządowych w zakresie identyfikacji dóbr kultury współczesnej. Przykłady: przebudowa zabytkowej kubatury i utworzenie Żuławskiego parku Historycznego, wernisaże i plenery malarskie promujące krajobraz żuławski, prowadzenie warsztatów drewna i kamienia w Żuławskim Parku Historycznym, wsparcie finansowe prywatnych obiektów zabytkowych (domy podcieniowe, kościoły gotyckie).	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Żuławski Park Historyczny, ▪ Żuławski Ośrodek Kultury, ▪ odnowione tereny zielone wraz z drobną infrastrukturą np. Mała Scena Letnia; zrewitalizowane obszary w mieście to niemal 4 ha terenów, na których zlokalizowane zostały drobne obiekty infrastruktury turystycznej,
NOWY STAW	brak danych	<ul style="list-style-type: none"> ▪ brak danych
PELPLIN	nie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Góra Jana Pawła II”, ▪ Cmentarz parafialny, ▪ odnowiony kompleks pocysterski wraz z piękną gotycką Katedrą (choć raczej nie jest to dobro współczesne, a historyczno-religijne), ▪ Księga Gutenberga (w Muzeum Diecezjalnym), ▪ Krzyż na Woli upamiętniający ofiary zbrodni hitlerowskiej na ziemi pelplińskiej, ▪ Miejski Ośrodek Kultury w Pelplinie, ▪ Zespół Szkół nr 1 w Pelplinie wraz z infrastrukturą (m.in. tereny zielone, boisko wielofunkcyjne, plac zabaw), ▪ Zespół Szkół nr 2 w Pelplinie wraz z kompleksem boisk

		<p>„Orlik 2012”, odnowione świetlice wiejskie wraz z terenami rekreacyjnymi (m.in. place zabaw),</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ tereny zielone w mieście, ▪ ścieżka pieszo-rowerowa na „Górę Jana Pawła II”, ▪ magazyn byłej cukrowni przekształcony w galerię handlową
PRABUTY	nie	nie
PRUSZCZ GDAŃSKI	nie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aleja ks. Józefa Waląga – strefa bulwarowa, centralnego placu miasta – funkcjonalna przestrzeń społeczna, poprowadzenie ruchu pieszego traktami łączącymi dawne centrum i stację kolejową z nowym kwartałem oraz stworzenie pierzei handlowych i usługowych w parterach zabudowań, ▪ rekonstrukcja faktorii handlowej i międzynarodowego szlaku bursztynowego z okresu rzymskiego połączonej z Międzynarodowym Parkiem Kulturowym z amfiteatrem, placem zabaw dla dzieci, boiskiem wielofunkcyjnym i skate parkiem; odbywają się tam znaczące imprezy kulturalne m.in. Scena Letnia Teatru Wybrzeże, koncerty muzyczne, kabaretony, ▪ zrewitalizowana historyczna zabudowa położona w okolicy ul. Grunwaldzkiej 71 oraz Szkoła Podstawowa nr 3
PUCK	Planowane rozpoczęcie realizacji Gminnej Ewidencji Zabytków i programu opieki nad zabytkami, w którym uwzględnione mają zostać także dobra kultury współczesnej.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ molo spacerowe wraz z obiektem restauracyjnym ▪ marina jachtowa
REDA	nie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wpisany do rejestru zabytków Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Katarzyny Aleksandryjskiej, Panny i Męczennicy - jego widok jest herbem miasta, ▪ Dworzec kolejowy przy ul. Gdańskiej, ▪ punkt widokowy o wysokości ok. 70 m n.p.m na końcu ulicy Jarej, ▪ Budynek dawnej oberży Kożyczkowskich, ▪ Zespół dworsko-parkowy przy ul. Parkowej i Gajowej, ▪ Zespół dworsko-parkowy przy ul. Rzecznej z końca XIX wieku, ▪ największy w Polsce Aquapark przy ul. Obwodowej w Redzie
RUMIA	nie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Park nad Zagórską Strugą ▪ ul. Żwirki i Wigury
SŁUPSK	Miasto współprowadzi wspólnie z Samorządem Województwa Pomorskiego instytucję kultury - Bałtycką Galerię Sztuki Współczesnej , gdzie organizowane są stałe i czasowe wystawy sztuki. Miasto współorganizuje szereg imprez związanych z działalnością wystawienniczą tej placówki i	<ul style="list-style-type: none"> ▪ miejski skwer z ciągiem pieszo-jezdnym przy ul. Starzyńskiego, ▪ ciąg pieszy przy ul. Nowobramskiej, ▪ obiekt „Za Ratuszem” w którym mieści się galeria handlowa

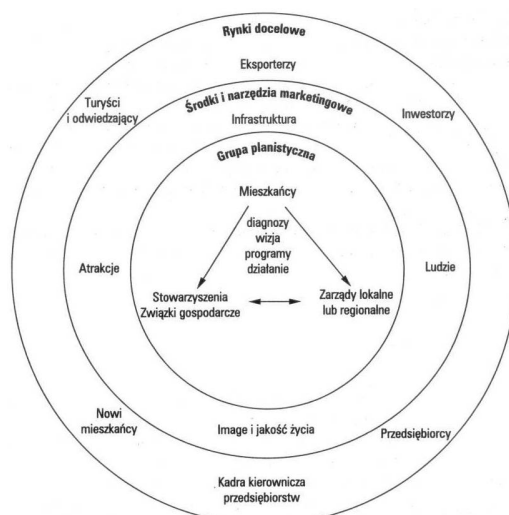
	upowszechnianiem wiedzy na jej temat.	
SOPOT	brak danych	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wielofunkcyjna Hala Widowiskowo - Sportowa na granicy Gdańska i Sopotu, ▪ Zmodernizowana Opera leśna w Sopocie, ▪ Krzywy domek przy ul. Bohaterów Monte Cassino, ▪ Marina w Sopocie – nowootwarta przystań jachtowa, ▪ Plac Przyjaciół Sopotu
STAROGARD GDAŃSKI	nie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Park Miejski, ▪ Rynek, ▪ Rzeka Wierzyca, ▪ Stado Ogierów, ▪ Specjalne obszary ochrony siedlisk „Dolina Wierzyca”, wśród obiektów współczesnej architektury można wyliczyć: Polpharma, Stadion Miejski.
SZTUM	brak danych	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Bulwar Zamkowy”, ▪ kąpielisko miejskie nad Jeziorem Sztumskim, ▪ rozpoczęły się roboty budowlane modernizacji centrum miasta Sztum (Pl. Wolności), które również ulegnie zmianie estetycznej
TCZEW	nie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kościół pw. NMP /dominanta architektoniczno-krajobrazowa/ na Suchostrzygach wraz z Placem Papieskim, projekt kościoła: dr inż. arch. Leopold Taraszkiewicz ▪ Fabryka Sztuk – zrewitalizowany pofabryczny zespół budynków z dziedzińcem ▪ Bulwar nadwiślański wraz ze ścieżką przyrodniczą ▪ Rynek staromiejski z fontanną wraz ze szlakami spacerowymi: Drogą Widokową, Szlakiem Spacerowym i Szlakiem Fortecznym ▪ Plac przydworcowy w ramach Transportowego Węzła Integracyjnego
USTKA	Miasto wraz z Bałtycką Galerią Sztuki Współczesnej w Słupsku jest w trakcie realizacji projektu polegającego na przygotowaniu (prace konserwatorskie, przebudowa, adaptacja) obiektu dziedzictwa kulturowego - Bałtyckiej Galerii Sztuki do pełnienia funkcji nowoczesnego centrum sztuki współczesnej - Centrum Aktywności Twórczej.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zrewitalizowane chaty rybackie, ▪ odnowiona Promenada Nadmorska, ▪ aleja spacerowa (Trakt Solidarności) łącząca Promenadę Nadmorską z ul. Wczasową, ▪ Odnowiony ciąg ulic: Chopina, Zaruskiego, fragment Beniowskiego, Marynarki Polskiej ze skwerem im. Jana Pawła II, Kaszubska, Mała, Kosynierów ze skwerem im. Aliny Skibniewskiej oraz Kościelna, ▪ układ urbanistyczny wpisany do rejestru zabytków
WEJHEROWO	brak danych	<ul style="list-style-type: none"> ▪ obiekty w trakcie realizacji: „Filharmonia Kaszubska”, ciąg pieszy łączący filharmonię z siatką układu komunikacyjnego – pieszego miasta, ▪ Rewitalizacja ul. Wałowej ▪ Park im. A. Majkowskiego, ▪ Szlak Abecadła Kaszubskiego
WŁADYSŁAW OWO	nie	nie
ŻUKOWO	nie	nie

II. MARKETING TERYTORIALNY. WIZERUNEK MIASTA JAKO JEDEN Z CZYNNIKÓW ROZWOJOWYCH

II.1. Rola wizerunku i marki miasta w działaniach samorządów pomorskich miast

W miarę jak połączenia komunikacyjne są coraz dogodniejsze, skracając odległości pomiędzy różnymi miejscami na świecie, a coraz bardziej dostępne i powszechne łączy internetowe, w wielu sytuacjach faktycznie likwidują te odległości – postępuje powszechna globalizacja, wkraczająca do wszystkich dziedzin naszego życia. Poczucie bezpieczeństwa związane z unifikacją powoli ustępuje miejsca znużeniu i tęsknocie za indywidualizmem, unikatowością i tożsamością właściwą danemu miejscu. Podobnie jak na rynku produktów i usług, konkurencyjna staje się oferta dostosowana do indywidualnych potrzeb nabywców, posiadająca unikatową cechę sprzedażową, podobnie miasta i regiony budują swoją pozycję na tle innych poprzez swój niepowtarzalny wizerunek.

Istnieje wiele definicji marketingu terytorialnego – zależnych od kontekstu zastosowania tego terminu. Według Basdereffa (1993) obejmuje on *wszystkie podejścia strategiczne i techniczne, które są stosowane przez organizacje (stowarzyszenia, jednostki, instytucje publiczne i przedsiębiorstwa) w celu zdobycia nowych zasobów oraz poprawienia skuteczności i jakości realizacji projektu nastawionego na zaspokojenie określonych potrzeb publicznych przy zachowaniu zasad etyki, prowadzącego do wypełnienia określonej misji.*

Rys.II.1. Poziomy marketingu terytorialnego (marketingu miejsca)

źródło: A. Szromnik *Marketing terytorialny. Miasto i region na rynku* (Kraków, 2007r., Oficyna Wolters Kluwer biznes).

Miasta zawsze miały „instynktowną” potrzebę odróżniania się od siebie, marketing terytorialny (a konkretnie „city branding”) nie jest więc ideą z gruntu nową, ale w czasach globalizacji, dominacji „obrazkowej” kultury medialnej nabiera szczególnego znaczenia. Szczególna jest również rola samorządów lokalnych, jako naturalnych motorów różnego rodzaju działań zmierzających do kreowania i promowania określonego wizerunku, zgodnie z założonymi celami i przy istniejących uwarunkowaniach. Każde miasto, niezależnie od wielkości i posiadanych walorów (przyrodniczych, krajobrazowych, historycznych, kulturowych, ekonomicznych, naukowych, sportowych, itd.) ma szanse na stworzenie, utrwalenie, podtrzymanie lub całkowitą redefinicję swojej marki jako unikatowej kombinacji materialnych i niematerialnych, racjonalnych i emocjonalnych czynników.

Coraz częściej lokalne samorzady (także pomorskich miast) zlecają budowanie strategii marketingowej miasta profesjonalnym agencjom konsultingowym i reklamowym, które w swoje

działania aktywnie angażują lokalne społeczności. Punktem wyjścia przy budowaniu takiej strategii jest bowiem dotarcie do subiektywnych znaczeń, emocji i wyobrażeń funkcjonujących w świadomości przede wszystkim jego mieszkańców oraz okazjonalnych użytkowników jego przestrzeni. Silna marka, atrakcyjny wizerunek - to z jednej strony forma promocji miasta, wydobycie jego wartości na szerokim rynku ofert biznesowych, turystycznych i innych, z drugiej zaś droga do przeprowadzenia znaczących przemian społecznych poprzez ugruntowanie poczucia tożsamości i wspólnotowości mieszkańców danego ośrodka.

Miasta korzystają z szerokiego wachlarza dostępnych narzędzi wykorzystywanych w procesie kreowania i podtrzymywania docelowego wizerunku, takich jak m.in.:

- budzące założone skojarzenia logo i hasła np.

BRUSY - STOLICA ZABORÓW

BYTÓW MIASTO NA KASZUBACH

CZERSK W SERCU BORÓW

CZŁUCHÓW POZNAJ, BY POKOCHAĆ! CZŁUCHÓW GOŚCINNE MIASTO Z TRADYCJAMI

GDAŃSK MOŻE MOŻLIWOŚCI

GDYNIA MOJE MIASTO; GDYNIA MIASTO Z MORZA I MARZEŃ

OPANUJ GNIEW!

HEL -POCZĄTEK POLSKI

KARTUZY STOLICA KASZUB

KWIDZYN MOJE MIASTO; KWIDZYN MIASTO DesigNOWE

WYBIERZ LĘBORK

MIASTKO BRAMA DO NATURY

PELPLIN - MIASTO Z DUSZĄ PELPLIN INWESTUJE W PRZYSZŁOŚĆ

MIASTO PUCK NIEZAPOMNIANY NADMORSKI KLIMAT

RUMIA MIASTO PRZYJAZNE

SKARSZEWY UROCZY ZAKĄTEK

SŁUPSK - WIĘCEJ NIŻ MYŚLISZ!

STAROGARD GDAŃSKI - MIASTO KRÓLEWSKIE

TCZEW - STARE MIASTO od-nowa

USTKA RETROAKTYWNA

ŻUKOWO KOLEBKA HAFTU KASZUBSKIEGO

Rys.II.2. Logo jako element budowania strategii wizerunku miasta.

- odpowiednio zaznaczona obecność w mediach (reklamy, filmy promocyjne, strony internetowe, blogi i inne działania z zakresu Public Relations – netPR, social media - prowadzenie strony miasta na portalu Facebook, media relations - organizacja wizyt studyjnych dla dziennikarzy z kraju i zagranicy)

np. kampania wizerunkowa realizowana w Polsce i w Europie „Dotknij wolności”, Blog Forum Gdańsk 2010 (Gdańsk); kampania wizerunkowa „Gdynia w Wilanowie”, „Mistrzostwa świata w odpoczynaniu”(Gdynia); kampania wizerunkowa „Zainwestuj w Malborku” (Malbork),

- wydawnictwa promocyjne (książki, albumy, katalogi wystaw, ulotki, foldery, itd.),
- organizacja imprez i wydarzeń

np. Międzynarodowy Festiwal Folkloru, Dni Kultury Kaszubskiej (Brusy); KO-BOR-KA – Spotkania Trzech Kultur Pogranicza Kociewia, Borów i Kaszub (Czersk); All About Freedom festiwal (Gdańsk); Heineken Open'er Festiwal, Festiwal Kultur Świata „Globaltica”, Festiwal Polskich Filmów Fabularnych, Międzynarodowe Forum Gospodarcze (Gdynia); Międzynarodowy Turniej Rycerski, Vivat Vasa (Gniew); Open Delta (Nowy Dwór Gdański); Słupskie Dni Gospodarki, Komeda Jazz Festiwal, Festiwal Pianistyki Polskiej (Słupsk); Festiwal

In Memoriam Grzegorza Ciechowskiego, Inscenizacja bitew o Tczew: m.in. „Tczew 1807 – wielka wojna w małym mieście (Tczew); Air Rock Festiwal, Verba Sacra (Wejherowo),

- inicjowanie i koordynacja programów
np. *Gdyński Szlak Modernizmu (Gdynia); „Legenda Deyny” Koncepcja produktu promocyjno-turystycznego (Starogard Gdański),*
- promowanie lokalnych tradycji (w tym np. języka kaszubskiego), produktów (np. lokalne smaki) itd.
np. *dwujęzyczne tablice z nazwami ulic (Brusy, Jastarnia, Hel); Szlak kulinarny Gdyni (Gdynia),*
- edycje monet i znaczków regionalnych i okolicznościowych
np. *Talar Gdański (Gdańsk); Merka Jastarnicka (Jastarnia); monety z podobizną zbója Rummela (Miastko); jubileuszowy Cysten Pelpliński (Pelplin), znaczek pocztowy z okazji jubileuszu 750-lecia miasta Tczewa,*
- gadżety promocyjne (długopisy, torby, koszulki, czapeczki i inne) opatrzone logo i hasłem.

Zakres i charakter działań dotyczących budowania i promocji marki miasta, część miast pomorskich wyznacza sobie w odrębnych strategiach budowania marki. Strategie takie posiadają już np. Gdańsk, Malbork, Słupsk, Starogard Gdański, Ustka, a prace nad ich tworzeniem podejmują m. in. Kartuzy i Tczew. Pozostałe miasta działania takie prowadzą w ramach Strategii rozwoju miasta, Strategii rozwoju turystyki i innych strategii tematycznych, a koordynacją tych działań zajmują się komórki urzędów miejskich (ewentualnie samodzielne stanowiska) powołane do prowadzenia działań promocyjnych i marketingowych w mieście. Często, zwłaszcza w mniejszych ośrodkach, kreowanie wizerunku miasta znajduje się w kompetencjach Burmistrza lub Prezydenta miasta i osób bezpośrednio z nim współpracujących.

Miasta pomorskie prowadzą również aktywne działania z zakresu marketingu terytorialnego o zasięgu ponadlokalnym, skupiając swoje działania w organizacjach, stowarzyszeniach i programach związanych z konkretnymi produktami turystycznymi (np. *Lokalne Organizacje Turystyczne, Stowarzyszenie Polskich Zamków Gotyckich, Pierścień Kaszubski, Pętla Żuławska*), biznesowymi (*Inwestuj na Kaszubach*) i innymi.

II.2. Magnetyzm polskich miast - badanie wizerunku i kondycji marek polskich miast

W 2009 r. zrealizowane zostało **kompleksowe badanie wizerunku i kondycji marek polskich miast**⁴. Badanie to opracowano na podstawie kwestionariusza, pozwalającego mierzyć kondycję marek miast rozumianą jako zdolność przyciągania turystów, nowych mieszkańców lub inwestorów, wg wspólnych, kluczowych wymiarów. Sondaż przeprowadzono na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie Polaków w wieku 15-69 lat, z uwzględnieniem próby reprezentatywnej na poziomie województwa. Przebadane zostały marki 86 wybranych miast (wśród nich 8 miast z województwa pomorskiego: Gdańsk, Gdynia, Hel, Łeba, Malbork, Słupsk, Sopot, Ustka) oraz dodatkowo marki województw i wybranych krain geograficznych.

Analizując wyniki badań, można stwierdzić, że miasta województwa pomorskiego posiadają stosunkowo wysoką pozycję w ostatecznych rankingach. Aż 4 miasta (z 8 uwzględnionych w badaniu) znalazła się wśród 10 najatrakcyjniejszych. Niekwestionowanym liderem w skali kraju jest Kraków. Co ciekawe dla mieszkańców województwa pomorskiego trzy najbardziej atrakcyjne miasta to: 1.Zakopane, 2.Sopot, 3.Wrocław.

⁴ badanie przeprowadzone przez BAV Consulting (Young & Rubicam Brands) i Agencję Badawczą KB Pretendent

MAGNETYZM POLSKICH MIAST

Atrakcyjność miasta (czyli jego zdolność do przyciągania mieszkańców innych miast), zgodnie przyjętą w badaniu metodologią ma siedem głównych składowych:

1. **ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA** – czyli zdolność do przyciągania ofertą turystyczną i rekreacyjną (1. Kraków, 2. Zakopane, **3. Gdańsk**).
2. **ATRAKCYJNOŚĆ BIZNESOWA** – atrakcyjność inwestycyjna, atrakcyjność siły roboczej, jako stosunek kwalifikacji do kosztów (1. Kraków, 2. Warszawa, 3. Wrocław).
3. **KOMFORT ŻYCIA** – atrakcyjność miasta jako miejsca do codziennego życia - miasto przyjazne, dbające o mieszkańców, itp. (1. Kraków, 2. Wrocław, 3. Warszawa).
4. **ATRAKCYJNA NATURA** – otoczenie przyrodnicze, walory naturalne, aspekt ekologiczny (1. Zakopane, 2. Hel, 3. Karpacz).
5. **ATRAKCYJNOŚĆ KULTURALNA** – zdolność przyciągania miasta jako ośrodka życia kulturowego - infrastruktura kulturowa oraz wydarzenia (1. Kraków, 2. Warszawa, 3. Wrocław).
6. **ATRAKCYJNE DZIEDZICTWO** – zdolność przyciągania dziedzictwem historycznym, zabytkami, ciekawą prezentacją ważnych wydarzeń z przeszłości (1. Kraków, 2. Warszawa, 3. Gdańsk).
7. **ATRAKCYJNOŚĆ SPORTOWA** – zdolność przyciągania poprzez kluby, imprezy i wydarzenia o charakterze sportowym (1. Warszawa, 2. Zakopane, 3. Kraków).

Oprócz głównych wektorów/składowych, które tworzą Profil Atrakcyjności Miasta, badanie obejmuje również : szczegółowy wizerunek każdego z miast (48 cech wizerunkowych), osobowości miast (osobowości wyrażone archetypem), wskaźniki behawioralne związane z miastami (zamieszkanie, pobyt w przeszłości, odwiedzanie przejazdem, itp.).

Badanie, z założenia ma charakter cykliczny (prezentowane wyniki z pierwszej edycji z 2009r.), miasta zainteresowane umieszczeniem ich w rankingu mogą zgłaszać swoje kandydaty.

III. TURYSTYKA

III.1. Turystyka. Wprowadzenie

Zdaniem Ch. M. Law'a (1993) duże miasta są najważniejszymi destynacjami turystycznymi na świecie. W województwie pomorskim nie ma metropolii o znaczeniu światowym, jednak – zachowując proporcje wielkości miast – ta prawidłowość jest zauważalna również w omawianym regionie.

Znaczenie miast w budowaniu oferty turystycznej województwa pomorskiego jest zagadnieniem bardzo szerokim, jednak jako najistotniejsze można wskazać cztery fakty:

- w miastach (jednak nie wszystkich!) zlokalizowanych jest najwięcej elementów charakterystycznych regionu, które stanowią o jego wizerunku – zabytków, ale również elementów współczesnych takich jak porty wraz z infrastrukturą,
- miasta oferują dużą różnorodność atrakcji niezależnych od pogody (zabytki, muzea, kina, galerie handlowe) – ma to kluczowe znaczenie w budowaniu przeciwwagi dla sezonowej oferty turystycznej,
- w miastach skoncentrowana jest większość bazy noclegowej⁵,
- miasta są głównymi węzłami komunikacyjnymi – tym samym stają się również elementem produktów turystycznych dotyczących pobytu na terenach leśnych lub wiejskich.

Wyżej wymienione uwarunkowania dotyczą jednak poszczególnych miast w bardzo różnym stopniu. Ze względu na specyfikę oferty turystycznej miasta te można podzielić na następujące grupy:

- **uniwersalne (Gdańsk, Sopot, Gdynia)** – stanowiące ważny węzeł transportowy ale i cel podróży, oferujące dużą liczbę i różnorodność produktów turystycznych,
- **jednego produktu turystycznego (Malbork, Pelplin, Kwidzyn, Lębork, Gniew)** – miasta w większości przypadków odwiedzane w celu skorzystania z jednej atrakcji (np. zamek krzyżacki) lub atrakcji związanych z jednym zagadnieniem (np. tradycje rycerskie),
- **sezonu letniego (Puck, Ustka, Łeba, Hel, Jastarnia, Władysławowo, Krynica Morska, Bytów, Kartuzy, Kościerzyna)** – w miastach tych istnieją pewne instytucje potencjalnie zapewniające atrakcje cały rok, jednak zdecydowana większość ruchu turystycznego związana jest z wypoczynkiem na świeżym powietrzu i przypada na sezon letni,
- **miasta zaplecza usługowego (Chojnice, Człuchów, Brusy, Czersk, Żukowo, Rumia, Reda, Wejherowo, Tczew, Starogard Gdański, Nowy Dwór Gdański, Słupsk).**

Miasta zaplecza usługowego, dzięki wykreowaniu nowego produktu turystycznego lub lepszemu wyeksponowaniu już istniejących walorów, mogą również stać się destynacjami turystycznymi. Taki proces dotyczy Chojnic, Człuchowa, Czerska, Wejherowa, Tczewa i Nowego Dworu Gdańskiego. Istnieje również grupa miast, którym obecnie trudno przypisać rolę w kształtowaniu oferty turystycznej województwa pomorskiego.

III.2. Baza noclegowa

W miastach zlokalizowanych jest ponad 66% bazy noclegowej województwa pomorskiego, przy czym prawie 85% miejsc hotelowych (tab. baza noclegowa). **Hotele najwyższych kategorii (5 i 4 gwiazdki) występują wyłącznie w obszarze aglomeracji trójmiejskiej.**

⁵ Szerzej na ten temat dalej w niniejszym rozdziale.

Zwraca uwagę **duży udział sezonowych miejsc noclegowych w miastach pasa nadmorskiego oraz Pojezierza Kaszubskiego** (tab. sezonowość). Są to przeważnie miejsca na polach kempingowych lub w zespołach domków turystycznych. Taka oferta noclegowa jest jednak adekwatna do specyfiki ruchu turystycznego na wyżej wymienionych obszarach – w większości sezonowego, z wyjątkiem turystyki zdrowotnej i konferencyjnej⁶.

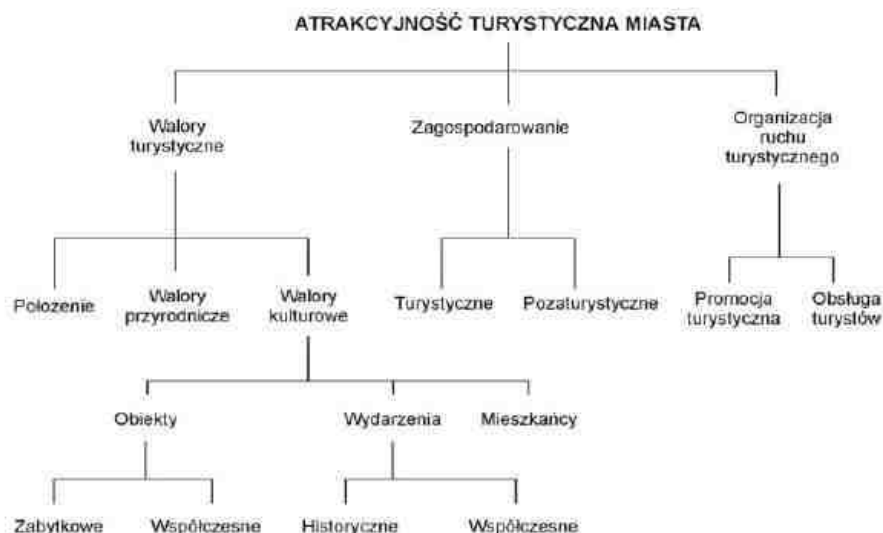
W miastach znajduje się większość hoteli posiadających zaplecze rekreacyjne w budynku – na tle województwa: siłownie ponad 70%, baseny kryte ponad 76% (tab. zaplecze rekreacyjne). Z kolei wyposażenie rekreacyjne na otwartym powietrzu (boisko do siatkówki lub koszykówki, mini-golf, wypożyczalnia sprzętu pływającego) w większości przypadków znajduje się poza miastami. Statystycznie, nieznaczna większość wypożyczalni rowerów jest zlokalizowana w miastach, jednak biorąc pod uwagę, że małe miasta nadmorskie mają porównywalną liczbę takich punktów do Trójmiasta, należy przypuszczać, że sprzęt ten często służy do rekreacji na terenach pozamiejskich.

Biorąc pod uwagę ogólną dostępność miejsc noclegowych (niezależnie od kategorii i sezonowości), zauważalna jest **znacząca dysproporcja między miastami pasa nadmorskiego i Pojezierza Kaszubskiego a pozostałymi miastami** – w szczególności Żuław i Powiśla. Brak bazy noclegowej dotyczy m.in. dwóch miast powiatowych – Nowego Dworu Gdańskiego i Sztumu.

III.3. Miasta jako element produktów turystycznych

Miasta mogą zawierać w sobie punktowe produkty turystyczne (np. „Hewelianum” w Gdańsku), być promowane w całości jako produkt turystyczny (np. „Opanuj Gniew!”, „Gdańsk: odważ się, zobacz sam!”), stanowić element produktu o charakterze strefowym (np. „Bursztynowe Wybrzeże”, „Żuławy – krajobraz dla konesera”) lub szlaków (np. „Kaszubska marszruta”, Hanzeatycka Trasa Rowerowa, Dolina Wisły (trasy rowerowa, piesza i wodna) „Pętla Żuławska”). W tym przypadku miasto - niezależnie od tego czy zawiera w sobie elementy nawiązujące tematycznie do danego produktu turystycznego - stanowi punkt wejścia i zaplecze usługowe dla turystów zainteresowanych eksploracją terenów leśnych i wiejskich lub wód. Oprócz szlaków określonych fizycznie w przestrzeni, występuje jeszcze grupa szlaków tematycznych (np. „Szlak Cystersów”, „Szlak Zamków Gotyckich”) - tu kluczową rolę odgrywają wartości historyczne lub kulturowe związane z poszczególnymi miastami, a trasa poruszania się pomiędzy . Wśród zjawisk zachodzących na światowych rynkach turystycznych można wyróżnić tzw. „turystykę miejską” - termin najczęściej używany jest w odniesieniu do wizyt w dużych miastach, których celem jest skorzystanie z oferowanej przez nie gamy wydarzeń kulturalnych, sportowych, rozrywkowych a także usług. Obecnie, w związku z dostępnością oferty tanich linii lotniczych, popularne są tzw. „city breaks” czyli krótkie wizyty w dużych miastach. Jest to turystyka odmienna od typowej turystyki krajoznawczej. Turysta często wybiera cel swojej podróży zachęcony wizerunkiem miasta - zdając się na przygotowaną na miejscu ofertę kulturalną, gastronomiczną czy rekreacyjną, nie tworząc wcześniej konkretnego planu zwiedzania. W przeciwieństwie do produktów turystycznych o charakterze punktowym czy szlakowym, do rozwoju turystyki miejskiej nie wystarcza zapewnienie infrastruktury turystycznej oraz jej kompetentnej obsługi. Tu odpowiedniej jakości zaplecze turystyczne jest stanowi uzupełnienie dla atrakcji jaką jest kultura i tożsamość miasta (Rys.. Czynniki składające się na atrakcyjność turystyczną miasta).

⁶ Szerzej na ten temat dalej w niniejszym rozdziale.

Rys. III.1. Czynniki składające się na atrakcyjność turystyczną miasta

Źródło: Kowalczyk A., 2005, *Nowe formy turystyki miejskiej*, [w:] Lisowski A. (red.), *Prace i studia geograficzne*, tom 35, Wydawnictwo Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych UW, Warszawa, s. 159.

III.4. Uwarunkowania dla rozwoju turystyki kongresowej

Turystyka kongresowa jest zjawiskiem cieszącym się coraz większą popularnością na świecie. Jej rozwój jest szczególnie ważny dla miast województwa pomorskiego, ponieważ pozwala na zagospodarowanie najbardziej rozwiniętych elementów infrastruktury turystycznej – bazy noclegowej i gastronomicznej – w miesiącach mniej obciążonych turystyką wypoczynkową. Ponadto, organizacja międzynarodowych kongresów przysparza miastu prestiżu i przyczynia się do budowania jego pozycji metropolitalnej.

W statystykach International Congress and Convention Association (ICCA) dotyczących organizacji imprez o randze międzynarodowej odnotowywany jest jedynie Gdańsk. Wynika to z kryteriów stosowanych przez tę organizację – uwzględniane w statystykach imprezy powinny:

- być cykliczne,
- wcześniej zostać zorganizowane w różnych krajach przynajmniej 3 razy,
- liczyć przynajmniej 50 uczestników.

Gdańsk zajmuje w tych statystykach dość dalekie miejsce i mimo iż liczba kongresów wzrasta coraz bardziej dystansują go światowe metropolie (Tabl.III.1.), które dbają o jakość przestrzeni miejskiej i aktywnie budują wizerunek miasta (Gdańsk Convention Bureau, 2010) i stanowią popularne destynacje turystyki miejskiej.

Tabl.III.1. Kongresy w światowych metropoliach.

Miejsce	Miasto	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1.	Wiedeń	63	64	75	101	114	140	164	177	145	160
2.	Barcelona	56	70	103	92	135	132	106	118	138	135
3.	Paryż	109	96	90	94	136	132	163	140	154	131
4.	Berlin	71	63	76	98	120	103	121	146	112	129
5.	Singapur	66	50	69	77	101	117	134	140	128	119
6.	Kopenhaga	49	69	93	61	79	84	81	80	88	103
7.	Sztokholm	67	65	72	61	74	70	73	73	90	102
8.	Amstredam	62	57	67	63	77	101	89	100	103	98
9.	Lizbona	45	45	65	72	81	84	78	104	89	98

10.	Pekin	45	41	56	32	110	99	98	110	87	96
11.	Buenos Aires	47	45	43	31	60	60	68	83	91	90
12.	Seul	31	70	72	52	94	84	102	83	91	90
13.	Budapeszt	50	52	70	70	88	97	97	98	105	87
14.	Madryt	57	50	54	62	70	70	67	88	73	87
15.	Praga	43	57	63	93	84	83	104	98	90	86
16.	Londyn	81	59	70	71	76	97	97	95	90	83
17.	Istanbul	29	35	35	47	52	59	76	79	82	80
18.	Sao Paulo	18	13	20	14	33	30	61	61	71	79
19.	Bangkok	31	33	51	62	77	72	74	88	74	76
20.	Ateny	21	32	42	42	55	57	71	73	83	75
21.	Bruksela	46	44	52	41	58	68	80	83	84	73
22.	Kuala Lumpur	17	34	48	39	54	52	70	77	72	72
...											
49	Warszawa	21	26	30	24	28	38	34	44	45	32
...											
53	Kraków	21	28	14	18	26	27	28	28	31	30
...											
183	Poznań	6	2	1	4	5	10	7	5	10	9
...											
231	Gdańsk	3	6	5	8	4	9	6	4	11	7

Źródło: ICCA Statistics Report, The International Association Meetings Market 2000-2009

Pełniejszy obraz sytuacji w województwie pokazują badania Gdańsk Convention Bureau (Tabl.III.2.), w których nie stosowano kryteriów ICCA. Specyfiką regionu, kształtowaną przede wszystkim przez imprezy mające miejsce w Gdańsku, jest dominacja wydarzeń dotyczących polityki i ekonomii – w statystykach światowych największa liczba kongresów dotyczy zagadnień medycznych⁷. Może być rezultatem przyjętej strategii wizerunkowej (dziedzictwo „Solidarności”) ale może być również powodowane stosunkowo niewielką skłonnością środowiska medycznego wybierania miast województwa pomorskiego na miejsce swoich konferencji. Wśród różnego typu wydarzeń biznesowych dominują – za wyjątkiem targów – imprezy jednodniowe.

Tabl.III.2. Turystyka biznesowa - dane za rok 2010.

Rodzaj spotkania	Krajowe					Międzynarodowe				
	liczba spotkań	liczba osób	Czas trwania			liczba spotkań	liczba osób	Czas trwania		
			1 dzień	od 2 do 4 dni	>4			1 dzień	od 2 do 4 dni	>4
kongres/konferencja	656	68952	386	251	19	25	2338	16	7	1
wydarzenia korporacyjne	547	23097	348	188	11	5	67	4	1	0
incentives	184	13823	129	55	0	2	136	0	1	1
targi/wystawy	52	35580	13	25	14	1	60	1	0	0
prezentacje produktów	356	25320	267	69	20	5	229	4	0	1
szkolenia	1214	44906	590	584	40	11	187	9	2	0
inne	159	16564	98	52	9	3	28	0	1	0
Suma	3168	228242	1831	1224	113	52	3045	34	12	3

⁷ Gdańsk Convention Bureau 2010 za ICCA Statistics Report, The International Association Meetings Market 2000-2009.

Tematyka	Krajowe					Międzynarodowe				
	liczba spotkań	liczba osób	Czas trwania			liczba spotkań	liczba osób	Czas trwania		
			1 dzień	od 2 do 4 dni	>4			1 dzień	od 2 do 4 dni	>4
medycyna	575	37827	373	180	27	7	119	4	1	1
technologia	685	42972	379	304	31	11	350	7	3	0
informatyka /telekomunikacja	479	30005	238	203	10	2	23	2	0	0
ekonomia/polityka	1212	78486	741	449	22	30	2253	20	7	2
humanistyka	217	38952	100	88	23	2	300	1	1	0
Suma	3168	228242	1831	1224	113	52	3045	34	12	3

Źródło: Gdańsk Convention Bureau

Bank Danych Lokalnych prezentuje stan zaplecza konferencyjnego w hotelach. Najwięcej hoteli wyposażonych w tego typu infrastrukturę znajduje się w Trójmieście. Na tle pozostałych miast województwa pod tym względem wyróżniają się również Władysławowo, Jastarnia, Łeba, Ustka i Rumia (tab. Zaplecze hotelowe). Zgodnie ze statystykami ICCA większość kongresów jednak organizowana jest na terenie wyższych uczelni (Tabl.III.3) – ta występująca na świecie prawidłowość sprawdza się również w przypadku Gdańska (Tabl. III.4).

Tabl.III.3. Wykorzystanie obiektów konferencyjnych podczas wydarzeń biznesowych z bazy ICCA w latach 2000-2009

Obiekty konferencyjne	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Hotele z zapleczem konferencyjnym	475	526	563	609	613	705	832	1 156	1 446	1 838	1 953
Centra konferencyjne /targowe	547	658	623	672	651	744	744	950	1 076	1 257	1 181
Uczelnie wyższe	273	300	269	275	268	265	316	463	600	837	906
Inne	167	152	179	180	134	148	157	207	307	399	406
Total	1 462	1 636	1 634	1 736	1 666	1 862	2 049	2 776	3 429	4 331	4 446

Źródło: ICCA Statistics Report, The International Association Meetings Market 2000-2009

Tabl.III.4. Najczęściej wykorzystywane obiekty konferencyjne w Gdańsku w latach 2000-2009

	Uczelnie wyższe	Centra konferencyjne	Hotele z zapleczem konferencyjnym	Inne
Gdańsk	60%	20%	13,3%	6,7%

Źródło: ICCA Statistics Report, The International Association Meetings Market 2000-2009

Możliwość organizacji konferencji na minimum 50 osób (jedno z kryteriów ICCA) istnieje praktycznie w każdym mieście powiatowym – w obiektach administracji publicznej lub instytucji kultury. Bez dobrej dostępności transportowej, zaplecza noclegowego odpowiedniej jakości oraz instytucji zainteresowanych organizacją tego typu wydarzeń miasta te nie mają jednak szans na przyciągnięcie renomowanych światowych kongresów.

III.5. Uwarunkowania dla rozwoju turystyki zdrowotnej

Do dziedzin turystyki mniej zależnych od aury należy również tzw. turystyka zdrowotna. Zalicza się do niej:

- turystykę uzdrowiskową,
- turystykę spa i wellness,
- turystykę medyczną (Mika, Ptaszycka-Jackowska 2007).

Na terenie województwa pomorskiego istnieją tylko dwa uzdrowiska statutowe: Ustka i Sopot. Ponadto walory uzdrowiskowe występują w Krynicy Morskiej, Kościerzynie, Jastarni, Łebie oraz Jastrzębiej Górze (m. Władysławowo). Żadne z tych miast nie wystąpiło jednak o formalne nadanie statusu uzdrowiska. Może być to związane z ograniczeniami jakie niesie ze sobą taki status – m.in. ustanowieniu stref ciszy oraz zakazowi lokalizacji przemysłu. Tego typu zmiany są trudne do wdrożenia w miastach o zróżnicowanej bazie ekonomicznej.

W ostatnich latach silnie rozwinęła się oferta turystyki spa i wellness – dostępna praktycznie we wszystkich miastach nadmorskich. W znacznym stopniu jej oferta jest zbliżona do oferty uzdrowiskowej, jednak nie wymaga istnienia na terenie miasta naturalnych zasobów leczniczych (można je dostarczyć z zewnątrz), nie niesie za sobą również specyficznych wymogów prawnych. Regeneracji organizmu sprzyja spokój i obcowanie z naturą, tak więc turystyka spa i wellness może stać się kierunkiem rozwoju mniejszych miast, otoczonych terenami cennymi przyrodniczo, w których nie ma perspektyw dla rozwoju turystyki miejskiej lub kongresowej.

Turystyka medyczna rozwija się natomiast w większych miastach – posiadających odpowiednie zaplecze medyczne. Ze względu na ceny oferowanych usług miasta województwa pomorskiego są atrakcyjną destynacją dla pacjentów z Europy Zachodniej. Trwa proces profesjonalizacji tej grupy usług. W 2009 roku założono Polskie Stowarzyszenie Turystyki Medycznej z siedzibą w Gdańsku.

Źródła:

1. Ashworth G. J., 1989, *Urban tourism: an imbalance in attention*. [W:] Cooper C.P. (red.), *Progress in tourism, recreation and hospitality management*, vol. 1, Belhaven, London, 33-54.
2. Bank Danych Lokalnych.
3. Basdereff A., 1993, *Et si le marketing était d'utilité publique*, Juris-Service, Paris.
4. Gdańsk Convention Bureau, 2011, www.gdanskconvention.pl.
5. Gdańsk Convention Bureau, 2010, *Promocja turystyki kongresowej jako markowego produktu Trójmiasta. Stan obecny i perspektywy rozwoju rynku spotkań. Raport dotyczący badań statystycznych* (dokument elektroniczny).
6. ICCA Statistics Report, The International Association Meetings Market 2000-2009.
7. Kowalczyk A., 2005, *Nowe formy turystyki miejskiej*, [w:] Lisowski A. (red.), *Prace i studia geograficzne*, tom 35, Wydawnictwo Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych UW, Warszawa, s. 155-197.
8. Law Ch. M., 1993, *Urban tourism: attracting visitors to large cities*. Mansell, London.
9. Mika M., Ptaszycka-Jackowska D., 2007, *Formy turystyki zdrowotnej* [w:] Kurek W. (red.), *Turystyka*, PWN, Warszawa.
10. Narodowy Instytut Dziedzictwa Oddział w Gdańsku
11. Szromnik A., 2007, *Marketing terytorialny. Miasto i region na rynku*, Oficyna Wolters Kluwer business.
12. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Gdańsku, 2011, *Rejestr zabytków nieruchomości* (dokument elektroniczny).

Tabl.III.5. Sezonowość bazy noclegowej (2010)

Jednostka terytorialna	ogółem				udział obiektów całorocznych	udział miejsc całorocznych
	obiekty ogółem	obiekty całoroczne	miejsca noclegowe ogółem	miejsca noclegowe całoroczne		
Pruszcz Gdański	3	3	222	222	100,00%	100,00%
Kartuzy	2	1	60	16	50,00%	26,67%
Żukowo	1	1	74	74	100,00%	100,00%
Krynica Morska	30	6	2972	530	20,00%	17,83%
Hel	4	1	442	128	25,00%	28,96%
Jastarnia	25	13	3515	2095	52,00%	59,60%
Puck	4	3	384	363	75,00%	94,53%
Władysławowo	82	22	7923	2566	26,83%	32,39%
Reda	3	3	176	176	100,00%	100,00%
Rumia	4	4	327	327	100,00%	100,00%
Wejherowo	4	2	322	161	50,00%	50,00%
Bytów	9	6	364	268	66,67%	73,63%
Miastko	3	2	68	41	66,67%	60,29%
Chojnice	9	8	239	223	88,89%	93,31%
Człuchów	11	5	1177	171	45,45%	14,53%
Lębork	2	2	135	135	100,00%	100,00%
Łeba	73	16	7667	1609	21,92%	20,99%
Ustka	40	19	4665	2051	47,50%	43,97%
Słupsk	10	6	730	447	60,00%	61,23%
Kościerzyna	6	4	265	132	66,67%	49,81%
Kwidzyn	8	8	410	410	100,00%	100,00%
Prabuty	1	1	13	13	100,00%	100,00%
Malbork	11	9	930	647	81,82%	69,57%
Czarna Woda	1	0	16	0	0,00%	0,00%
Starogard Gdański	3	3	145	145	100,00%	100,00%
Skarszewy	4	1	225	90	25,00%	40,00%
Tczew	3	3	108	108	100,00%	100,00%
Gniew	3	2	215	124	66,67%	57,67%
Pelplin	3	3	135	135	100,00%	100,00%
Gdańsk	99	74	12372	7544	74,75%	60,98%
Gdynia	28	23	2732	1914	82,14%	70,06%
Sopot	38	34	3944	3031	89,47%	76,85%
Miasta łącznie	527	288	52972	25896	54,65%	48,89%
Pomorskie ogółem	802	399	80178	34170	49,75%	42,62%
miasta na tle całego województwa	65,71%	72,18%	66,07%	75,79%		

**Miasta o udziale całorocznych
miejsc noclegowych
nieprzekraczającym 50%**

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Tabl.III.6. Zaplecze rekreacyjne w hotelach (2010)

Jednostka terytorialna	siłownia	basen kryty	kort tenisowy	boisko do siatkówki lub koszykówki	mini golf	wypożyczalnia sprzętu pływającego	wypożyczalnia rowerów
Żukowo	1	0	0	0	0	0	0
Krynica Morska	1	0	1	8	0	1	2
Hel	0	0	1	2	0	0	0
Jastarnia	7	5	3	7	0	1	7
Puck	0	0	1	0	0	0	0
Władysławowo	17	6	6	24	0	3	21
Reda	1	0	1	1	0	0	1
Rumia	2	1	0	0	0	0	0
Bytów	3	1	2	4	0	1	1
Miastko	0	0	1	1	0	0	1
Chojnice	0	0	0	0	0	1	1
Człuchów	2	0	6	7	0	3	3
Lębork	0	0	0	0	0	0	1
Łeba	8	2	4	25	0	5	15
Ustka	4	2	5	13	1	0	7
Słupsk	0	0	0	3	0	0	3
Kościerzyna	2	0	2	4	0	2	3
Kwidzyn	0	0	1	1	1	0	0
Malbork	1	0	2	4	0	2	1
Czarna Woda	0	0	0	1	0	0	0
Starogard Gdański	1	0	1	1	0	0	0
Skarszewy	0	0	0	1	0	2	0
Gniew	0	0	0	1	0	0	0
Gdańsk	17	3	4	17	2	2	19
Gdynia	4	1	1	5	0	1	5
Sopot	7	2	2	5	0	1	11
Miasta łącznie	78	23	44	135	4	25	102
Pomorskie ogółem	110	30	96	290	12	100	196
Miasta na tle całego województwa	70,91%	76,67%	45,83%	46,55%	33,33%	25,00%	52,04%

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Tabl.III.7. Zaplecze konferencyjne w hotelach (2010)

Jednostka terytorialna	z salą konferencyjną	liczba sal konferencyjnych	liczba miejsc w salach konferencyjnych	z nagłośnieniem
Pruszcz Gdański	1	2	110	1
Żukowo	1	1	30	0
Krynica Morska	7	15	625	4
Jastarnia	7	28	1525	7
Puck	2	3	220	1
Władysławowo	25	55	3745	20
Reda	2	6	414	2
Rumia	4	12	1450	4
Wejherowo	2	4	150	2
Bytów	2	3	130	2
Chojnice	2	4	200	3
Człuchów	3	3	64	2
Lębork	1	1	80	0
Łeba	12	22	1180	12
Ustka	10	16	1074	11
Słupsk	6	6	270	1
Kościerzyna	2	3	190	2
Malbork	4	7	320	3
Starogard Gdański	1	1	200	1
Skarszewy	1	1	40	0
Tczew	2	4	140	2
Gniew	1	2	100	1
Gdańsk	42	106	5509	31
Gdynia	13	29	2099	6
Sopot	19	52	3121	13
Miasta łącznie	172	386	22986	131
Pomorskie ogółem	251	539	31272	196
Miasta na tle całego województwa	68,53%	71,61%	73,50%	66,84%

Miasta o największej liczbie hoteli wyposażonych w zaplecze konferencyjne

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Tabl.III.8. Baza noclegowa (2010).

Jednostka terytorialna	obiekty hotelowe						kempingi i pola białkowe						zespoły domków turystycznych						pozostałe obiekty zbiorowego zakwaterowania					
			turyści polscy		turyści zagraniczni				turyści polscy		turyści zagraniczni				turyści polscy		turyści zagraniczni				turyści polscy		turyści zagraniczni	
	liczba obiektów	liczba miejsc noclegowych	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	liczba obiektów	liczba miejsc noclegowych	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	liczba obiektów	liczba miejsc noclegowych	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	liczba obiektów	liczba miejsc noclegowych	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi
Pruszcz Gdański	3	222	10218	15568	788	1602	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kartuzy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	60	470	1422	0	0
Żukowo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	74	1675	3823	21	21
Krynica Morska	8	725	6245	22713	427	1202	2	513	6280	21044	98	6378	2	185	1003	5419	0	0	18	1549	11464	69732	98	98
Hel	2	186	2117	7298	150	330	0	0	0	0	0	0	1	132	1033	6400	5	5	1	124	1004	9661	6	6
Jastarnia	6	892	36335	95010	664	1653	1	40	283	303	0	283	1	150	700	3500	0	0	17	2433	29303	239892	175	175
Puck	2	35	578	1598	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	349	4730	19235	319	319
Władysławowo	19	1563	52109	147280	1066	2909	7	963	9420	40872	402	9822	3	190	1443	10292	0	0	53	5207	53682	342533	507	507
Reda	2	147	6302	9111	1478	3147	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	29	2026	3245	80	80
Rumia	4	327	19390	31871	2657	6319	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Wejherowo	2	161	5496	7298	2763	3657	0	0	0	0	0	0	1	108	828	928	2	2	1	53	153	1046	0	0
Bytów	4	133	6248	13163	1501	3050	0	0	0	0	0	0	2	56	119	262	2	2	1	54	1495	2511	32	32
Miastko	1	8	1064	1196	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	33	636	2434	2	2
Chojnice	8	223	11967	18414	1315	2652	0	0	0	0	0	0	1	16	32	824	0	0	0	0	0	0	0	0
Człuchów	3	87	1727	2280	105	123	1	500	661	993	303	964	1	120	612	3698	4	4	6	470	2568	18457	6	6
Czarne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	25	0	0
Lębork	2	135	3547	8670	1109	1590	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Łeba	13	934	17275	50451	2814	8927	7	961	6047	43416	1326	7373	7	479	3522	23233	318	318	46	5293	43858	351341	526	526
Ustka	14	852	20903	65940	2285	6857	2	190	607	2182	12	619	1	350	1862	6058	108	108	23	3273	44702	404803	183	183
Słupsk	6	447	19936	28481	2790	5194	0	0	0	0	0	0	1	129	351	3962	0	0	3	154	2811	6899	4	4
Kościerzyna	4	132	6579	8824	205	440	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	133	1324	6597	25	25
Kwidzyn	6	195	4409	8505	1301	3711	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	215	3073	8904	711	711
Prabuty	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	13	305	610	2	2
Malbork	5	424	15452	38166	5800	9117	1	230	1105	3951	2214	3319	1	47	189	1586	0	0	4	229	10806	17927	582	582
Czarna Woda	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	16	282	879	0	0	0	0	0	0	0	0
Starogard Gdański	3	63	145	9216	932	13058	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	471	615	90	90
Skarszewy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	225	2090	8211	0	0
Tczew	1	55	3745	5751	718	1794	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	53	2731	5640	206	206
Gniew	2	124	7576	8524	340	393	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	91	1141	2724	0	0
Pelplin	1	50	2679	6798	56	139	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	85	211	404	0	0
Gdańsk	47	5266	185883	357982	130005	301025	2	260	3248	12854	1032	4280	6	511	1855	10685	4	4	44	6335	103477	322203	10766	10766
Gdynia	15	1499	74777	136558	24142	54688	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13	1233	21062	65032	697	697
Sopot	23	1937	95275	200632	30587	79055	2	800	12898	36335	7590	20488	1	82	95	308	13	13	12	1125	33519	273501	825	825
Miasta razem	206	16822	617977	1307298	215998	512632	25	4457	40549	161950	12977	53526	30	2571	13926	78034	456	456	263	28892	380797	2189427	15863	15863
Pomorskie ogólnie	268	19905	735273	1500199	224139	521152	50	7975	60237	232828	14915	75152	61	4289	23799	141768	535	535	423	48009	549615	3138090	20317	20317
Udział miast	76,87%	84,51%	84,05%	87,14%	96,37%	98,37%	50,00%	55,89%	67,32%	69,56%	87,01%	71,22%	49,18%	59,94%	58,52%	55,04%	85,23%	85,23%	62,17%	60,18%	69,28%	69,77%	78,08%	78,08%

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Miasta nieposiadające bazy noclegowej: Nowy Dwór Gdański, Brusy, Czernik, Debrzno, Kępice, Dzierżgoń, Nowy Staw, Sztum, Skórcz

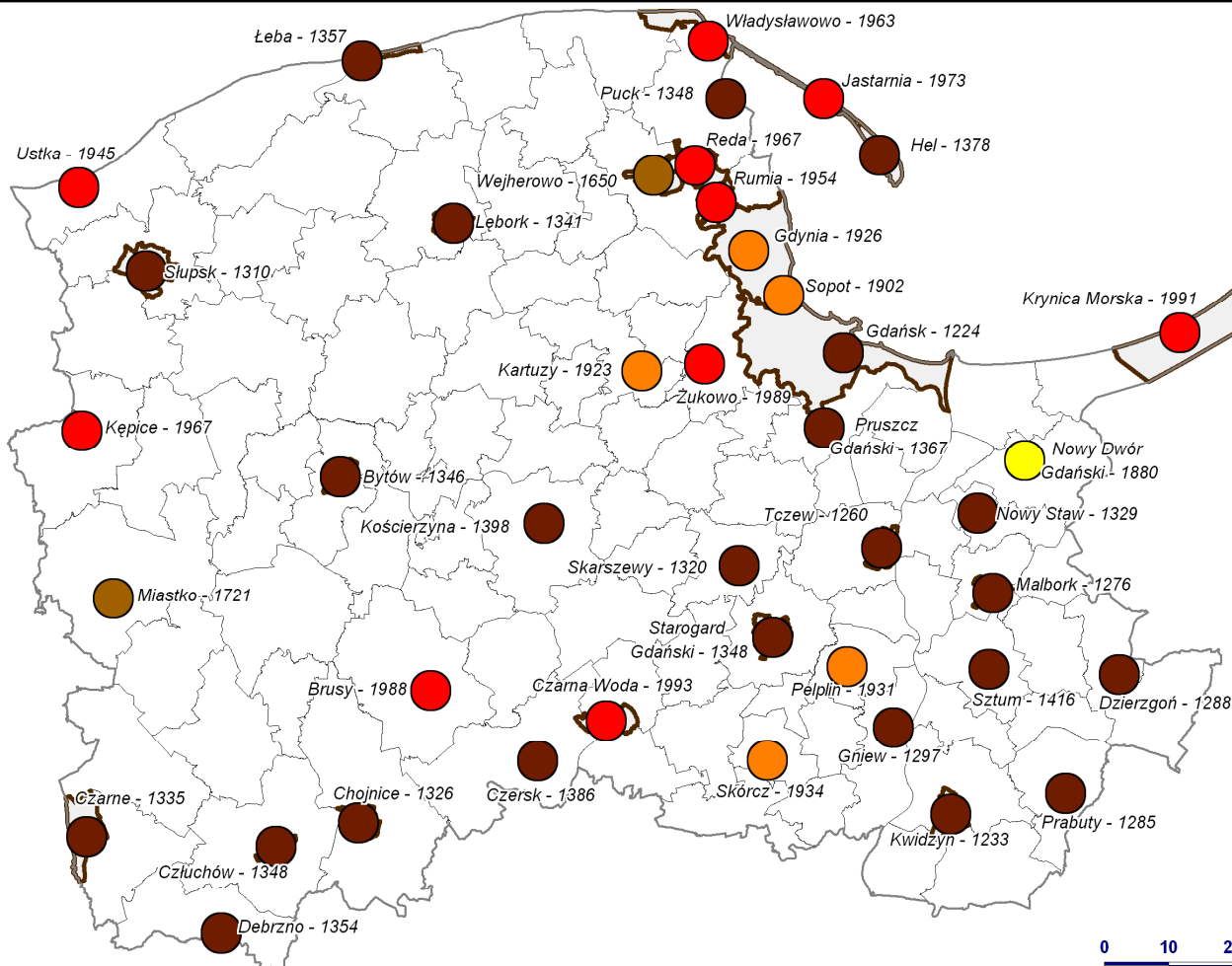
Tabl.III.9. Baza noclegowa. Standard hoteli, moteli i pensjonatów (2010).

Jednostka terytorialna	hotele						motele		pensjonaty			
	kategori ****	kategori ****	kategori ***	kategori **	kategori *	w trakcie kategoryzacji	kategori **	w trakcie kategoryzacji	kategori ***	kategori **	kategori *	w trakcie kategoryzacji
Pruszcz Gdański	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Krynica Morska	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Jastarnia	0	1	2	2	1	0	0	0	0	0	0	0
Władysławowo	0	0	5	3	0	1	0	0	0	0	4	2
Reda	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Rumia	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Wejherowo	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Bytów	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	0
Chojnice	0	0	1	2	2	0	0	0	0	0	0	0
Człuchów	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Lębork	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0
Łeba	0	0	3	2	0	0	0	0	1	0	0	1
Ustka	0	1	1	5	0	1	0	0	1	0	0	1
Słupsk	0	0	1	3	2	0	0	0	0	0	0	0
Kościerzyna	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Kwidzyn	0	0	1	0	1	2	0	0	0	0	0	0
Malbork	0	0	2	2	1	0	0	0	0	0	0	0
Starogard Gdański	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Tczew	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Gniew	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Pelplin	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Gdańsk	3	5	10	5	0	1	0	0	2	1	1	0
Gdynia	0	1	7	6	1	0	0	0	0	0	0	0
Sopot	3	1	5	5	0	0	0	0	1	2	0	2
Miasta łącznie	6	11	43	47	10	5	0	2	5	4	5	8
Pomorskie ogółem	6	11	50	56	11	10	2	3	5	4	7	14
Miasta na tle województwa	100,00%	100,00%	86,00%	83,93%	90,91%	50,00%	0,00%	66,67%	100,00%	100,00%	71,43%	57,14%

Źródło: Bank Danych Lokalnych

MAPY

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

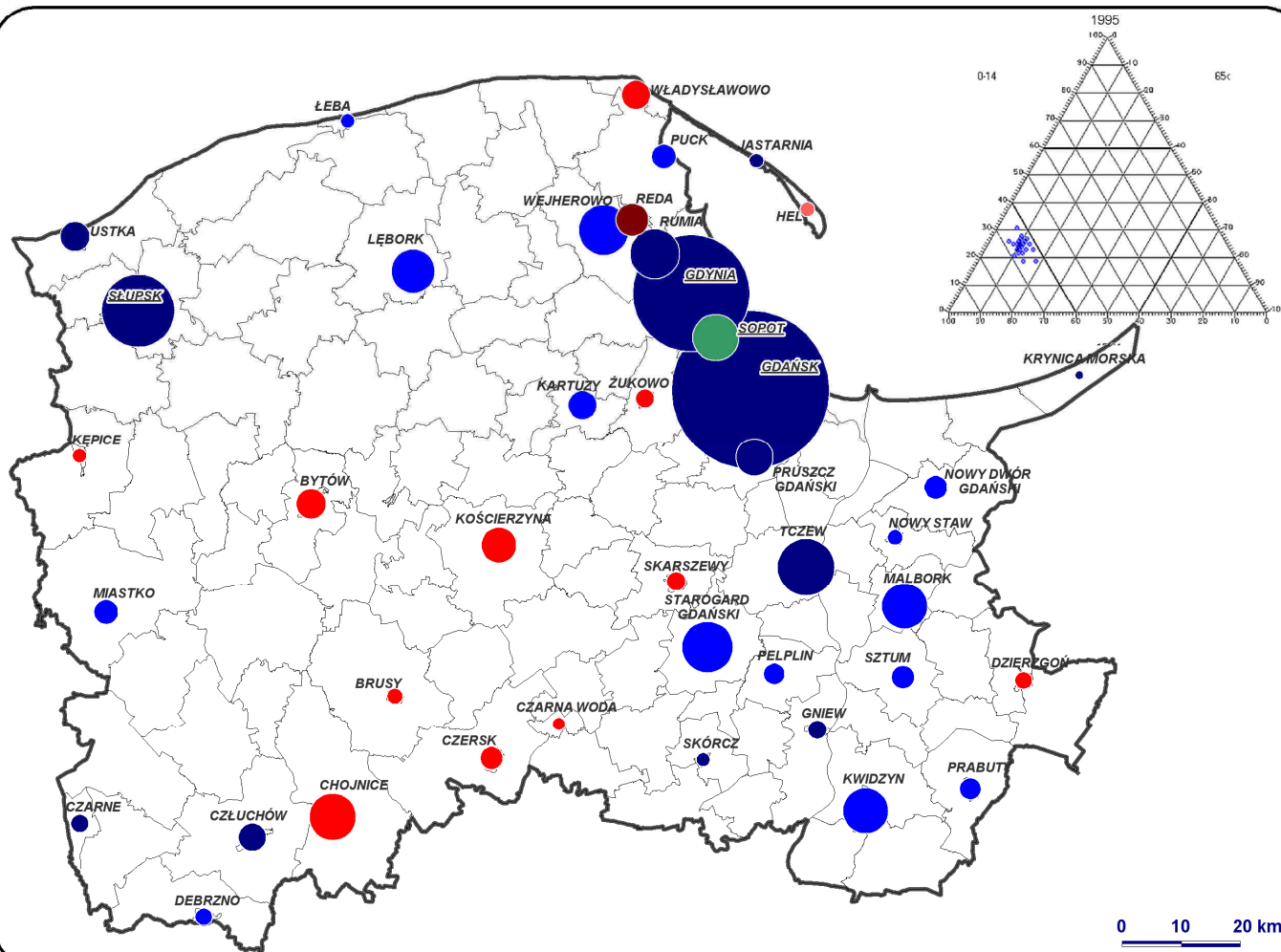
DATA UZYSKANIA PRAW MIEJSKICH

- 1945 - 2000 rok
- 1900 - 1945 rok
- 1800 - 1900 rok
- 1500 - 1800 rok
- 1200 - 1500 rok

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

M.1. Prawa miejskie

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

BIOLOGICZNA STRUKTURA WIEKU w roku 1995

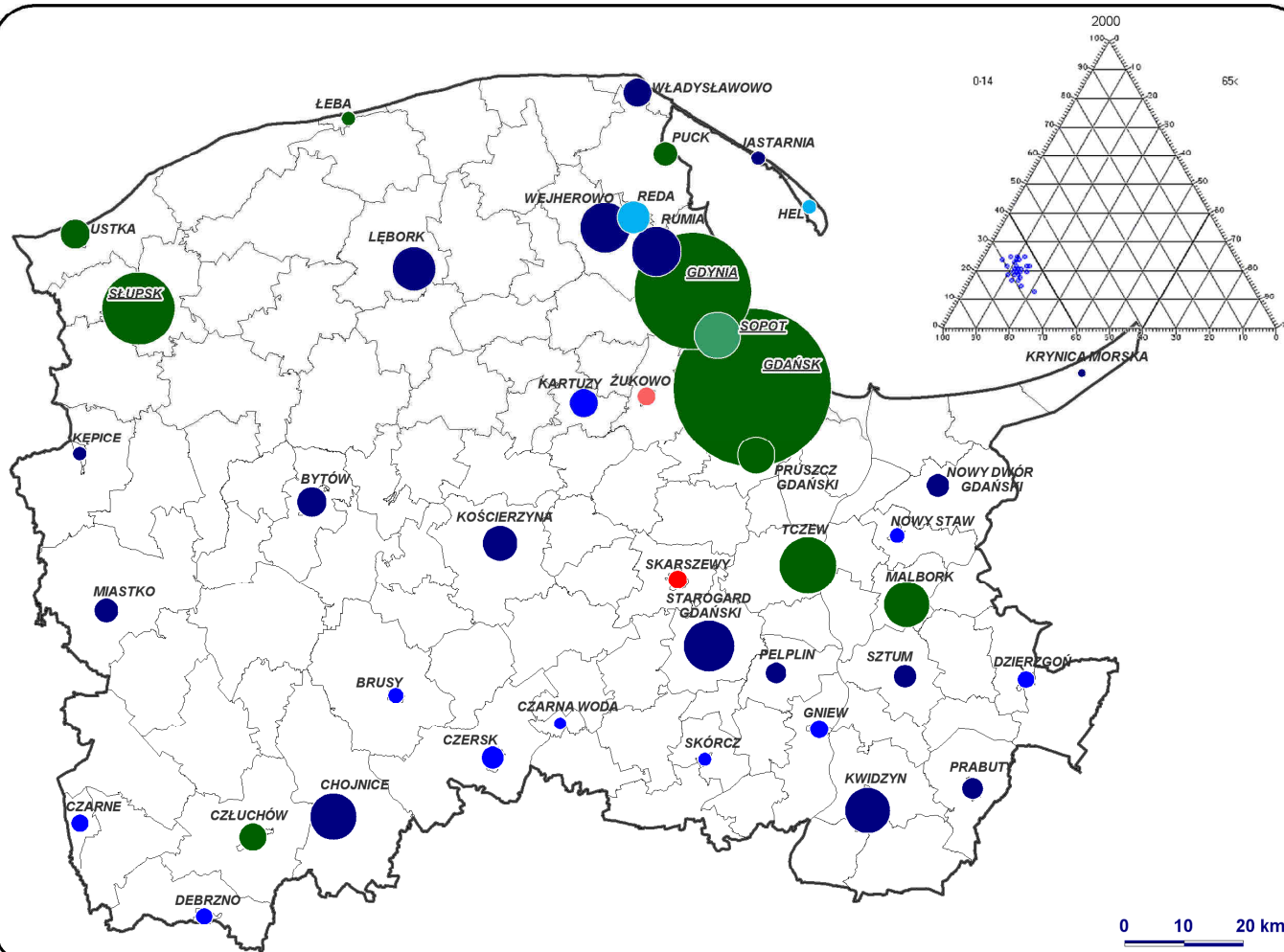
- wczesna młodość demograficzna
- dojrzała młodość demograficzna
- późna młodość demograficzna
- wczesna stabilność demograficzna
- dojrzała stabilność demograficzna
- późna stabilność demograficzna
- wczesne starzenie się demograficzne
- dojrzałe starzenie się demograficzne
- późne starzenie się demograficzne

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.I.1. Biologiczna struktura wieku (1995)

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

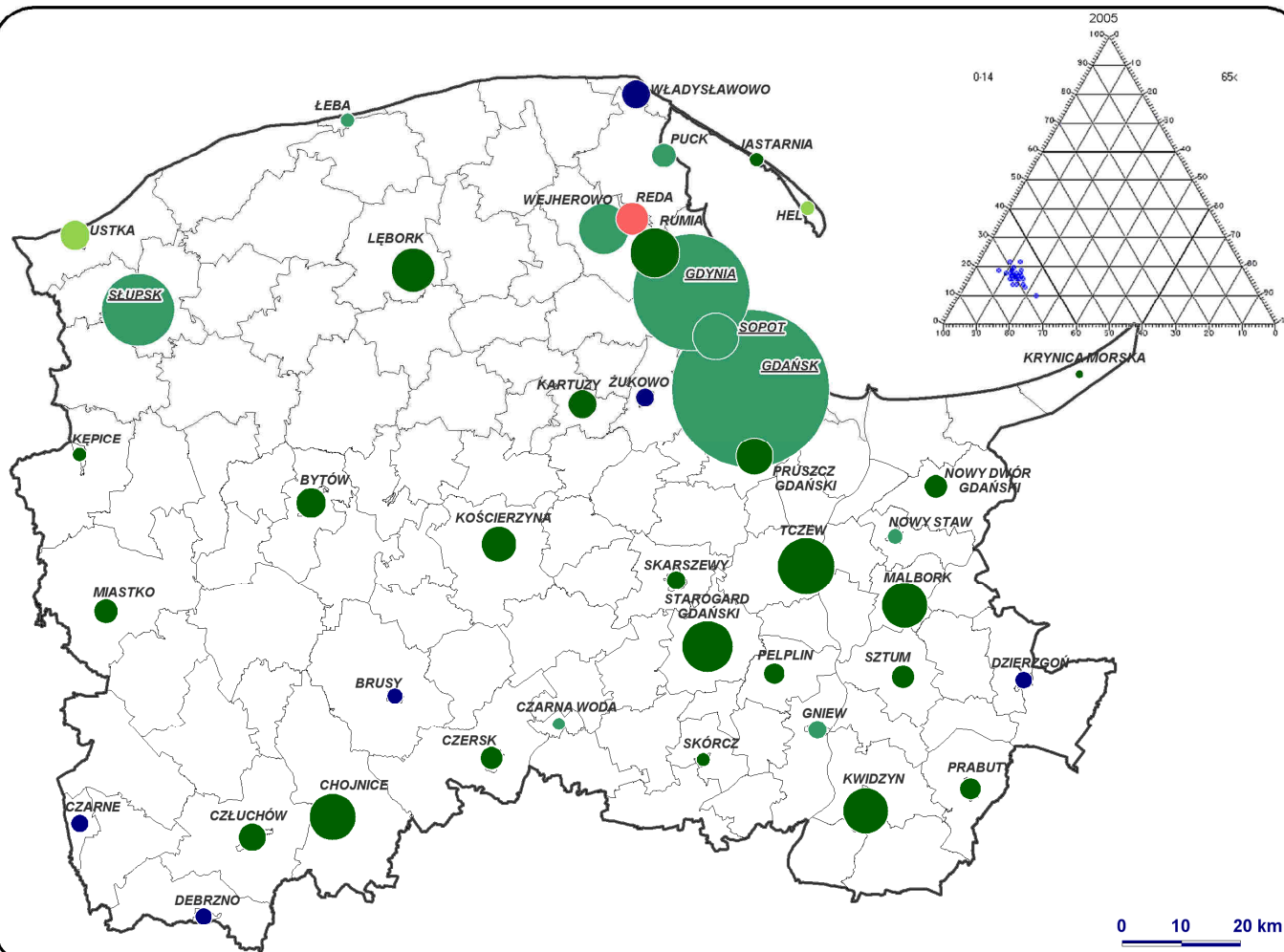
BIOLOGICZNA STRUKTURA WIEKU w roku 2000

- wczesna młodość demograficzna
- dojrzała młodość demograficzna
- późna młodość demograficzna
- wczesna stabilność demograficzna
- dojrzała stabilność demograficzna
- późna stabilność demograficzna
- wczesne starzenie się demograficzne
- dojrzałe starzenie się demograficzne
- późne starzenie się demograficzne

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-840 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

M.I.2. Biologiczna struktura wieku (2000)

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

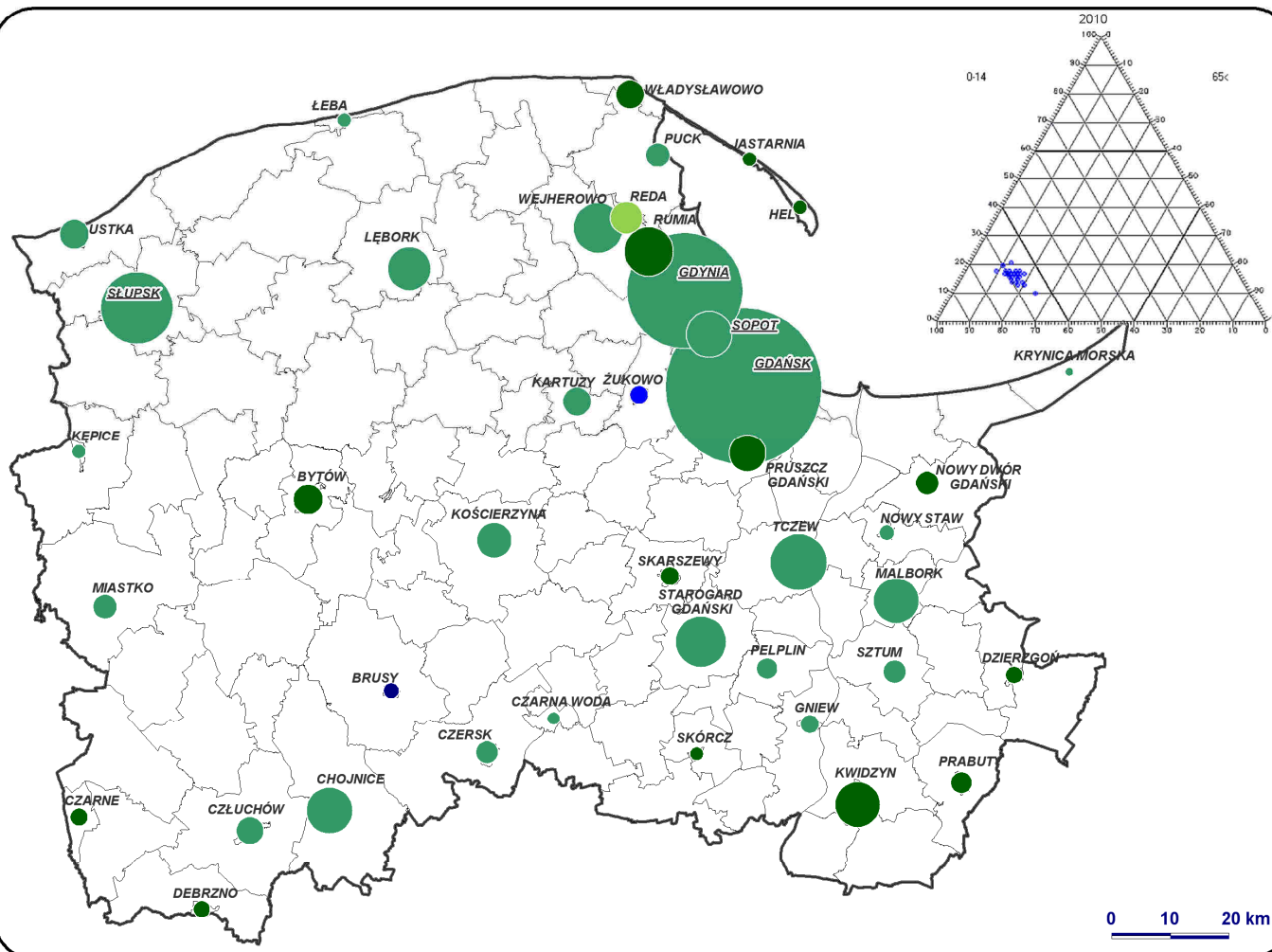
BIOLOGICZNA STRUKTURA WIEKU w roku 2005

- wczesna młodość demograficzna
- dojrzała młodość demograficzna
- późna młodość demograficzna
- wczesna stabilność demograficzna
- dojrzała stabilność demograficzna
- późna stabilność demograficzna
- wczesne starzenie się demograficzne
- dojrzałe starzenie się demograficzne
- późne starzenie się demograficzne

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-840 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

M.I.3. Biologiczna struktura wieku (2005)

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

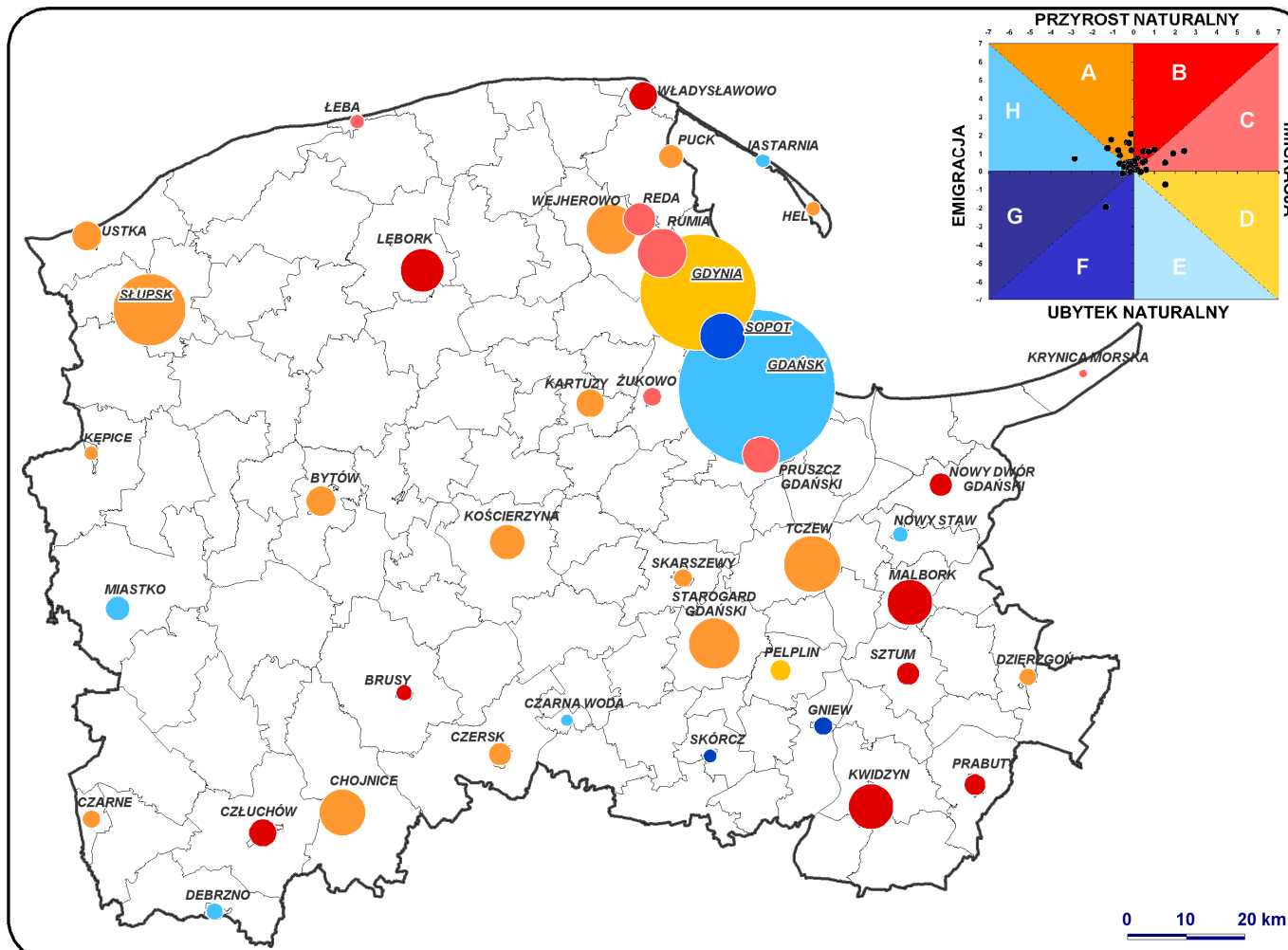
BIOLOGICZNA STRUKTURA WIEKU w roku 2010

- wczesna młodość demograficzna
- dojrzała młodość demograficzna
- późna młodość demograficzna
- wczesna stabilność demograficzna
- dojrzała stabilność demograficzna
- późna stabilność demograficzna
- wczesne starzenie się demograficzne
- dojrzałe starzenie się demograficzne
- późne starzenie się demograficzne

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

M.I.4. Biologiczna struktura wieku (2010)

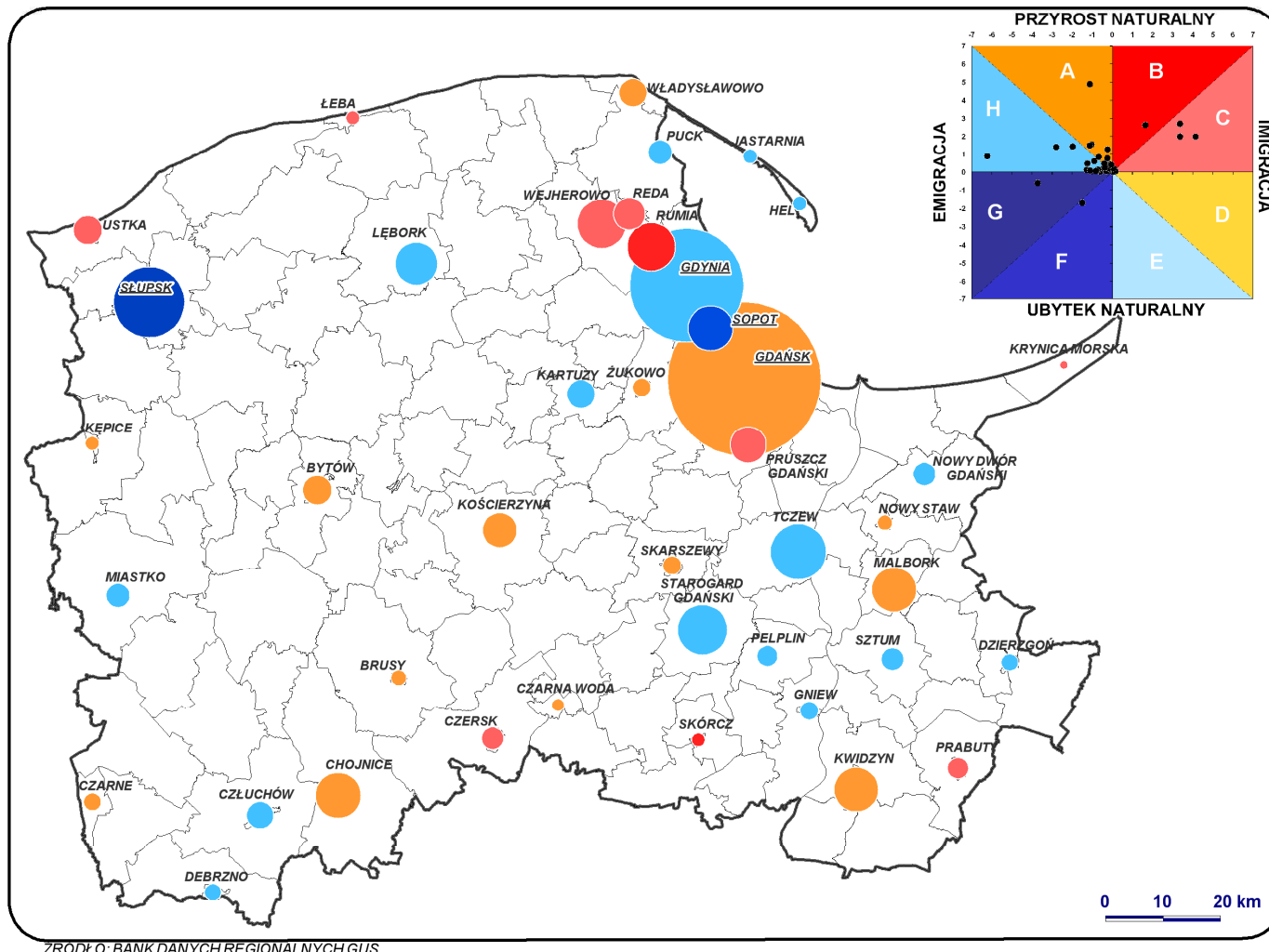
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.I.5. Przyrost rzeczywisty (1995)

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

PRZYROST RZECZYWISTY
w roku 2010

A + PN > -SM

B + PN > +SM

C + PN < +SM

D -PN < +SM

F -PN > -SM

G -PN < -SM

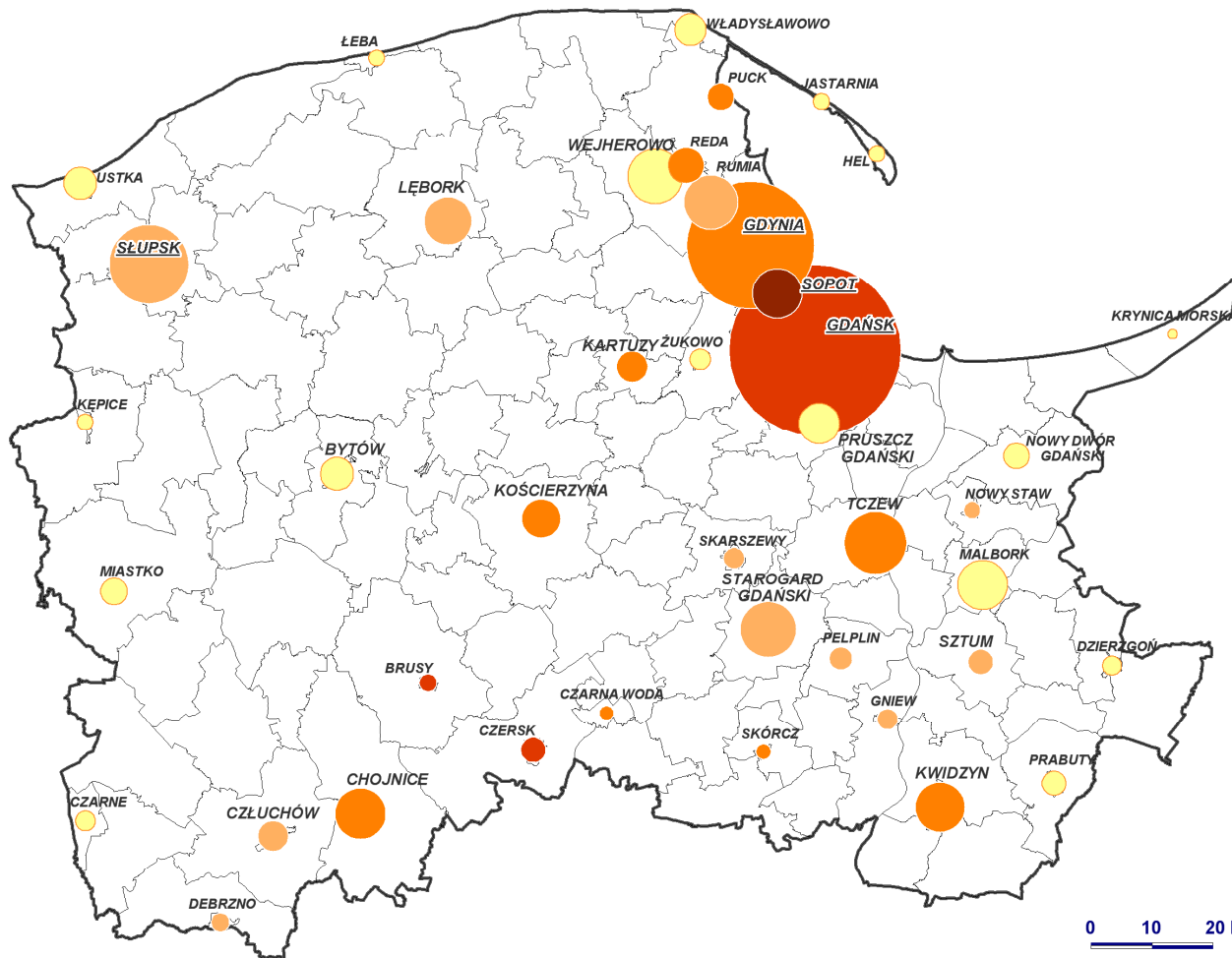
H +PN < -SM

PN - PRZYROST NATURALNY
SM - SALDO MIGRACJI

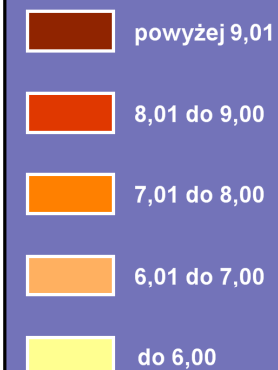
URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-310 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

M.I.6. Przyrost rzeczywisty (2010)

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

WSKAŹNIK STARZENIA
PODWÓJNEGO W %
w roku 2005

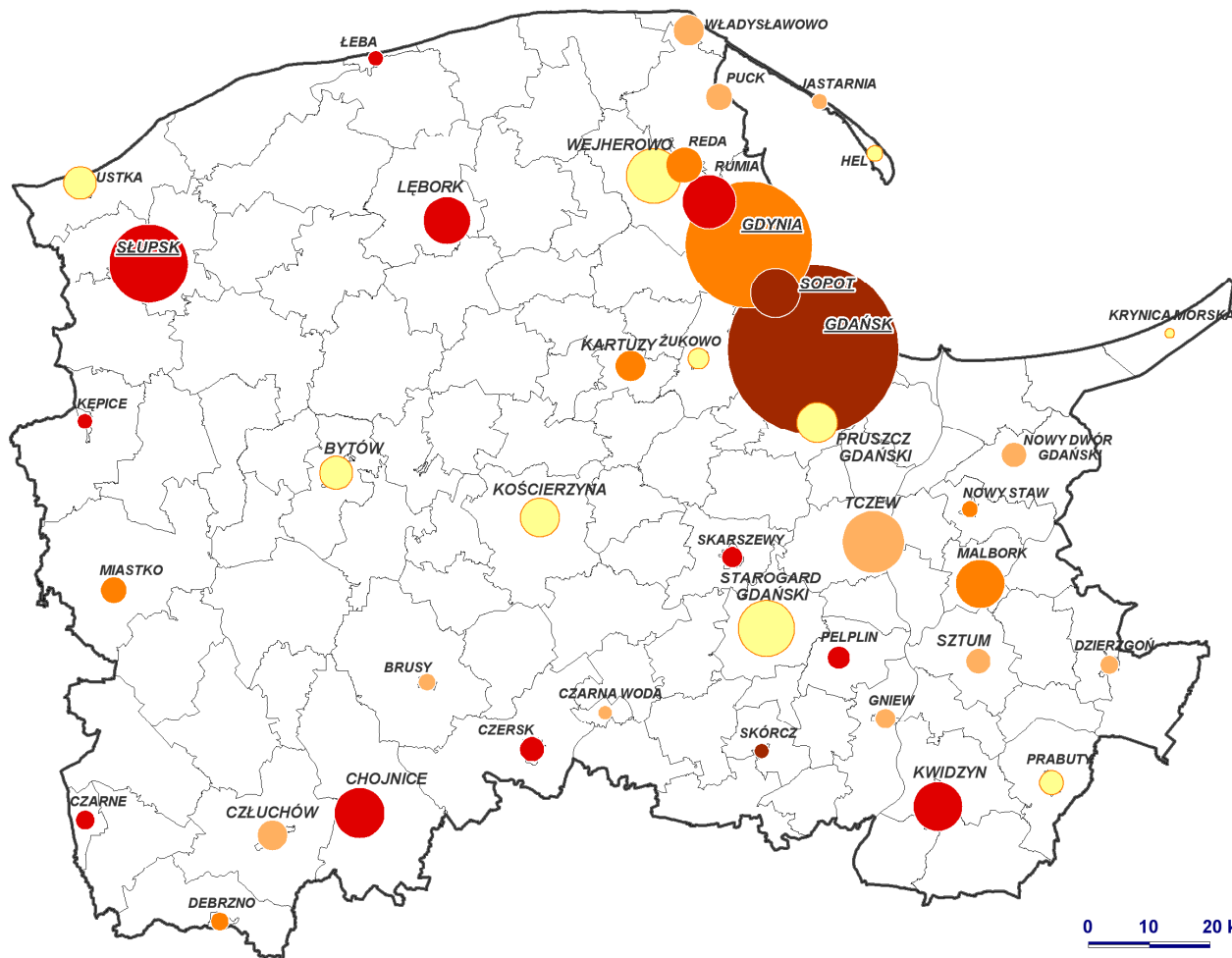
Liczba ludności w wieku powyżej
85 lat w liczbie ludności w wieku
poprodukcyjnym

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

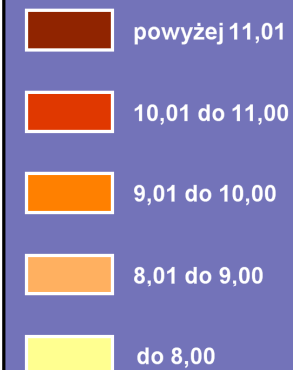
ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.I.7. Wskaźnik starzenia (2005)

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

**WSKAŹNIK STARZENIA
PODWOJNEGO W %
w roku 2010**

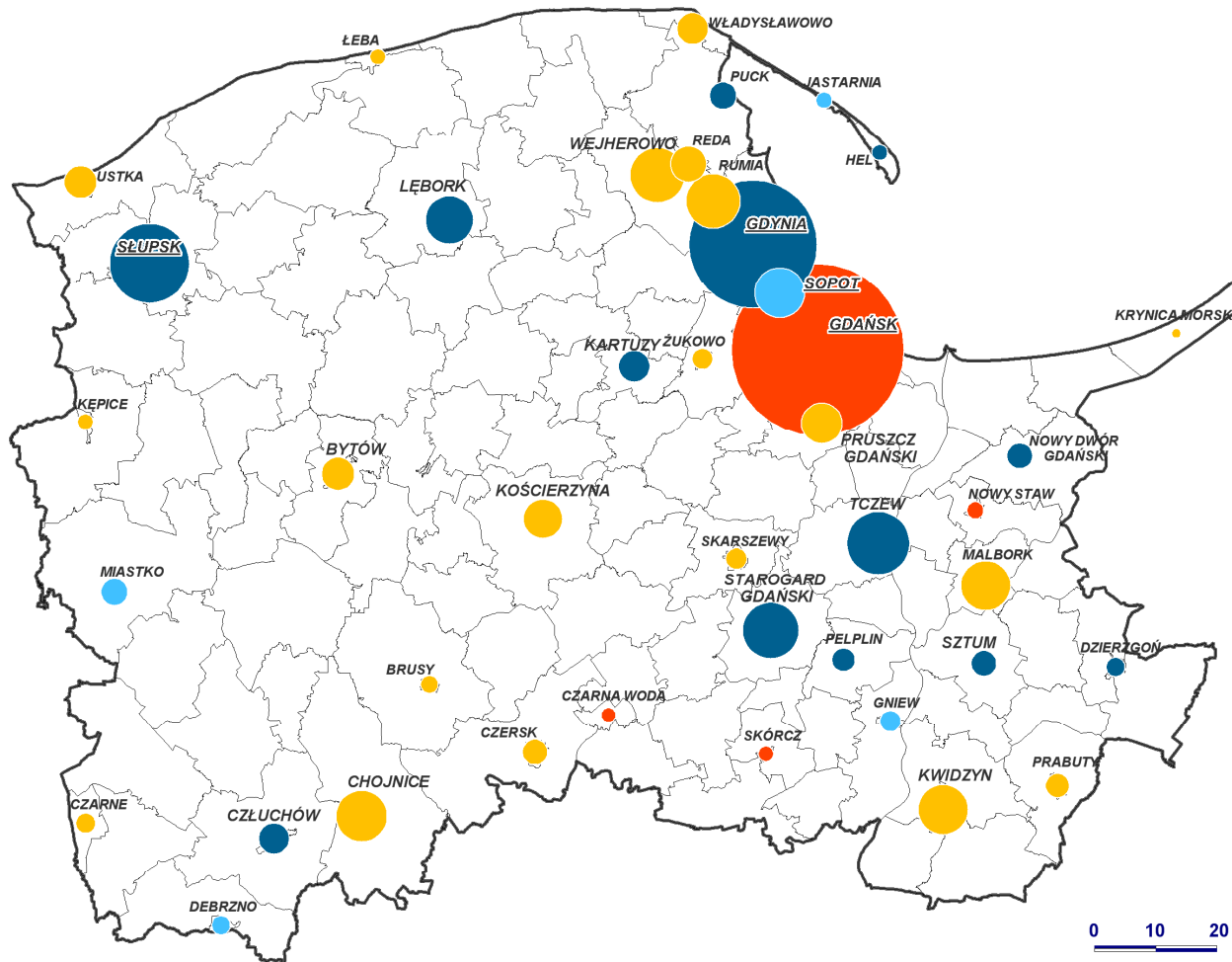

Liczba ludności w wieku powyżej 85 lat w liczbie ludności w wieku poprodukcyjnym

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

M.I.8. Wskaźnik starzenia (2010)

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

ZMIANY TYPÓW WEBBA
W LATACH 1995 - 2010

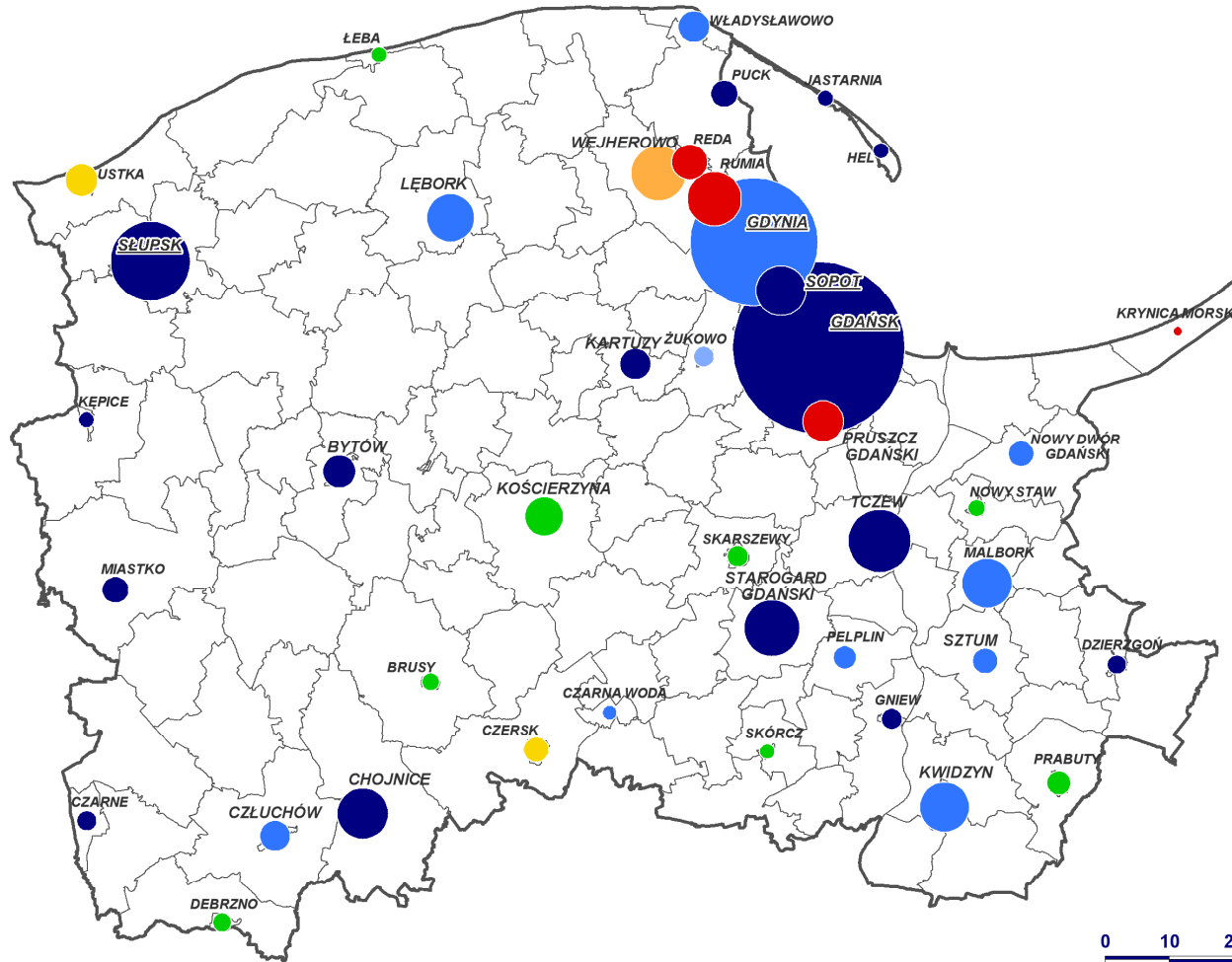
- typ progresywny
- typ stagnujący progresywny
- typ stagnujący regresywny
- typ rwegresywny

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.I.9. Typy Webba

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

TYPY MIGRACYJNE MIAST w latach 1995 - 2010

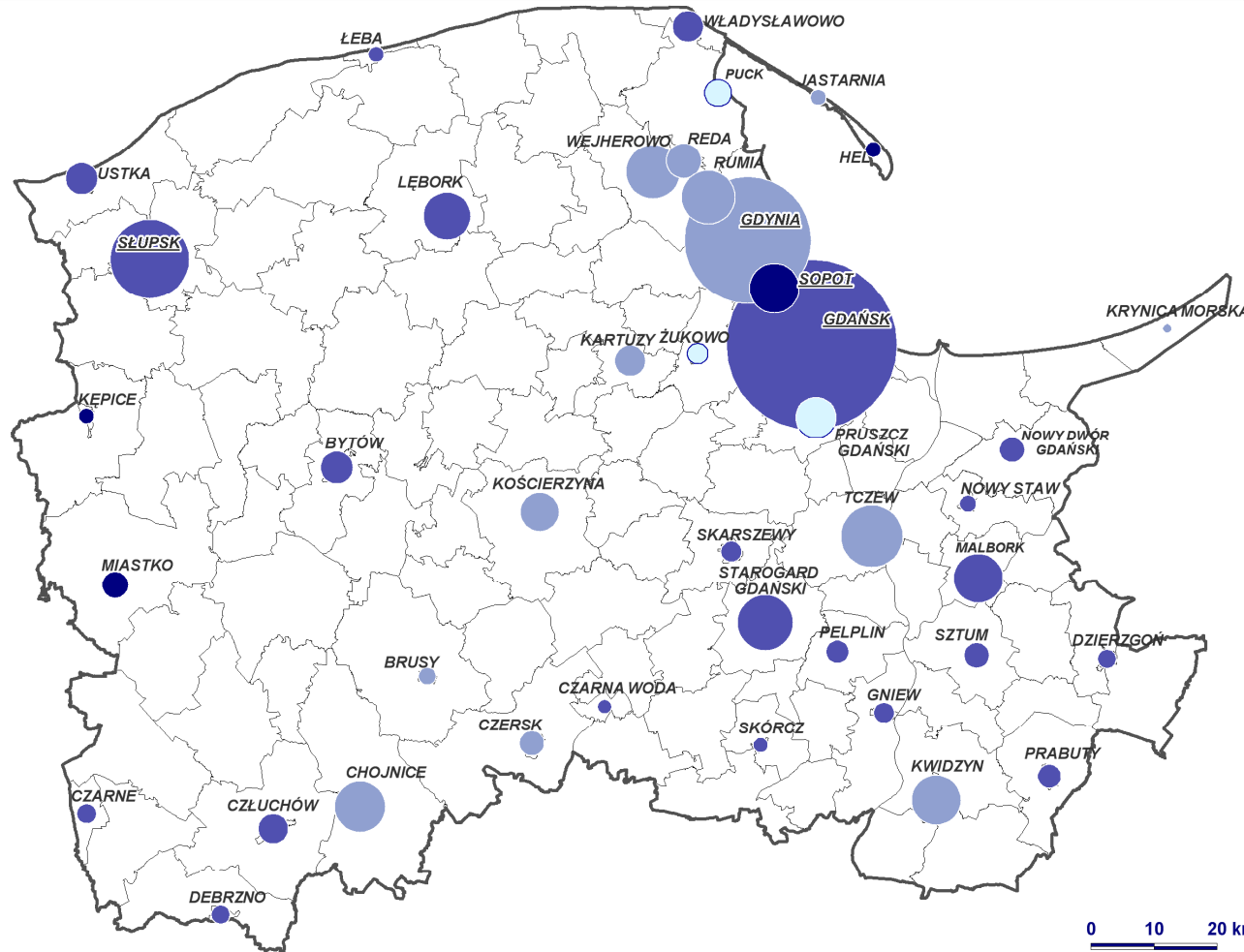
- Miasta emigracyjne
- Miasta, które łagodnie przeszły do typu imigracyjnego
- Miasta, które gwałtownie przeszły do typu imigracyjnego
- Miasta imigracyjne
- Miasta, które łagodnie przeszły do typu emigracyjnego.
- Miasta, które gwałtownie przeszły do typu emigracyjnego
- Miasta o dużej zmienności typów

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

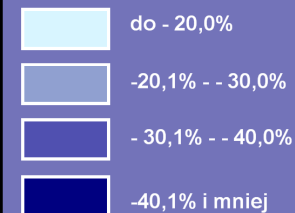
M.I.10. Typy migracyjne

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

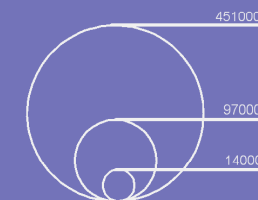

DYNAMIKA ZMIAN LICZBY UCZNIÓW
SZKÓŁ PODSTAWOWYCH
W MIASTACH

W LATACH 2000 - 2010

LICZBA LUDNOŚCI

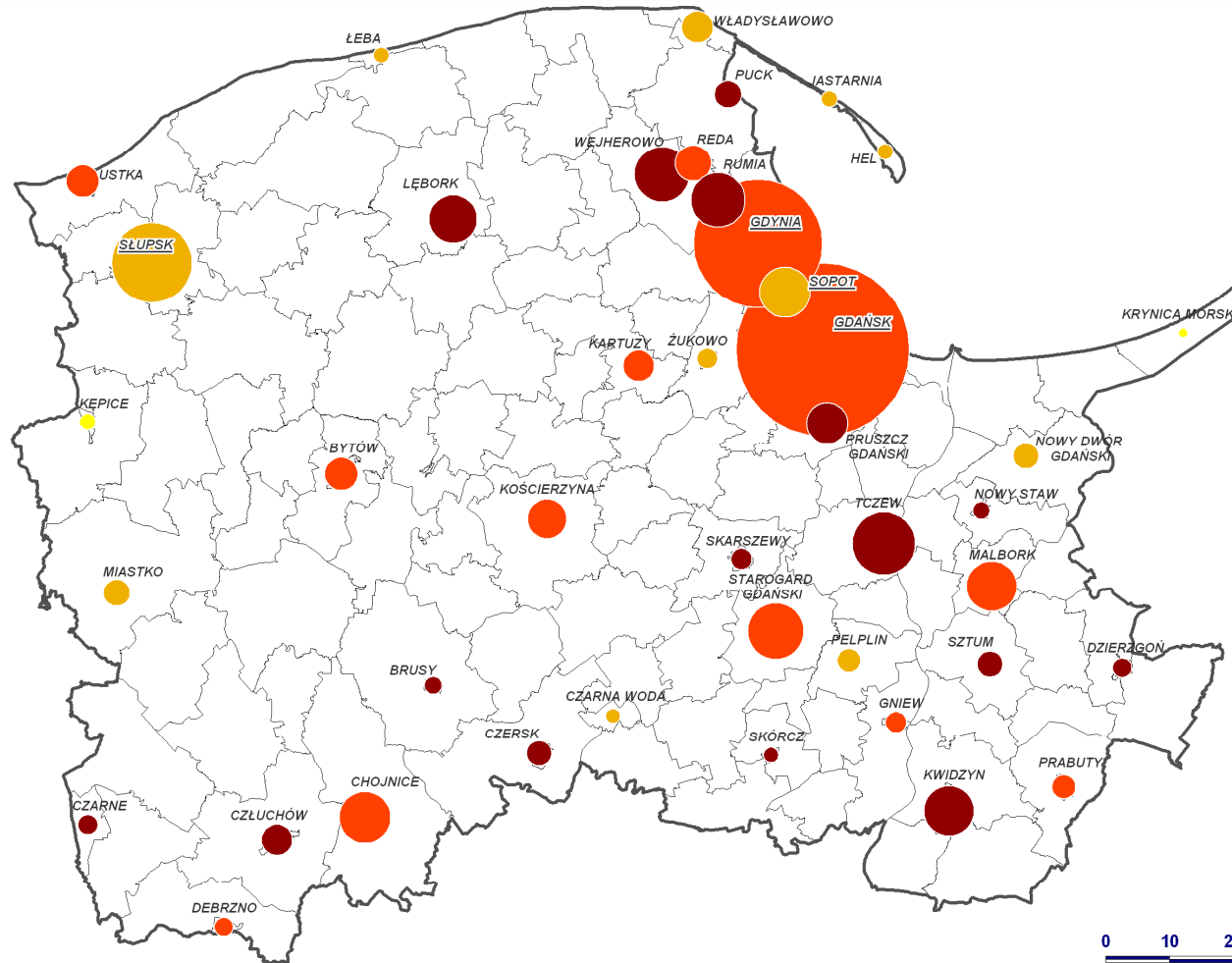

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: RAPORT O STANIE ŚRODOWISKA WOJ. POMORSKIEGO

M.I.11. Dynamika zmian – uczniowie szkół podstawowych

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

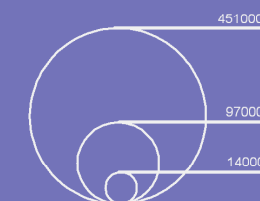

LICZBA UCZNIÓW SZKÓŁ
PODSTAWOWYCH PRZYPADAJĄCA
NA 1 POMIESZCZENIE SZKOLNE

W ROKU 2010

LICZBA LUDNOŚCI

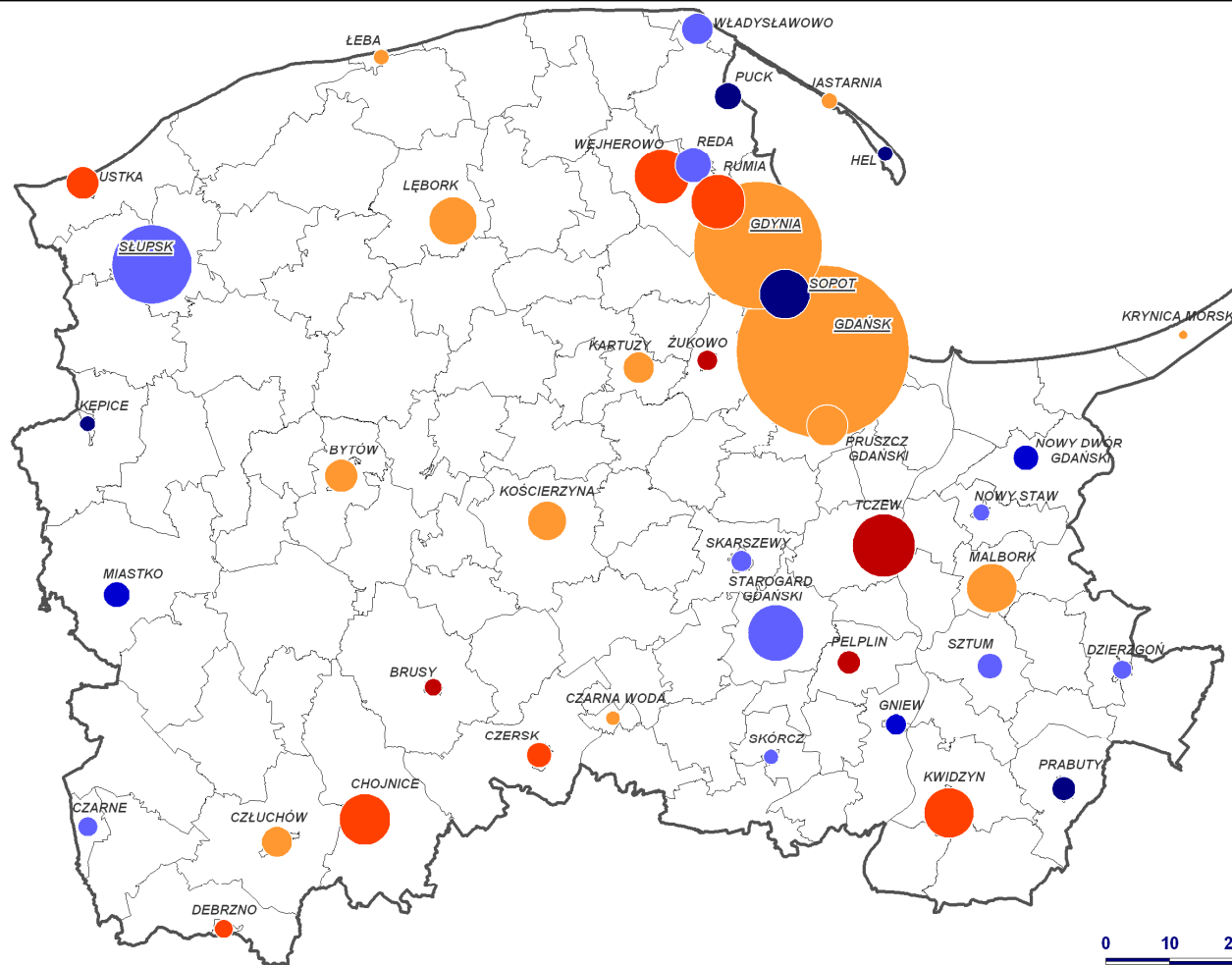

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

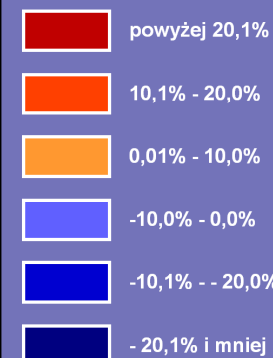
ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.I.12. Liczba uczniów w klasie – szkoły podstawowe

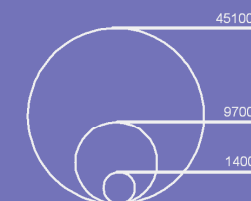
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

DYNAMIKA ZMIAN LICZBY UCZNIÓW
SZKÓŁ GIMNAZJALNYCH
W MIASTACH
W LATACH 2000 - 2010

LICZBA LUDNOŚCI

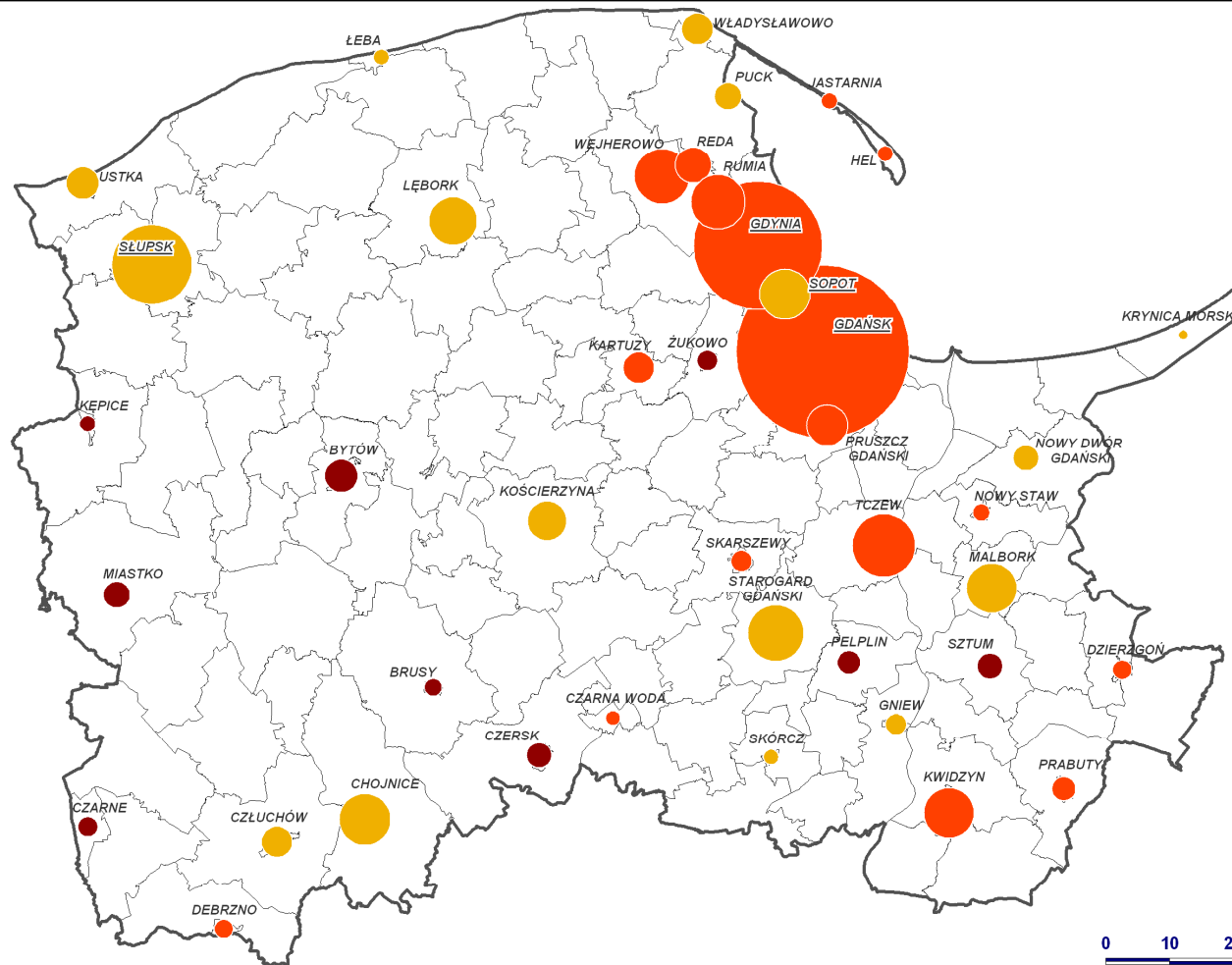

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: RAPORT O STANIE ŚRODOWISKA WOJ. POMORSKIEGO

M.I.13. Dynamika zmian – uczniowie gimnazjów

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

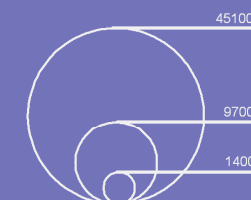

LICZBA UCZNIÓW SZKÓŁ
GIMNAZJALNYCH PRZYPADAJĄCA
NA 1 POMIESZCZENIE SZKOLNE

W ROKU 2010

LICZBA LUDNOŚCI

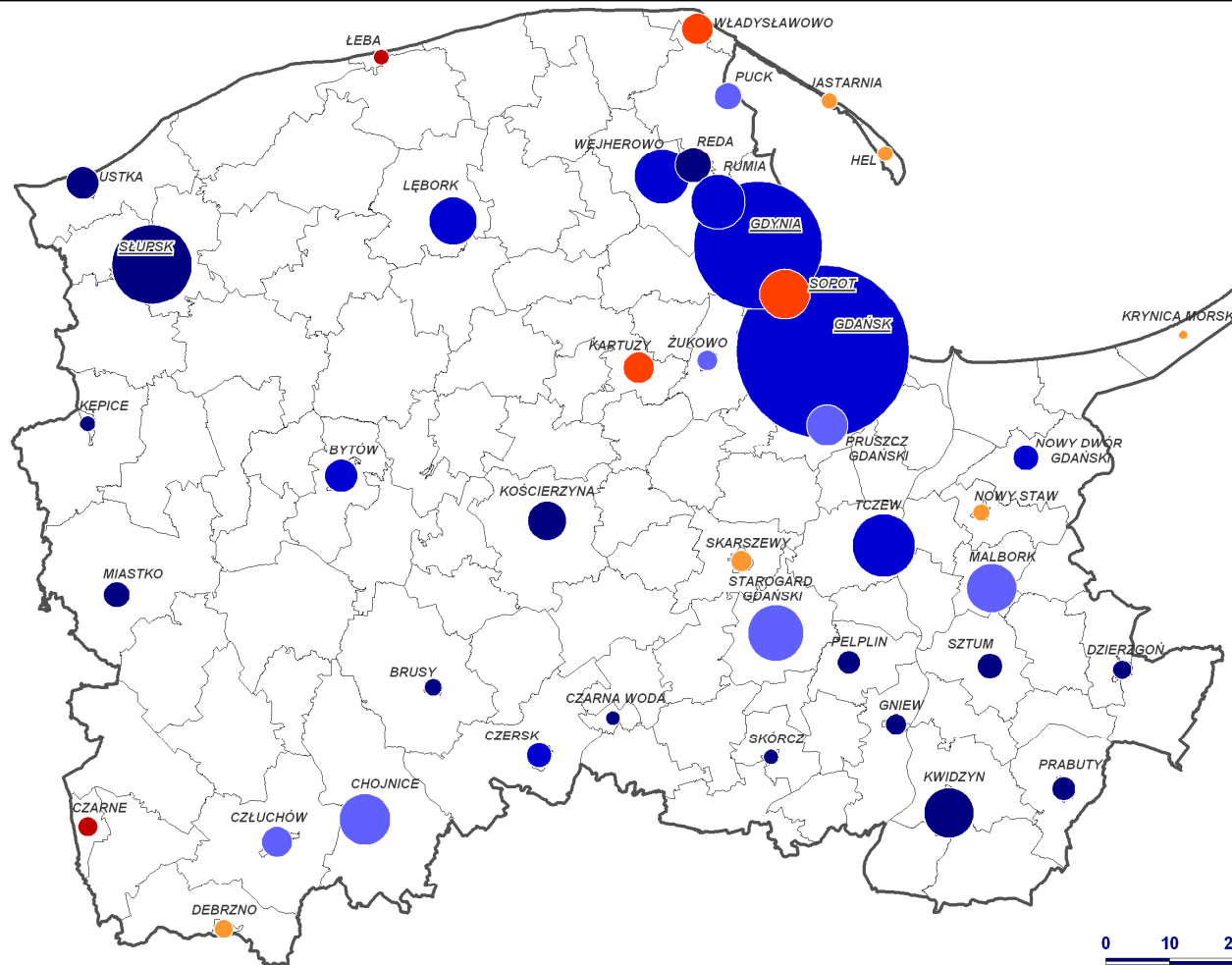

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

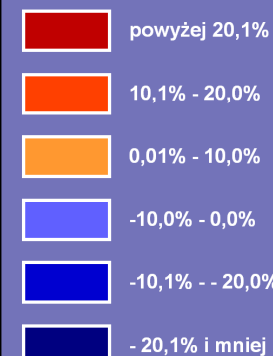
ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.I.14. Liczba uczniów w klasie – gimnazja

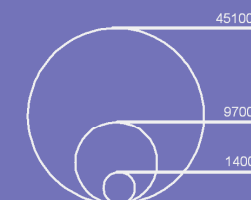
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

DYNAMIKA ZMIAN LICZBY UCZNIÓW
LICEÓW OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH
W MIASTACH
W LATACH 2005 - 2010

LICZBA LUDNOŚCI

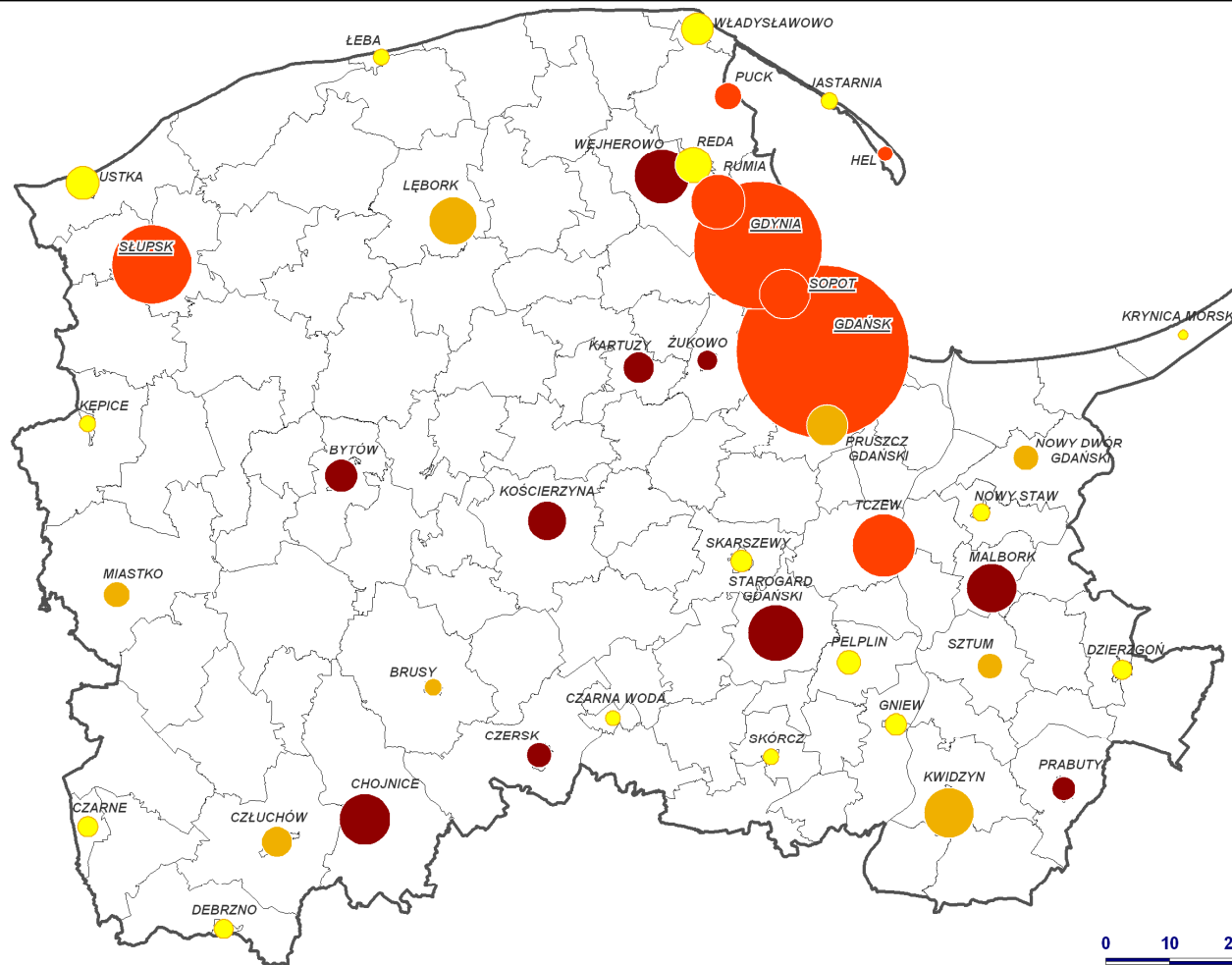

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.I.15. Dynamika zmian – uczniowie liceów

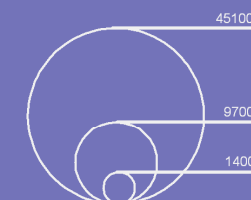
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

LICZBA UCZNIÓW LICEÓW
OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH
PRZYPADAJĄCA NA 1
POMIESZCZENIE SZKOLNE
W ROKU 2010

LICZBA LUDNOŚCI

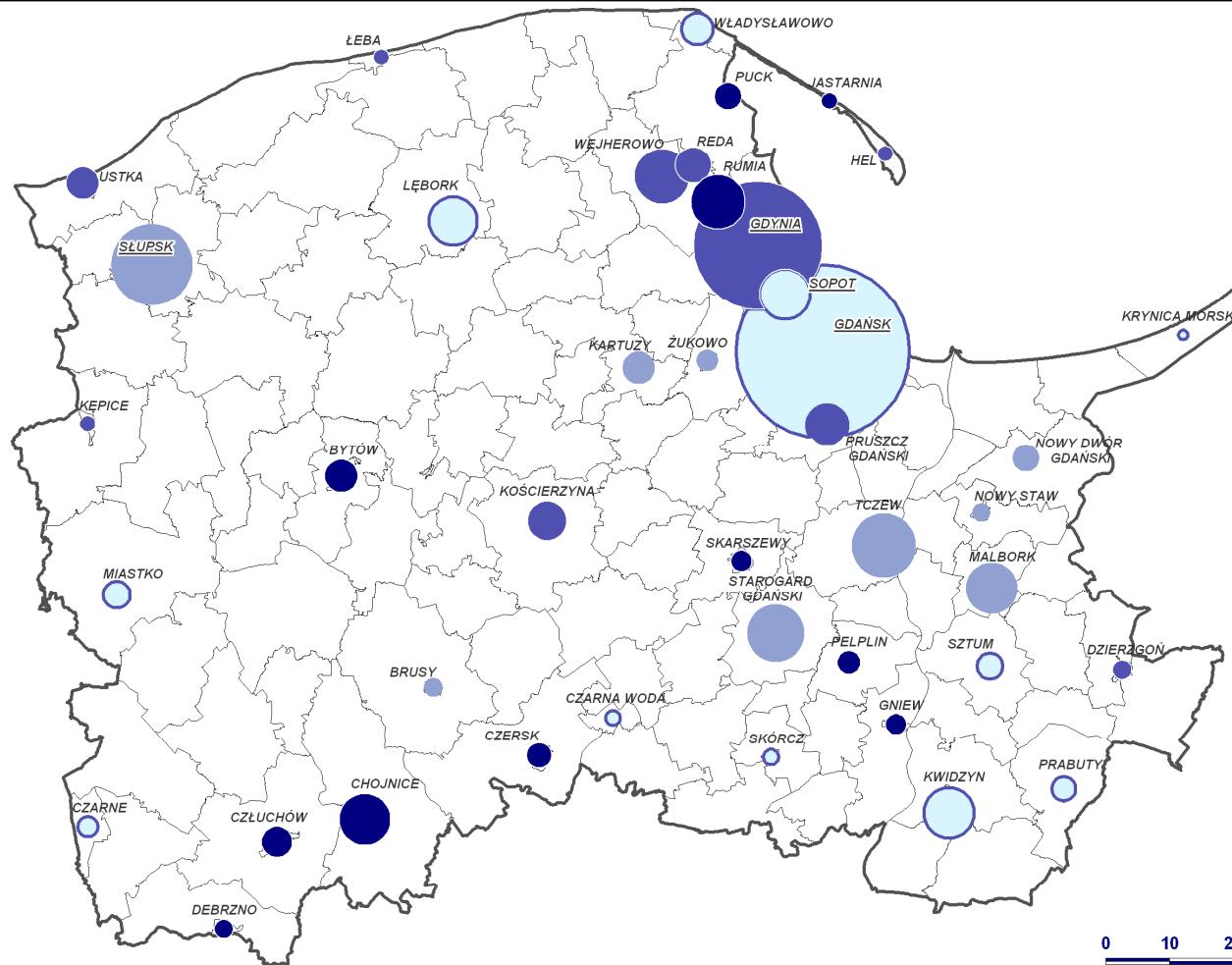

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.I.16. Liczba uczniów w klasie - licea

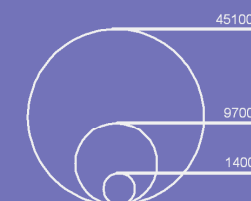
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

UCZNIOWIE PRZYPADAJĄCY NA 1
KOMPUTER Z DOSTĘPEM DO
INTERNETU PRZEZNACZONY DO
UŻYTKU UCZNIÓW W SZKOŁACH
PODSTAWOWYCH

LICZBA LUDNOŚCI

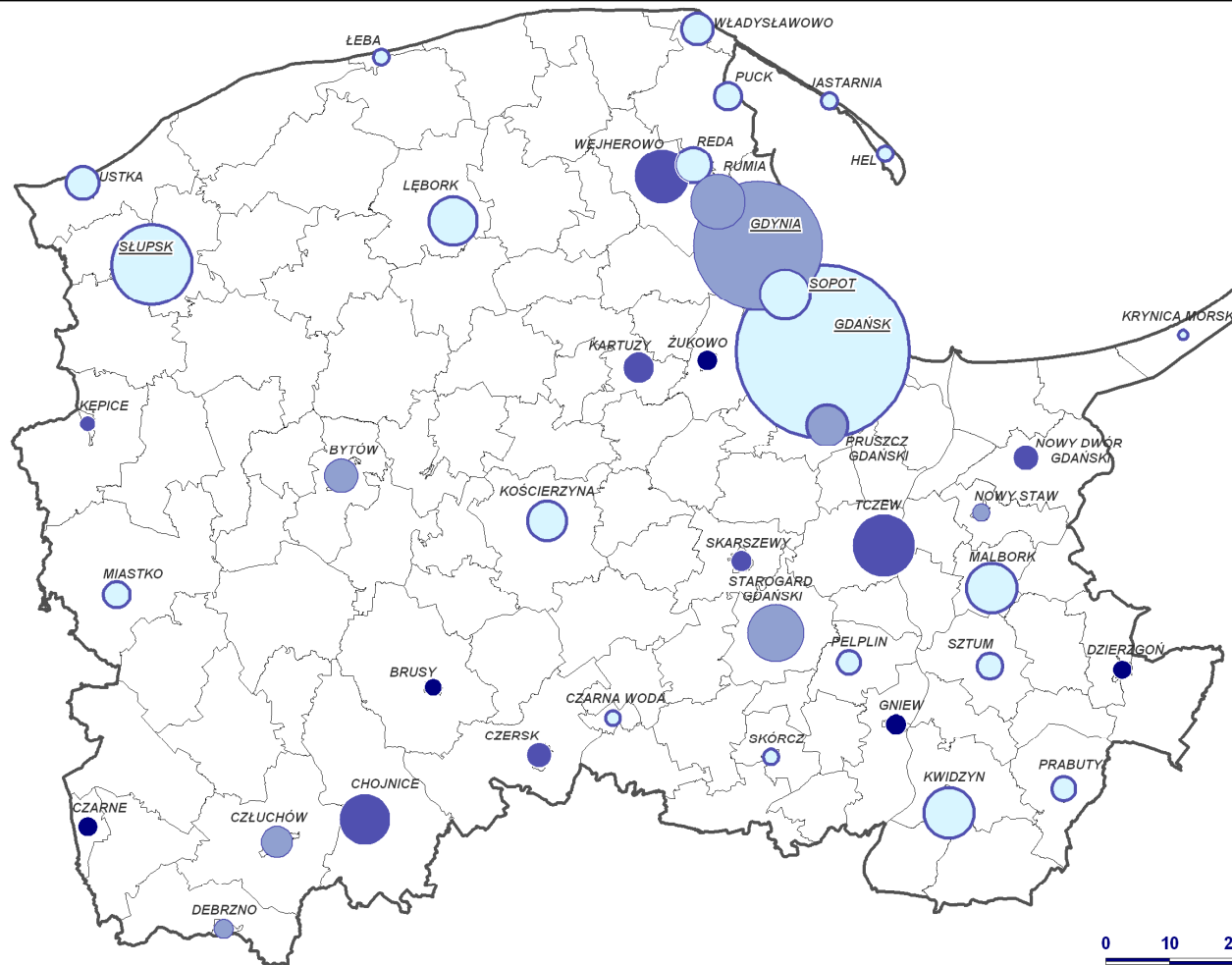

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.I.17. Wyposażenie w komputery – szkoły podstawowe

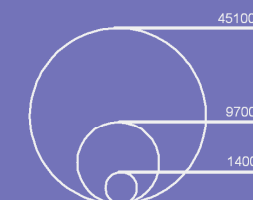
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

UCZNIOWIE PRZYPADAJĄCY NA 1
KOMPUTER Z DOSTĘPEM DO
INTERNETU PRZEZNACZONY DO
UŻYTKU UCZNIÓW W GIMNAZJACH

LICZBA LUDNOŚCI

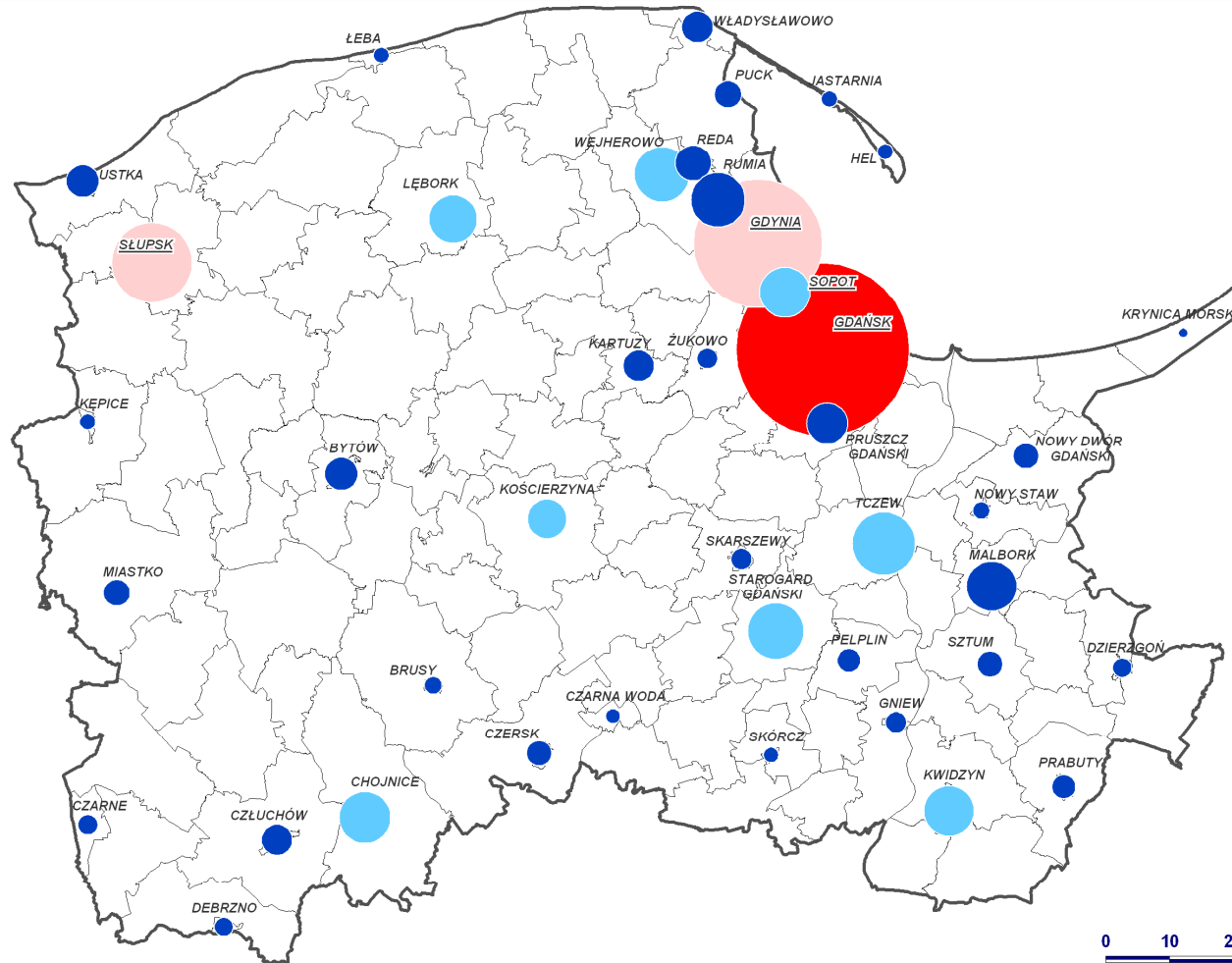

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

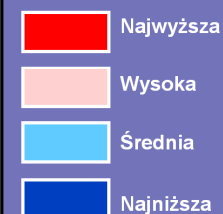
ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.I.18. Wyposażenie w keomputery – gimnazja

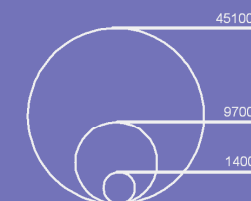
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

RANGA EDUKACYJNA OŚRODKÓW

LICZBA LUDNOŚCI

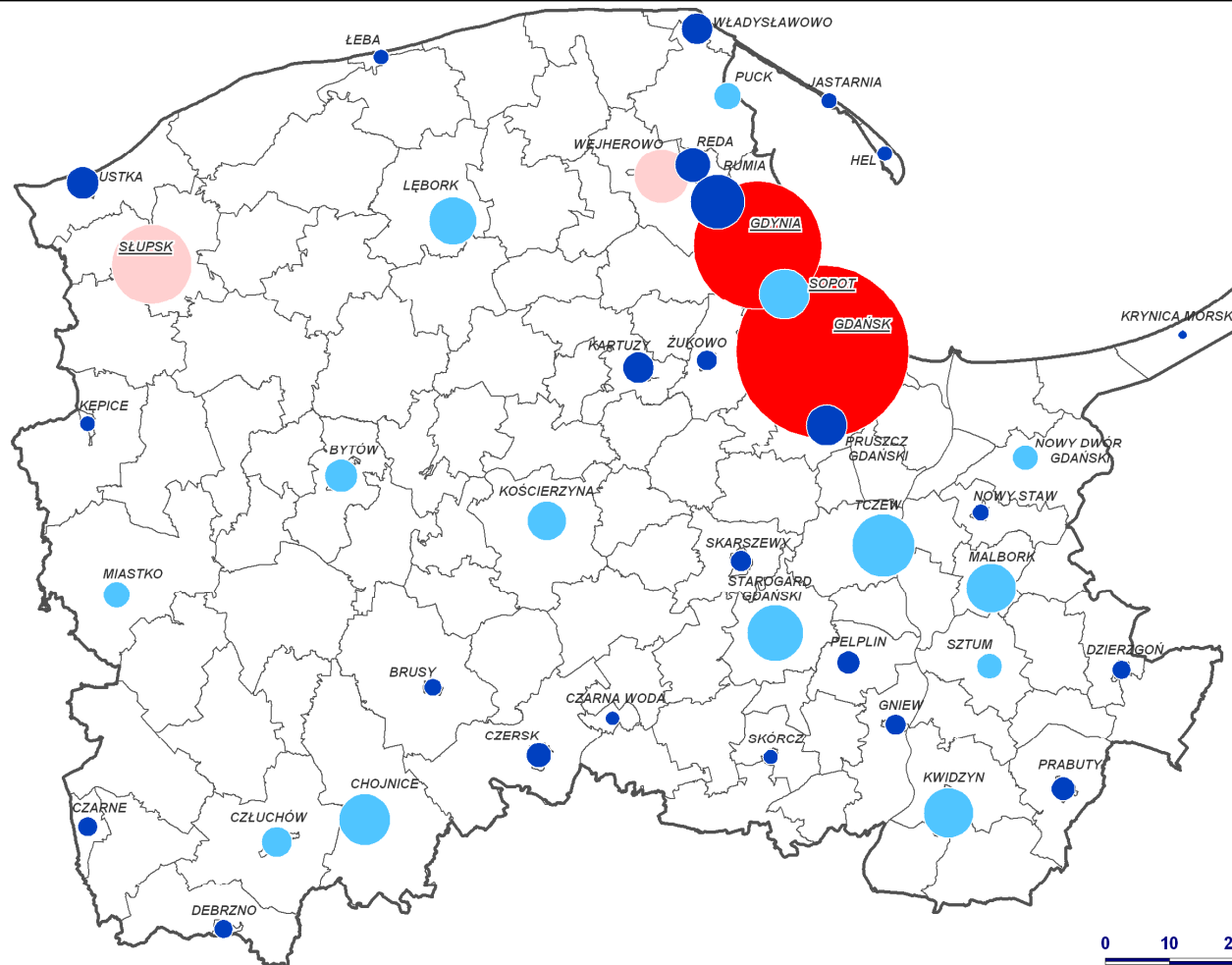

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.I.19. Ranga ośrodków – edukacja

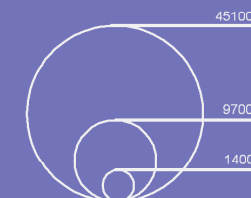
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

RANGA OŚRODKÓW W OCHRONIE ZDROWIA

- Najwyższa
- Wysoka
- Średnia
- Niska

LICZBA LUDNOŚCI

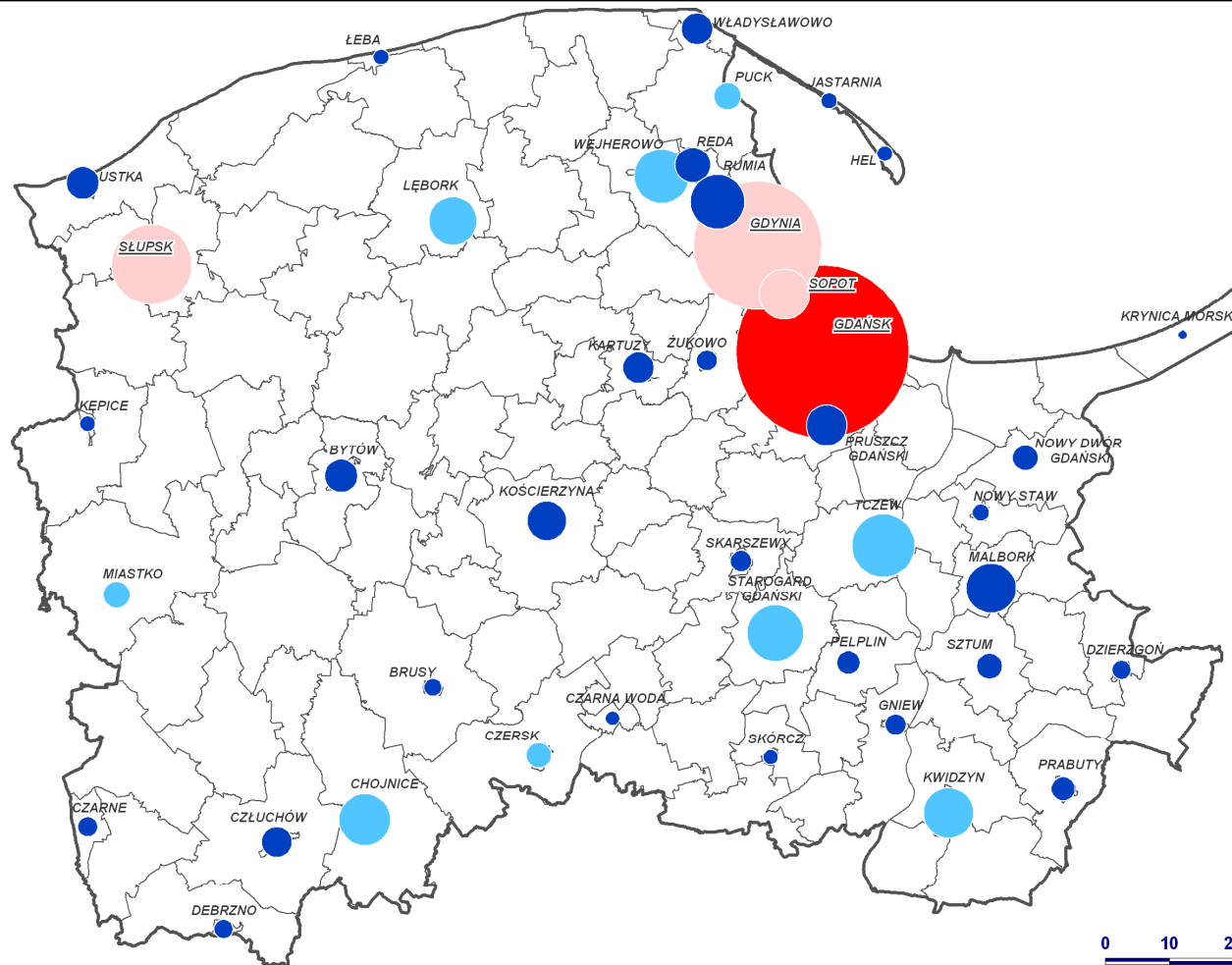

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

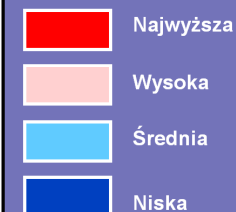
ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.I.20. Ranga ośrodków – ochrona zdrowia

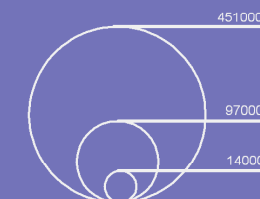
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

RANGA OŚRODKÓW W ZAKRESIE
DOSTĘPNOŚCI DO INSTYTUCJI
KULTURY

LICZBA LUDNOŚCI

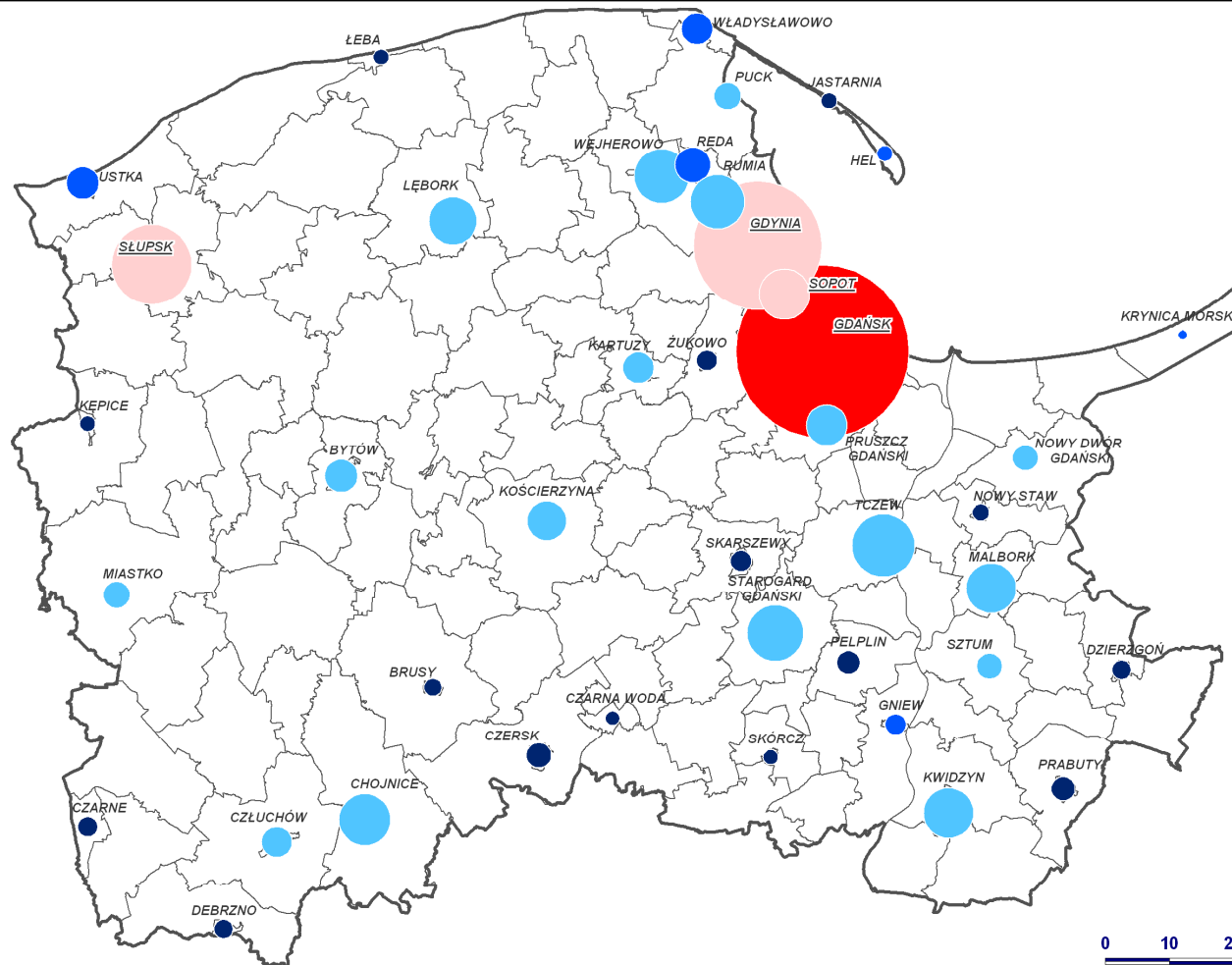

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: RAPORT O STANIE ŚRODOWISKA WOJ POMORSKIEGO

M.I.21. Ranga ośrodków – instytucje kultury

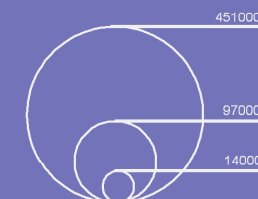
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

RANGA MIAST W ŚWIELE
WYPOSAŻENIA W INSTYTUCJE
I USŁUGI

- Najwyższa
- Wysoka
- Średnia
- Niska
- Najniższa

LICZBA LUDNOŚCI

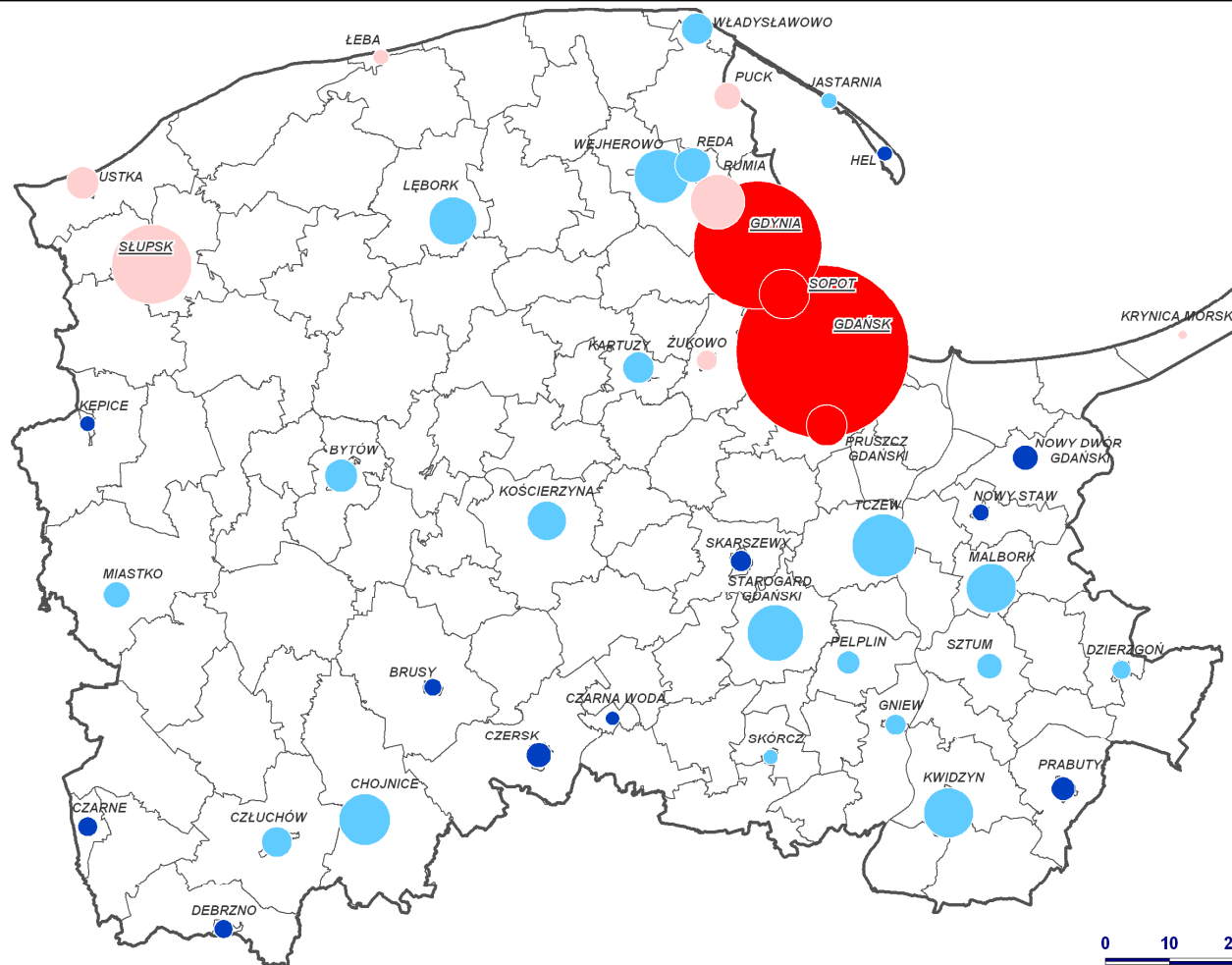

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.II.1. Ranga ośrodków – instytucje i usługi

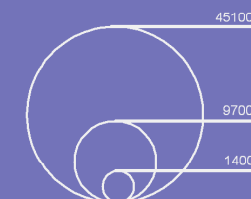
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

WSKAŹNIK UDZIAŁU SPÓŁEK
PRAWA HANDLOWYCH NA
1000 MIESZKAŃCÓW

- Najwyższy
- Wysoki
- Średni
- Niski

LICZBA LUDNOŚCI

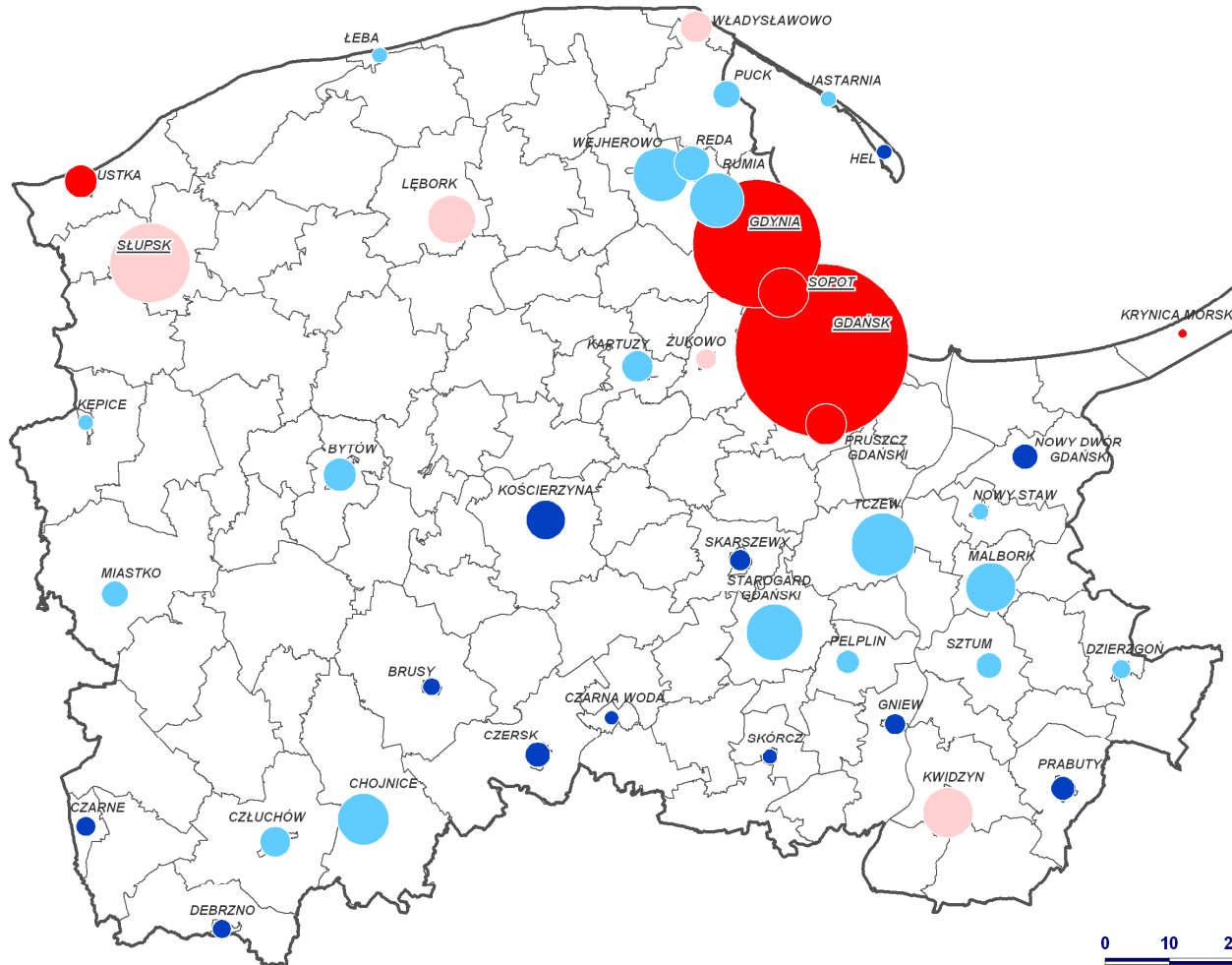

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.II.2. Spółki prawa handlowego

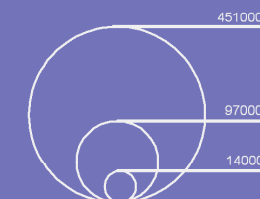
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

LICZBA SPÓŁEK PRAWA
HANDLOWEGO Z UDZIAŁEM
KAPITAŁU ZAGRANICZNEGO NA
1000 MIESZKAŃCÓW

LICZBA LUDNOŚCI

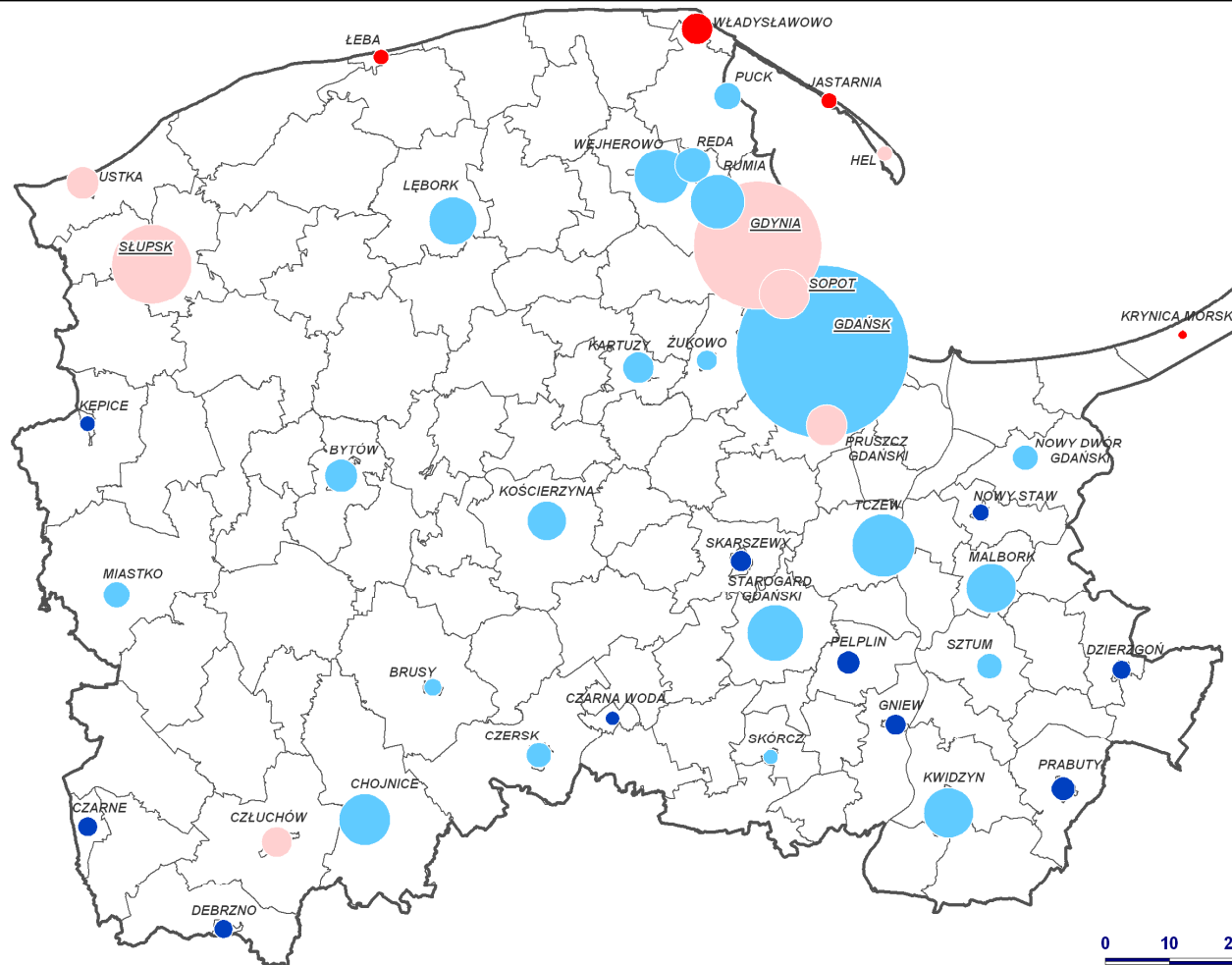

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.II.3. Spółki prawa handlowego z udziałem kapitału zagranicznego

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

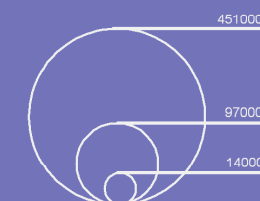

ŹRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

LICZBA OSÓB FIZYCZNYCH
PROWADZĄCYCH DZIAŁANOŚĆ
GOSPODARCZĄ
NA 1000 MIESZKAŃCÓW

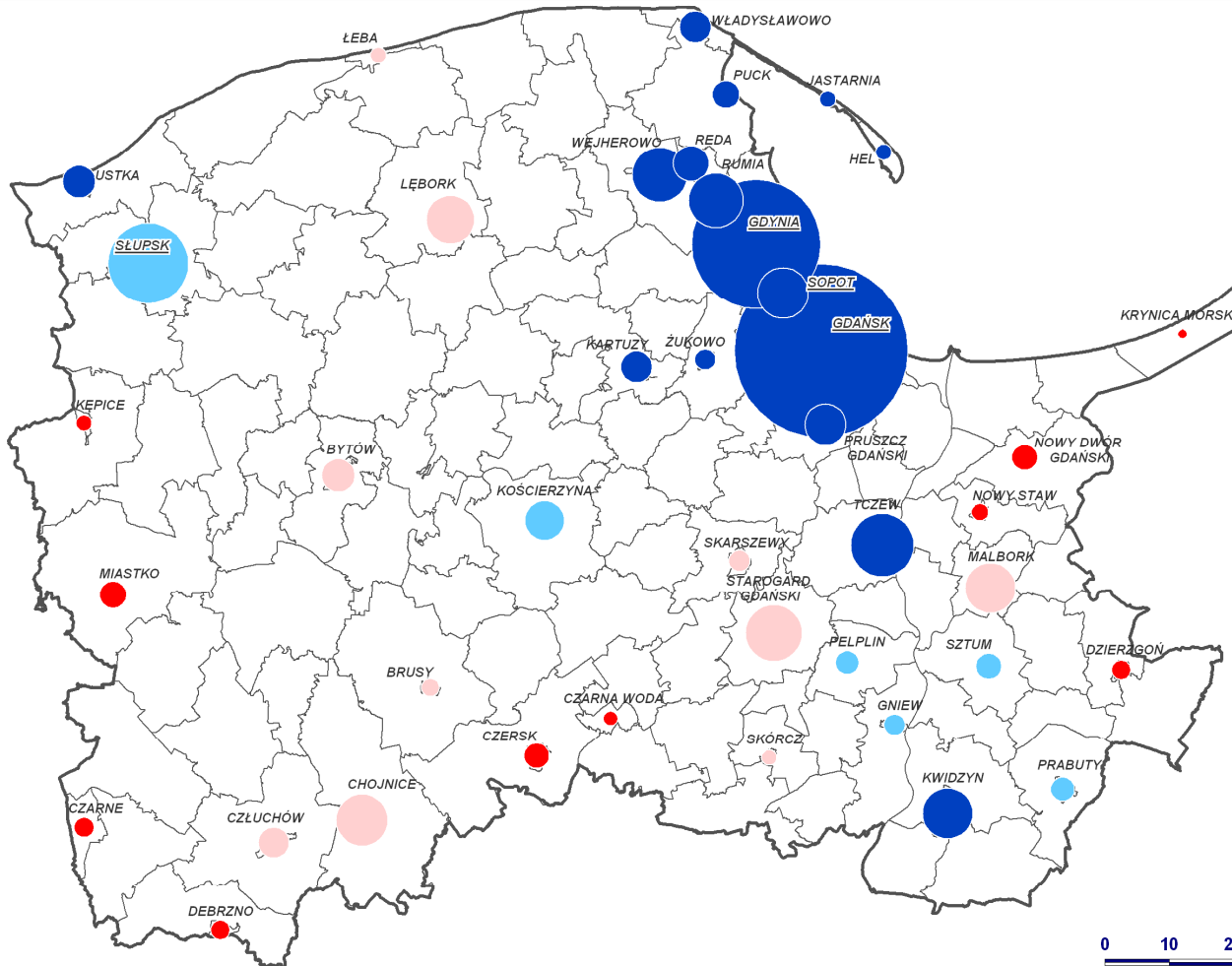
LICZBA LUDNOŚCI

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

M.II.4. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą

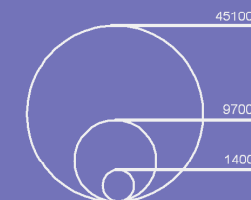
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

LICZBA ZAREJESTROWANYCH
BEZROBOTNYCH NA 1000
MIESZKAŃCÓW W WIEKU
PRODUKCYJNYM

- Niska
- Średnia
- Wysoka
- Najwyższa

LICZBA LUDNOŚCI

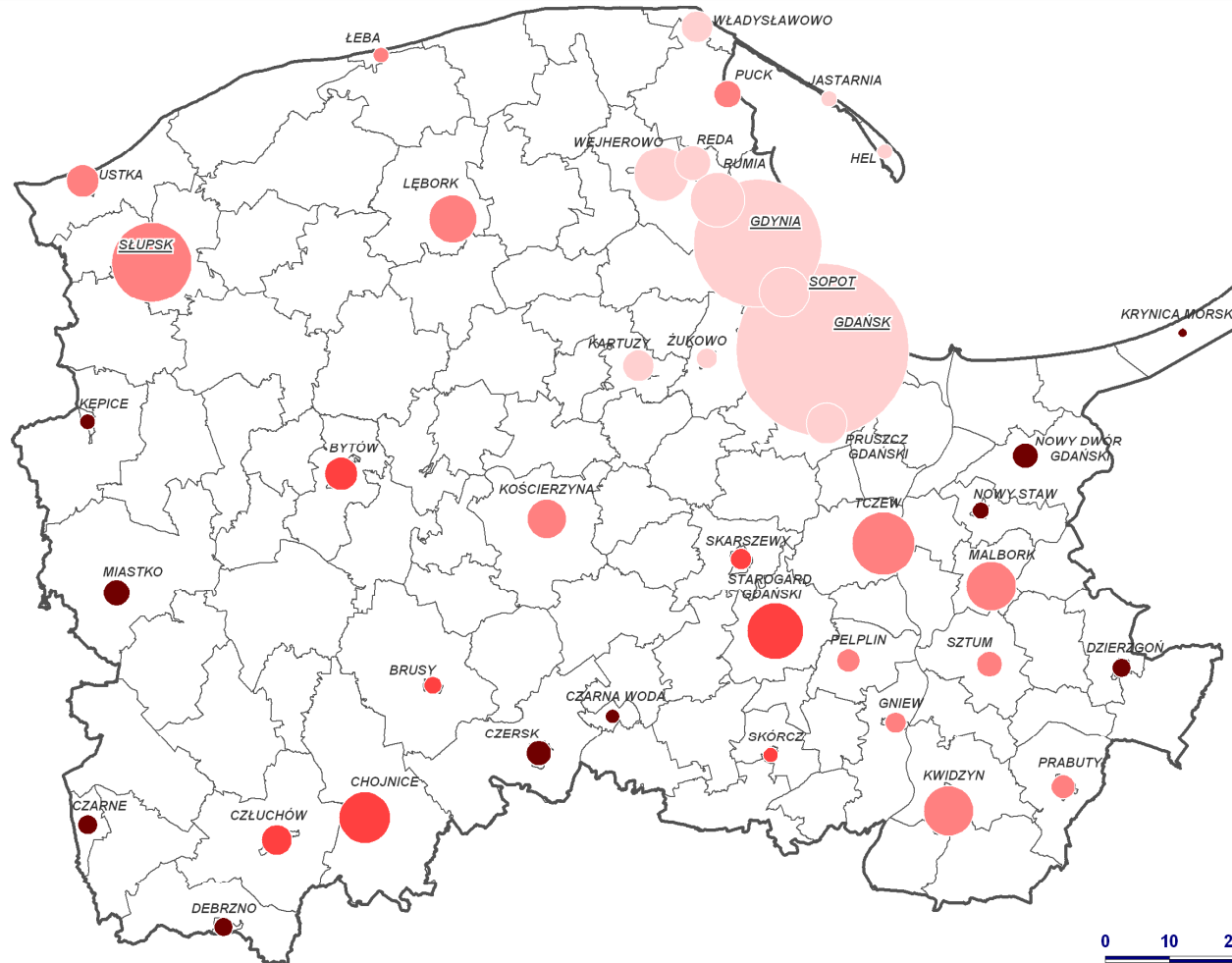

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

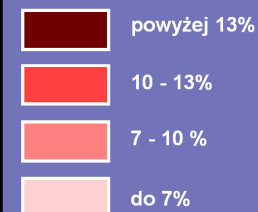
M.II.5. Zarejestrowani bezrobotni

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

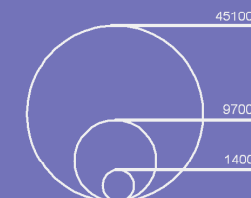

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

UDZIAŁ BEZROBOTNYCH
ZAREJESTROWANYCH W LICZBIE
LUDNOŚCI W WIEKU
PRODUKCYJNYM

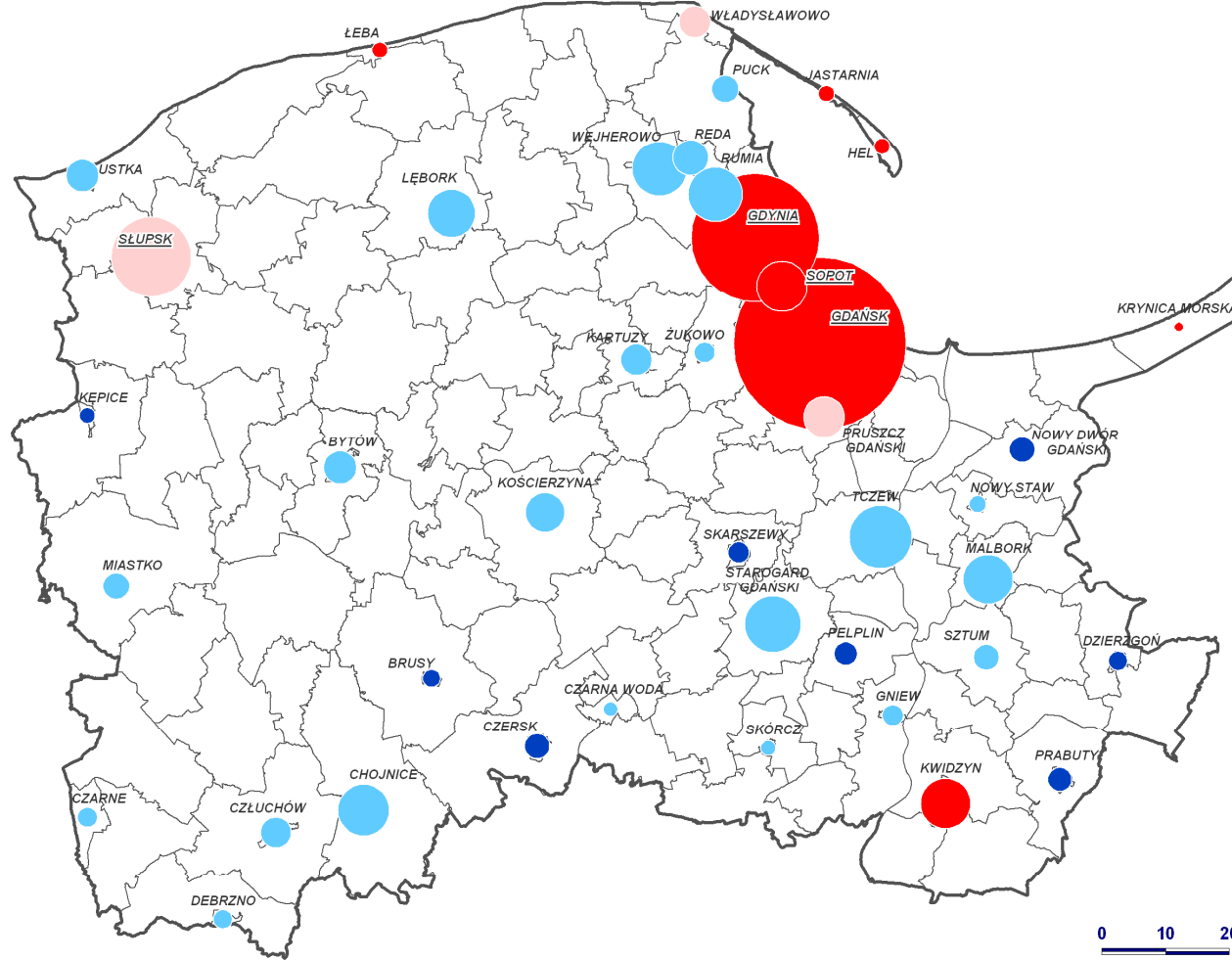
LICZBA LUDNOŚCI

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

M.II.6. Zarejestrowani bezrobotni w liczbie ludności w wieku produkcyjnym

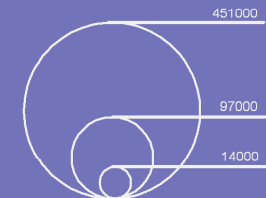
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

DOCHODY WŁASNE MIAST
NA 1 MIESZKAŃCA

LICZBA LUDNOŚCI

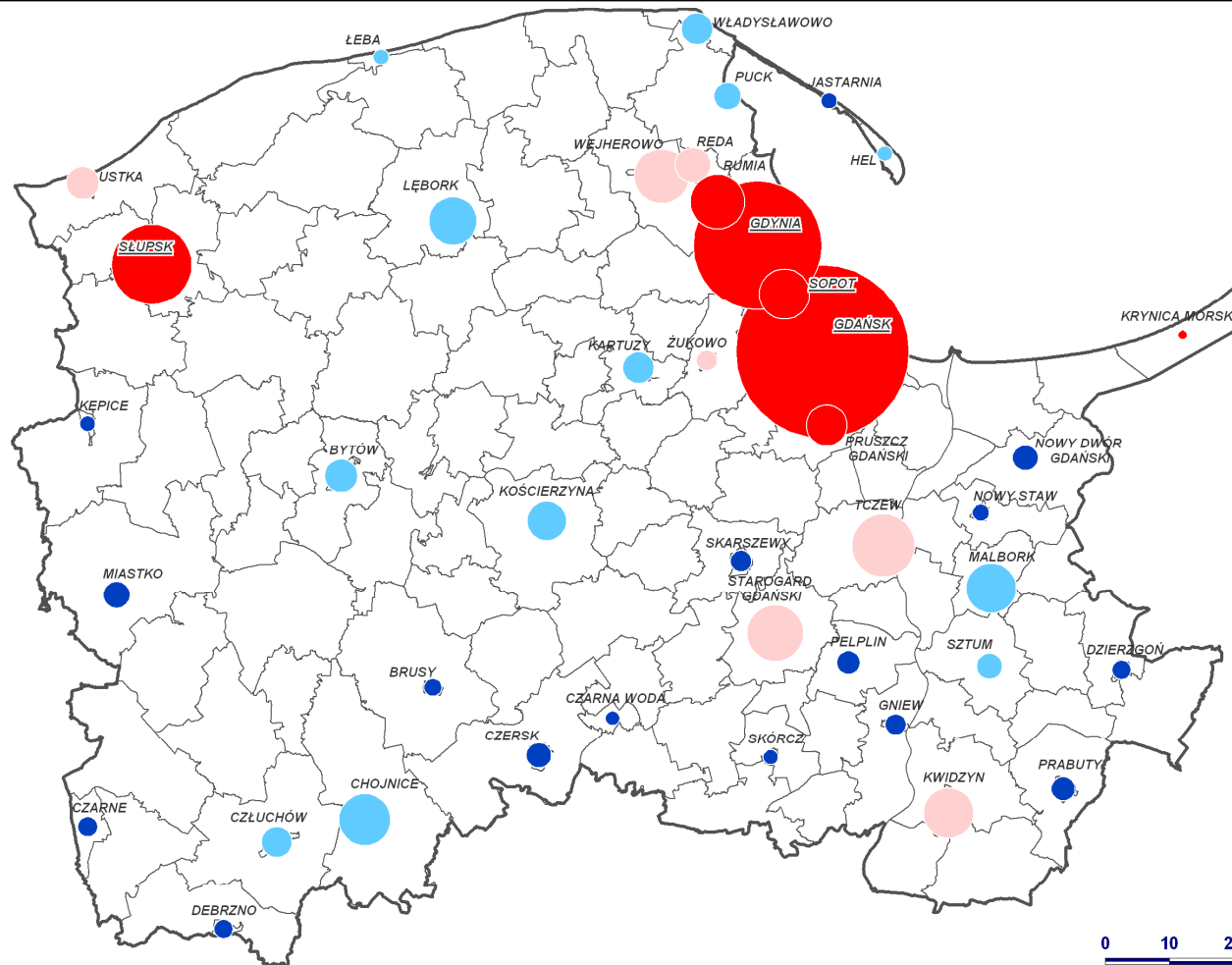

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.II.7. Dochody własne miast

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

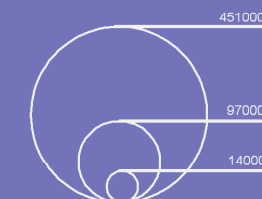

WSKAŹNIK ZAMOŻNOŚCI MIESZKAŃCÓW MIAST

(wyrażony wysokością całkowitą
podatku dochodowego od osób
fizycznych na 1 mieszkańca)

LICZBA LUDNOŚCI

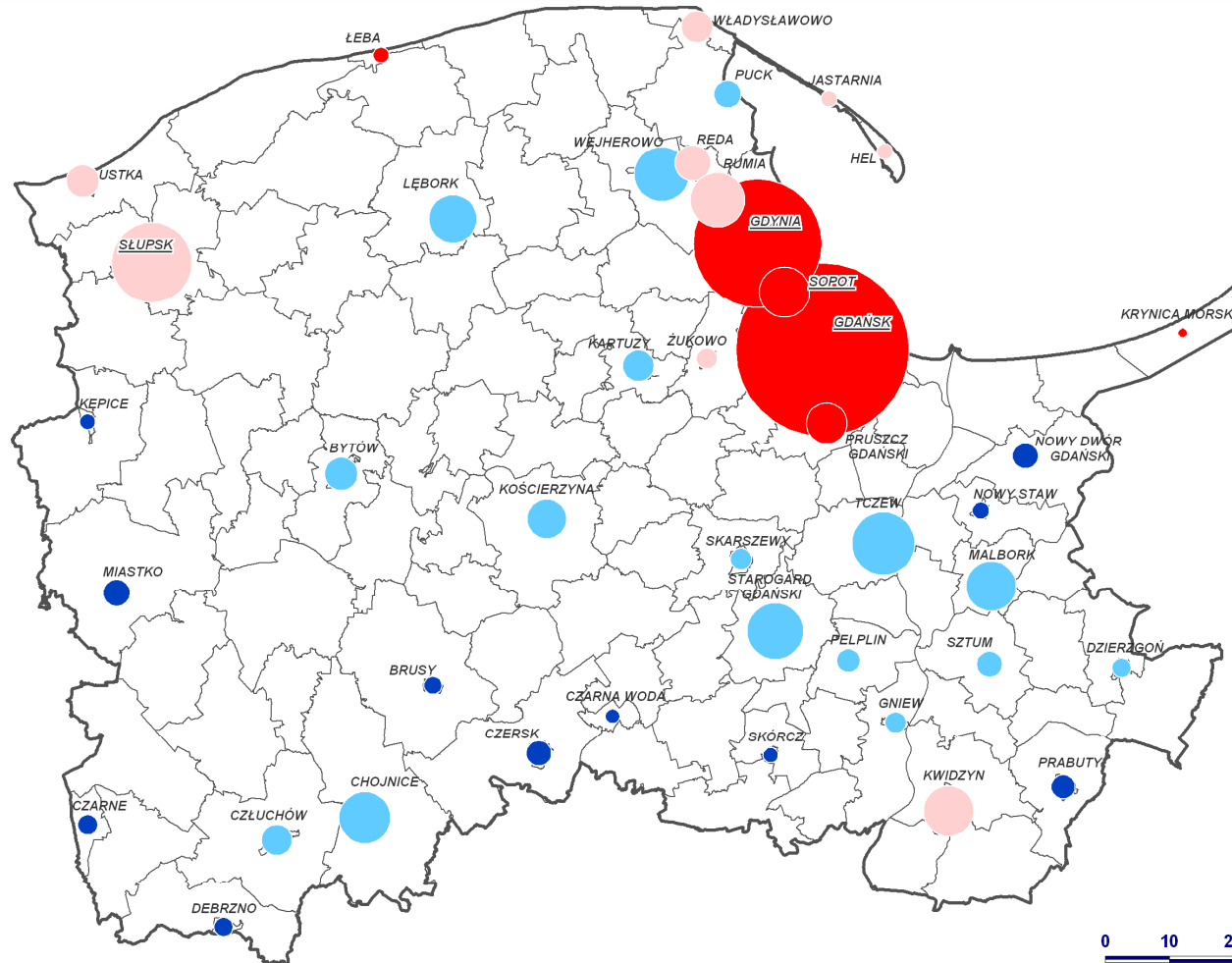

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.II.8. Wskaźnik zamożności mieszkańców

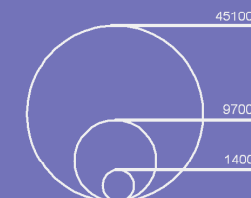
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

WSKAŹNIK SYNTETYCZNY
POZIOMU ROZWOJU
GOSPODARCZEGO

- Najwyższy
- Wysoki
- Średni
- Niski

LICZBA LUDNOŚCI

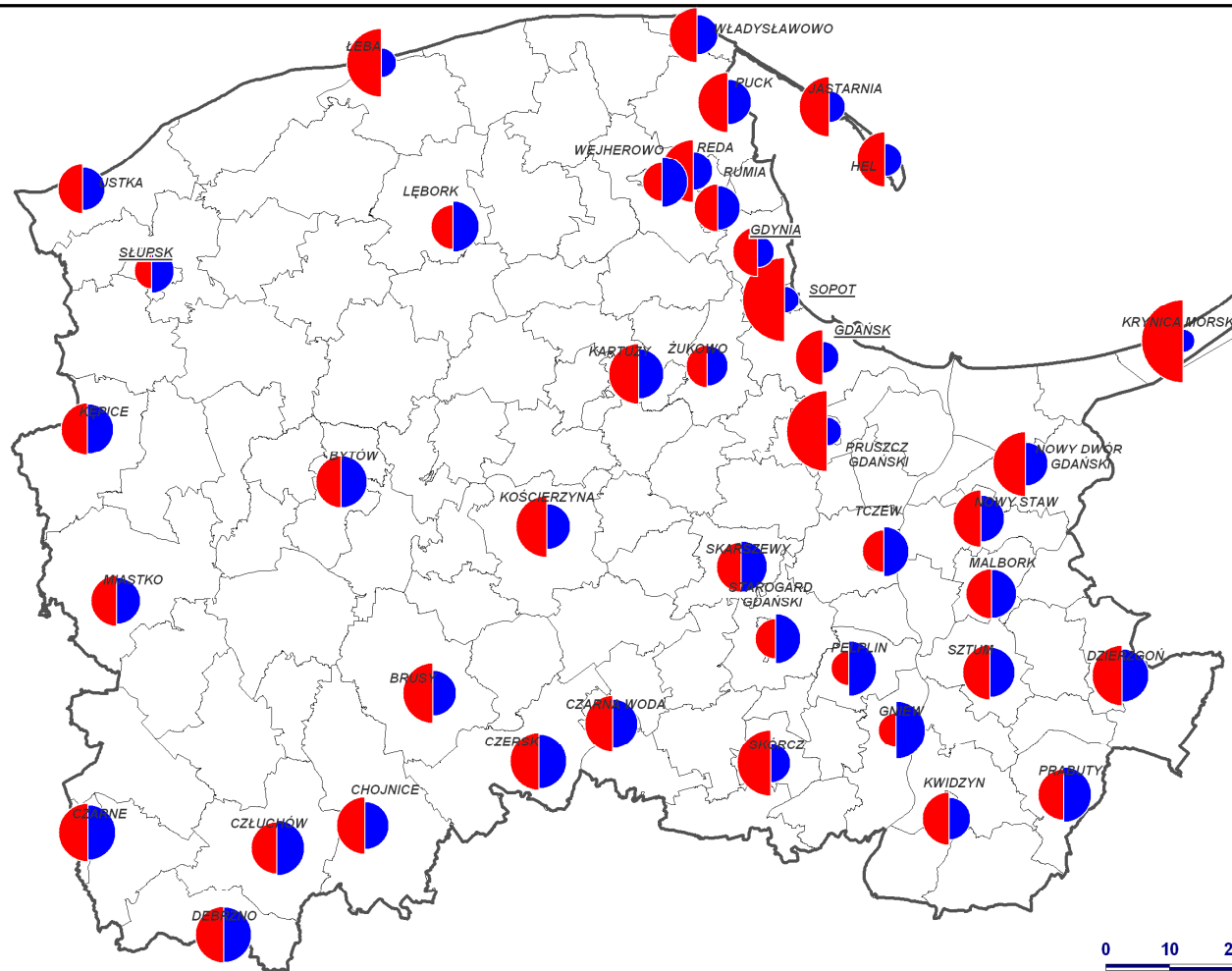

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.II.9. Wskaźnik syntetyczny poziomu rozwoju gospodarczego

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

WYDATKI NA POMOC SPOŁECZNĄ
I INWESTYCJE MAJĄTKOWE
W ROKU 2010

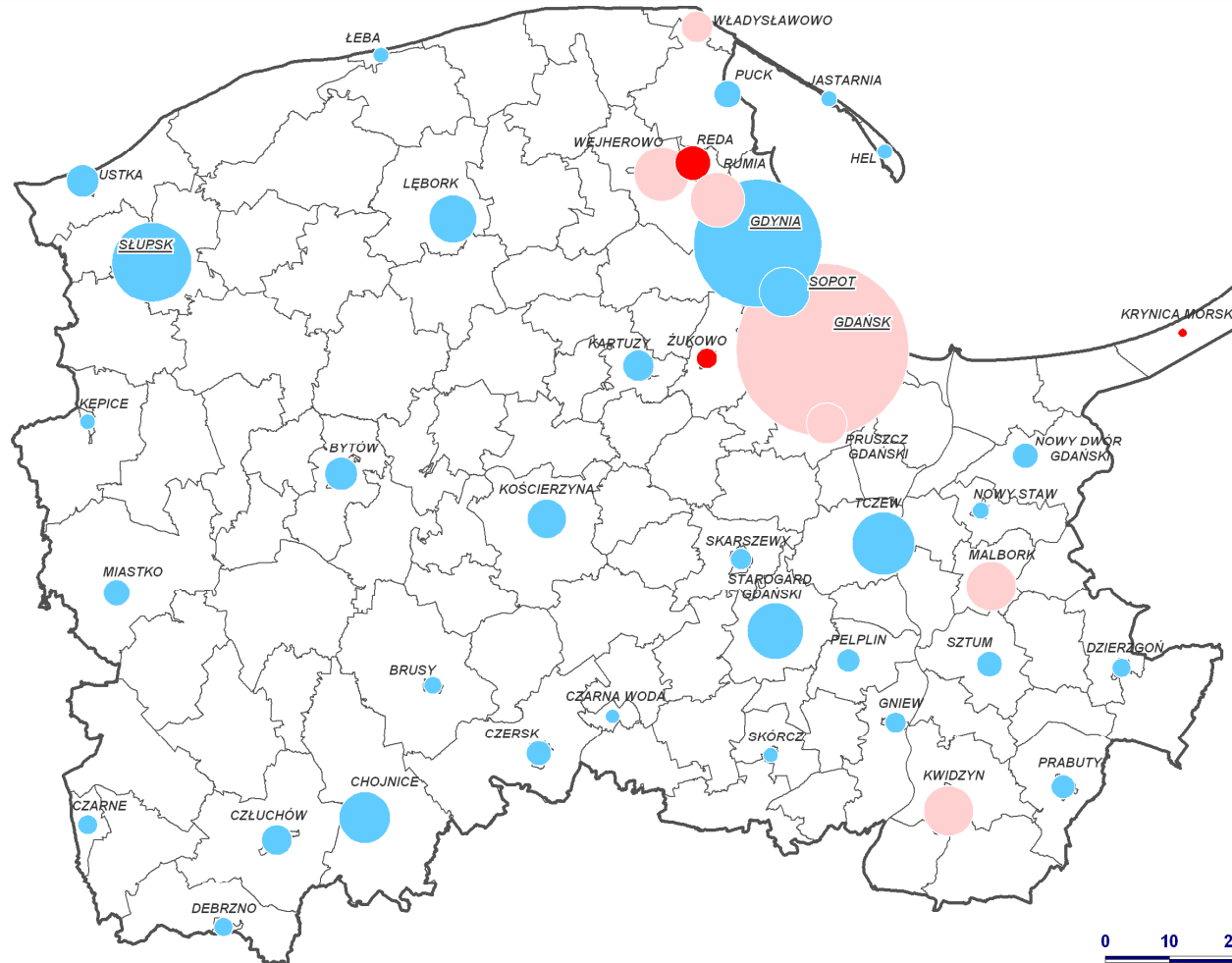
- wydatki na inwestycje
- wydatki na pomoc społeczną
- 50% procentowy udział wydatku na inwestycje i pomoc społeczną w budżecie miasta

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.II.10. Wydatki na pomoc społeczną i wydatki na inwestycje majątkowe

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

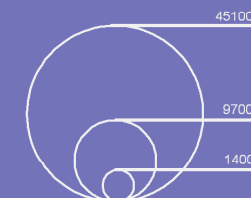

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

LICZBA MIESZKAŃ ODDANYCH DO UŻYTKOWANIA W BUDYNKACH MIESZKALNYCH I NIEMIESZKALNYCH NA 1000 MIESZKAŃCÓW

- Najwyższa
- Wysoka
- Średna
- Niska

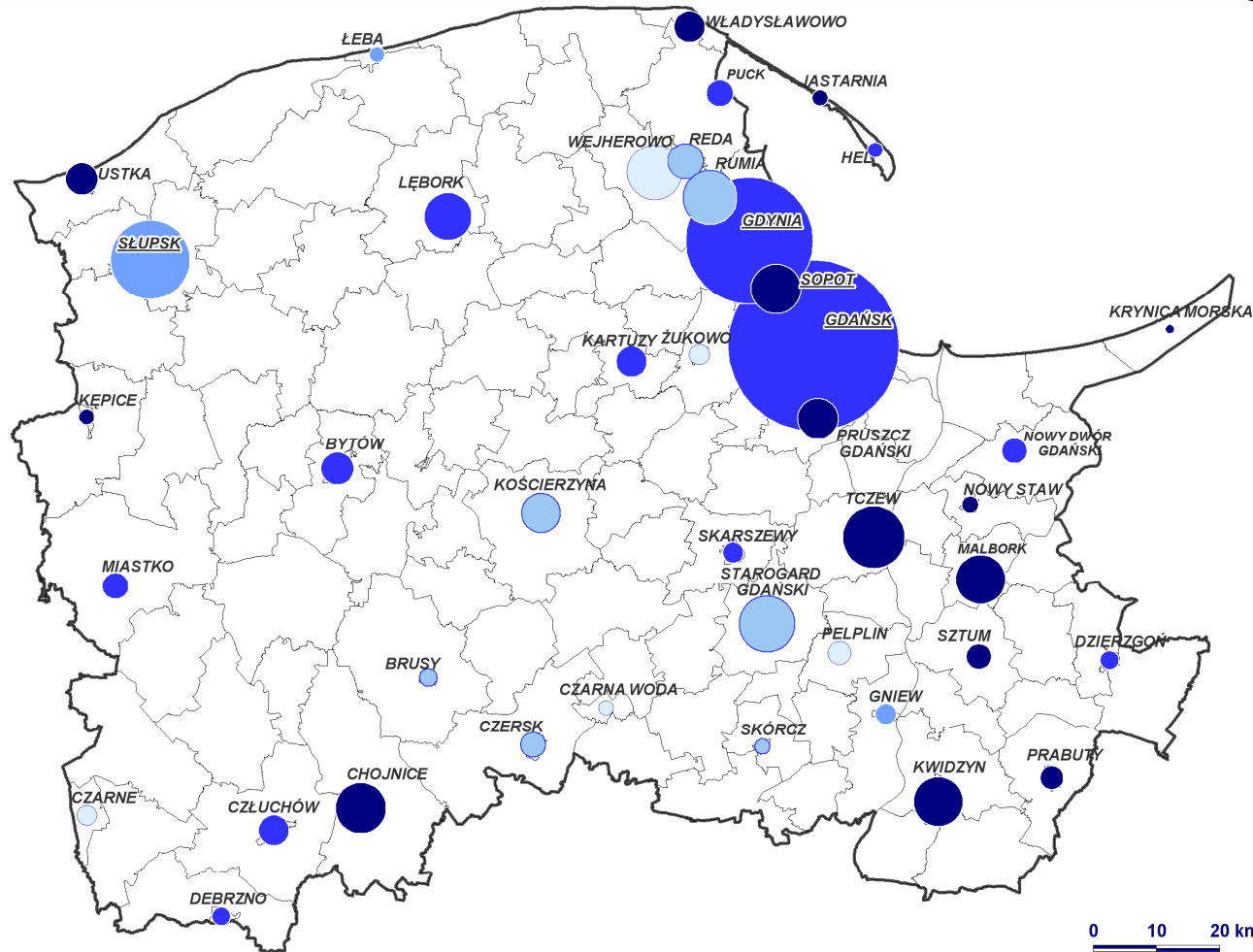
LICZBA LUDNOŚCI

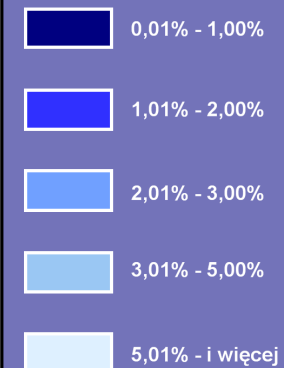
URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

M.II.11. Mieszkania oddane do użytkowania

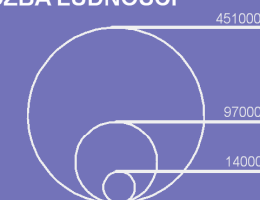
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

MIESZKANIA NIEWŁĄCZONE DO SIECI WODOCIĄGOWEJ

LICZBA LUDNOŚCI

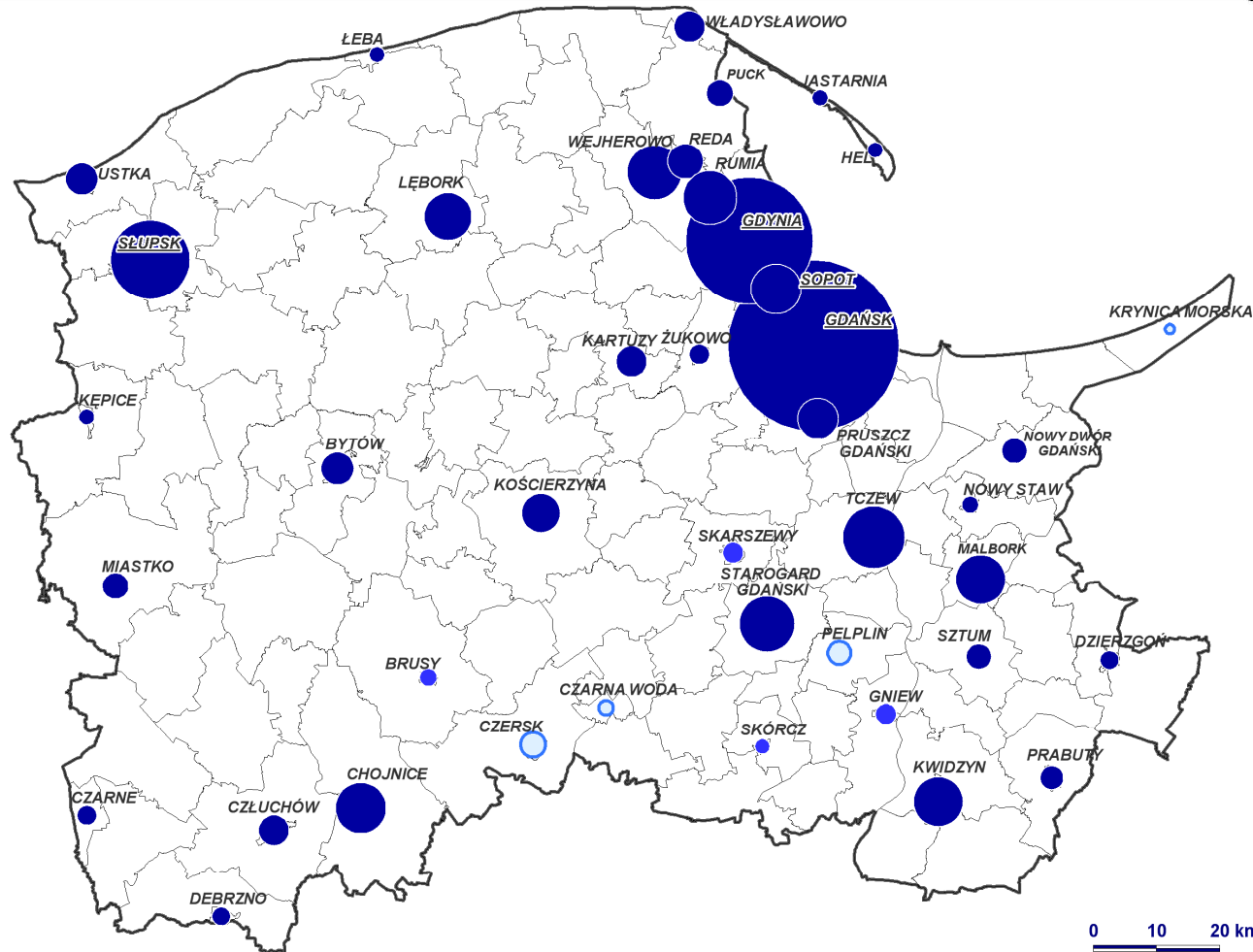

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

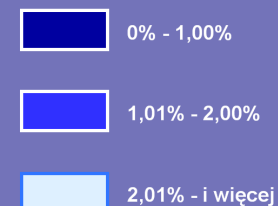
M.II.12. Mieszkania nie włączone do sieci wodociągowej

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

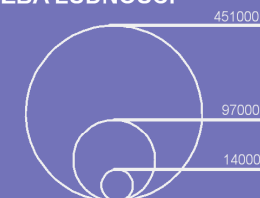

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

ODSETEK MIESZKAŃ
NIEWYPOSAŻONYCH W
INSTALACJĘ WODOCIĄGOWĄ

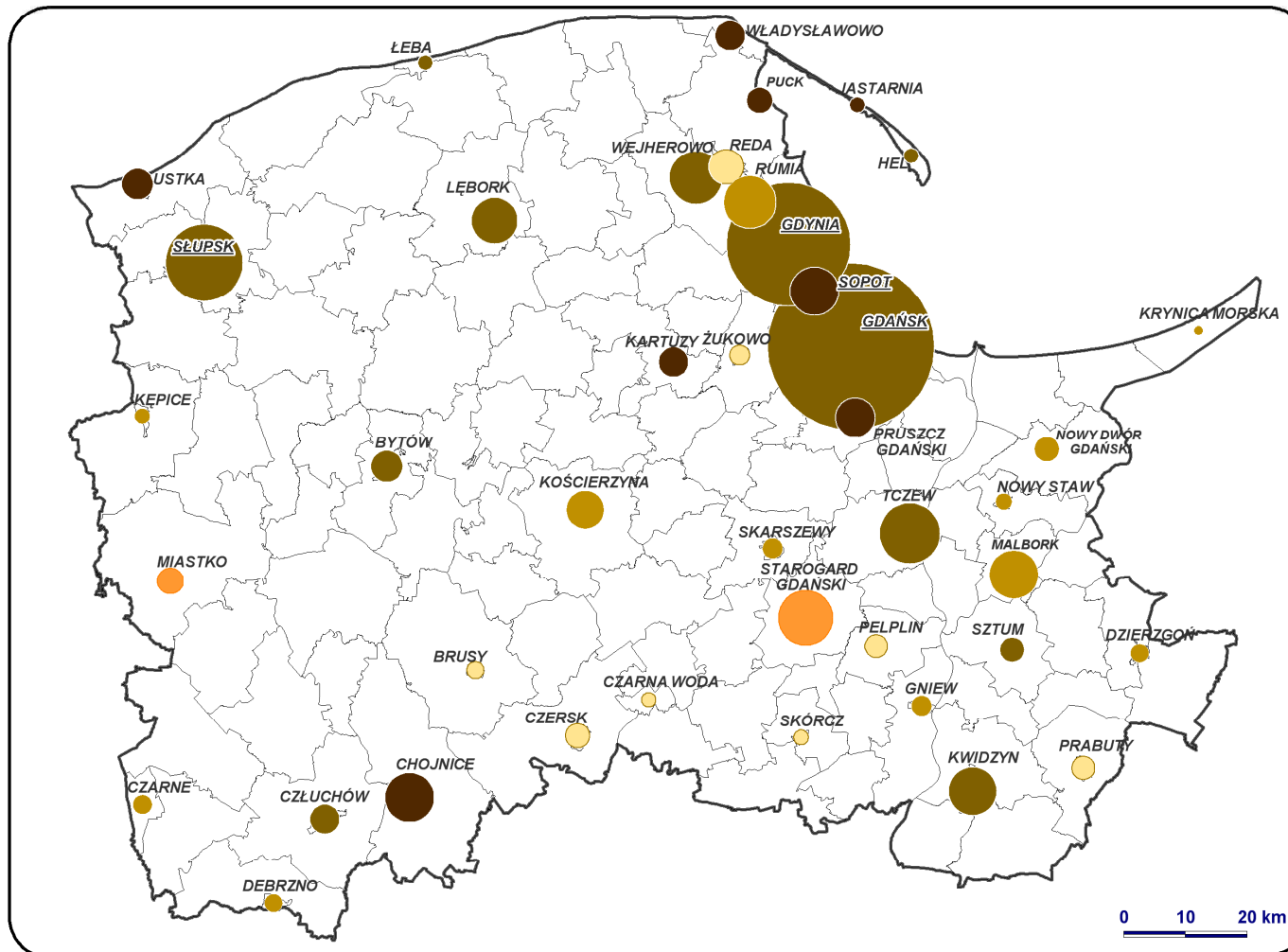
LICZBA LUDNOŚCI

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-840 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

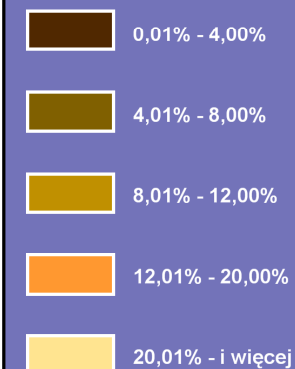
M.II.13. Mieszkania bez instalacji wodociągowej

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

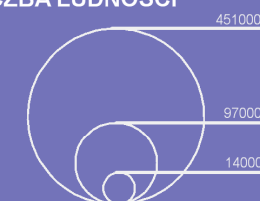

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

MIESZKANIA NIEWŁĄCZONE DO SIECI KANALIZACYJNEJ

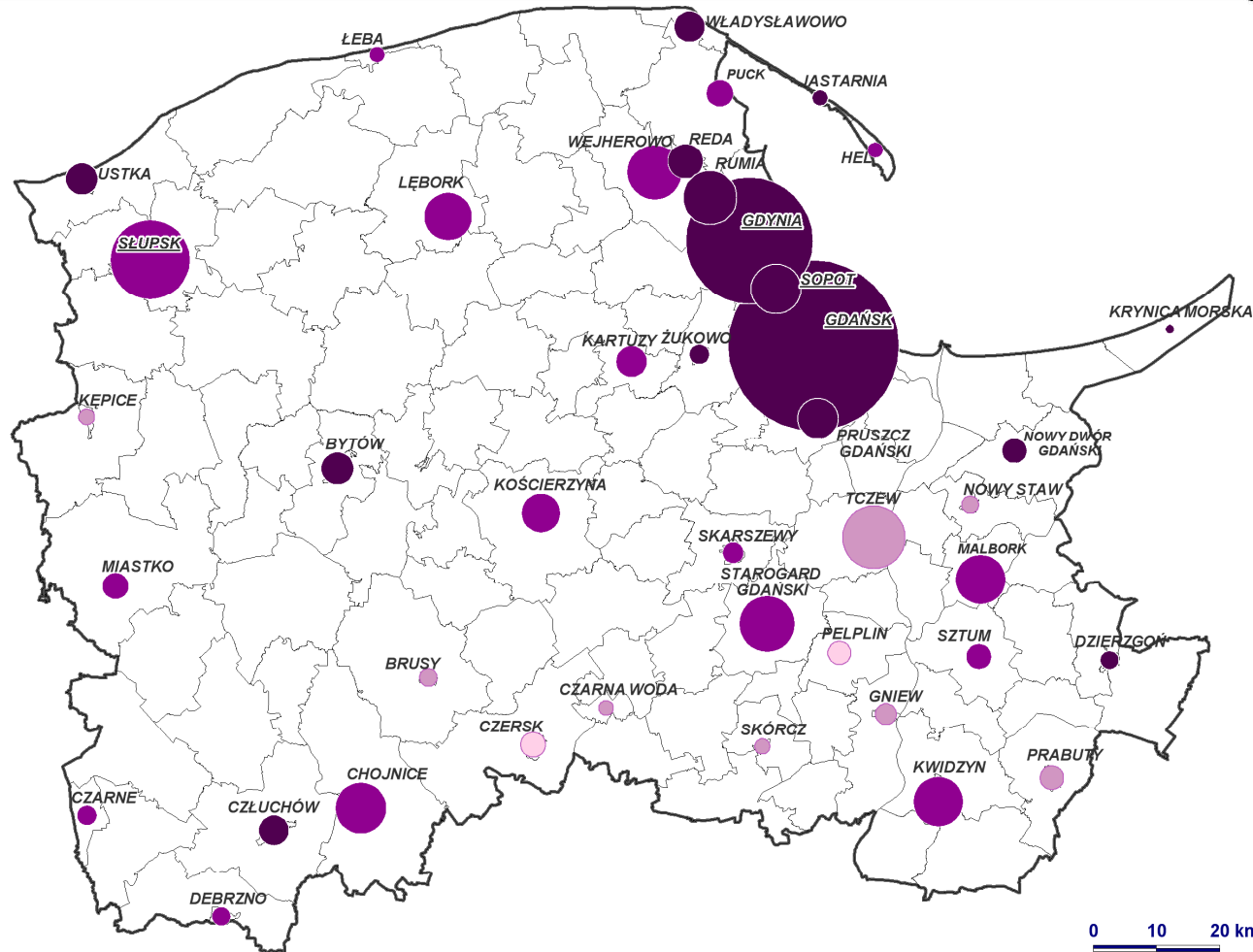
LICZBA LUDNOŚCI

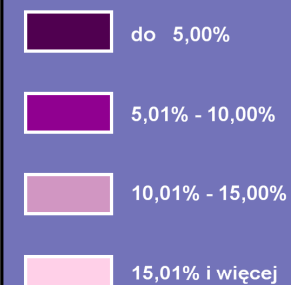
URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-840 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

M.II.14. Mieszkania nie włączone do sieci kanalizacyjnej

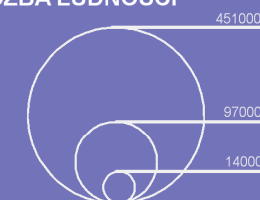
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

MIESZKANIA NIETYPOSZAŻONE W ŁAZIENKĘ

LICZBA LUDNOŚCI

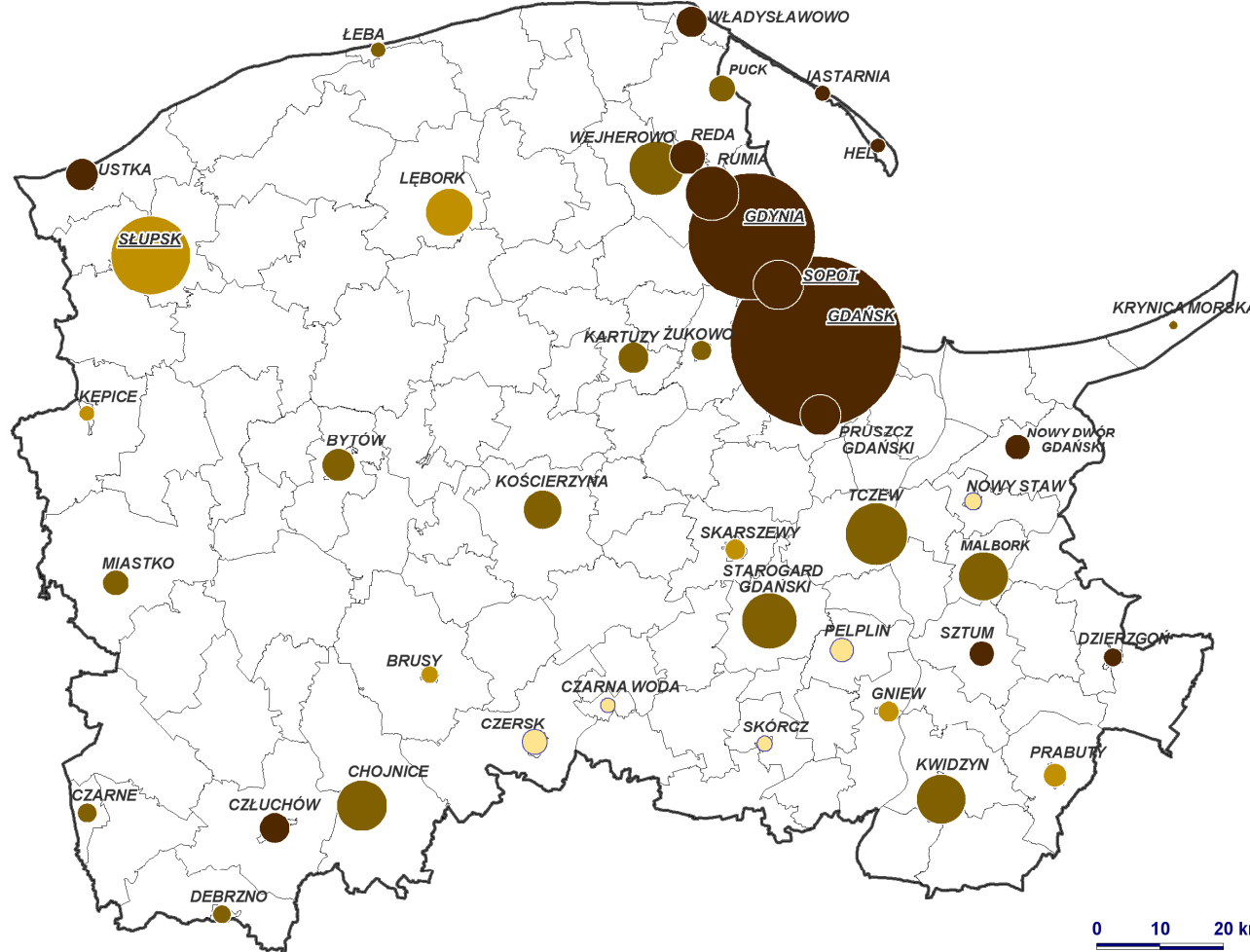

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

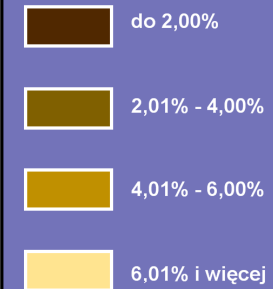
M.II.15. Mieszkania bez łazienki

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

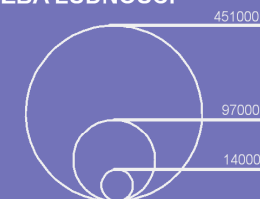

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

MIESZKANIA NIEWYPOSAŻONE W USTĘP SPŁUKIWANY

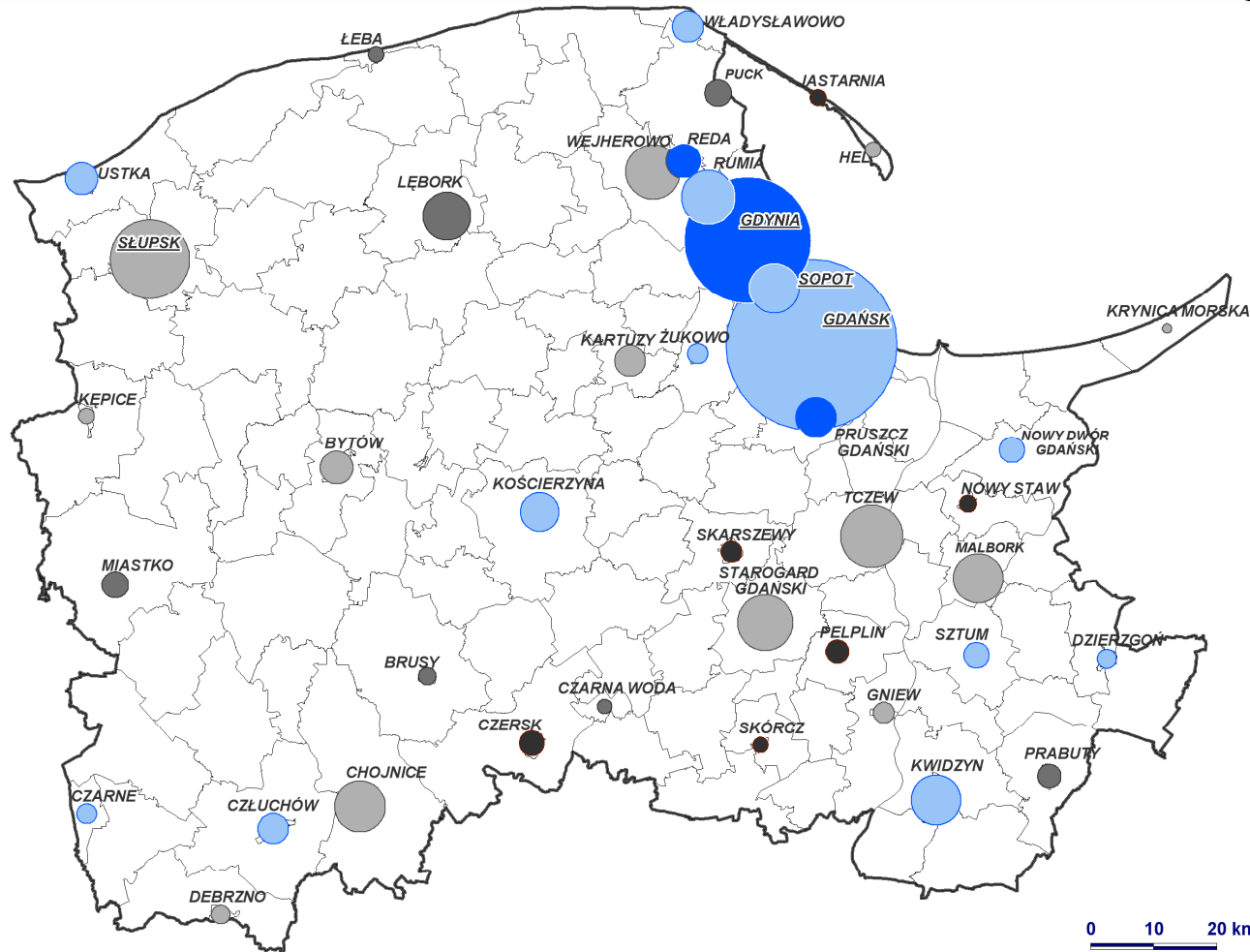
LICZBA LUDNOŚCI

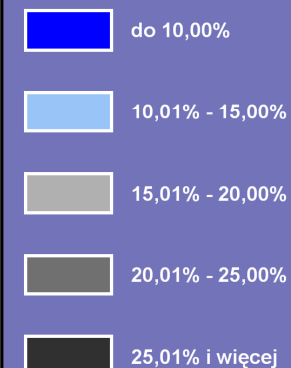
URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

M.II.16. Mieszkania bez ustępu spłukiwanego

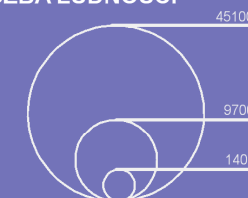
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

ODSETEK MIESZKAŃ
OGRZEWANYCH
ZA POMOCĄ PIECÓW

LICZBA LUDNOŚCI

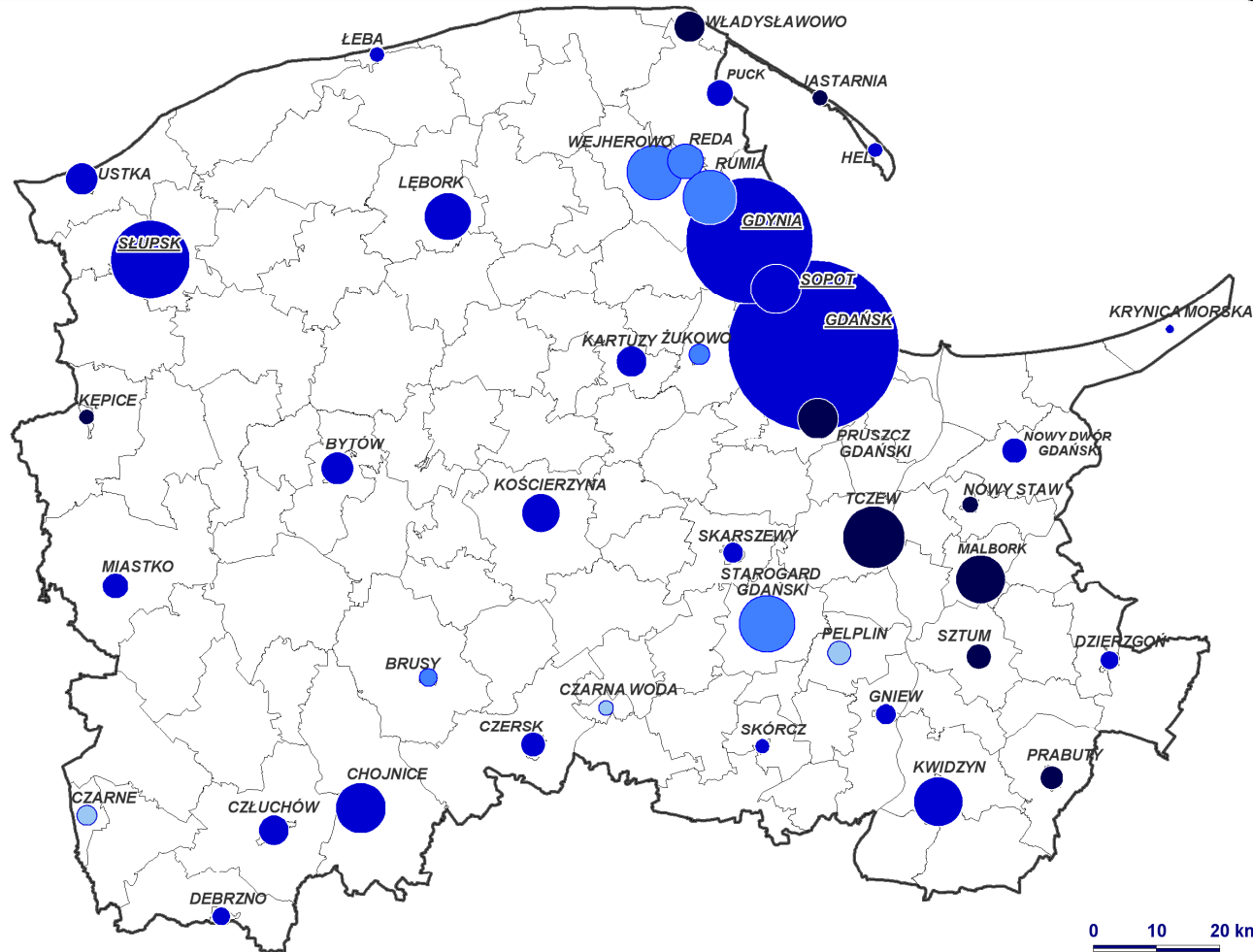

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

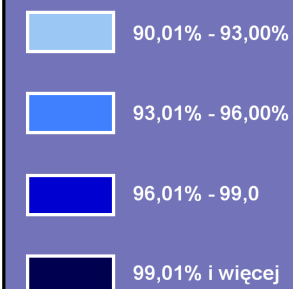
M.II.17. Mieszkania ogrzewane za pomocą pieców

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

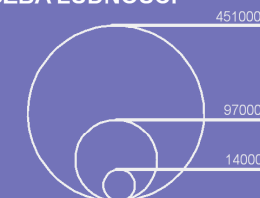

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

ODSETEK MIESZKAŃCÓW KORZYSTAJĄCYCH Z WODOCIĄGÓW

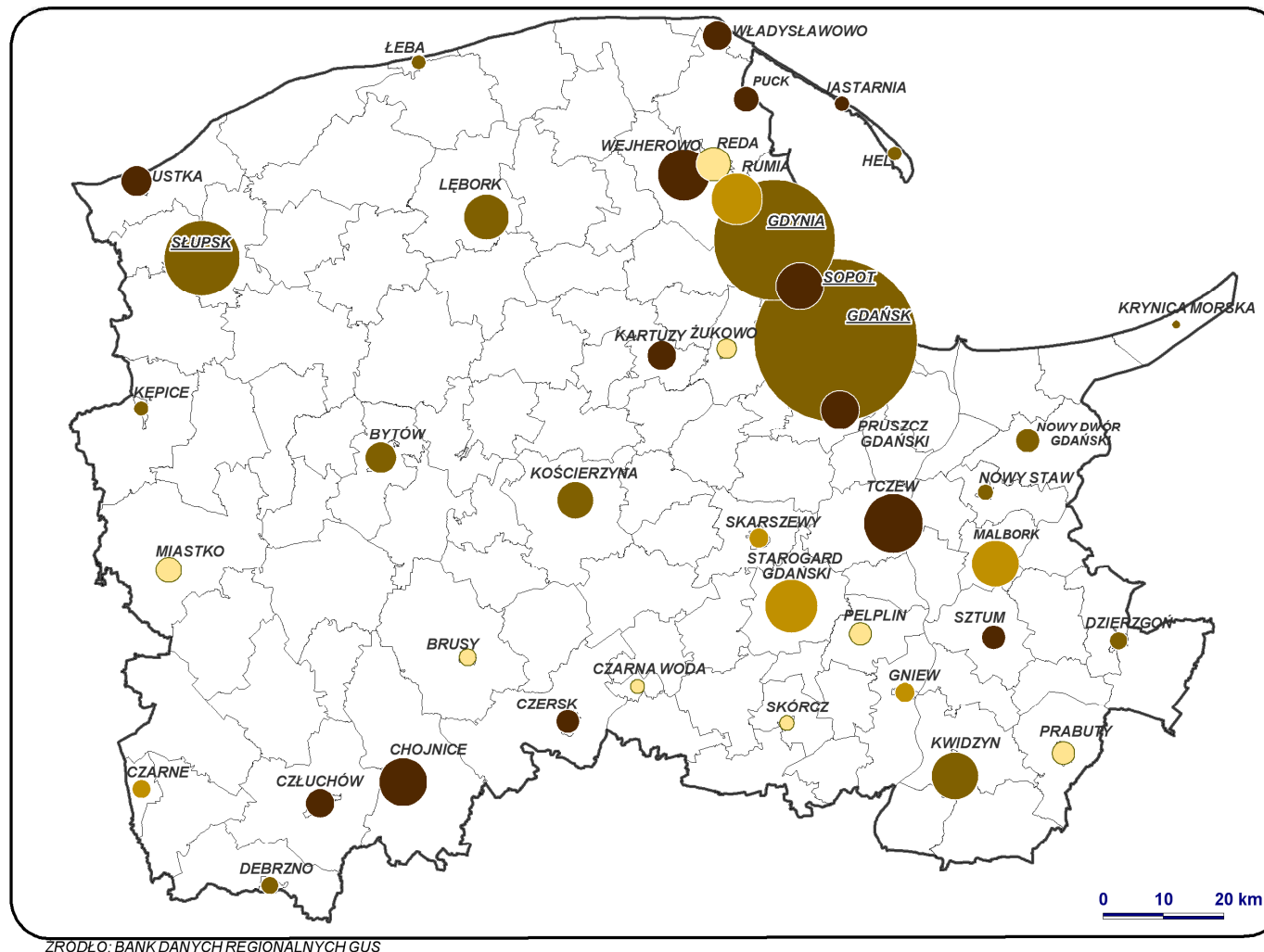
LICZBA LUDNOŚCI

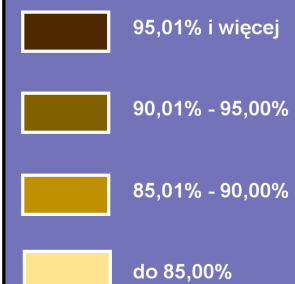
URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

M.II.18. Mieszkańcy korzystający z wodociągów

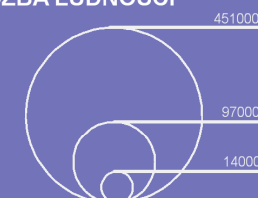
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

ODSETEK MIESZKAŃCÓW KORZYSTAJĄCYCH Z KANALIZACJI

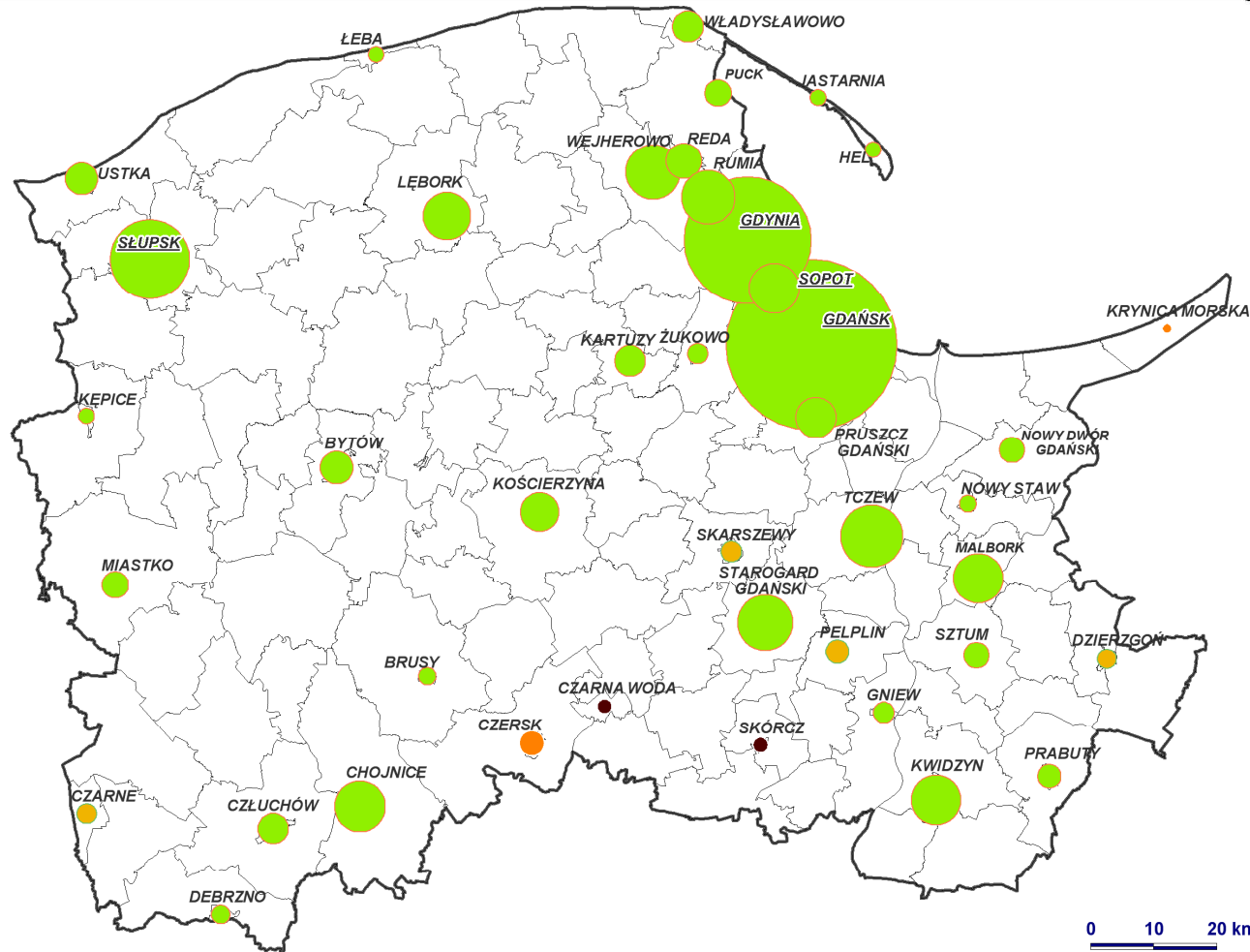
LICZBA LUDNOŚCI

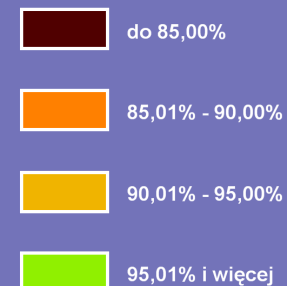
URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-840 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

M.II.19. Mieszkańcy korzystający z kanalizacji

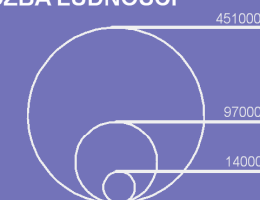
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

ODSETEK MIESZKAŃCÓW
KORZYSTAJĄCYCH Z
OCZYSZCZALNI ŚCIEKÓW

LICZBA LUDNOŚCI

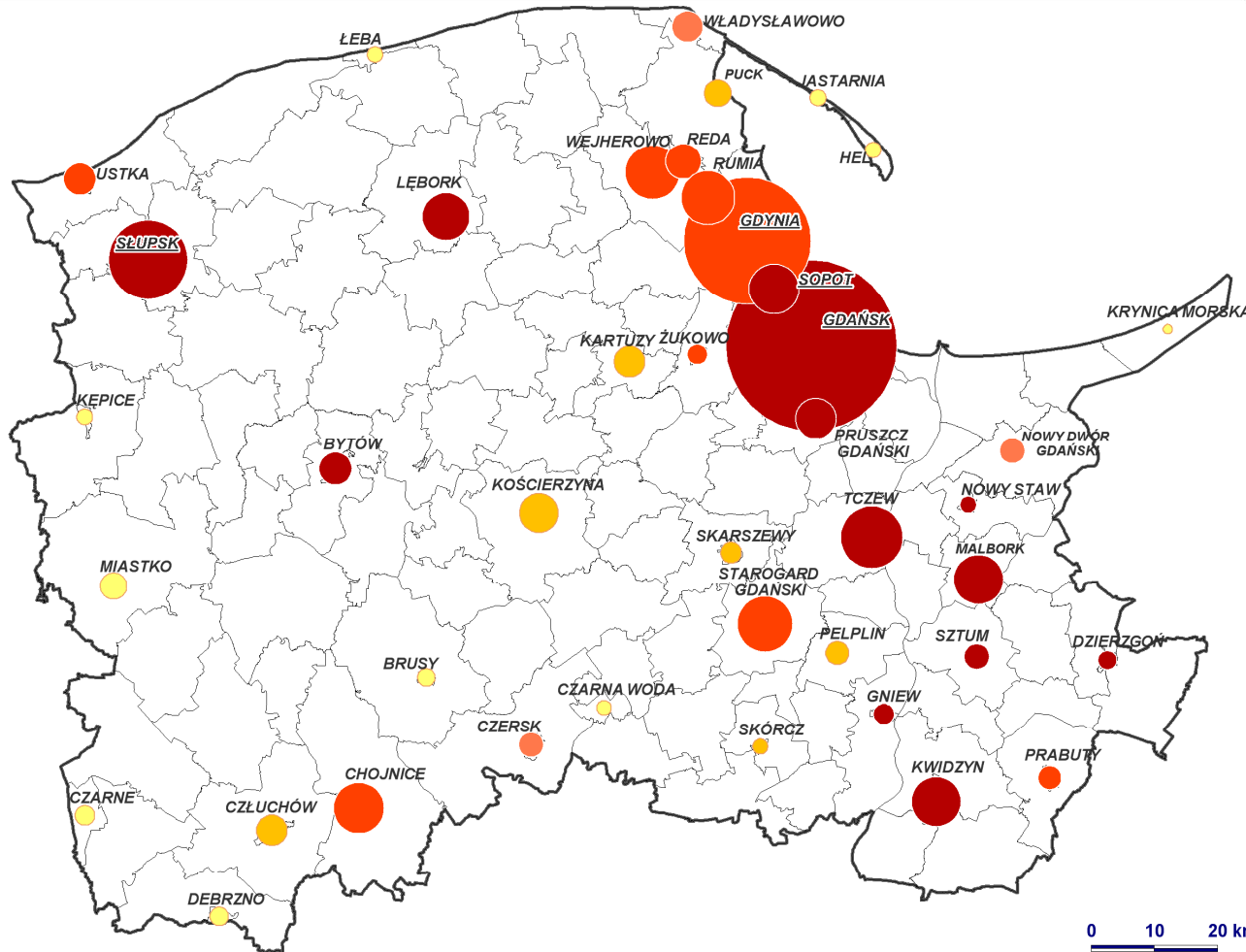

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

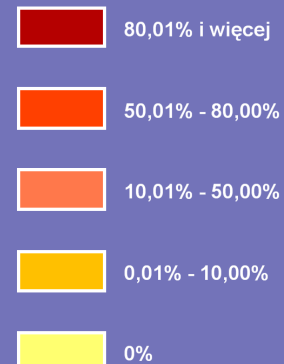
ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.II.20. Mieszkańcy korzystający z oczyszczalni ścieków

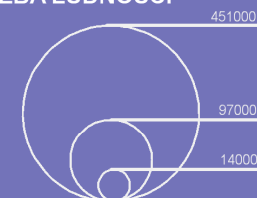
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

ODSETEK MIESZKAŃCÓW KORZYSTAJĄCYCH Z GAZU ZIEMNEGO

LICZBA LUDNOŚCI

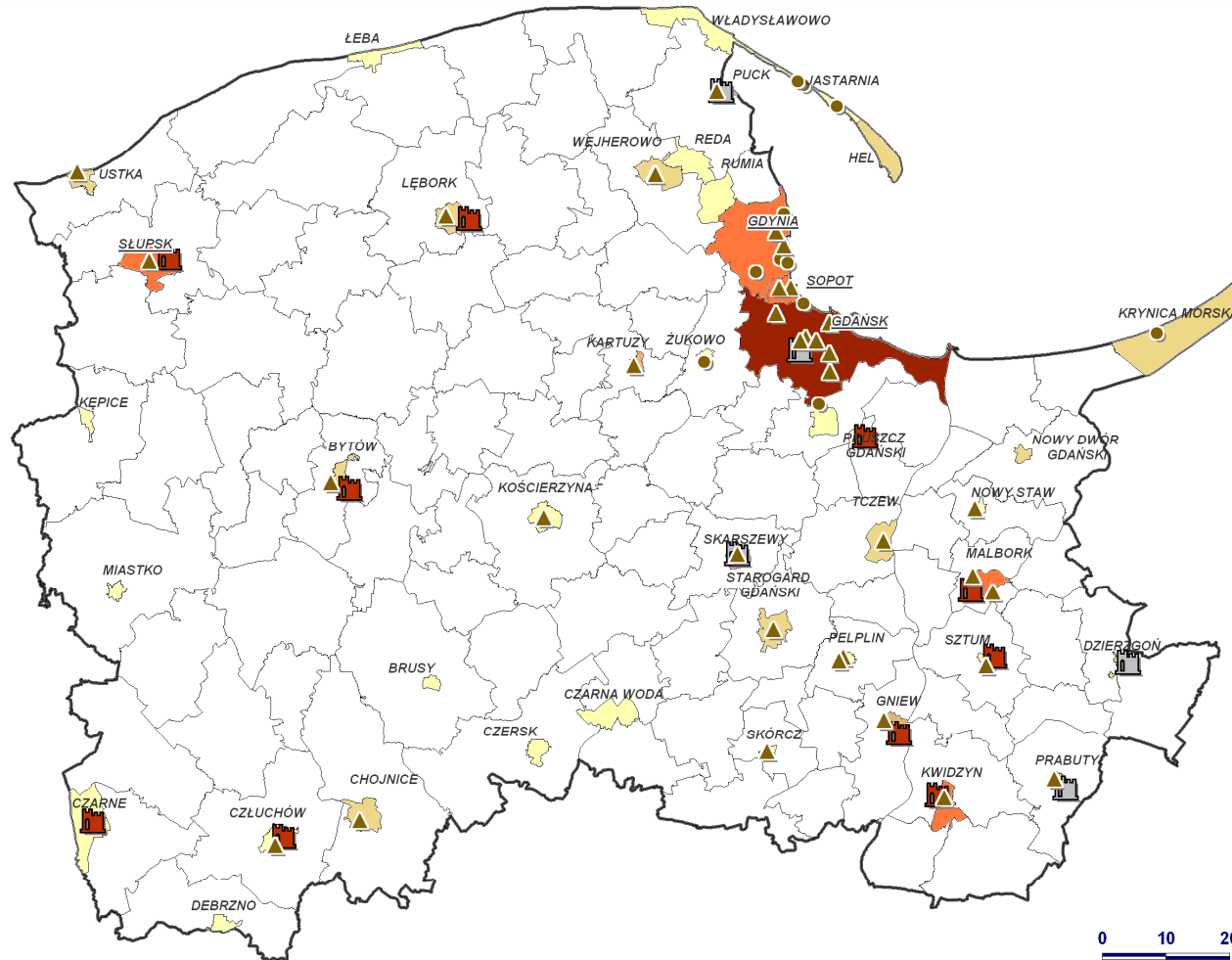

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-840 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: BANK DANYCH REGIONALNYCH GUS

M.II.21. Mieszkańcy korzystający z gazu ziemnego

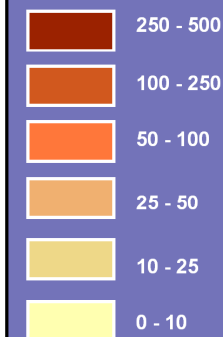
KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEJ POLITYKI MIEJSKIEJ WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

DZIEDZICTWO KULTUROWE

- układy urbanistyczne / ruralistyczne
- zamki / ruiny i relikty zamków

Liczba obiektów wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków w gminach

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONALNEGO
I PRZESTRZENNEGO
UL. OKOPOWA 21/27, 80-810 GDAŃSK
TEL./FAX 58 32 68 684/ 32 68 688
www.pomorskie.eu

ZRÓDŁO: SYSTEM INFORMACJI O TERENIE WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

M.IV.1. Dziedzictwo kulturowe